JEAN DES CARS

Povestea Vienei

CORINT
ISTORIE

Jean Des Cars (n. 1943) este un cunoscut jurnalist francez care a semnat articole în mari cotidiene precum *Paris Match, Le Figaro* şi *Jours de France.* Reputat specialist în istoria marilor familii ale aristocraţiei europene, cu deosebire a familiilor Habsburg şi Grimaldi, este autor al mai multor cărţi foarte apreciate de marele public, printre care se numără *Saga dinastiei Romanov,* Corint, 2013; *Sissi, împărăteasa Austriei,* Corint, 2013; *Grace de Monaco. Povestea unei prinţese,* Corint, 2014. Din anul 2011, Jean des Cars este cavaler al Ordinului Grimaldi, acordat persoanelor care au contribuit la creşterea prestigiului Principatului Monaco.

Prefaţă
Din dragoste pentru Viena

Ca străin rămâi fermecat în faţa oraşului de la întretăierea Dunării cu drumul chihlimbarului. Dacă ai şansa, ca în cazul de faţă, să urmezi un Cicerone informat, binevoitor şi şăgalnic, satisfacţia este completă.

Românii au un motiv în plus de încântare: îşi dau seama că de-a lungul istoriei Vienei, legătura cu ei s-a făcut mereu simţită.

De la castrul roman Vindobona la metropola de azi, care adăposteşte instituţii cu valoare internaţională, autorul ne poartă într-un ritm năvalnic prin istoria unui spaţiu micşorat, la răstimpuri, ca o piele de sagri, de nouă ori. Ungurii l-au cotropit, principii Boemiei l-au salvat. Dar mai presus de toate, imperiul şi în primul rând Viena au avut parte de capete încoronate înţelepte. Habsburgii, instauraţi din secolul al XIII-lea, au lărgit hotarele („soarele nu apune niciodată pe pământul lor”, se spunea cu îndreptăţită trufie) şi în acelaşi timp s-au arătat interesaţi de strălucirea, de prestigiul capitalei imperiale. Ctitori neîntrecuţi, colecţionari fără egal, ei au avut vocaţia lucrului desăvârşit făcut. Dar orice strategie domestică poate fi spulberată de cauze externe, imprevizibile şi inexorabile. Iar dacă epidemiile de ciumă au lăsat la Viena, ca pretutindeni în Europa, răni adânci, primejdia otomană a căpătat proporţii apocaliptice. Atacul nereuşit al lui Soliman Magnificul contra Vienei, din 1529, a fost doar o prefaţare a ceea ce avea să urmeze peste aproape 160 de ani: asediul oraşului în 1683.

Confruntarea între islam şi creştinism, care pare să revină în istoria lumii, s-a terminat atunci cu înfrângerea lui Kara Mustafa. Eroul „salvator” e socotit a fi fost Ioan Sobieski, regele Poloniei. Dar se cuvine să reţinem şi numele lui Şerban Cantacuzino, domnul valah.

Aflat în tabăra otomană, el a boicotat sistematic manevrele paşalelor. Participarea românilor a avut şi o parte, poate, de legendă. Peste timp, din asediul neizbutit asupra Vienei a rămas doar un câştig culinar: cafeaua. Se spune că un galiţian a dat iama prin lucrurile abandonate ale turcilor, adunând sacii de cafea. A măcinat-o şi a deschis prima cafenea din Viena, îndulcind lumea în asemenea măsură încât azi e o necuviinţă să ceri acolo doar „o cafea”. Trebuie să ştii că ai de ales între 15 sortimente! Cantacuzinilor rămaşi în România le place să spună că gestul memorabil îi aparţine unuia din neamul lor.

Revenirea la vremuri de pace a însemnat un program intens de reconstrucţie, de edificare a unor palate care vor sfida timpul. Vocaţia refacerii neîntrerupte este însuşirea uimitoare a Vienei. În secolul următor asediului eşuat, oraşul se împodobeşte cu palatele Belvedere şi Lichtenstein, Muzeul Albertina, Schönbrunn, Colegiul Iezuiţilor, Theresianum, manufactura de porţelanuri („în fagure de miere”). Artizanii acestor construcţii sunt Eugeniu de Savoia („împăratul din umbră”) şi mai ales Maria Tereza. Este „regele” care timp de 40 de ani nu s-a arătat „niciodată intimidată, niciodată tulburată, niciodată descurajată”. Întâietatea Vienei în Europa e dată, pentru aceşti ani, şi de apariţia stilului rococo.

Românii au din nou motiv de curiozitate, dar şi de dureroasă aducere-aminte: secolul al XVIII-lea înseamnă începutul comerţului lor cu marfă de „Beci”, adică de Viena, dar şi rememorarea mâinii de fier, fără osteneala mănuşii de catifea, a împăratului Iosif al II-lea care a reprimat răscoala lui Horea (cel care a ajuns la Viena cu supliciile sale), trăgându-l pe roată în faţa castelului din Alba Iulia.

Lucrurile sumbre alternează cu cele de exuberantă veselie; mai ales la Viena, „oraşul muzicii”, cum observă autorul. Cu o orchestră a curţii imperiale constituită la 1498, spectacole inaugurale de operă din 1640 (datorate lui F.W. Gluck) şi gazdă a compoziţiilor lui Haydn, inventatorul simfoniei, se poate vorbi de un loc privilegiat de Euterpe, muza muzicii.

Şi acesta este doar începutul, pentru că strălucirea Vienei e dată în continuare de Mozart, Beethoven şi Schubert. Autorului îi face plăcere, care va fi neîndoios împărtăşită şi de cititori, să-i prezinte în toată splendoarea creaţiei lor. Precizarea că primul nu zace în groapa săracilor, ci „într-un cavou colectiv” este parcă o alinare pentru iubitorii acestui geniu, dispărut la doar 36 de ani.

Stilul alert, vălmăşagul de informaţii, anecdote şi descriere savantă a Vienei ating apogeul de expresie politică în paginile despre Congresul din 1815 şi cel muzical cu „isteria” valsului,

după cum constata negurosul Wagner.

„Căpcăunul corsican” (citeşte Napoleon I!) lăsase urme indelebile în întreaga Europă. La Viena se afla soţia lui, fiica împăratului Austriei, şi fiul lor, nefericitul Rege al Romei. Să fi fost un motiv de adunare aici a învingătorilor săi, manevraţi abil de „prinţul intrigilor”, proteicul Talleyrand? E greu de spus.

Oricum, descrierea Congresului, în Viena cuprinsă de „febră politico-mondenă”, satisface exigenţele istoricului şi totodată curiozitatea avidă a omului de pe stradă: 500 de delegaţi, cortegii nesfârşite, 100.000 de persoane nou-venite, vals (ţarul Alexandru I al Rusiei s-a lăudat că va dansa 40 de nopţi la rând şi s-a ţinut de cuvânt), bal cu 3000 de invitaţi (vin 6000 prin revânzarea invitaţiilor de către samsari; tot acolo dispar 1500 de linguriţe lucrate la comandă pentru eveniment). Mai sunt, fireşte, şi discuţii de natură politică, încheiate cu formarea Sfintei Alianţe a imperiilor absolutiste. Şi în timp ce Congresul negocia pensia pentru Napoleon – aflat pe Insula Elba – acesta se întoarce în Franţa, dându-le fiori participanţilor la Congres şi obligându-l pe fiecare să opteze rapid: Alianţă? Împotrivire? Trădare?

În confuzia generală, dublată de un carnaval memorabil, apare reprezentantul Angliei, Wellington; el va lua frâiele, învingându-i

definitiv pe Napoleon la Waterloo. Ce rămâne din congres? Strălucirea, încă o dată confirmată, a Vienei, între altele şi prin triumful răsunător al valsului.

Jean des Cars este un ghid de excepţie. El înţelege să alterneze descrierile mirobolante cu relatări întunecate, dar necesare pentru o reconstituire corectă. În 1832 moare la Viena Regele Romei. Unde este îngropat? În Cripta Capucinilor, sanctuarul imperial? Da şi nu. Ritualul cerea ca inima şi viscerele să fie adăpostite în alte locuri decât trupul. Acesta din urmă avea să fie depus în Domul Invalizilor de la Paris, alături de cel al tatălui său, iar viscerele în Biserica Augustinilor şi sub altarul principal al Catedralei Sf. Ştefan.

Forţa oraşului stă în neclintita sa putere de regenerare, de rezidire, de abordare mereu optimistă a viitorului. Este ajutat în această privinţă de oameni providenţiali. Între ei, cei doi Johann Strauss, tatăl şi fiul, care promovează fascinant, înnebunitor, valsul. Este „o armă”, creează locuri de muncă, se construiesc săli anume pentru el, adună laolaltă 300.000 de oameni care se mişcă în ritmul lui – strigă entuziaştii. Euforie unică pe continent, provocată de familia Strauss, valsul personifică Viena din secolul al XIX-lea până azi. Sutele de piese compuse, funcţiile oficiale de muzicieni ai Curţii, turneele triumfale (între care unul la

Bucureşti, unde cântă în casa prinţesei Cleopatra Trubeţkoi) au transformat familia Strauss într-o emblemă a oraşului. Pe acest fundal de veselie, Viena îndură revoluţia de la 1848, dar tot atunci este încoronat împărat Franz Joseph, soţul lui Sissi. Acesta domneşte 68 de ani – suficient ca să rămână de neuitat în analele europene. În vremea lui metropola este dotată pe măsură: Primăria, Parlamentul, Opera, Teatrul, Muzeul de Istoria Artei, Muzeul Tehnicii, Hotelul Imperial par a nu aparţine doar austriecilor, ci tuturor celor care îi vizitează.

Lumea se adună în Prater, într-un amestec social fără seamăn. Mănâncă tarte de la Sacher, a căror reţetă este păstrată până azi, „ca un adevărat secret de stat”, cum ne încredinţează autorul. Pe lângă vals, acum triumfa opereta (*Liliacul* de J. Strauss, *Văduva veselă* de Fr. Lehár), dar şi muzica excepţională a lui Brahms şi Mahler.

Aşa cum rococoul a explodat la Viena, tot astfel Art Nouveau cunoaşte sub penelul lui Klimt şi al fratelui său o faimă care îi aduce artistului Premiul împăratului. Cariera triumfătoare şi-a început-o în sala de teatru de la Peleş, acea bijuterie artistică admirată şi azi.

Dar lumea vieneză mai are o îndeletnicire: să se lungească pe divanul lui Sigmund Freud ca să-şi vindece angoasele subconştientului. „Excepţional” după unii, „oribil” după alţii,

doctorul vienez a marcat o epocă. Corespondenţa lui cu medicul român psihanalist Ion Popescu Sibiu ne apropie încă o dată de fascinanta Vienă.

Dacă „drăguţul de împărat” rămâne în istorie drept cel care se trezea în crucea nopţii, mânca repede – şi oaspeţii trebuiau să facă la fel –, soţia lui a intrat în legendă: frumoasă, grijulie cu silueta ei, fantastă şi urmărită de ghinion. După dispariţia lui Rudolf, fiul şi moştenitorul tronului, la Meyerling, în condiţii neelucidate până astăzi, va cădea ea însăşi sub stiletul unui anarhist italian.

Ceva nefast plutea în aer, monarhia austro-ungară era la capătul puterilor şi autorul are dreptate când spune că secolul al XX-lea „n-a fost blând cu Viena”. De fapt cu ţara întreagă. Înfometată, mizerabilă, cu o „republică roşie” în emergenţă şi cartierele Marx şi Engels dăinuind până azi, Viena era, în 1919, doar la începutul calvarului. Urâtă de Hitler – şi aici poate ar fi trebuit întrebat dr. Freud de ce –, strălucitoarea capitală de odinioară avea să suporte asasinarea unui cancelar şi internarea într-un lagăr de concentrare a altuia. Anexarea la Germania e la un pas şi se înfăptuieşte în 1938. Războiul sărăceşte şi urâţeşte mândrul oraş, iar ocupaţia sovietică nu face decât să sporească spaimele oamenilor.

Dar Viena este oraşul veşnicelor redresări. În

1955 ocupantul răsăritean se retrage şi viaţa pare că reintră în normal, în concordanţă cu cerinţele secolului al XX-lea. Un exemplu sonor ar fi concertele organizate, ani de-a rândul, de timişoreanul Hollender.

Dar parcă zeii veghează ca totul să aibă măsură, iar primejdiile să nu lipsească. Când constaţi exodul arabilor al căror liman e acum Viena (o treime din locuitori se închină Profetului), fără să vrei te gândeşti la asediul nereuşit din 1683, ca şi cum s-ar închide un cerc. Ce va urma?

Până să aflăm răspunsul, lectura cărţii lui Jean des Cars constituie cel mai încântător periplu prin oraşul *Dunării albastre.*

Georgeta Filitti

Pentru Jacques Crepineau, căci iubim aceeaşi Vienă...

Înainte de a porni la drum...

Prima mea călătorie la Viena datează din toamna anului 1967. Eram jurnalist şi trimisul special al revistei *Marie-Claire* pentru a relata despre turnarea filmului *Mayerling* cu Catherine Deneuve şi Omar Sharif. Un program încărcat... Dar, înainte de orice, era primul meu reportaj în afara Franţei. Faptul că aveam întâlniri stabilite cu Catherine Deneuve şi cu Ava Gardner (ceea ce era deja prea mult!) ar fi trebuit să fie suficient pentru a-mi explica entuziasmul şi nerăbdarea. Dar după aceste obligaţii profesionale de neuitat m-am îndrăgostit de Viena. Şi aşa am rămas şi în ziua de azi. Cu toate acestea, capitala unui imperiu odinioară de nouă ori mai întins decât actuala Austrie era tristă, mohorâtă, încremenită în propriile amintiri – cele ale vremurilor de glorie şi de restrişte. Clădirile şi monumentele, martore ale unei puteri străvechi asasinate în 1914, nu îşi regăsiseră strălucirea de astăzi; urmele celui de-al Doilea Război Mondial, mai ales ale bombardamentelor Aliaţilor din 1945, se vedeau încă; străzile erau slab luminate, iar nostalgia aproape sfâşietoare. Se cânta un vals trist. Timid, în surdină.

Pe strada Graben, fostul şanţ de apărare devenit o arteră elegantă, un librar amabil m-a avertizat într-o franceză îngrijită:

Nu uitaţi că nu de mult tancurile sovietice se aflau aici, la fel şi trupele americane, britanice şi franceze, cu patrule de câte patru soldaţi cocoţaţi în jeepuri... Viena, la fel ca Austria, era împărţită în patru sectoare, ocupată de învingători. Ni se tot spunea că Armata Roşie ne-a eliberat în 1945, dar era o minciună! Eram sub controlul Aliaţilor, ţara noastră nu mai exista, iar oraşul aştepta să renască. Revedeţi filmul *Al treilea om* şi veţi înţelege. Nu am fost eliberaţi cu adevărat decât în 1955, când s-a semnat Tratatul de la Belvedere, prin care a fost recunoscut noul stat, Republica Austria, un stat neutru, care putea fi în sfârşit liber. Armatele de ocupaţie au plecat. Da, pentru noi, în realitate războiul a durat zece ani mai mult. O pedeapsă prelungită... Abia atunci Viena s-a deşteptat la viaţă!

Nu am uitat niciodată spusele atât de adevărate ale acestui vienez autentic.

De atunci, nenumăratele mele călătorii, atât cele de plăcere, cât şi cele cerute de cercetările mele de istoric, nu au făcut decât să sporească bucuria de a zăbovi în Viena. Capitala regăsită, literalmente reanimată, cetatea pe care Talleyrand o îndrăgea, iar Hitler o ura a ştiut să

ocupe din nou un loc de primă importanţă. E drept, câteodată din raţiuni obscure şi îngrijorătoare, când Estul şi Vestul făceau aici schimb de spioni în timpul Războiului Rece. În 1961, în acest loc s-au întâlnit Nikita Hruşciov şi John Kennedy; nu a fost o întâmplare, ci o necesitate. S-a vorbit, la vremea aceea, despre o relaxare a relaţiilor... Apoi, veacuri de istorie şi de artă, inclusiv arta de a trăi, au fost readuse la viaţă. Ciocolata, Sissi, valsul, cafenelele liniştite sau însufleţite, cârciumile, lumea mondenă şi elegantă, restaurantele ungureşti şi turceşti, impunătoarea Operă reconstruită, colecţiile fantastice, Art Nouveau, ba chiar şi bătrânul doctor Freud – care avea în sfârşit un muzeu al lui –, toate păreau a fi redescoperite şi apreciate. În 1979, Statele Unite ale Americii şi URSS au negociat tot aici Tratatul de neproliferare a armelor atomice, parafat de Leonid Brejnev şi Jimmy Carter; acesta este încă de actualitate.

În noiembrie 1982, în timpul întoarcerii triumfale a Zitei[1], ultima suverană a Austro-Ungariei, mă aflam la Viena pentru un reportaj. Tot aici m-am aflat cu puţin înainte de căderea Zidului Berlinului şi am văzut un ministru făcând bucăţi cu o foarfecă, la propriu, Cortina de Fier –

[1] Prinţesa Zita de Bourbon-Parma (1892-1989), soţia împăratului Carol I al Austriei, a fost ultima împărătească a Austriei, regină a Ungariei şi a Boemiei (n. red.).

sinistra sârmă ghimpată care marca apropiata graniţă maghiară. Aici m-a prins şi iarna 1999–2000, când s-a petrecut schimbarea majorităţii parlamentare, care implica înfrângerea socialiştilor după 13 ani de putere şi transferarea democratică a guvernării către o coaliţie catalogată drept extremistă, dar care îşi trăgea seva din naţionalism, lucru nu tocmai bine văzut în Franţa. Această opţiune, care aparţinea alegătorilor, a provocat mare zarvă şi un val de dezaprobare. Amestecul Uniunii Europene în politica internă a Austriei a făcut mult rău Vienei. Oraşul nu avea nicio lecţie de primit, cu atât mai puţin din partea celor care abia aşteptau să le ofere, animaţi de o indignare selectivă. Au urmat 233 de zile de „sancţiuni”, pe cât de indecente şi groteşti, pe atât de inutile. Intelectualii francezi s-au grăbit să se ducă la Viena şi să predice cuvântul cel bun, îşi închipuiau ei. Unii au avut halucinaţii, văzând ceea ce nu exista. Apariţia ediţiei speciale a unui celebru ghid turistic francez care orienta spre o idee falsă cu coperta lui neagră, în semn de doliu (!), a stârnit ostilitatea şi nedumerirea multor vienezi, consternaţi şi furioşi că sunt trataţi din nou drept ciumaţi şi incorecţi din punct de vedere politic... Ei nu au înţeles de ce sunt judecaţi aşa. Eu nici atât, şi am scris despre asta într-o cronică publicată în *Le Monde,* numerele din 6 şi 7 februarie 2000. În

timpul uneia dintre vizitele mele în capitala Austriei în această perioadă agitată, unul dintre prietenii vienezi mi-a spus că austriecii şi capitala lor nu şi-au permis comentarii scandalizate despre prezenţa a patru miniştri comunişti în guvernul francez de după 1981 şi nici nu au protestat împotriva unor astfel de practici. Anumite democraţii occidentale, printre care şi Franţa, au ajuns la concluzia că trebuie să îi aducă pe vienezi pe calea cea bună, pentru că se înşelau. Bertolt Brecht spunea cu cinism: „Când poporul se înşală, trebuie să schimbăm poporul”. Noile alegeri au calmat spiritele. Viena este din nou frecventabilă. Cât despre mine, eu am frecventat-o mereu. Este un oraş superb şi fascinant, de o bogăţie şi o diversitate excepţionale. Oare nu asta contează cu adevărat, înainte de tulburările vieţii publice şi de schimbările frecvente ale opiniei publice?

Aici am văzut minunate operete – genul spumos, tipic vienez – în extraordinara sală de teatru de la Schönbrunn şi, pe alte scene mari, excelente comedii muzicale care rezistă la orice comparaţie cu acelea de la Londra şi de pe Broadway; la *Naschmarket,* piaţa care se întinde sub cerul liber, în paralel cu o linie de metrou, am dat peste oameni din toate ţările, amabili şi cultivaţi. Gurmanzii se aprovizionează de la micile chioşcuri verzi, din lemn. Fiecare are specialitatea lui şi am rămas intrigat dinaintea

celui care oferea o sută de... oţeturi diferite, aflat chiar în faţa talciocului, unde se găseşte tot ceea ce a fost Europa în stare să producă în materie de orori amuzante. Ridicând capul, am încercat să număr motivele care decorează Casa cu medalioane şi Casa de majolică, două minunăţii Art Nouveau 1900. Iar la Café Central, precum şi în Salonul Roşu al luxosului restaurant Sacher, unde este la modă să iei masa după o seară la Operă, am gustat un delicios *Wiener Schnitzel.* Nu am uitat, desigur, să zăbovesc pe o banchetă din catifea uzată la Café Hawelka, deschisă în 1939. Seară de seară, până în ultima zi din viaţa sa, doamna Hawelka, fondatoarea acesteia, avea totul sub ochi în mijlocul unei clientele boeme. La Café Landtmann, locul de întâlnire al intelectualilor şi oamenilor de teatru, am primit asigurări că mi se putea oricând trimite acolo corespondenţa. În ritmul susţinut al celor doi armăsari, cu urechile împodobite cu teci colorate, am apreciat bonomia rustică şi viclenia vizitiilor care purtau toţi, obligatoriu, melon. Am admirat Karl Marx Hof, unul dintre ansamblurile arhitecturale impresionante ale „Vienei roşii”, municipalitatea socialistă a anilor 1920 şi 1930. În Prater, în faimoasa Roată Mare, mi s-a părut că zăresc tulburătoarea siluetă a lui Orson Welles din *Al treilea om,* în vreme ce tema muzicală obsedantă, una dintre cele mai cunoscute

coloane sonore de film, se răspândea de pe corzile abia ciupite ale ţiterei compozitorului Anton Karas.

La Viena l-am aplaudat pe Ruggiero Raimondi în memorabilul *Don Giovanni,* la legendarul Theater an der Wien, şi o remarcabilă *Carmen* regizată de Franco Zeffirelli şi dirijată cu o impresionantă măiestrie de Lorin Maazel, la Operă; publicul l-a ovaţionat pe dirijorul căruia îi făcuse totuşi o primire destul de ostilă când s-a instalat la pupitru. Căci şi asta înseamnă spirit vienez, un amestec de umor şi causticitate, de critică şi stimă în faţa unei realizări excepţionale. Am petrecut ore bune la Technisches Museum (Muzeul Tehnicii), vizavi de Palatul Schönbrunn, visând în faţa vagonului-salon al lui Sissi, care avea pretenţia de a călători incognito, având ataşat la trenul ei un vagon cu vaci şi capre, ca să bea lapte proaspăt! Dar şi la Schönbrunn există nenumărate prilejuri de a visa la trecut. Am ales unul, adesea uitat: renunţarea la tronul Austriei de la 11 noiembrie 1918, scrisă de împăratul Carol I cu creionul, la un birou micuţ. Un politician a spus atunci: „Acum, Austria este o republică fără republicani”. Şi aici tot spirit vienez aflăm, acest simţ ascuţit al formulelor şi poreclelor.

Într-o iarnă, am făcut un tur al oraşului într-un tramvai de odinioară, bând vin fiert cu

scorţişoară şi coajă de portocală, bine-venitul *Glühwein,* în vreme ce muzicienii aflaţi în vagon readuceau la viaţă o polcă de Strauss la acordeon, între două hurducături şi scrâşnete de fier vechi. Am scotocit prin librăriile din apropierea Kärtnerstrasse, în căutarea de ziare vechi şi memorii pe care nu le poţi găsi decât aici. Am admirat evoluţia lipiţanilor[2] la Manejul de Iarnă, acolo unde împărăteasa Maria Tereza s-a descoperit în faţa maestrului scutier, pentru a-i arăta admiraţia şi respectul după o repriză ecvestră fără greş. De atunci, cavalerul, care poartă mereu o ţinută în maro şi alb, salută publicul cu bicornul lui împodobit cu o panglică aurită. Am urmărit şi expoziţiile care adună numeroşi vizitatori, de pildă în 2004, la deschiderea Palatului Liechtenstein, somptuos scrin de comori artistice remarcabile adunate de-a lungul veacurilor. La Muzeul Sigmund Freud, ale cărui cufere, baston şi pălării s-au întors de la Londra, am constatat că grilajul negru care străjuieşte uşa apartamentului doctorului pare la fel de bine zăvorât ca şi

[2] Termenul de lipiţan, folosit cu precădere începând cu secolul al XIX-lea, vine de la un armăsar care se trage din Lippiza, în Carniola, în apropiere de Triest, regiune care, în secolul al XVI-lea, face parte din domeniile casei de Austria. După 1918, cum Lippiza se afla într-o regiune cedată Italiei apoi, în 1947, lugoslaviei, armăsarii şi iepele de prăsilă au fost împărţiţi între aceste două ţări. După 1920, Austria va pune bazele unei noi herghelii de lipiţani în sudul ţării, la Peeburg (Piber), în Styria. După dezmembrarea lugoslaviei comuniste în 1991, Lippiza, devenită Lippica, va aparţine Sloveniei. Aici se cresc în continuare cai superbi, de un alb imaculat.

inconştientul nostru. Cu toate acestea, fondatorul psihanalizei susţinea că el deţine cheile. Din 1989, un divan din fier îi aşteaptă pe vizitatori, mai puţin confortabil, desigur, decât celebra canapea oferită de Sigmund Freud pacienţilor săi, printre care prinţesa Marie Bonaparte... între Burggarten (altădată grădina împăratului Franz Joseph) şi faţada barocă a Muzeului Albertina am avut surpriza să descopăr o scară rulantă, deasupra căreia se află o aripă imensă de avion. Hotărât lucru, la Viena arta te întâmpină la orice colţ de stradă, o artă pentru toate gusturile.

În perioada în care Viena se pregătea să celebreze 250 de ani de la naşterea lui Mozart (care aici a fost mai puţin nefericit decât la Salzburg, dar mai puţin cunoscut decât la Praga), iar Austria să prezideze, pentru şase luni, Consiliul Uniunii Europene (frumoasă revanşă!), Viena este, mai mult decât niciodată, inima pulsândă a acestei Europe pe care o întruchipează, trecând prin vicisitudinile şi clipele de glorie ale Istoriei. În ceea ce mă priveşte, împărtăşesc opinia lui Prosper Mérimée, scriitorul călător care ştia să aprecieze monumentele istoriei. Considerând Parisul plictisitor „de moarte”, declara în 1854: „Am ajuns la concluzia că, după Madrid, Viena este cel mai civilizat oraş al Europei, oraşul în care se trăieşte cel mai bine”. Cred că este şi astăzi la

fel de adevărat... Să adăugăm şi câteva observaţii esenţiale ale lui Stefan Zweig. Acest scriitor prodigios a ştiut să descrie ca nimeni altul, în vremuri de restrişte, oraşul lui natal, această „Vienă de odinioară”: pentru că era „plămădită din atâtea elemente străine, ea a fost locul ideal pentru o cultură comună” şi a devenit, în 2000 de ani, „capitala mai multor naţiuni”. Tot Stefan Zweig ne dezvăluie: „Nu erai un vienez adevărat dacă îţi lipsea această dragoste de cultură, acest har de a îmbina simţul plăcerii cu acela al examenului critic în faţa celei mai vii supraabundenţe pe care o oferă viaţa”. Viena de odinioară? Viena dintotdeauna...

Capitolul I
Ameninţarea otomană

Viena, 10 martie 2005; numeroşi vienezi sunt furioşi sau cel puţin emoţionaţi şi stupefiaţi. În această dimineaţă, în mijlocul cartierului muzeelor, faţada barocă a Kunsthalle, care odinioară adăpostea grajdurile imperiale, este acoperită în întregime cu drapele roşii. Nostalgie comunistă cam stridentă? Nu, drapelele sunt împodobite cu o stea şi o semilună albe, simboluri ale Islamului; sunt steagurile Turciei. Unele măsoară 2,70 de metri în lungime, altele 3,40 de metri. Acest decor

neaşteptat nu trece neobservat, exact ceea ce dorea autorul său, Feridun Zaimoglu, artist şi scriitor de naţionalitate germană, dar născut în Anatolia în 1964. Iniţiativa lui este un răspuns la refuzul Austriei la solicitarea Turciei de a intra în Uniunea Europeană. O poziţie care începe să învenineze relaţiile dintre membrii UE şi guvernul de la Ankara. Pentru moment, provoacă iritarea vienezilor şi austriecilor; peste 80% dintre aceştia (cele trei partide reprezentate în Parlament, cu excepţia Verzilor) sunt ostili integrării Turciei actuale, urmaşa inamicului lor istoric, Imperiul Otoman, care a asediat de două ori oraşul, în 1529 şi în 1683. Două asedii care au înspăimântat toată Europa creştină. Acţiunea pusă la cale de Zaimoglu se înscrie sub semnul acestei amintiri dureroase, întrucât el o identifică cu a treia ocupaţie turcă: „A doua şi a treia generaţie de turci din Europa nu mai sunt obligate să trăiască înghesuite, ci constituie o forţă sigură pe sine, o mişcare ofensivă. Când barbarul intră victorios într-o ţară, îşi înalţă flamurile, semn al puterii sale depline”. Această acţiune, calificată drept „instalare”, poartă numele de cod *Kanal Attack,* ceea ce s-ar putea traduce prin „Atacul tuciuriilor”, care îşi propune să scoată vienezii de origine turcă din ghetouri şi să facă ţăndări imaginea paseistă, limitată la Mozart şi Sissi, a austriecilor despre capitala lor. Dar dacă aşa ar

sta lucrurile, ar fi restrictiv, aşadar fals. Pentru că patrimoniul vienez nu se limitează la aceste două simboluri.

În câteva ceasuri, conducerea Kunsthalle a primit sute de felicitări şi proteste. Tinerii musulmani născuţi din părinţi imigranţi au felicitat direcţiunea pentru curajul de care a dat dovadă, în vreme ce aşa-numiţii vienezi get-beget au protestat împotriva „otomanizării" unei clădiri publice, finanţată cu banii contribuabililor. Cele mai violente critici au venit din partea FPÖ (Partidul Libertăţii din Austria), partid de extremă dreapta. Liderul filialei vieneze, Heinz Christian Strache, în care unii văd noul Jörg Haider[3], a profitat de ocazie pentru a lansa o amplă campanie de afişaj pe zidurile Vienei, cu următorul slogan: „Viena nu trebuie să devină Istanbul!" Spiritele s-au încins când s-a aflat că insolitul montaj trebuia să fie păstrat până la 28 martie, adică încă două săptămâni. Era deja prea mult pentru FPÖ, care a declarat în hebdomadarul *Observer*: „Dacă noi, austriecii, acceptăm aceste acţiuni, punem în pericol supravieţuirea şi securitatea identităţii noastre culturale". A doua zi, cotidianul *Heute* („Astăzi") îşi avertizează cititorii: „Kunsthalle a devenit un cort turcesc". Directorul muzeului,

[3] Jörg Haider (1950-2008), politician austriac, din 1999 guvernatorul landului Carintia. Până în 2005 a reprezentat FPÖ, de care s-a separat, înfiinţându-şi ulterior propria formaţiune politică, Alianţa pentru Viitorul Austriei (n. red.).

Gerald Matt, căruia naţionaliştii îi cer demisia (fără succes), se felicită pentru toată această agitaţie, care slujeşte drept preludiu unui festival literar pe tema Islamului şi Occidentului. Scriitorii veniţi din cartierele populare în zona Kunsthalle, frecventată de turişti şi de intelectuali, organizează lecturi publice din autori musulmani, palestinieni şi bosniaci, libanezi şi irakieni, egipteni, afgani şi chiar libieni. În timp ce o studentă de 16 ani caligrafiază cuvinte vieneze în arabă, Matt, directorul, încântat de tot acest tapaj, le spune nemulţumiţilor: „Expoziţia este un test pentru societatea vieneză, mult prea burgheză. Aici, oamenii nu sunt obişnuiţi cu acest melanj social. Parcă am fi în Franţa!”

De ce reacţii de o asemenea amploare în 2005, fie ele pozitive sau negative? Pentru că la Viena, Turcia este un subiect sensibil. Viena este singura capitală occidentală care a fost nevoită să se confrunte cu asedii otomane de o asemenea amploare, dar a reuşit să le respingă. Oraşul se temea să nu fie nevoit să îndure o ocupaţie aşa cum s-a întâmplat, de pildă, cu Budapesta, timp de un veac şi jumătate. Islamul este a treia religie în Austria, numărând 300.000 de credincioşi, majoritatea (200.000) aflaţi în Viena; este suficient să te plimbi astăzi pe Graben sau să vizitezi un muzeu pentru a constata că numărul femeilor care poartă vălul

islamic a crescut considerabil în ultimii 10 ani. Se uită adesea că din 1912, sub domnia lui Franz Joseph, confesiunea musulmană era deja recunoscută în imperiu. Iar de la anexarea Bosniei-Herţegovina din 1906, armata Habsburgilor a inclus în rândurile sale imami.

În decembrie 2004, în promisiunile cancelarului conservator Wolfgang Schüssel de a organiza un referendum pe tema candidaturii Turciei, trebuie să citim o lecţie a istoriei. Aproape că o putem citi pe zidurile Vienei, căci mergând spre Schönbrunn, un cunoscător vă va putea arăta, într-o firidă din zidul unui imobil, o ghiulea de tun otoman trasă de cea mai redutabilă artilerie a secolului al XVI-lea, cea care a făcut praf zidurile Constantinopolului la 29 mai 1453 şi a provocat căderea cetăţii. Alte gloanţe, înfipte în pietrele din pavaj, demonstrează amploarea ameninţării. Simbolic este, fără doar şi poate, proiectilul încastrat deasupra sacristiei Catedralei Sfântul Ştefan. În cazul în care nu realizaţi despre ce este vorba, aflaţi că scena îl prezintă pe sfântul Francisc călcând în picioare un turc...

Pentru a evoca aceste clipe eroice, fie că vorbim despre atac sau despre rezistenţă, cel mai bine este să ne aşezăm la masă într-una dintre minunatele cafenele ale Vienei. Cele mai cunoscute sunt vreo 20. În funcţie de oră şi local – fiecare are specificul ei –, atmosfera va fi

liniştită sau animată. Un cronicar remarca: „În cafenelele vieneze există oameni care vor să fie singuri, dar care pentru asta au nevoie de companie”. Toate au însă un punct comun: se poate sta aici o zi întreagă, consumând o singură cafea şi citind ziarele aşezate pe o stinghie de lemn şi aflate la dispoziţia clienţilor. După un ceas, poate două, nu va apărea niciun chelner care să vă ceară să mai comandaţi. În schimb, pentru a nu trece drept un turist ignorant, ci drept unul atent la obiceiurile oraşului pe care îl vizitează, nu cereţi numai „O cafea!”... Ar fi la fel de lamentabil ca şi atunci când aţi cere carne la măcelărie! Există cel puţin 15 sortimente, de la cafeaua neagră la cafeaua cu lapte (numită *Wiener Melange*), de la cappuccino la cafeaua vienează onctuoasă, cu frişcă... Va fi însoţită întotdeauna de un pahar cu apă. Şi, în funcţie de preferinţa fiecăruia, de produse fine de patiserie, dar cu frişcă din belşug, sau de feluri simple, dar hrănitoare, cu care veţi fi îmbiaţi cam peste tot, cum ar fi de pildă *Tafelspitz.* Acest muşchiuleţ de vită fiert şi înăbuşit un ceas şi jumătate, servit cu cartofi cu pătrunjel şi sos de hrean şi arpagic, era preferatul soţului lui Sissi, căci el, suveranul cu o sănătate de fier, nu ţinea un regim draconic... Împăratului îi plăcea atât de mult *Tafelspitz,* încât, în jurul lui 1890, acest fel de mâncare se servea în cele mai bune case vieneze pentru ca

împăratul, invitat la un dineu privat – cum i se mai întâmpla –, să mănânce pe săturate la supuşii lui aşa cum obişnuia în palatul său, la o masă imensă. Se ştie că făcea adesea comparaţii gastronomice despre dozarea piperului şi dafinului, a ienupărului şi nucşoarei...

Aşadar, pentru început, o cafea însoţită de un croasant, care este vienez, înainte de a fi parizian, apoi francez. La urma urmelor, cine s-ar putea îndoi că produsele de patiserie (*viennoiseries* în limba franceză) au fost inventate la Viena! Dar de ce? Din cauza turcilor! Sau mai curând mulţumită turcilor, aş spune eu! Se dovedeşte astfel că unele invazii sau ocupaţii, chiar unele asedii, pot lăsa amintiri plăcute, care devin specialităţi. În 1814, conform unei tradiţii acum contestate, dar amuzante, cazacii ruşi ai ţarului Alexandru I care ocupau Parisul, mai ales Champs-Élysées, şi-au manifestat dorinţa de a mânca repede ceva printr-un termen rus: *bîstro.* Cazacii au plecat, bistroul a rămas, iar acum este ameninţat de alte tipuri de restaurante! La fel cum bistroul parizian este de origine rusă, cafeneaua vieneză are ascendenţă turcă.

Iată-vă într-o cafenea vieneză şi, prin urmare, trebuie să ştiţi ce s-a petrecut nu departe de aici cu aproape cinci veacuri în urmă. În două rânduri şi-a ţinut răsuflarea Europa, îngrijorată!

Cu o excepţie notorie, cea a regelui Franţei, elegantul Francisc I, care dorea o înţelegerea cu aceea care pe atunci se numea Sublima Poartă şi care îl considera pe sultan aliat, nicidecum duşman. Circumstanţele, fireşte...

Locul în care este aşezată Viena, în Antichitate castrul roman Vindobona, a fost dintotdeauna râvnit. Ruinele romane pe care astăzi le putem vedea lângă Piaţa Veche, un fost forum ajuns cea mai veche piaţă vieneză, atestă prezenţa legiunilor Romei, la fel ca şi lucrările mai recente, din faţa Palatului Hofburg. Aflat la 171 de metri altitudine, oraşul se ridică la răscrucea a două rute esenţiale, dintre care una, de la est la vest, urmează cursul Dunării, o importantă cale naturală de acces. Alta, pe axa nord-sud, este numită drumul chihlimbarului şi leagă Italia de Marea Baltică. La răsărit de Alpi, unde începe imensa câmpie a Pannoniei, Vindobona era aproape de graniţa nordică a Imperiului Roman, faimosul *limes.* În anul 180 î.Hr., împăratul Marcus Aurelius moare aici în timpul unui război cu numeroşii invadatori. În epopeea mitică a Nibelungilor, pe care Richard Wagner o va transpune pe muzică, Attila şi Crimhilda îşi celebrează nunta în această regiune. La sfârşitul secolului al II-lea, uitatul împărat Probus[4] le dă

[4] Marcus Aurelius Probus, care a domnit între 276 şi 282, a autorizat cultura viţei-de-vie şi producerea vinului în Galia şi Pannonia, anulând edictul lui Domiţian, promulgat cu două secole mai înainte şi care interzicea plantarea de noi vii (n. red.).

permisiunea legionarilor care doresc să se stabilească la Vindobona să cultive viţă-de-vie. Este începutul unei tradiţii care se perpetuează încă prin străvechile cântece populare, cântate în cor în hanuri...

Nu are rost să mai amintim că această răspântie politică şi comercială îndură marile invazii, mai ales cele ale hunilor şi apoi, în secolul al VI-lea, ale longobarzilor. Cotropitorii năvălesc de peste tot; nicio apărare naturală nu poate proteja oraşul devastat, distrus, incendiat şi reconstruit. Va fi nevoie de mâna de fier a lui Carol cel Mare, încoronat împărat al Occidentului la Roma în anul 800, pentru ca oraşul să renască şi să înceteze să mai tremure. Începe să se vorbească despre Wiena, cuvânt de origine slavă, fără doar şi poate, ce numeşte un curs de apă, numit astăzi Wien în germană. Încă o dată, portul danubian – chiar dacă fluviul nu traversează oraşul, cum se întâmplă la Budapesta sau la Belgrad – marchează punctul extrem al expansiunii france în Europa Centrală. La sfârşitul secolului al X-lea, cetatea, care a reuşit să scape de unguri şi să se integreze în Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană, este cel mai important oraş de limbă germană din nordul Alpilor, după Colonia[5]. 200 de ani mai târziu, la cererea împăratului Frederic I Barbarossa, primul duce de Austria îşi mută

[5] Köln (n. trad.).

curtea într-un loc numit *Am Hof* („La curte”). Este momentul în care ceea ce se numea pe atunci Ostmark (marca sau graniţa de est a imperiului) este ridicat la rang de ducat. Locul acesta, cel mai vast din aşa-numitul oraş interior – nucleul său istoric – există şi astăzi, în imediata apropiere a uimitoarei cazărmi centrale a pompierilor, o clădire barocă dotată cu un fronton grec şi fresce! Să precizăm că pe atunci se vorbea despre ducatul Austriei, căci, până în 1804, nu a existat Imperiul Austriac, ci un conglomerat de posesiuni şi teritorii care făceau parte dintr-un imperiu german şi se întindeau din Alsacia şi Istria până în Carinthia şi mai ales Friuli.

Ridicată la rang de capitală a ducatului pe vremea lui Leopold al VI-lea cel Glorios, membru al ilustrei familii Babenberg, Viena este apărată de şase ziduri solide, şase porţi şi 19 turnuri. Dacă vizitaţi astăzi palatul imperial, Hofburg, veţi trece pe lângă cele mai vechi părţi ale acestuia. Simţindu-se în siguranţă, ducele se delecta cu trubaduri şi menestreli, care se înfruntă în întreceri oratorice de mare clasă. În jurul anului 1200, au fost ridicate ziduri noi. Finanţarea lor nu este una oarecare: cu opt ani în urmă, Richard Inimă de Leu, regele Angliei, a fost demascat şi închis de ducele de Austria la întoarcerea din cruciadă într-o închisoare cu vedere la Dunăre. Răscumpărarea cerută şi

obţinută de vicleanul duce a fost folosită, printre altele, la ridicarea acestor ziduri şi a altor câteva construcţii din actualul centru, din jurul animatelor Kärtnerstrasse, Kohimarkt şi Graben, în care veţi ajunge, inevitabil. Aceste construcţii erau menite, la acea vreme, să apere cetatea de inamicul numărul unu al veacului al XIII-lea: ungurii.

Căci relaţiile comerciale privilegiate dintre cetatea Vienei şi maghiarii veniţi de pe celălalt mal al râului Leitha (Lajta), aflat la aproximativ 100 de kilometri spre est şi care va constitui frontiera austro-ungară, nu vor împiedica conflictele. În 1246, ultimul Babenberg îşi va pierde viaţa într-o astfel de bătălie. Iată-i aşadar pe maghiari gata să se înstăpânească asupra Vienei. Se iveşte însă un alt candidat, mai rapid decât Bela al IV-lea al Ungariei, şi anume Ottokar al Boemiei. În 1251, Viena cade în mâinile lui. Să observăm că în acea perioadă s-au constituit relaţiile, belicoase pentru moment, dar sortite unei mari dezvoltări ulterioare, odată cu crearea a ceea ce aş putea numi Triunghiul de Aur al Europei Centrale, Viena-Budapesta-Praga, fiecare dintre puncte fiind la aproape aceeaşi distanţă faţă de celelalte două. Un triunghi isoscel... geopolitic. Din Evul Mediu şi până la începutul secolului al XX-lea, va influenţa soarta a milioane de bărbaţi şi femei, creând un stil *Mitteleuropa.* Întrerupte şi

aruncate în aer mai întâi după 1918, apoi după 1945, aceste schimburi şi întrajutorări vor renaşte după 1989. Geografia îşi ia mereu revanşa asupra Istoriei.

Epoca este violentă. Tronul ducelui de Austria este revendicat cu îndârjire. Învingătorului, regele Ottokar al Boemiei, îi datorăm construirea Hofburgului, o fortăreaţă asemănătoare cu bătrânul Luvru de pe malurile Senei. De asemenea, o primă linie de metereze este înălţată în jurul centrului Vienei. Aceasta va inspira încredere multor generaţii, căci va rezista până în... 1858!

1273. Este un an esenţial, căci asistăm la sosirea, nu lipsită de zarvă, a unui senior originar din cantonul elveţian Argovia. Acesta este Rudolf de Habsburg, născut în 1218. La 55 de ani – o vârstă respectabilă pentru epoca în care a avut loc a şaptea şi ultima cruciadă –, el a cerut ca regele Boemiei să i se închine. Numai că în locul unei alianţe impuse, cei doi bărbaţi s-au înfruntat. Ottokar al II-lea a murit în bătălia de la Marchfeld, o câmpie mlăştinoasă la est de Viena, în 1278; el a controlat Viena numai pentru doi ani. Cel care l-a învins este primul Habsburg care a făcut din Viena reşedinţa sa oficială, în 1282. Şi aşa începe cea mai lungă legătură dintre un oraş şi o dinastie: vreme de şase secole şi jumătate, Viena îşi va datora înflorirea, strălucirea şi prestigiul Habsburgilor.

Dar şi decăderea şi suferinţele îndurate... Odată cu fiii împăratului, se va împământeni definitiv expresia Casa de Austria. Rudolf al II-lea va fi cel care va limita privilegiile locuitorilor Vienei. Aceştia s-au revoltat – pentru prima dată – şi au obţinut o cartă municipală. De acum înainte, un magistrat numit primar va fi cel care va administra oraşul. În secolul al XIV-lea au fost începute numeroase construcţii, semn al unei stabilităţi politice şi militare; Viena nu se mai temea de cotropitori. Atunci au apărut peste noapte Biserica Augustinilor, noua Biserică Sfântul Ştefan, clădirea Universităţii.

Dar în 1356, un mesager venit din sud aduce o veste foarte îngrijorătoare la Viena: otomanii au trecut Bosforul! Pe Kohimarkt, piaţa devenită între timp o stradă comercială între Hofburg şi Graben, populaţia, care îşi închipuise că a scăpat de invazii, comentează înspăimântată evenimentul. Este, într-adevăr, unul foarte important. Năvălind din Asia, traversând strâmtoarea, otomanii pun stăpânire pe Tracia, fostul grânar al Imperiului Roman, care mai târziu va fi numită Turcia europeană şi care astăzi reprezintă o foarte mică porţiune din teritoriul turc, la graniţa cu Bulgaria. Astfel, armatele musulmane sunt cu un picior pe pământ european, ameninţând Imperiul Bizantin şi seducătoarea lui capitală, Constantinopol. Adevărul ne obligă să amintim că vorbim despre

aceiaşi bizantini care au cerut ajutor de la otomani în lupta împotriva sârbilor! Iar sârbii au fost învinşi la Kosovo, în 1389. Mai multe regiuni balcanice au fost îngenuncheate şi obligate ca, de atunci, să plătească tribut sultanului. Eliminarea genovezilor din Marea Neagră favorizează şi mai mult expansiunea otomană.

Prin urmare, la Viena, reşedinţa oficială a Habsburgilor de 74 de ani, nu există nicio îndoială că obiectivul esenţial al turcilor este să înainteze spre nord, urcând pe cursul Dunării. Pentru creştinătate acesta este un pericol nou, care nu face decât să îngreuneze un climat deja tulburat de disputele interne cunoscute sub numele de Marea Schismă a Occidentului[6]. Dar ce se putea face? Rudolf al IV-lea se mulţumeşte să îşi consolideze apărarea, să trimită iscoade şi să înalţe în continuare monumente închinate credinţei catolice. Şi să aştepte. Să amintim că mai târziu, în 1421, în urma unor incidente a căror origine rămâne obscură, primul cartier evreiesc este nimicit; întâmplarea este cu atât mai curioasă cu cât Habsburgii au manifestat faţă de aceştia o remarcabilă toleranţă religioasă, demnă de toată lauda şi unică în lume.

Viena îşi întăreşte poziţia dominantă când, în

[6] Criza pontificală de la sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul secolului al XV-lea (1378-1417), care a divizat timp de 40 de ani creştinătatea catolică (n. red.).

1437, ducele Albert al V-lea de Austria devine, la 33 de ani, rege al Boemiei şi Ungariei, pentru ca mai apoi să fie încoronat împărat al Sfântului Imperiu sub numele de Albert al II-lea. Avem de-a face, aici, cu o complexitate de titluri după chipul şi asemănarea giganticului mozaic care va fi Imperiul Habsburgic. Pentru a simplifica, să amintim doar că în 1806 Napoleon, cu spiritul său raţional şi voinţa de a şterge de pe faţa pământului fostele puteri, este nedumerit de atâtea confuzii. Dintr-o trăsătură de condei, suprimă Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană, care, chiar dacă îşi pierduse autoritatea, număra totuşi 844 de ani de existenţă. Iar viitorul lui socru, tatăl arhiducesei Maria Luiza, până atunci împăratul german Francisc al II-lea, devine Francisc I, împăratul Austriei. Lucrurile devin ceva mai limpezi... Până în 1806, numărul care urmează după prenumele unui suveran ne poate induce în eroare. Pe scurt, până în 1806 este greşit să vorbim despre Imperiul Austriac. Să ne amintim că Franţa revoluţionară din 1792, în război împotriva suveranului Habsburg, a declarat război regelui Boemiei...

La jumătatea secolului al XIV-lea, ceea ce este relevant pentru demersul nostru este că Viena devine inima politică a triunghiului de aur. Din nefericire, rivalitatea dintre fraţii Albert al II-lea

şi Frederic al III-lea duce la revolte în Viena. Hofburgul din acele vremuri, a cărui machetă poate fi cercetată în timpul vizitei în apartamentele imperiale, este în continuare un castel foarte util, căci aici se refugiază monarhul şi familia lui. Aceştia vor fi supuşi unui adevărat asediu, care va dura două luni. Nu este umilitor să fii închis în propria cetate? Captivii se consolează gândindu-se că din 1453, deşi cetatea Constantinopolului a căzut, moştenitorii lor poartă, în mod definitiv, un titlu pe măsură, stabilit de ei înşişi, anume acela de arhiduci. De ce arhiduce de Austria? Pentru a arăta preeminenţa casei lor în interiorul imperiului, chiar dacă ducele de Austria nu face parte dintre prinţii care, printr-un colegiu electoral, desemnează monarhul german, întrucât coroana aceasta nu este ereditară. Se trece adesea cu vederea că titlul de arhiduce, atât de încărcat de istorie şi unic în lume, s-a născut din frustrarea unui duce căruia i s-a refuzat părerea...

Foarte preocupat de ridicarea Vienei la rang de ducat în 1469, Frederic al III-lea nu evaluează deşteptarea ambiţiilor maghiare. Din 1485 până în 1490, Viena este ocupată de regele Ungariei, Matei I Corvin, după un asediu de patru luni. S-a instalat la Hofburg, dar nu a apucat să profite: moare pe 6 aprilie 1490. În orice caz, eşuează în visul lui de a vedea o

Ungarie Mare în detrimentul Habsburgilor, însă izbândeşte în acţiunile lui umaniste; reuneşte în jurul său savanţi germani şi italieni, alcătuieşte o bibliotecă prestigioasă şi întemeiază universitatea de la Pressburg[7]. Unul dintre fiii lui Frederic al III-lea, Maximilian de Habsburg, este cel care va recuceri Viena. Domnia lui, care va dura din 1493 până în 1519, este de asemenea aceea a unui umanist. Prietenul său, pictorul Dürer, îi face portretul, iar acest tablou stă la baza fabuloasei colecţii adunate de dinastie şi care poate fi astăzi admirată în muzeele vieneze. Destinul acestui bărbat, supranumit „ultimul cavaler", este de o importanţă fără precedent. Prin alianţele sale politice şi matrimoniale – cele două sunt strâns legate – trebuie să îl considerăm adevăratul întemeietor al puterii Habsburgilor. El va pune în aplicare celebrul distih scris în latină de Matei Corvin:

Bella gerant alii; tu, felix Austria, nube;
Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus.

Adică:

Lasă pe alţii să facă războaie, iar tu, fericită Austrie, fă mariaje; Regatele pe care Marte le dă altora, ţie Venus ţi le dăruieşte.

[7] Pozsony în maghiară, astăzi Bratislava, capitala Slovaciei, important port fluvial la 60 de kilometri de Viena.

Frumos spus. Şi se va verifica de multe ori, dar... nu întotdeauna! Pentru început, Maximilian o ia în căsătorie pe Maria de Burgundia, fiica şi singura moştenitoare a temutului duce de Burgundia, Carol Temerarul. Respectându-şi principiul, cucereşte Franche-Comté şi Ţările de Jos puţin din dragoste (sperăm!), ceva mai mult din raţiuni de stat (ne îndoim!), dar totul pe socoteala regelui Franţei, Ludovic al XI-lea, fostul duşman al socrului său. Deşi Casa de Austria pune mâna pe moştenirea burgundă, ducatul propriu-zis al Burgundiei îi scapă printre degete! Maximilian nu uită Viena: înfiinţează o universitate, comandamentul unei armate permanente – o noutate pentru o epocă în care mercenarii erau închiriaţi pentru misiuni punctuale – şi pune bazele unei centralizări moderne, instituind o cancelarie şi un tribunal suprem. Cancelaria presupune că simbolul puterii politice, sigiliul suveranului păzit cu mare grijă de un funcţionar special, trebuie păstrat la Viena. La fel, justiţia se va face într-un loc dacă e posibil fix, chiar dacă judecăţile încă sunt tributare deplasărilor Curţii. Puterea prinde rădăcini la Viena.

Dar otomanii? Au cucerit Moreea[8] şi sudul Greciei continentale, ocupând tocul cizmei italice: în 1480 ajung la Otranto. Chiar dacă nu

[8] Numele sub care era cunoscut Peloponezul în Evul Mediu.

rămân aici mai mult de un an, faptul că se deplasează cu uşurinţă graţie corăbiilor rapide şi cavaleriei experimentate stârneşte în continuare temeri.

Maximilian îşi vede de aranjamentele lui matrimoniale. Fiul său, Filip cel Frumos, se căsătoreşte în 1496 cu Ioana de Castilia, zisă Ioana cea Nebună, fiică a Regilor Catolici. Ea este moştenitoarea Castiliei şi Aragonului. Legătura este prima alianţă a Habsburgilor cu Peninsula Iberică. Doi ani mai târziu, Maximilian I înfiinţează Corul Curţii, străbunul celebrilor Cantori de la Viena pe care nu puteţi rata să îi ascultaţi la slujba de duminică dimineaţa în capela de la Hofburg. De cinci veacuri încoace, aceste voci îngereşti sunt atât de apreciate, încât trebuie să ajungeţi înainte de începerea slujbei sau să vă rezervaţi locurile.

Adevărat strateg familial – împărăteasa Maria Tereza va proceda la fel cu copiii ei –, Maximilian îşi urmăreşte planul de alianţe la scară europeană. La Viena, în catedrala reconstruită a Sfântului Ştefan, împodobită acum cu o fleşă înaltă, cu patru ani înainte să moară, împăratul organizează o nuntă între doi dintre nepoţii lui şi copiii lui Ladislau, regele Ungariei şi Boemiei[9]. Acoperişul multicolor al

[9] În anul 1515 aici a avut loc o nunta dublă: între Maria, nepoata împăratului Maximilian I, şi Ludovic, fiul regelui Vladislav al Ungariei, şi între Anna, sora lui Ludovic, şi Ferdinand, nepotul lui Maximilian (n. red.).

edificiului contrastează cu piatra întunecată, şi totuşi nouă. Trebuie să ne imaginăm că pe vremea aceea o catedrală era înconjurată de coşmelii şi prăvălii înghesuite unele în altele. Mai puţin veselă, e drept, dar nu poate fi ignorată prezenţa, în acelaşi loc, a unui cimitir; aici sunt îngropate victimele teribilelor epidemii, printre care cea de ciumă neagră, care va decima populaţia Europei în secolul al XIV-lea. Vor trebui să mai treacă 300 de ani până ce omenirea să îşi dea seama de riscurile de contagiune, căci înhumările erau făcute de mântuială... Gândiţi-vă la acest lucru când traversaţi piaţa actuală, zonă pietonală în care diverşi „artişti” perpetuează tradiţia medievală a bufonilor, cu mai mult sau mai puţin talent. Primul născut dintre copiii lui Filip cel Frumos şi ai Ioanei nu este altul decât viitorul Carol Quintul. El este cel care, încredinţându-i fratelui mai mic, Ferdinand, partea austriacă a imperiului, separă *de facto* ramura spaniolă de cea care domneşte la Viena. Soarele nu mai apune pe pământurile Habsburgilor.

Iar turcii? Viena pare a-i fi dat uitării. Mare greşeală. La 25 august 1526, înaintarea otomană capătă contur clar. Bătălia de la Mohács, pe Dunăre, în sudul Ungariei de astăzi, îi trezeşte pe vienezi la realitatea ameninţării. Regele Boemiei şi Ungariei s-a trezit faţă în faţă cu teribila artilerie venită de la Constantinopol.

Curajos, este ucis în luptă. Victoria turcilor deschide pusta maghiară cotropitorilor. Cade dealul Budei; turcii vor rămâne aici un veac şi jumătate. Putem vedea şi astăzi numeroasele băi amenajate lângă nenumăratele izvoare termale pe care deja romanii le îndrăgeau atât de mult. Învingătorul este un personaj considerabil: Soliman al II-lea, pe care creştinii, năuciţi şi înspăimântaţi, îl vor supranumi Magnificul. Viena se teme. Acest sultan legendar, despre care se crede că are 30 de ani, cucerise deja Belgradul cu patru ani în urmă. Stăpâneşte spaţiul danubian. Supuşii lui îl numesc Legiuitorul. Însă el cucereşte câmpiile cu ajutorul tunurilor puternice, transportate sute de kilometri, în timpul unei campanii spectaculoase; va face 13 astfel de campanii. Unde se va opri?

Pentru a înţelege spaima vienezilor, să ne amintim că Soliman, în fruntea unei armate impresionante, i-a alungat deja din Rodos pe Cavalerii Ioaniţi (Cavalerii Ospitalieri ai Sfântului Ioan de Ierusalim), care în cele din urmă se vor refugia în Malta, fără a uita că în Asia a pus stăpânire pe Persia. Teritoriile stăpânite de el sunt într-atât de vaste, încât nu are decât un rival, un suveran european: însuşi Carol Quintul. Un monarh creştin.

La 27 septembrie 1529, ameninţarea devine realitate: Soliman îşi ridică tabăra de asediu în

faţa Vienei. Un dosar al serviciului de presă federal austriac aminteşte: „În secolul al XVI-lea turcii, asupritori şi avizi de tribut, au năvălit asupra ţării”. Plimbaţi-vă astăzi prin *Türkenschanzpark* („Parcul Redutei Turcilor”). Se întinde în două districte, Währing şi Döbling, respectiv al 18-lea şi al 19-lea, la nord-vest. De altminteri, dacă o luaţi pe *Türkenstrasse* („Strada Turcilor”) ajungeţi direct în parc, după Votivkirche (Biserica Votivă), neogotică. Aici, pentru prima oară şi după decenii de frământări vieneze, armatele venite de pe Bosfor au ridicat o tabără imensă. Soliman este în fruntea a 120.000 de oameni. Modul în care s-a dat alarma este legendar. Lângă Dunăre, brutarii care munceau înainte de răsărit la cuptoarele lor, au auzit loviturile sapelor turcilor care încercau să pătrundă în oraş prin galerii săpate pe sub metereze. În plină noapte, cei care plămădeau pâinea au anunţat străjerii. Rezistenţa celor 20.000 de oameni ai contelui de Salm, ajutat – trebuie să spunem – de ploile diluviene care vesteau o iarnă timpurie, au salvat Viena, bastionul răsăritean al imperiului lui Carol Quintul. La 15 octombrie, armatele lui Soliman au ridicat asediul. A durat 18 zile, ceea ce nu e mult, dar a însemnat enorm, căci niciodată aceşti războinici care purtau armuri stranii, coifuri uşoare care abia le acopereau creştetul capului şi erau împodobite cu pene,

înarmaţi cu săbii cu lamă lungă, încovoiată, nu au ajuns atât de aproape de Catedrala Sfântul Ştefan. Vienezii vor povesti multă vreme despre această întâmplare; Ferdinand I, fratele şi succesorul lui Carol Quintul, îşi arată recunoştinţa faţă de brutari, acordându-le privilegiul de a coace un nou produs de patiserie, cu foietaj şi sărat, numit croasant, cu trimitere la semiluna islamică. Şi iată primul motiv pentru care trebuie să intraţi într-o cafenea vieneză...

După ce au văzut pericolul de aproape, locuitorii s-au grăbit să ridice un zid de apărare – lucrările vor dura 20 de ani –, temându-se de o nouă tentativă de invadare din partea turcilor. Şantierul este atât de vast, încât absoarbe aproape toate resursele disponibile, ceea ce explică de ce Viena este mai curând săracă în clădiri renascentiste. Pe atunci, apărarea era mai importantă decât omagiile aduse curentului artistic venit din Italia. Ambasador şi mecena al Renaşterii în Franţa, regele Francisc I, invidios pe Carol Quintul, a căzut prizonier al acestuia după dezastrul din 1525 de la Pavia, unde, după spusele lui, a pierdut totul „în afară de onoare”. După ce şi-a dat în sfârşit seama de forţa adversarului, Francisc I, care a trebuit să cedeze un sfert din teritoriul său în războaiele lui nefericite, ia hotărârea să se alieze cu Soliman. O alianţă circumstanţială, doar pentru a-l

incomoda pe Carol Quintul. La Viena, această trădare este primită ca un scandal de către celelalte puteri ale creştinătăţii. La această fărădelege se adaugă şi teribila diviziune din ţările de limbă germană. Martin Luther a început să predice în 1517, iar Jean Calvin a publicat *Instituţia religiei creştine* în 1535. Spiritele şi conştiinţele sunt tulburate; îndoiala a pus stăpânire pe suflete încă de când Luther a condamnat negoţul cu indulgenţe desfăşurat de catolicism. Rezultatul? O situaţie neprevăzută şi jenantă: împăratul Maximilian al II-lea este protestant! Iar la sfârşitul domniei sale, în 1590, se constată cu stupefacţie că 80% dintre vienezi sunt protestanţi! Pericolul pândeşte aşadar şi din interior. Ce se va întâmpla dacă otomanii vor asedia din nou Viena? Sprijiniţi de francezi la vest, vor înconjura Viena ca într-o menghină? Dar este loc de mai rău. Rudolf al II-lea, suveranul aflat pe tron la graniţa dintre veacurile al XVI-lea şi al XVII-lea, părăseşte Viena şi în 1582 face din Praga reşedinţă imperială. Din punct de vedere intelectual, vrea să întemeieze o cetate nouă. O voinţă contrară celei a predecesorului său care, cu 10 ani în urmă, a întemeiat Şcoala Spaniolă de Echitaţie. Ne putem imagina consternarea şi amărăciunea vienezilor părăsiţi de un monarh foarte inteligent, rafinat şi vizionar. La Praga, atrage cele mai mari spirite ale vremii şi, graţie lui,

capitala Boemiei devine un far al civilizaţiei europene. Micul Moldau (Vltava în cehă), un modest afluent al Elbei, are brusc pretenţii danubiene. Iar Viena, părăsită de Curte, se simte victima unui exil interior nedrept. Pedeapsa va dura 30 de ani...

Chiar dacă Conciliul de la Trento, care îşi încheie lucrările laborioase în 1563, poate fi considerat începutul Contrareformei, luteranismul este învingător în statele germane începând cu Pacea de la Augsburg. Ordinele monastice sunt cele care vor reda Vienei strălucirea discretă. Acestea răspund apelului lansat de un cardinal, monseniorul Khlesl, care începe lupta împotriva „ereziei”, mai ales prin emiterea unui decret de expulzare a protestanţilor, în 1590. Mai multe congregaţii îşi împart terenul recuceririi spirituale: carmelitele construiesc o mănăstire în Leopoldstadt (azi cartier popular aflat în districtul 2, la nord, între canal şi Dunăre), iar augustinii vor construi Biserica Sfântul Roch. Franciscanii, dominicanii şi, desigur, iezuiţii, sunt artizanii renaşterii catolicismului, încredinţând lucrări arhitecţilor şi artiştilor italieni. În scurt timp, se va impune primul baroc vienez şi, încet-încet, bătrâna cetate gotică, cu o arhitectură orientată mai ales pe verticală, dispare în faţa rotunjimilor care şerpuiesc şi se încolăcesc în biserici, în jurul statuilor îngeraşilor bucălaţi şi ale sfinţilor;

dovadă stă faţada transformată a Mănăstirii Scoţienilor. Barocul, prin volutele, auriul şi supraîncărcarea lui ornamentală, primeşte misiunea de a seduce sufletele rebele.

În 1612, împăratul Ferdinand al II-lea, exasperat de protestanţi, redă Vienei statutul de capitală imperială. Adversar implacabil al lui Luther, este furios din cauza conflictului care izbucneşte în 1618, cunoscut sub numele de Războiul de 30 de Ani. Din raţiuni religioase, ostilităţile reduc autoritatea Casei de Austria, în special în Boemia. În 1619, cehii revoltaţi ameninţă Viena. Oraşul va fi cruţat mulţumită bătăliei care va avea loc un an mai târziu, la Muntele Alb, unde s-au înfruntat catolicii cu protestanţii. Aceştia din urmă sunt înfrânţi şi alungaţi din regiune. Dar Suedia, a cărei regină Christina porunceşte să se jefuiască bogăţiile colecţionate de Rudolf al II-lea, nu se consideră învinsă. Trupele suedeze bat la porţile Vienei de mai multe ori. În cele din urmă, Pacea westfalică, încheiată în 1648, demonstrează că universalismul religios este o utopie. Se revine la principiul latin *Cuius regio, eius religio* („Religia stăpânului, religia supusului”); cu alte cuvinte, împăratul este stăpân în ţara lui şi îşi alege credinţa. La Viena se face bilanţul. Habsburgii au recuperat cea mai mare parte dintre comorile jefuite de suedezi; Ferdinand al II-lea regăseşte toate operele lui Dürer şi

moşteneşte de la fratele lui splendida serie a lui Brueghel cel Bătrân. În scurtă vreme, şi pentru prima oară în istoria dinastiei, capodoperele din galeriile vieneze, de la Innsbruck şi de la Praga sunt proprietatea unui singur om, Leopold I. În schimb, monarhul trebuie să recunoască o dată pentru totdeauna libertăţile germane din restul Sfântului Imperiu, fărâmiţat în numeroase principate. Mai rău, Viena pierde Alsacia, care devine franceză, iar Habsburgii constată cu amărăciune ingerinţa încăpăţânată a lui Ludovic al XIV-lea şi a altor puteri în afacerile imperiale. Reorganizarea Europei prin tratatele din Westfalia îl obligă pe Leopold I să compenseze pierderea influenţei în apus prin consolidarea autorităţii sale spre răsărit. De altminteri, nu este el, încă din 1655, regele Boemiei şi al Ungariei?

Dar nici nu este bine ales împărat (în 1658), că simte din nou ameninţarea otomanilor, care şi-au extins puterea după Mohács şi au transformat Ungaria în Paşalâcul de la Buda, iar principatul autonom al Transilvaniei le-a devenit vasal. Din nou turcii! Două înfrângeri otomane maritime – Cipru şi celebra bătălie de la Lepanto – nu au făcut decât să le încetinească înaintarea. Pericolul renaşte. Creştinătatea, slăbită de schisme, trebuie să se unească. De la Viena pleacă mesageri în tot imperiul, căci urmaşii lui Soliman nu au renunţat, dimpotrivă;

în faţa pericolului comun, trebuie să existe unitate. Sunt trimişi emisari până şi la Versailles. Situaţia diplomatică este complexă. Continuând planul pervers pus la cale de Francisc I, Regele-Soare adoptă o strategie pentru a-şi apăra graniţa estică; în acelaşi timp, încurajează alianţele secrete împotriva Habsburgilor cu Ungaria, Polonia şi... Turcia, în funcţie de circumstanţe. Acestea au scopul de a înconjura ţinuturile Habsburgilor cu state ostile, în speranţa de a pune mâna într-o bună zi pe coroana Sfântului Imperiu. Cardinalul Mazarin, prim-ministrul lui Ludovic al XIV-lea, a început demersurile pentru ca, după moartea lui Ferdinand al III-lea, demnitatea imperială să fie atribuită Bourbonilor. În Europa Centrală, devastată după 30 de ani de atrocităţi, în mijlocul unor regiuni complet pustiite, se observă o bipolaritate între Casa de Austria şi politica franceză. Poziţia împăratului depinde în mare măsură de resursele financiare ale Sfântului Imperiu, care se aflau însă în cea mai proastă stare după Pacea westfalică.

Chemat în ajutor împotriva „duşmanului creştinătăţii”, Ludovic al XIV-lea ţine seama de propriile interese în Renania. Răspunde delegaţiei Habsburgilor că va trimite 6000 de oameni. Francezii vor lupta în armata austriacă, ceea ce constituia un reviriment spectaculos în relaţiile tensionate dintre cele două monarhii.

Este drept că Ludovic al XIV-lea s-a îngrozit când a aflat de la vienezi că sultanul Murat al IV-lea a fost asasinat din ordinul mamei sale – de origine elenă – pentru că pusese să fie înecate în Bosfor toate cele 280 de concubine ale sale!

Din 1663, Viena este din nou ameninţată. Leopold strânge o armată de 60.000 de oameni, care mărşăluiesc spre Burgenland, regiune frontalieră a Ungariei. Ea se alătura altei armate, tot de aproape 60.000 de ostaşi, la ordinele lui Leopold Wilhelm de Baden. Sub comanda contelui Raymond Montecuccolli, originar din Modena, armata imperială, cu un efectiv de 120.000 de soldaţi, obţine o victorie zdrobitoare, adesea uitată, la Saint Gotthard, o aşezare de pe râul Raba, din Ungaria occidentală. Ludovic al XIV-lea a fost înştiinţat că toţi cei 6000 de luptători ai săi s-au acoperit de laude şi glorie, cu atât mai mult cu cât trupele imperiului nu erau prea grozave.

Impresionaţi, otomanii s-au grăbit să încheie Pacea de la Vasvár. Însă armistiţiul acesta este limitat la 20 de ani, iar Leopold greşeşte când acceptă această amânare. Turcii se vor ţine de cuvânt... timp de 20 de ani. Va exista chiar şi un schimb de ambasade. Să semnalăm apariţia unei curtenii diplomatice: până la această dată, turcii nu îl considerau pe împărat drept purtător al unui asemenea titlu; îl numeau „regele

Vienei”, o restricţie care cobora creştinul la rang de personaj secundar. Acum, pe pergamentul tratatului, Habsburgul primeşte titlul de *Kaiser.* Ambasadorul turc, paşa Kara Mehmet, îşi face intrarea oficială în Viena şi se instalează în cartierul Leopoldstadt. În suita lui se află un celebru cronicar otoman, Evliya Celebi. El are sarcina de a spune o mulţime de poveşti fanteziste despre Viena, reuşind să plăsmuiască istorisiri demne de *O mie şi una de nopţi,* pentru a deturna atenţia vienezilor; are şi un interpret auxiliar. El, în schimb, se informează în amănunt despre viaţa vieneză şi învaţă să cunoască acest oraş pe dinafară, ba chiar face şi planurile acestuia.

În timpul acestei păci incomode, Imperiul Otoman se confruntă cu un prim declin odată cu numirea, în 1676, a unui nou mare vizir, Kara Mustafa. Împinşi de Ludovic al XIV-lea şi sprijinindu-se pe ungurii nemulţumiţi de Contrareformă, turcii se pregătesc pentru ceea ce ei consideră a fi asaltul decisiv asupra Vienei.

Leopold, care iniţial îşi făgăduise viaţa bisericii, dar moartea fratelui său, Ferdinand, l-a propulsat în cea mai înaltă poziţie, practică politica unui catolicism agresiv. O adevărată luptă. În 1670, decretează expulzarea evreilor din Viena. Paradoxul istoriei: până în 1939, ei se vor întoarce exact în cartierul care poartă numele celui care i-a prigonit, Leopoldstadt!

Dar iată că se iveşte încă o încercare. În 1678, nici nu s-au încheiat bine sărbătorile prin care Viena salută naşterea unui fiu al împăratului Leopold I, că o epidemie face ravagii în capitală. Ciuma! Din nou! Noua catastrofa este cumplită. Cadavrele zac claie peste grămadă pe străzi, supravieţuitorii fug. Doar câteva oficialităţi – în frunte cu prinţul Schwarzenberg – iau hotărârea de a lupta. Măsurile riguroase de igienă limitează contagiunea, însă Viena rămâne infestată vreme de... un an. Din această perioadă datează coloana închinată mântuirii, pe care o veţi vedea cu siguranţă pe Graben, fostul şanţ de apărare. Ea a fost înălţată în 1682, locuitorii înţelegând să îşi exprime astfel recunoştinţa faţă de Sfânta Fecioară sau Sfânta Treime care, aşa cum consideră ei, a pus capăt acestei calamităţi. Bilanţul este estimat la aproximativ 10.000 morţi numai în Viena. Supravieţuitorii vor rămâne toată viaţa traumatizaţi.

Nici nu s-au refăcut bine, că se prevesteşte „a doua molimă”. De astă dată, febra vienezilor poartă numele de frică. Ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea pe lângă sultan l-a asigurat că regele lui nu îl va susţine pe împărat în cazul unei noi ofensive otomane. Franţa a schimbat tabăra, iar decizia aceasta, care încurajează Imperiul Otoman, face din Regele-Soare instigatorul acestei noi campanii. Calea spre Viena este

deschisă.

Armata otomană, concentrată la periferia Istanbulului în toamna lui 1682, instalată în tabăra de iarnă de la Adrianopol (astăzi Edirne) în luna decembrie, se pune în mişcare înspre vest la 31 martie 1683. Ea numără 100.000 de oameni şi un harem fastuos, cel al vizirului, a cărui strălucire este comparabilă cu aceea a haremului sultanului. Este vorba despre încercarea de a impresiona duşmanul prin toate mijloacele în acest *cihad* (care se pronunţă *jihad*), aşa-numitul război sfânt. Din interminabilul cortegiu fac parte şi ambasadorul împăratului la Istanbul, precum şi un trimis special al acestuia, dar împotriva voinţei lor: sunt prizonieri... şi vor avea locuri asigurate în primele rânduri pentru a asista la căderea Vienei.

În faţa acestei mişcări de trupe, împăratul Leopold şi regele Poloniei, Ioan Sobieski, încheie imediat o alianţă defensivă. Cu ajutorul papei Inocenţiu al XI-lea, subsidiile pontificale le permit să recruteze oşteni, iar ducele Carol de Lorena este numit locotenent general al trupelor imperiale. La Viena, se aude că trupele aliate cu turcii (bosniacii, slavii, ungurii, tătarii) se vor alătura celor ale marelui vizir la Belgrad, la 13 mai, atingând considerabila cifră de 310.000 de oameni: 250.000 de oşteni combatanţi şi 60.000 echivalenţi transportatorilor şi genişti din ziua

de azi. Sunt însoţiţi de turme numeroase. Sultanul şi-a analizat armata cu solemnitate. Obiectivele lui Kara Mustafa sunt Viena, Praga şi Rinul. Soarta imperiului şi a Europei creştine este în joc. Oraşul îşi organizează apărarea cu puţine mijloace financiare. Dispozitivul include o curtină înaltă de 12 metri, cu 12 bastioane ieşite în relief în faţă – contraescarpa[10]. Se speră că va fi suficient, dar ultimele lucrări au fost terminate în grabă, dat fiind că fondurile alocate de statele imperiului erau cât se poate de limitate. Şi când te gândeşti că în urmă cu nici 10 ani un călător francez scria: „Viena este un oraş al plăcerii; dacă nu aş fi fost francez, m-aş putea imagina ca fiind german; de asemenea, dacă nu aş putea trăi la Paris, mi-ar plăcea să trăiesc la Viena”. Evocarea unei prime desfătări de a trăi în stil vienez... Deja!

Apărătorii înarmaţi – numai 24.000 de suflete – sunt puşi sub comanda contelui Ernest Rüdiger Starhemberg, un bărbat rănit şi bolnav. Este ajutat de primarul Andreas Liebenberg. O apărare civilă, în jur de 5000 de oameni, este încredinţată unui fel de colegiu secret de magistraţi aleşi, prezidat de contele Gaspard Zdenek Kaplir. Acesta are 72 de ani. Oamenii pe care îi comandă nu au nicio instruire militară şi nu vor fi trimişi în luptă. Ei vor face de pază, vor lupta împotriva incendiilor şi vor repara

[10] Taluzul dinspre inamic al şanţului unei cetăţi (n. red.).

fortificaţiile. Acestora se adaugă o simpatică Legiune academică, adică studenţi grupaţi sub ordinele rectorului Universităţii, Lorenz Gruener. Sunt înarmaţi cu muschete cu fitil, cărora li se adaugă un pumnal, pentru luptele corp la corp; acestea sunt urmaşele baionetelor. Pentru a rezista, sunt chemate sub arme toate persoanele dornice să ajute. Artileria vieneză este bine echipată cu 312 tunuri şi diverse mortiere.

La începutul lui iulie, turcii ajung la sud de Viena. Suburbiile sunt incendiate. Pământul este pârjolit. La 14 iulie, uriaşa armată a lui Kara Mustafa ajunge în faţa Vienei. Cartierul său general este la înălţimea actualei Biserici Sfântul Ulrich (districtul 7). Se ridică o tabără de un lux uluitor: 25.000 de corturi, înconjurate de fântâni arteziene, de băi ca pe Bosfor şi de toate facilităţile, formând astfel o centură insolită în jurul *Cetăţii Mărului de Aur*, cum era numită Viena în legendele turceşti din ultimii 150 de ani. Pentru cei asediaţi, imaginea acestui incredibil şi fastuos oraş de corturi este deopotrivă sublimă şi demoralizantă. Astfel de aranjamente arată că invadatorii se pregătesc pentru un asediu îndelung. Animalele care urmează să asigure hrana cotropitorilor sunt bine păzite, căci în raziile lor prin cartierele mărginaşe turcii au ucis toate animalele în numele principiilor religioase; prin urmare, vor

asigura singuri intendenţa trupelor lor.

Împăratul şi curtea lui sunt pe fugă sau, cum va încerca să consemneze ulterior cu mai multă eleganţă istoria oficială, „Leopold se ţine departe de trupe”! S-ar mai putea invoca şi argumentul că, dacă de pe 7 iulie monarhul s-a refugiat la Passau, pe Dunăre, la aproape 250 de kilometri vest, a făcut-o numai pentru a organiza o armată de ajutor. Întocmai. În acelaşi timp cu Majestăţile Lor imperiale, 30.000 de vienezi care se bucurau de un anumit confort financiar s-au îndreptat spre zonele rurale. În oraş au rămas cam 70.000 de suflete, care au adunat provizii de toate felurile.

În aceeaşi zi de 14 iulie, la Mănăstirea Scoţienilor izbucneşte un incendiu; nu se poate dovedi că a fost provocat, este posibil să fi fost un accident, dar cert este că pune oamenii pe gânduri. Viena ar putea arde... Pe 16, oraşul este înconjurat în întregime, iar două bastioane sunt atacate. Tunuri, iatagane, stindarde, turbane, corturi, cai mici şi iuţi, tobe, pelerine, cufere. Lucru uimitor, pe mânerele pumnalelor încovoiate scânteiază smaraldele şi rubinele încrustate! Un Orient bogat, dar ostil şi determinat... În mod ciudat, pe unele arme este gravată sau sculptată o cruce; sunt armele dizidenţilor maghiari, care speră că turcii îi vor zdrobi pe Habsburgi. Câţiva luptători vienezi împrăştie zvonul – justificat, de altminteri – că

săbiile de oţel otomane sunt superioare celor europene şi că armura turcilor este mult mai uşoară decât cea a inamicilor, lucru la fel de adevărat. Bine organizaţi, asediatorii sapă tranşee. Ce au de gând să facă? Vienezii vor afla după 25 iulie: detonează o mină! Artileria turcă, foarte precisă, este slabă numeric (numai 160 de bucăţi la începutul asediului), în schimb artificierii sunt numeroşi, foarte eficienţi, iar priceperea lor o depăşeşte pe aceea a celor câţiva artificieri veniţi din Tirolul de nord. Exploziile declanşate de artificierii vizirului fac numeroase victime.

Între timp, câţiva emisari raportează că hoardele tătare trec prin foc şi sabie toată Austria Inferioară, masacrează locuitorii sau îi iau sclavi. În spatele fortificaţiilor, vienezii înarmaţi rezistă eroic. Vreme de două luni resping toate asalturile. Spre sfârşitul lui august însă, situaţia celor asediaţi devine critică: cad victime ale dizenteriei. Nu mor toţi (numai unul din opt), dar niciunul nu mai este apt de luptă. Încă de la începutul asediului, condiţiile de igienă erau deplorabile. Cu viclenie, câţiva curajoşi deghizaţi au reuşit să traverseze tabăra otomană şi să se alăture ducelui Carol de Lorena, care strângea armata de rezervă. Ajutorul acesteia este imperios necesar.

Tot la sfârşitul lui august, turcii reuşesc să pună stăpânire pe şanţurile de apărare şi să

cucerească o semilună, fortificaţie în semicerc care apără turnul principal al palatului.

La începutul lunii septembrie, pe flancurile bastioanelor explodează mine. Asalturile turcilor sunt din ce în ce mai greu de respins. Disperaţi, vienezii trimit semnale luminoase pentru a vesti trupele imperiale că nu vor mai rezista mult. Turcii înaintează şi e o chestiune de zile până când vor reuşi, cu ajutorul minelor, să deschidă o breşă în curtină. În vreme ce Hofburg, palatul imperial, este grav afectat, se observă că un castel (din actualul district 11) ridicat în stil renascentist de Maximilian al II-lea este nu doar cruţat, ci chiar protejat de soldaţii turci. Stilul lui aminteşte de un cort şi se află exact pe locul în care, în 1529, Soliman Magnificul şi-a ridicat propriul cort. Cruţând acest castel, turcii înţeleg să cinstească memoria marelui lor conducător.

La 25 de kilometri vest de Viena, la Tulln, pe Dunăre, contingentele armatei de rezervă se adună în sfârşit. Este vorba despre 11.000 de oameni din Bavaria, 9000 din Franconia şi din Suabia. După ce au traversat Boemia, trupele saxone s-au prezentat şi ele la ordin, iar la 3 august au trecut graniţa şi trupele polone ale lui Ioan Sobieski. Conducător militar de mare valoare, acesta este deja erou al multor bătălii împotriva turcilor; cu 10 ani în urmă, numeroasele sale biruinţe i-au afirmat reputaţia. Regina, soţia lui, este de origine

franceză; ea a cugetat îndelung asupra relaţiilor complexe dintre ţara ei de adopţie, Polonia, şi Franţa. Având un dinte împotriva lui Ludovic al XIV-lea, care a refuzat familiei sale titluri şi onoruri, ea a sfârşit prin a alege tabăra Habsburgilor. Ba chiar şi-a influenţat şi soţul în acest sens, cu toate că acesta a fost, odinioară, exponentul partidului favorabil Franţei. La 10 septembrie, o armată de 65.000–80.000 de oameni părăseşte tabăra de la Tulln şi porneşte spre Krems. În amintirea acestor pregătiri, pe uşa vestică a bisericii romanice, putem vedea şi în ziua de azi o sculptură a vulturului bicefal – simbol al Sfântului Imperiu – care ţine în gheare două căpăţâni otomane... Pe 11, spre seară, oastea se regrupează în zonele înalte ale codrilor vienezi. Este vorba despre colinele de la Kahlenberg, care au o înălţime de 483 de metri. Aliaţii Habsburgilor sunt pregătiţi de bătălia finală. Noapte de dinaintea atacului este foarte scurtă.

Zorii zilei de 12 septembrie 1683. În timp ce 30.000 de ieniceri, trupe de elită, continuă să îi hărţuiască pe vienezi, marele vizir se pregăteşte de confruntarea cu armata de rezervă. În cursul după-amiezii, Sobieski seamănă teroarea în tabăra turcilor: echipamentul celor 25.000 de lăncieri ai lui, anume penele fixate pe platoşele lor, produc un şuierat care sperie caii otomanilor, care erau

totuşi destul de curajoşi. Vizirului i-a stat gândul doar la asediu şi a neglijat să îşi desfăşoare trupele pentru a-şi apăra forţele de un atac din spate. Aşa se face că s-a trezit în mijlocul unui atac încrucişat, dinspre oraş şi dinspre întăririle venite din spate. Pe 12, prins între două focuri, Kara Mustafa şi suita lui îşi iau tălpăşiţa. Ba chiar în mare grabă, căci se spune că la vederea cavalerilor polonezi, vizirul ar fi spus: „Pentru numele lui Allah, regele este într-adevăr aici!”. Eşecul asediului se datorează atât slăbiciunii comandamentului turc, cât şi rezistenţei vieneze, care ajunsese să se clatine şi era pe punctul de a se nărui. Tabăra turcilor, un adevărat oraş, este abandonată în întregime. În panica retragerii, vizirul a lăsat în urmă propriul cort, al cărui divan, de culoare sângerie, era păzit până nu demult de doi ieniceri fioroşi. În schimb, a reuşit să scape cu aurul şi cu flamura Profetului. Pe 14, Leopold I, sosit pe Dunăre cu o ambarcaţiune, îşi face intrarea în cetatea lui eliberată, iar a doua zi se întâlneşte cu aliatul căruia îi datorează victoria, Ioan Sobieski. Întrevederea are loc la Schwechat, unde astăzi se înalţă somptuosul aeroport al Vienei. Împăratul este mai curând contrariat că se vede constrâns să cedeze locul de onoare regelui Poloniei, numit „Salvatorul Occidentului”... un bărbat pe care nu l-a privit niciodată ca pe egalul lui! Protocolul, prea rigid, stârneşte

nemulţumirea celor doi suverani. Să adăugăm un element suplimentar care îl indispune pe împărat: Sobieski şi trupele lui au pus imediat stăpânire pe toate bogăţiile din tabăra otomană, plină de covoare, blănuri şi cufere cu bijuterii... învingătorul oferă detalii edificatoare despre pradă într-o scrisoare adresată soţiei. Întăririle artileriei au ridicat numărul tunurilor la 300, plus 15.000 de corturi decorate, care au rămas cu tot mobilierul lor. Jaful a fost rezervat polonilor; ceilalţi soldaţi au fost nevoiţi să aştepte ziua următoare pentru a lua ce a mai rămas. Oricum, aveau şi ei cu ce să se îndestuleze... Pierderile creştinilor sunt estimate la 2000 de suflete; în tabăra otomanilor se apreciază că sunt 10.000 de victime, fără a mai pune la socoteală prizonierii, din care o parte s-au convertit la creştinism. Dar am vorbit prea puţin despre ce s-a întâmplat înainte de fuga otomanilor. Au fost masacraţi sute de prizonieri şi de sclavi, zeci de mii au fost duşi în sclavie. În acest haos sângeros s-a remarcat un bărbat anume, contele Kollonitsch, care devenise episcop de Wiener Neustadt, la 40 de kilometri sud de Viena. El a adunat toţi copiii abandonaţi şi a fost un adevărat tată pentru ei. Toţi luptătorii din apărarea civilă care au supravieţuit au primit, de la sfârşitul lui septembrie, o soldă specială, acordată de împărat din ceea ce mai rămăsese din fondurile

de rezervă. În schimb, sumele datorate unităţilor de pază a cetăţii, trupele regulate aşadar, au rămas neplătite luni de zile în statele din Austria Inferioară. Se pare că 3000 de victime şi 3500 de răniţi sau bolnavi nu au supravieţuit iernii grele care a urmat, cu atât mai mult cu cât, pentru a evita riscul de incendii, a fost înlăturată şindrila de pe acoperişurile mai multor case. Câţiva vienezi au pus mâna pe câteva arme şi au încercat să le vândă pentru a supravieţui. Viena a trecut prin clipe de suferinţă; prizonierii turci au fost folosiţi pentru curăţarea cetăţii. Lumea se temea de noi epidemii din cauza mormanelor de gunoaie şi a hoiturilor în descompunere. Prudent, Leopold I şi-a mutat Curtea la Linz pentru 11 luni... Ca să schimbe aerul.

Au urmat câteva zile bune de serbări improvizate şi jalnice înainte de a pleca în urmărirea armatei otomane, care s-a regrupat în Ungaria. Urmărind cursul Dunării, turcii s-au retras până la Belgrad. Înfrângerea suferită de Mustafa cel Negru este atât de gravă încât, pe 25 decembrie, puţin înainte de miezul nopţii şi din porunca sultanului Mehmed al IV-lea, marele şambelan sosit de la Istanbul îi prezintă funia de mătase, numită laţul otoman. Marele vizir cunoaşte prea bine semnificaţia acestui ritual: primise poruncă să cucerească orgolioasa cetate a Vienei, a fugit, a umilit Sublima Poartă,

prin urmare este condamnat la moarte. Priceperea lui nu se ridica la înălţimea ambiţiilor. Îşi scoate sigiliul pe care-l poartă la piept, precum şi simbolurile religioase de înaltă valoare, Flamura Sacră şi o cheie de la Kaaba, Piatra Neagră de la Mecca. Apoi este întins un covoraş de rugăciune. Delegaţia sultanului se retrage. La scurt timp, doi călăi îi sugrumă. Kunsthistorisches Museum (Muzeul de Istoria Artei) din Viena conţine colecţii despre aceste evenimente; printre altele... capul lui Kara Mustafa, dezgropat în timpul bătăliei de la Belgrad, cinci ani mai târziu. A fost adus la Viena în condiţii rocamboleşti, dar, la drept vorbind, nu văd ce motiv am avea să zăbovim dinaintea acestui trofeu macabru...

Victoria trupelor creştinătăţii are un ecou considerabil în Europa, marcând o cotitură decisivă în politica statelor de la finele celui de-al XVII-lea veac. Suveranii occidentali recunosc preeminenţa împăratului Leopold I, o constatare amară pentru Ludovic al XIV-lea, obligat să împartă gloria cu un Habsburg.

Regele-Soare este informat că acel Versailles vienez, Schönbrunn, este devastat; bărbat cu gusturi alese, cel care a inspirat palatul de la Versailles, el ştie că acesta va trebui reconstruit. Relaţiile dintre regele Franţei şi împărat au devenit mai prieteneşti graţie mai ales Păcii de la Nijmegen, care a deschis o

perioadă de armonie între suverani. Ludovic al XIV-lea chiar i-a oferit lui Leopold I o puşcă de excepţie, cu pat din nuc, încrustat cu plăci şi fir de argint. Chiulasa este împodobită cu chipul unui tânăr, nimeni altul decât fiul împăratului. Această splendidă lucrare a armurierului Gruché din Paris a fost completată de o a doua puşcă de ceremonie, a maestrului armurier Chasteau. Arme pentru a sărbători pacea...

În scurt timp, apărătorii Vienei au adunat 100 de tunuri otomane şi le-au topit. Din bronzul lor, au turnat un clopot de 20 de tone, *Pummerin,* pe care l-au ridicat în înălţimile catedralei. El este cel care – sau mai bine spus o copie a lui, după atâtea şi atâtea avataruri – punctează marile evenimente vieneze, fie ele vesele ori triste. S-a făcut auzit, printre altele, în 1983. La trei secole după asediul Vienei şi ultima tentativă de expansiune a Imperiului Otoman înspre Europa Occidentală, numeroase manifestaţii au comemorat aceste ceasuri decisive; cea mai originală a fost o uimitoare defilare în costume care a adunat descendenţii familiilor ce au ajutat la supravieţuirea capitalei imperiale. Unul dintre vecinii mei, care ţinea în mâini o mulţime de hârtii cu arbori genealogici, dezvăluindu-mi numele celor prezenţi, îmi spune: „12 septembrie 1683 este data unei adevărate eliberări a Vienei...” La drept vorbind, la puţin timp după asediu, iezuiţii au pus în

scenă o piesă alegorică, *Vindobona eliberată.*

Dar cafeaua? Apariţia ei în viaţa vieneză este un adevărat roman de spionaj. Dacă la începutul asediului câţiva curieri au acceptat să treacă liniile otomane pentru a asigura legătura între Viena şi armata de rezervă în curs de formare, informaţiile s-au rărit după arestarea unui anume Jacob Haider, demascat de ieniceri. Creştinilor le este greu să găsească doritori, cu toate că recompensa pusă în joc era semnificativă (200 de ducaţi). Cel mult 20 de misiuni au avut sorţi de izbândă. Cei care străpungeau încercuirea oraşului profitau de originile foarte disparate ale oştenilor armatei otomane şi se dădeau drept unguri, bosniaci sau sârbi dacă erau prinşi. Era un risc, însă putea fi asumat. Unul dintre ei va traversa chiar Dunărea înot. Un singur bărbat dintre toţi aceşti mesageri s-a bucurat de un renume incredibil, pe care l-a întreţinut el însuşi, dar care, fără doar şi poate, nu a fost pe deplin meritat. O legendă falsă, dar pe care se cade să o cunoaştem când intrăm într-o cafenea din Viena.

Georg Franz Kolschitzky nu a îndeplinit decât o singură misiune, între 13 şi 17 august 1683, şi s-a întors viu şi nevătămat. Născut în Galiţia (parte din actuala Polonie, regiunea Cracovia) în 1640, talentul lui într-ale limbilor i-a adus funcţia de tălmaci al Consiliului imperial de

război. La sfârşitul asediului, scoate la iveală două rapoarte despre isprăvile lui care îl vor face faimos în toată Europa, căci oamenii erau pasionaţi de această epopee vieneză. Să precizăm că el însuşi era autorul acestor rapoarte elogioase. De pe urma lor are o serie de beneficii, uneori ciudate, precum titlul de curier imperial turc, deşi el era în slujba lui Leopold I de Habsburg. Un agent dublu... cu efect întârziat. Conform poveştilor lui, ar fi furat de la turcii care fugeau saci despre care iniţial s-a crezut că ar fi conţinut mâncare pentru cămile. În realitate, aceşti saci, care făceau parte din lucrurile abandonate ale asediatorilor, conţineau cafea. Galiţianul a pretins că stăpâneşte secretul prăjirii cafelei şi, tot după spusele lui, ar fi deschis prima cafenea vieneză în 1683. Ca semn de recunoştinţă, oraşul i-ar fi pus la dispoziţie ruinele unei case incendiate din cartierul Leopoldstadt, locuită odinioară de evrei expulzaţi din Viena în 1670. Casa valora 400 florini, iar noul proprietar era scutit de toate taxele şi impozitele. După moartea lui Kolschitzky în 1694, de tuberculoză şi într-o sărăcie lucie, s-a descoperit că acesta nu a primit niciodată licenţă de proprietar de cafenea. Şi au apărut o serie de întrebări legate de câteva nepotriviri din poveştile sale. Mai probabil este ca doi imigranţi armeni, Johan Diobato şi Isaac de Luca, au adus cafeaua la

Viena cu mult înainte de asediu: încă din 1665, adică anul schimburilor diplomatice dintre Viena şi Istanbul, aristocraţia vieneză ar fi lansat moda cafelei savurate într-un loc ce purta acelaşi nume cu licoarea. În 1685, Camera imperială şi regală, altfel spus Cabinetul Majestăţii Sale, le-a acordat dreptul de a „pregăti sub formă de cafea băutura turcească". Însă şi într-un caz, şi în celălalt, cafeaua a ajuns la Viena graţie Imperiului Otoman... Ceva mai târziu, va apărea un proprietar de cafenea pe nume Carl Eugen Leopoldstätter, în realitate Mehmed Efendi. Osmoza vieneză a reuşit pe deplin!

După ce v-aţi sorbit cafeaua, continuaţi să descoperiţi oraşul; gândiţi-vă la toate câte au adus turcii în Occident, la instrumentele de percuţie care au transformat marşurile militare în plimbări „alia turca", fără a uita de minunăţiile botanice precum lalelele, liliacul, castanele, până atunci necunoscute la Viena. Şi, pentru a încheia, duceţi-vă să ascultaţi o operă pe care Mozart a compus-o într-un an de zile, anume *Răpirea din serai.* Un adevărat „turcism" creat la Viena la 99 de ani după asediu. O partitură fermecătoare, întreţesută cu un exotism uneori comic, cum ar fi în actul al treilea. Livretul pune în scenă un paşă iertător, un palat, piraţi, beţia condamnată de Profet, un *quid pro quo* amoros: turcii din operă nu mai

speriau pe nimeni.

Capitolul II
Despre prinţi şi despre colecţii

Cele mai rele situaţii pot avea cele mai fericite consecinţe. Fără ameninţarea otomană, Viena nu ar fi avut una dintre comorile sale, Belvedere. Această clădire este sediul Galeriei Austriece de Artă din Evul Mediu până în secolul al XX-lea, dar nimeni nu foloseşte această denumire, totuşi oficială din 1954. Se vorbeşte, simplu, despre Belvedere. Şi se vorbeşte de multă vreme! Ansamblul, istoria şi conţinutul său sunt fascinante. Ar fi de neimaginat să nu treceţi pe aici în timpul vizitei la Viena. Înainte de toate, la Belvedere se află două castele (castele, nu palate, căci au fost ridicate în afara oraşului, în veacul al XIII-lea). Şi, desigur, trebuie vizitate amândouă: Belvedere inferior, care era reşedinţa de vară, şi Belvedere superior, destinat petrecerilor şi recepţiilor. Le separă grădinile în terase; le unesc comorile artistice.

Şi, ca din întâmplare, la originea acestor minunăţii stau turcii! Când Leopold I s-a refugiat la Passau pentru a organiza armata de rezervă, şi-a făcut rapid nişte socoteli: nu dispunea de lichidităţile necesare pentru a retribui soldaţii profesionişti. În acel sfârşit de iulie 1683,

moralul Majestăţii Sale era la fel la scăzut ca şi fondurile. Aşteptând ca papa să adune – fără doar şi poate printr-o minune – sumele menite să salveze creştinătatea şi ca prinţii imperiului să-şi doteze armatele, câteva sute de gentilomi au sosit pe ţărmurile Dunării, gata să îşi pună spadele, muschetele, caii şi onoarea în slujba celei mai presante şi mai nobile cauze a momentului: respingerea duşmanului ereditar otoman... Sperând în sosirea robuştilor bavarezi, această trupă micuţă, cu origini de vază, aduce o susţinere elegantă, e drept, simpatică chiar, dar destul de inconsistentă în opinia anturajului lui Leopold I. Numai că se înşelau amarnic. Unul dintre tinerii prinţi se va face remarcat în diverse moduri, atât în plan militar, cât şi politic sau artistic... este vorba despre Eugeniu de Savoia-Carignano, faimosul prinţ Eugeniu. Un francez. S-a născut la Paris, cu 20 de ani înaintea asediului din 1683; mama lui, Olimpia Mancini, este o nepoată a lui Mazarin. Acest strălucit supus al Regelui-Soare este în dizgraţia monarhului de la Versailles, poate pentru că Eugeniu nu a fost afectat că Mazarin a eşuat în încercarea lui de a-i oferi coroana imperială lui Ludovic al XIV-lea. Ţinut la distanţă de înaltele însărcinări militare distribuite la Versailles, Eugeniu, clocotind de ardoare, îşi oferă serviciile Habsburgilor. În anul asediului, are 20 de ani. Aşadar, iată că fiul unui duce francez înrudit cu

Bourbonii şi nepot prin alianţă al prim-ministrului lui Ludovic al XIII-lea şi al lui Ludovic al XIV-lea trece în slujba Vienei! Nu are rost să spunem că la Versailles vestea a fost primită cu umor! Într-o notă mai serioasă, motivul pentru care i s-a refuzat un comandament sub flamura cu flori de crin ar fi fost tragic de simplu şi stupid: prinţul era considerat pipernicit, lipsit de farmec, pe scurt, cu un aspect fizic neplăcut! Şi, desigur, prea tânăr: nu a făcut nicio dovadă a calităţilor sale. Ar fi un perfect slujitor al bisericii. S-au înşelat, desigur. Se pare că nimeni nu a observat fruntea lui înaltă şi privirea ageră, semne ale unei minţi deschise şi a unei iscusinţe sclipitoare. Eugeniu de Savoia îşi va demonstra nebănuita măreţie. Leopold I are inteligenţa de a-l accepta în suita lui, probabil amuzat să joace o festă fătarnicului de Ludovic al XIV-lea. Rudele spaniole susţin că tânărul are vederi militare pertinente, o intuiţie remarcabilă şi idei clare. În scurt timp, Eugeniu de Savoia obţine un comandament în ofensiva maghiară asupra turcilor şi are succese remarcabile. În 1686 recucereşte Buda, iar statuia ecvestră a învingătorului din faţa Palatului Regal din Budapesta aminteşte şi astăzi de acest eveniment. Un an mai târziu, prinţul se face remarcat la Belgradul disputat între austrieci şi sârbi. Se distinge şi la 12 august 1687, la Mohács, unde reuşeşte să şteargă umilinţa

victoriei obţinute de Soliman Magnificul cu 160 de ani în urmă; îi sprijină pe Carol al V-lea de Lorena şi pe Ludovic de Baden în obţinerea victoriei. Ca răsplată, împăratul îi acordă rangul de feldmareşal. Însă 10 ani mai târziu, în timpul bătăliei decisive de la Zenta, din 11 septembrie 1697, va reuşi să se impună singur, graţie talentului de strateg şi acţiunii fulgerătoare. Acest triumf al prinţului Eugeniu îl descumpăneşte pe Mustafa al III-lea. Încheierea păcii de la Karlowitz pe 26 ianuarie 1699 este un fel de încoronare militară şi diplomatică: Imperiul Otoman restituie Austriei aproape toată Ungaria şi Transilvania.

Să ne oprim aici cu povestea despre el, amintind doar că până în 1734 nu a încetat să lupte împotriva francezilor lui Ludovic al XIV-lea pe care i-a învins adesea, precum şi împotriva turcilor, pe care i-a forţat să încheie noi tratate de pace. Înstăpânirea Austriei asupra Balcanilor este reuşita lui. Belvedere este cea mai vestită mărturie a gustului artistic al celui care a fost unul dintre cei mai mari conducători militari ai vremii sale. Aflaţi că nu întâmplător a pus să se construiască aceste două clădiri; la drept vorbind, cele două palate Belvedere sunt amplasate în mod explicit în faţa zidurilor Vienei, pe calea aleasă de turci la venirea lor din 1683... De altminteri, câteva pavilioane laterale sunt împodobite cu sfere care evocă,

vag, minaretele moscheilor. Unii vienezi se jură că acoperişurile lungi au adoptat forma corturilor suitei vizirului care asedia cetatea! În mod sigur!

Devenit un personaj important la curtea imperială (era supranumit „împăratul din umbră”) şi diplomat avizat, Eugeniu de Savoia participă la transformarea Vienei, distrusă de asediu. Sigur că dimensiunea de bastion puternic nu este în întregime abandonată şi incomodează întrucâtva dezvoltarea oraşului. În comparaţie cu oraşele Europei Occidentale, mai ales cu cetăţile italiene, care se puteau extinde mult mai uşor, Viena era în urmă. În interiorul fortificaţiilor era incomod de locuit în case cu multe etaje, care dădeau într-un labirint de străduţe înguste. Multă vreme se vor resimţi consecinţele sociale şi economice ale acestei constrângeri. Belvedere este cea mai ostentativă capodoperă a noului stil adoptat de aristocraţie: barocul. Fastuos, este construit în afara vechilor metereze, acolo unde este loc suficient pentru construcţii de anvergură. Fostele suburbii fac loc unor privelişti plăcute, presărate cu grădini, noi şi ele. Deşi simbolizează marea nobilime, cartierul va fi raiul comerţului şi micii industrii, care aveau, şi ele, o nevoie urgentă de înflorire. Activităţile lor sunt protejate de o barieră instituită în 1703; se percepe o taxă pentru toate proviziile

alimentare care pătrund în incintă, şi asta vreme de mai bine de un veac.

Prinţul Eugeniu, încă tânăr mareşal, cumpără terenul în 1693 şi îi încredinţează arhitectului Johann Lukas von Hildebrandt conducerea monumentalului şantier. Belvedere inferior este finalizat în 1716, cel superior în 1723, iar Eugeniu de Savoia organizează aici petreceri legendare, mai ales baluri mascate de o grandoare veneţiană. Lumea se îngrămădea pentru a se bucura de minunata privelişte asupra Vienei şi pădurilor ei. Statuile şi fântânile arteziene sunt decoraţii *à la française,* dar din păcate au avut de suferit de pe urma conflictelor ulterioare. La vremea lor, cele două palate Belvedere i-au adus prinţului o comparaţie cu Apollo şi Hercule, nici mai mult, nici mai puţin! În partea de jos a construcţiilor îşi aşază colecţiile, demne de locaşurile lor cu acoperişuri verzi.

În 1736, la moartea lui Eugeniu de Savoia, care a continuat să lupte până la o vârstă înaintată (71 de ani!), împăratul Carol al VI-lea cumpără domeniul. Sub domnia fiicei sale, Maria Tereza, galeria devine un muzeu consacrat picturii; putem întrezări aici o primă recunoaştere a unei arte naţionale austriece. Muzeografia sa este foarte modernă şi didactică: învăţăm, admirând. Din 1781, aceste comori sunt accesibile publicului de toate

categoriile, în anumite zile ale săptămânii; de pe plafonul primului etaj al Belvedere superior veţi fi întâmpinaţi de o frescă italiană reprezentând apoteoza prinţului care a dăruit Vienei aceste bijuterii. Se cuvine să semnalăm apariţia, în 1783, a unei inovaţii remarcabile, anume publicarea listei operelor de artă ce compun colecţia, pentru a ghida vizitatorii; această atenţie pedagogică o va impresiona pe împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei, care va copia ideea. Mai târziu, conducerea muzeului va fi încredinţată unui şir de pictori, pentru ca aceştia să poată restaura pânzele la faţa locului, dacă situaţia o impune. Astăzi, panorama artistică prezentată în cele două clădiri este cât se poate de completă; ea se întinde de la epoca medievală în serele cu portocali cu opulenţe baroce (Belvedere inferior), până la arta secolului al XIX-lea (Belvedere superior). La etajul al doilea, rămânem uluiţi în faţa grafismului revoluţionar al lui Gustav Klimt, artist reprezentativ al curentului *Wiener Secession,* care idealizează chipurile şi mâinile femeilor, fără a le reprezenta vreodată picioarele. Sare în ochi o capodoperă, un dezmăţ dreptunghiular în auriu şi argintiu: *Sărutul.* Această pânză în ulei datează din 1907–1908. Klimt este un adorator al trupului feminin. Are tiparul lui, o fată între 20 şi 25 de ani, uneori mai tânără, cu plete lungi, ochi mari,

gura mică; faţa ei este adesea ascunsă de păr sau de o pernă. Bustul, schiţat în câteva linii, este rotunjit, ochii sunt pe jumătate închişi, iar buzele strânse într-un spasm. Klimt pune în scenă plăcerea; şoldul este proeminent, sexul expus vederii, picioarele pe jumătate îndoite, degetele febrile. Niciun decor, poate doar o cută a cearceafurilor. Unele desene ale lui Klimt, multă vreme ascunse, studii de nuduri realizate în creion sau cărbune în 1904 şi care nu au fost niciodată expuse înainte de 2005, se situează undeva între exhibiţie şi stilizare.

Merită văzut, printre altele, *Nud culcat cu mâna stângă pe faţă* (1913–1914). Egon Schiele, care l-a întâlnit pe Klimt la Viena, în 1907, în timpul studiilor sale la Academia de Arte Frumoase, promovează un erotism mai brutal, adesea morbid; el îmbină iubirea cu moartea. Chipuri cadaverice, partide de sex, posturi ale iubiţilor înlănţuiţi – toate acestea sunt mult mai provocatoare decât la Klimt. Îndrăznelile acestea îl vor costa trei săptămâni de carceră, din martie până în aprilie 1912, o sancţiune care l-a afectat profund, dar a contribuit la răspândirea faimei lui. Cenzura imperială aprecia că a fost răbdătoare şi tolerantă. Nu uitaţi că oraşul în care se exprimau astfel de artişti, scandaloşi dacă e să ne raportăm la principiile morale şi religioase ale anilor 1900, este oraşul lui Franz Joseph, a

cărui deschidere a spiritului a fost adesea ocultată, negată chiar... În sfârşit, Oskar Kokoschka este un colorist viguros, dar cu o dispoziţie sumbră, celebru pentru aşa-numitele lui portrete psihologice. Înainte de catastrofa din 1914–1918, iată cum îşi rezuma el inspiraţia: „Oamenii trăiau în siguranţă, însă tuturor le era frică. O simţeam dincolo de stilul lor rafinat de viaţă, care se lega de epoca barocă; am făcut portretele acestor oameni în anxietatea şi suferinţa lor”. Astăzi, atelierul Augarten este pus la dispoziţia artei contemporane. În Grădina Elveţienilor, care avea să fie inaugurată în 2006, vom descoperi un muzeu reamenajat din secolul al XX-lea. Muzeele de la Belvedere sunt un rezumat fabulos al mai bine de şapte veacuri de istorie a picturii în Austria, precum şi o oglindă a convulsiilor trecutului ei.

Istoria recentă, cu majusculă, este prezentă şi într-o manieră emoţionantă, dar mulţi vizitatori nu îi acordă decât o privire fugară. Păcat. Urcaţi la primul etaj al Palatului Belvedere superior. Un salon mare, oval, de marmură roşie. Fotografii în alb-negru. Ce s-a întâmplat sub alegoria triumfătoare a prinţului Eugeniu de pe tavan? Aici, la 15 mai 1955, după negocieri îndelungate, a fost semnat Tratatul de stat austriac, prin care se restituia acestei ţări personalitatea juridică internaţională şi

independenţa. Acceptând să devină definitiv neutră după două războaie mondiale dezastruoase, Austria devine o altă Elveţie. În realitate, decizia de a nu se mai angaja niciodată într-un conflict nu va fi adoptată decât la 26 octombrie, anul următor.

Cele patru puteri aliate care ocupau Viena de 10 ani acceptă să se retragă. Miniştrii de externe se pun, în sfârşit, de acord. Tratatul este semnat pe o masă imensă în stil baroc, din lemn alb cu ghiventuri aurii. În mijloc, ministrul austriac de externe, Leopold Figl; la stânga lui, Harold Macmillan, reprezentant al Regatului Unit şi Molotov, trimisul URSS. În colţul mesei, pe partea stângă, privind spre ferestrele imense, secretarul de stat John Foster Dulles, care reprezintă Statele Unite ale Americii. La dreapta se află membrul francez al delegaţiei. Întrebaţi-i pe francezii care vizitează astăzi Viena, înainte de a se apropia de aceste fotografii: ce om politic francez a fost trimis de Paris pentru a semna în numele Franţei? Este foarte cunoscut, dar aceasta a fost o poziţie neaşteptată pentru el. Nu aţi ghicit? Ei, haideţi, bărbatul mărunţel, simplu, cu pălărie, bancherul care a redresat finanţele Republicii, înţeleptul primar de la Saint-Chamond (Loara)... Sigur că da, este Antoine Pinay! Trebuie să recunoaştem că este o întrebare spinoasă pentru francezi! Capcana e următoarea: spre deosebire de

omologii săi prezenţi la Viena, Pinay nu era ministru de externe în mai 1955, dar în februarie, după căderea cabinetului Pierre Mendès France, a fost solicitat să preia preşedinţia Consiliului. A venit la Viena pentru această negociere capitală cu o misiune specială din partea guvernului, fapt ce dovedeşte pe deplin instabilitatea politică din acea epocă în Franţa. În jurul mesei, aproape 50 de persoane în picioare aşteaptă să se termine cu parafele şi semnăturile. Cancelarul austriac Julius Raab este înconjurat de tot guvernul său. Imediat după semnarea tratatului, ministrul de externe Leopold Figl iese în balconul palatului Belvedere. Flutură tratatul şi îl arată poporului austriac, fiind aplaudat de o mulţime îngrijorată care aştepta de ceasuri bune vestea adevăratei eliberări a Vienei. Grădinile sunt negre de oameni. Prin ferestre, se zăreşte fleşa Catedralei Sfântul Ştefan. Clopotul catedralei, *Pummerin,* bate cu însufleţire. Există un tablou care comemorează această încheiere definitivă a ostilităţilor în Austria; este o copie a originalului aflat în apartamentele preşedintelui Republicii, la Hofburg. Eugeniu de Savoia, care s-a gândit să îmbrace straiele bisericeşti înainte de a alege armele, a scris pagini glorioase despre ţara lui de adopţie. În 1955, istoria s-a scris încă o dată sub ochiul lui vizionar.

Între Hofburg şi Operă, nu puteţi rata

Albertina, cu atât mai mult cu cât intrarea acestei clădiri a fost recent „împodobită” cu o prelată dizgraţioasă, probabil pentru a feri de vremea rea şirul lung de vizitatori care aşteaptă să între. Urcaţi scările şi intraţi: adevărata frumuseţe se află în interior. Muzeul adăposteşte una dintre cele trei remarcabile colecţii de desene şi gravuri existente în lume. Iar la originea lui stă o frumoasă poveste de dragoste...

La începutul anului 1760, Viena, transformată de împărăteasa Maria Tereza, cunoaşte o creştere a populaţiei de la 88.000 la 175.000 de locuitori. Este anul în care soseşte, de la Dresda, al doilea prinţ mecena care a îmbogăţit cetatea cu opere majore. Are 21 de ani, doreşte să intre în armata imperială şi se prezintă la Curte. Este Albert de Saxonia, duce de Teschen, fiu al electorului Frederick Augustus al II-lea de Saxa şi al arhiducesei austriece Maria Josepha. Este fascinat imediat de farmecul şi strălucirea arhiducesei Maria Cristina, fiica preferată a Mariei Tereza, care avea 17 ani. Când îşi va scrie memoriile, Albert va evoca momentul în care inima a prins să-i bată cu putere la vederea copilei, în timpul unui concert în apartamentele private ale mamei, Maria Tereza, la Schönbrunn: „... La cel mai bine făcut trup cu putinţă se adaugă toate farmecele imaginabile ale chipului şi o figură ageră şi spirituală

deosebită. Nu a fost nevoie de mai mult ca să-mi pierd capul încă din acest prim moment”.

Este înduioşător, dar puţin cam prematur pentru a se gândi să o ia de soţie. La drept vorbind, îndrăgostitul are puţine şanse să spere la o legătură cu o fiică a împărătesei. Pentru că nu era decât al patrulea fiu al ducelui elector de Saxa, perspectiva lui este – o recunoaşte el însuşi – „...un fief mic, fără activitate şi fără recunoaştere în lume”. Este ştiut că Maria Tereza este extrem de atentă să îşi căsătorească bine fetele, preocupată fiind să continue ascensiunea Austriei la rangul de putere politică majoră. Cu toate acestea, ea evaluează corect calităţile oaspetelui şi îşi dă încuviinţarea ca el să îi devină ginere, în condiţiile în care tatăl lui este, totuşi, şi rege al Poloniei[11]. De remarcat că Maria Cristina va fi singura dintre arhiducese care va avea dreptul să îşi aleagă soţul după pofta inimii, în loc să îndure apăsătoarea şi inumana raţiune de stat. Măcar o dată, în acest al XVIII-lea veac al alianţelor matrimoniale şi diplomatice de toate felurile, iubirea câştigă în faţa socotelilor politice. La 8 aprilie 1766 – au aşteptat şase ani, ceea ce e puţin pentru vremea aceea! – căsătoria este oficiată la Schlosshof, lângă Viena. Zestrea pe care Maria Tereza i-a oferit-o fiicei sale a schimbat viitorul prinţului Albert de

[11] Până în 1791.

Saxa. Pe de o parte, va avea venituri confortabile; pe de altă parte, ginerele împărătesei va exercita o influenţă reală prin funcţiile pe care le va dobândi. Din 1765 este deja guvernator al Ungariei; începând cu 1780, va guverna şi Ţările de Jos austriece. Dar ceea ce ne interesează pe noi mai mult este pasiunea sa de colecţionar, în buna tradiţie a străbunilor lui care au adunat nepreţuite comori la Dresda, numită, graţie spiritului lor luminat, Florenţa de pe Elba. Un exemplu pentru acest gust fără de cusur? Celebra şi admirabila acuarelă a lui Albert Dürer, *Iepurele* (1502), astăzi o adevărată emblemă a bogăţiilor Albertinei. Prinţul nu se mulţumeşte să aprecieze în special stampele şi schiţele; desenează el însuşi, aceasta fiind o înclinaţie pe care o împărtăşeşte cu soţia lui. La moartea tatălui său devine ducele Albert şi adună sistematic şi la scară mare numeroase capodopere între anii 1760 şi 1779. În spiritul Iluminismului, pasiunea lui urmează criteriile istorice şi cronologice; temele sunt ordonate şi în funcţie de epocile în care au fost abordate. Regăsim aici voinţa didactică manifestată de Eugeniu de Savoia.

În 1773, în timpul unei întrevederi diplomatice de la Pressburg cu contele Durazzo, ambasadorul Austriei la Veneţia, ducele vorbeşte despre câteva dintre achiziţiile sale recente. Durazzo nu este doar diplomat; este şi

mare amator de artă genoveză, iar gustul lui desăvârşit este unanim recunoscut. El va povesti: „... Prinţul, spirit luminat, a observat cât de mult ar putea sluji gravurile vechi pentru a îmbina plăcerea ochiului cu lărgirea cunoştinţelor: din această consideraţie s-a născut proiectul de a crea o colecţie pusă în serviciul unor scopuri mai înalte decât altele şi care se va deosebi în mod fundamental de toate celelalte". Albert de Saxa-Teschen înţelege aşadar să depăşească simplul divertisment pentru a răspândi cunoaşterea atât în domeniul istoriei artei, cât şi al istoriei. Un demers care pentru noi poate părea foarte logic, dar la acea epocă era încă foarte rar.

După această întâlnire, contele Durazzo primeşte sarcina de a aduna primele piese. În doi ani, adică în ajunul lui 1776, el aduce ducelui sute de diverse opere. În 1784, sedus de ambiţia şi precizia proiectului, el oferă ducelui şi ducesei un prim fond de 30.000 de stampe, care datau începând cu secolul al XV-lea. Astfel s-a constituit baza colecţiilor Muzeului Albertina. Concentrat asupra desenului, guvernatorul, care locuieşte la Bruxelles, se află în inima unei metropole active, întors la Viena în 1794, achiziţionează 1700 de desene, printre care lucrări majore ale lui da Vinci, Michelangelo şi Rafael. Ele provin din minunăţiile adunate de prinţul Karl Anton de Ligne. Cam în acelaşi

interval, saxonul dobândeşte 300 de desene, semnate mai ales de olandezi, cu lucrări de Rembrandt şi Rubens, care au aparţinut unui consilier municipal din Leipzig, Gottfried Winckler. În 1796, ducele Albert reuşeşte să obţină schiţe preţioase de la Biblioteca Imperială în schimbul unor stampe, pe care le consideră lipsite de importanţă. Numeroase opere provin din colecţiile franceze, împrăştiate după Revoluţie. De asemenea, a cerut să se facă achiziţii discrete de la Paris, pe atunci un loc de marcă pentru piaţa artei grafice.

După moartea Mariei Tereza, situaţia politică din Ţările de Jos austriece este în continuare tulbure, ca reacţie la reformele împăratului Iosif al II-lea, începute în 1789, şi ca un ecou al Revoluţiei Franceze. În noiembrie 1789, Albert şi soţia lui se văd obligaţi să părăsească Bruxelles, unde nu se vor întoarce decât peste un an, în 1791. Pasiunea colecţionarilor este în mod evident afectată de evenimente. Arta va trebui să aştepte. Cum Franţa a declarat război statelor dinastiei Habsburg-Lorena, după negocierile secrete de la Valmy, Convenţia a hotărât să treacă la ofensivă. În toamna lui 1792, generalul Dumouriez plănuieşte să poarte ostilităţile în Belgia, pământuri ce aparţineau unei Austrii care ar fi putut fi izolată. În plus, îndesindu-şi punctele de atac, francezii sperau să provoace o revoltă împotriva austriecilor.

Numit comandant-şef al armatei imperiale, ducele de Saxa-Teschen aşteaptă întăriri de la trupele austriece ale generalului Clerfayt. Cum nu crede într-o ofensivă în această perioadă a anului, se instalează în tabăra de iarnă. Mare greşeală: Dumouriez, în fruntea unei armate de 40.000 de oameni, mărşăluieşte spre Bruxelles prin Mons şi Hainaut. Ginerele Mariei Tereza nu poate alinia decât 13.000 de oameni şi 50 de unităţi de artilerie, adică jumătate din cât au francezii. Mai bun estet decât strateg, ducele nu ar fi trebuit să accepte lupta şi cu atât mai puţin să îşi împrăştie efectivele. La 6 noiembrie, Jemmapes cade în mâinile francezilor, iar o zi mai târziu aceştia intră în Mons, care le deschide porţile oraşului. Această primă victorie a forţelor republicane franceze – în care bravura nu a lipsit din niciuna dintre tabere – este urmată de o catastrofă artistică. Maria Cristina şi soţul ei şi-au încărcat comorile personale pe trei nave care, de la Rotterdam, trebuiau să ajungă la Hamburg. Una dintre acestea naufragiază, comori inestimabile sunt înghiţite de ape... Această pierdere îl umple de amărăciune pe duce mai mult decât înfrângerea militară. Cu toate acestea, încearcă o nouă bătălie împotriva generalilor lui Bonaparte, însă un nou eşec îl determină să renunţe definitiv la îndatoririle sale militare.

1795. Ducele şi ducesa se întorc la Viena,

unde împăratul Francisc al II-lea le pune la dispoziţie Palatul Tarouca, actualul Muzeu Albertina. Încercările nu au zdruncinat nici soliditatea cuplului, nici voinţa de a-şi spori colecţiile, ca şi cum această misiune era singura cu adevărat importantă în această perioadă tulbure. În 1798, acest soţ foarte îndrăgostit o pierde pe Maria Cristina. Devastat, îşi face un bilanţ conjugal: „Astfel, după 32 de ani de cea mai fericită legătură cu putinţă, am pierdut odată cu cea mai desăvârşită dintre soţii tot ce-am avut mai drag pe lume şi făptura iubită care însemna toată fericirea mea. În tot acest timp îndelungat, fericirea nu ne-a fost niciodată tulburată de nicio dispută, fie ea cât de măruntă”. Văduv inconsolabil, ducele comandă celebrului sculptor Antonio Canova un cavou al celei dispărute; acesta va fi terminat în 1805, în Biserica Augustinilor, aflată în vecinătatea palatului lui. Va mai trăi 24 de ani, ani închinaţi Artei. La moarte, în 1822 – avea 83 de ani – lasă nepotului şi fiului său adoptiv Carol în jur de 14.000 de desene şi 200.000 de stampe. Dispoziţiile testamentare, precise şi intransigente, pun la adăpost colecţia de orice tentativă de dispersare sau vânzare. Din fericire, moştenitorii şi succesorii lui, respectându-i ultimele dorinţe, vor spori colecţia cu achiziţii atât de remarcabile, încât a rezultat un număr impresionant de opere grafice de o

calitate excepţională. Astăzi, Albertina funcţionează după un statut independent. Muzeul a adoptat prenumele fondatorului său şi nu este legat nici de celelalte muzee vieneze, nici de o bibliotecă. În 2005, cuprindea 44.000 de desene, 900.000 de stampe şi 350 de blocuri cu schiţe, începând cu goticul târziu până la perioada contemporană. Iată de ce Albertina merită o vizită. Este sipetul din inima Vienei care adăposteşte povestea adevărată a unei pasiuni amoroase puse în slujba frumosului.

Să nu vă închipuiţi că Viena este încremenită în trecut. Nu este un muzeu, ci o capitală a muzeelor. Aici, Arta, sub toate formele ei, este vie. Iar actualitatea ei este permanentă. Nu vorbesc, desigur, despre expoziţii, ci despre o adevărată renaştere. Astfel, la 28 martie 2004, o mulţime de zile mari se buluceşte la o întâlnire de care o Europă întreagă a ţinut seama: redeschiderea Muzeului Liechtenstein. Evenimentul s-a desfăşurat în Gartenpalast şi, de atunci, nici nu se mai pune problema unei şederi la Viena fără a vizita această clădire, un somptuos edificiu baroc, care prin capodoperele pe care le adăposteşte se alătură celor 50 de muzee de toate felurile care vă aşteaptă.

Cunoaşteţi, fireşte, principatul Liechtenstein, acest mic stat aflat între Elveţia şi Austria, mai precis între cantonul Saint-Gall şi landul Vorariberg. O lume întreagă îi admiră

stabilitatea politică – ce naşte reverii – prosperitatea financiară paradisiacă sprijinită pe un regim fiscal favorabil – ce stârneşte fantezii – precum şi înţelepciunea discretei, dar fermecătoarei familii princiare care domneşte în capitala Vaduz.

Din punct de vedere istoric, dinastia de Liechtenstein este, la origine, austriacă. Această familie nobilă este menţionată pentru prima dată în 1143. Senioriile pe care le dobândeşte capătă rang de principat independent graţie împăratului Carol al VI-lea, tatăl Mariei Tereza, în 1719. În anul următor, le este acordat titlul de prinţi. Johann Adam Andreas I (1657–1712), prinţ domnitor, este cel care pune piatra de temelie a Gartenpalast din Viena, urmând exemplul tatălui său, Karl Eusebius, autorul unui tratat despre arhitectură şi iniţiatorul unor vaste lucrări. Acesta îi dă fiului său un singur sfat: să se abţină de la orice activitate politică sau militară ostentativă. Sfatul este urmat cu mare bucurie de Johann Adam; el face lungi şi fructuoase călătorii în Germania, Olanda, Anglia, Franţa şi Italia. Această din urmă ţară, care la acea vreme nu era unificată, i se pare un model demn de urmat în domeniul artei. Pasiunea lui de constructor a stat la temeiul multor castele din Boemia şi Moravia. La Viena, a dat două palate, unul de iarnă, situat în Bankgasse, astăzi consacrat artei moderne, şi unul de vară, cel

care ne interesează aici. Nu trebuie să le confundăm, chiar dacă, la urma urmelor, sunt opera aceluiaşi arhitect, Domenico Martinelli, care şi-a făcut anii de ucenicie la Roma. A reuşit să construiască două palate aproape în acelaşi timp, primul între 1691 şi 1704, iar al doilea între 1694 şi 1706.

La început, a ales un alt artist, ilustrul Johann Bernhard Fischer von Erlach, al cărui stil a marcat Viena lui Carol al VI-lea şi a Mariei Tereza. Nici astăzi nu se ştie de ce proiectele sale nu au fost alese. Următorul candidat, Rossi, format la Bologna, a fost capabil să modernizeze o reşedinţă Renaissance într-un castel baroc, undeva la sud de Praga. El este pe placul prinţului. Lucrările vieneze încep pe două etaje în jurul unei vaste săli centrale. Pentru etajul nobil, concepe două case ale scărilor mari, simetrice, lucru nemaivăzut în niciun palat baroc din Viena. În cele din urmă – tot dintr-un motiv necunoscut – unui al treilea artist i se încredinţează finalizarea palatului. Domenico Martinelli (1650–1718) a predat la reputata *Accademia san Lucca* din Roma, o pepinieră de talente. El conferă ansamblului alura unui palat roman. Comanditarul şi şeful lui de lucrări, perfecţionist fiind şi considerând rezultatul prea sobru, auster chiar, cere sculptorului Giovanni Giuliani să adauge stucaturi pe marchize şi la ferestre. Suntem în 1706. Interiorul este

domeniul rezervat prinţului. Urmează discuţii interminabile între doi bărbaţi; suveranul apreciază temele eroice, pictorul Franceschini preferă frescele în stil antic. Câte discuţii pentru fiecare centimetru de piele dezgolită! Cea mai delicată rămâne însă decorarea tavanelor. Ridicaţi privirea când vă aflaţi în Sala Hercule. Munca realizată aici este demnă de lucrările sale. Autorul este Andrea Pozzo. Folosind cu precădere culorile întrebuinţate de Michelangelo pentru Capela Sixtină, a lucrat la această operă patru ani. Împovărat de efort, şi l-a luat drept ajutor pe stucatorul Bussi. Zeii Olimpului sunt înconjuraţi de aluzii la vânătoarea cu trofee, suveniruri imperiale şi... prizonieri turci! Din nou! Trebuie să amintim că un prinţ de Liechtenstein, Joseph Wenzel, feldmareşal austriac, a luptat împotriva otomanilor cu tot atâta energie şi succes ca şi împotriva... francezilor şi spaniolilor, în bătălia de la Piacenza (Italia) din 1746. Succesorul lui, Johann I, învins de Napoleon, semnează Pacea de la Pressburg şi de la Schönbrunn în 1805, după Austerlitz. În sfârşit, pacea! Va profita de ea pentru a realiza numeroase amenajări şi transferuri de opere de artă. Toate lucrările vor dura patru ani, dar în 1810, comorile din ceea ce la vremea aceea era cunoscută drept galeria Liechtenstein erau prezentate pentru prima dată publicului larg. Aşezarea unui Rubens

imens, *Ciclul Decius Mus,* în Galeria Mare, va obliga la prelungirea unui perete, lăsându-se totuşi o deschidere de mărimea unei uşi...

Curiozitatea se va transforma în triumf. Operele au devenit o atracţie vieneză obligatorie. La începutul secolului al XX-lea, se vorbea despre acest palat şi operele pe care le cuprindea drept despre cea mai bogată colecţie de tablouri din lume.

În martie 1938, în momentul *Anschluss*-ului, familia princiară părăseşte Viena şi, pentru prima oară, îşi stabileşte reşedinţa la Vaduz. Principatul îşi declară neutralitatea după modelul Elveţiei, de care îl leagă numeroase acorduri, inclusiv reprezentarea diplomatică. Palatul este închis, iar arhivele familiei sunt parţial transferate în împrejurimile Vienei. Până în 1945, nu au existat temeri pentru clădire, nici pentru operele rămase în interior, însă bombardamentele din aprilie i-au obligat pe cei responsabili să evacueze conţinutul mai întâi spre Germania de sud, apoi spre Vaduz. După război, dinastia pierde 80% din bunurile, pământurile şi fabricile sale, mai ales în Moravia. În faţa situaţiei precare din anii 1950, prinţul Franz Joseph, care domnea din 1938, trebuie să renunţe la câteva opere de mare valoare, căci acestea erau singurele active de care mai dispunea. Aşa se face că portretul *Ginevrei Venci* este astăzi singurul Leonardo da

Vinci păstrat în Statele Unite ale Americii. De reţinut: arhivele princiare, căzute în zona de ocupaţie sovietică după 1945, nu au fost restituite proprietarilor de drept decât recent, şi asta după negocieri rocamboleşti... Apoi, Franz Joseph şi fiul lui Hans Adam al II-lea şi-au putut reorganiza imperiul economic şi trece la răscumpărări şi repatrieri. Actuala colecţie beneficiază de originalitatea unei politici strategice de achiziţii, în special în ceea ce priveşte sculpturile. Au fost necesari 60 de ani pentru ca reputaţia palatului-muzeu Liechtenstein să renască, fastuoasă. Chiar dacă nu expune decât o parte infimă din colecţiile princiare, nu putem decât să salutăm încăpăţânarea şi izbânda acestor mecena care au refuzat ca strălucirea artistică vieneză să fie definitiv frântă de Hitler. Fără doar şi poate, Viena este singurul mare oraş care a suferit de pe urma războaielor, invaziilor, anexării şi ocupaţiei, dar care a reuşit, în timp, să învingă cumplita fatalitate.

Capitolul III
Maria Tereza sau încoronarea Vienei

„Deşi îmi iubeam copiii şi familia, nu aş fi ezitat să fiu înainte de toate maica statelor mele şi să le acord întâietate, dacă ar fi fost necesar.” Suverana care îşi rezumă astfel filosofia în

Testamentul politic scris în 1780 este unul dintre personajele majore ale istoriei mondiale. Dacă, aşa cum scrie profesorul Jean-Paul Bled, „Maria Tereza ocupă un loc însemnat în Panteonul Europei monarhice”, dacă Napoleon s-a descoperit dinaintea extraordinarului ei cavou din Cripta Capucinilor, nu s-a întâmplat astfel doar pentru că această arhiducesă a Austriei, regină a Ungariei şi Boemiei, a marcat Europa centrală. Ea şi-a pus amprenta definitivă şi asupra Vienei. Posteritatea i-a închinat un monument finalizat în 1888, aşadar sub Franz Joseph. În mijlocul vastului şantier al noilor lucrări vieneze, au fost necesari 12 ani pentru ca mama Mariei Antoaneta să troneze din nou în acest oraş pe care ea l-a preschimbat.

Piaţa Maria Tereza se află între Kunsthistorisches Museum şi Naturhistorisches Museum (Muzeul de Istorie Naturală), cum mergeţi dinspre Operă spre Parlament. În centru, grupuri statuare glorifică această femeie, mamă politică a unor neamuri foarte diverse şi mamă împlinită a 16 copii. De altminteri, sculptorul Kaspar von Zumbusch, născut în acelaşi an cu Franz Joseph şi mort cu un an înaintea acestuia, era german. Ambiţia Mariei Tereza a înlăturat multe bariere sociologice, în condiţiile în care aceasta nu a izbutit să obţină victorii în cele trei războaie împotriva duşmanului ei, Frederic al II-lea al

Prusiei. În schimb, s-a impus prin voinţă, energie şi spirit vizionar, al căror simbol va deveni Viena. Acest monument, în întregul lui, măsoară în jur de 20 de metri. La picioarele ei se află, la propriu, trei categorii de oameni. Numărăm patru generali, patru cancelari – printre care doi remarcabili, Kaunitz şi un Liechtenstein – şi, în sfârşit, 16 celebrităţi care întruchipează diverse talente, printre care Mozart şi Haydn. Nicio femeie. E drept că, în afara Ecaterinei cea Mare a Rusiei, Maria Tereza a avut puţine rivale de talia ei!

După deruta otomană din faţa Vienei, aspectul oraşului s-a schimbat rapid. Frumuseţea medievală s-a topit într-o abundenţă barocă, atât în arhitectură, cât şi în pictură şi sculptură; aceasta va sluji drept cadru al dezvoltării teatrului şi muzicii. Sub domnia împăratului Carol al VI-lea, maestrul noului stil frumos este Johann Bernhardt Fischer von Erlach, născut în 1656. După o şedere în Italia, unde a reţinut foarte bine modelul lui Bernini, care a pornit de la Roma şi a devenit faimos, apoi un studiu aprofundat, dar numai al documentelor despre marile realizări franceze, a ridicat Biserica Sf. Treime din Salzburg, pe care a terminat-o la 33 de ani. Aceasta reflectă naşterea unui stil naţional austriac. Viena îl adoptă. Geniul lui este prezent atât în Biserica Sfântul Carlo Borromeo, cât şi în Biblioteca imperială, astăzi naţională,

cea care dă spre Josephplatz, fără doar şi poate cel mai armonios ansamblu arhitectural din centrul oraşului. Sub o cupolă ovală, imensă, care se ridică deasupra unui acoperiş mansardat, sunt păstrate, alături de câteva milioane de volume, în jur de 8000 de incunabule şi peste 35.000 de manuscrise[12]. În ansamblul impunător care este Hofburgul, este regretabil că majoritatea vizitatorilor ignoră admirabila bibliotecă, un monument în toate sensurile cuvântului.

Cele mai multe dintre lucrările lui Johann Bernhardt sunt terminate de fiul său, Joseph Emmanuel Fischer von Erlach, mort în 1742. Cu alte cuvinte, în veacul al XVIII-lea, la Hofburg poate fi identificată un fel de amprentă a familiei, în special în aşa-numita aripă a Cancelariei – sediul guvernului imperial până în 1806 – şi în celebrul Manej de Iarnă, din legendara Şcoală Spaniolă de Echitaţie. Nu rataţi o vizită acolo, cu condiţia, desigur, să vă rezervaţi locurile şi să nu confundaţi reprezentaţiile cu repetiţiile. Este una dintre

[12] Mai ales cel al *Recviemului* lui Mozart. El a fost prezentat în mod excepţional în emisiunea televizată *Des racines et des ailes* („Des pre rădăcini şi aripi") a lui Patrick de Carolis, emisiune consacrată Vienei şi la care am fost unul dintre invitaţi, difuzată din sala de protocol a Bibliotecii pe canalul FR3, la 10 decembrie 2003. Pe vremea lui Mozart, directorul, meloman, organiza aici concerte în cadrul cărora însuşi compozitorul a cântat. în 1991, *Recvuiemului* i-a fost consacrată o expoziţie. Programul acesta, redifuzat în vara lui 2004, apoi în vara lui 2005, a fost înregistrat pe un DVD.

cele mai fascinante întâlniri cu istoria, şi asta nu numai pentru că puteţi admira aici maiestuoşii lipiţani, aceşti cai albi născuţi prin încrucişarea dintre bidiviii arabi şi cei andaluzi, de unde şi denumirea de „şcoală spaniolă”. Şcoala este mult mai veche decât manejul: Maximilian al II-lea, un Habsburg protestant – o raritate! – şi ginerele lui Carol Quintul, este cel care a întemeiat-o în 1572.

Construirea Manejului de Iarnă a durat 16 ani, din 1719 până în 1735, cuprinzând cea mai mare parte a domniei lui Carol al VI-lea. De altminteri, suveranul este înfăţişat călare într-un tablou ce se află în loja imperială din manej. Tatăl Mariei Tereza a fost pictat călare de Georg von Hamilton, iar calul – alb, desigur – de Johann Gottfried Auerbach. Cu un aer sever, purtând o armură cu încrustaţii din aur la îmbinări, arborând marele cordon al Lânii de Aur, Carol al VI-lea este ultimul împărat german care întruchipează imperiul ca organizare politică din Europa Centrală, capabil să înglobeze ambiţiile absolutiste ale prinţilor fondatori. În 31 de ani de domnie, el poartă mai departe, uneori împotriva principiilor sale, străvechiul vis al lui Carol Quintul, acela al unui stat cu adevărat austriac. Culorile calului său, alb, şi a şeii, roşu, sunt cele ale Austriei eterne, ducale, imperiale şi republicane. Războiul pentru succesiunea la tronul Spaniei, care s-a

încheiat în 1713 prin Pacea de la Utrecht, pe care el nu a semnat-o, l-a preocupat pe suveran într-un mod care, măcar o dată, nu avea nicio legătură cu adversarul otoman. În 1704, Viena, temându-se de o invazie a răzvrătiţilor maghiari, a ridicat metereze în noile cartiere. Această linie de apărare a fost numită *Linienwall.* Carol al VI-lea, monarh în 1711, a beneficiat de liniştirea rebelilor unguri, numiţi „Nemulţumiţii”. Nemaiavând un fiu (singurul său băiat, Leopold, a murit în 1716), toate speranţele lui Carol al VI-lea s-au îndreptat înspre fiica lui, Maria Tereza, născută la Viena, la 13 mai 1717. Venirea ei la putere este rezultatul numeroaselor eforturi ale tatălui său, care a făcut totul pentru ca ea să fie recunoscută ca moştenitoare legitimă, chiar dacă nu era pe linie masculină, şi să acceadă la succesiune. Până atunci, imperiul nu fusese niciodată condus de o femeie. Acum va fi, dar fără ca această femeie anume să îşi pună pe frunte coroana imperială. Noi o numim pe Maria Tereza împărătească, ceea ce, tehnic vorbind, este o greşeală. Ea nu va fi, dacă-mi este permisă exprimarea, decât arhiducesă de Austria, regină a Ungariei şi Boemiei, termeni care trebuiau să garanteze indivizibilitatea teritoriilor supuse casei de Habsburg. La 12 februarie 1736, ea se căsătoreşte cu Francisc Ştefan, duce de Lorena. Este o căsătorie din

dragoste, însă încheiată şi în urma unor calcule raţionale, cu un prinţ integru, războinic ghinionist şi administrator lipsit de geniu, dar onorabil. Această uniune a făcut din ea ultima dintre Habsburgi şi prima din linia Habsburg-Lorena, noul patronim al dinastiei. Ludovic al XV-lea nu a încuviinţat această căsătorie decât cu condiţia ca ginerele împăratului să renunţe la ducatul lui ereditar de Lorena; acesta din urmă va fi promis, pe viaţă, socrului regelui Franţei, suveranul detronat al Poloniei. În schimbul acestui sacrificiu teritorial, soţului Mariei Tereza i se va atribui marele ducat al Toscanei, căci linia Medici se stinsese.

La moartea tatălui ei, la 20 octombrie 1740, Maria Tereza, care avea atunci 23 de ani, are de înfruntat un adevărat sperjur al puterilor europene, care îi recunoscuseră statutul câtă vreme împăratul era în viaţă. Franţa lui Ludovic al XV-lea, duşmana tradiţională a Casei de Austria, pune la cale o coaliţie care îi include pe electorii din Bavaria şi Saxonia, precum şi pe regii Spaniei şi Sardiniei. Totuşi, cel mai înverşunat adversar al Mariei Tereza rămâne Prusia militaristă a lui Frederic al II-lea.

Confruntându-se cu diverse campanii nefericite şi cu cedări forţate de teritorii, suverana decide să continue înfrumuseţarea Vienei, pe care nu o consideră suficient de impunătoare. Terminarea Manejului de Iarnă îi

foloseşte drept pretext pentru a etala splendorile. Să ne închipuim acea zi de 2 ianuarie 1743. Maria Tereza, 25 de ani, sărbătoreşte plecarea francezilor şi a prusacilor din Praga după încheierea primului război din Silezia (în cadrul Războiului pentru succesiunea la tronul Austriei). Este organizată o paradă călare. Între coloanele înalte, albe, se adună o mulţime de oameni aleşi pe sprânceană. Maria Tereza se află în frunte. Această paradă ecvestră, a cărei tradiţie originară din Italia datează de la începutul secolului al XVII-lea, împarte grupurile de cavaleri după evoluţii codificate şi impuse. Manejul, lung de 55 de metri şi larg de 17 metri, este plin; grăjdarul-şef a ales câţiva armăsari superbi din grajdurile imense, care pot adăposti 600 de cai. Bărbaţii sunt cei care conduc opt trăsuri împodobite, trase de doi cai. Sub privirile mamei sale, împărăteasa văduvă Elisabeta Cristina, Maria Tereza, cu o alură foarte masculină, încalecă un lipiţan născut cu o robă mai închisă la culoare până la vârsta de şase ani. Un tablou magnific al acestui *Carusel al doamnelor,* pictat de Martin von Meytens 22 de ani mai târziu, este şi astăzi expus într-un salon din Palatul Schönbrunn.

Pentru o femeie a cărei autoritate este contestată de bărbaţi încoronaţi, Înalta Şcoală de Echitaţie este o manieră de a exista. Este adoptată o uzanţă elegantă – funcţionează în

continuare – care cere ca, la fiecare intrare, cavalerii să se descopere în faţa portretului lui Carol al VI-lea. Acest gest va deveni mai important atunci când Maria Tereza, care şi-a ocupat locul în loja imperială în formă de templu, va fi cea care va primi acest salut, dat fiind că ea era cea care ocupa locul suveranului; se va descoperi ea însăşi pentru a-şi arăta mulţumirea în faţa maeştrilor în arta ecvestră. La sfârşitul exerciţiilor, elevii îşi vor saluta cavalerul înainte de a părăsi manejul. Tradiţia este respectată aşa cum se cuvine. Doar tricornul veacului al XVIII-lea a fost înlocuit de bicorn. Multă vreme, până în anii 1960–1970, vizitatorilor li se amintea să îşi ridice pălăria, cascheta sau boneta în semn de curtenie; turiştii din ziua de azi au uitat în mod supărător acest gest de politeţe sau îşi manifestă uimirea faţă de el.

În 1744, Maria Tereza porunceşte să se deschidă o farmacie imperială în partea de nord a grajdurilor. Lucrările sunt supravegheate de medicul ei personal. Un personaj uimitor, acest Gerhard von Swieten: el îl sfătuieşte pe Francisc de Lorena, soţul, ce trebuie să facă pentru a avea copii. În mod evident reţeta lui era excelentă, pentru că au avut... 16! Pentru a o împiedica pe Maria Tereza să mănânce prea mult, într-o bună zi practicianul se aşază lângă ea în timp ce împărăteasa înfulecă cu poftă. Pe

măsură ce ea înghite, el ia aceleaşi alimente şi le amestecă într-un mojar din aur, pentru a-i arăta ilustrei paciente ce se petrece în stomacul ei! De astă dată, sfaturile lui nu vor fi urmate întocmai, chiar dacă practica medicinei va fi modernizată de acest medic cu idei novatoare! Farmacia a fost închisă în 1995. Începând cu această dată, stilul baroc al încăperilor a fost conservat cu grijă şi aici funcţionează un interesant Muzeu al Lipiţanilor.

La un an după parada ecvestră, în acelaşi Manej de Iarnă, regina organizează un uimitor bal mascat cu ocazia căsătoriei surorii sale Maria Ana, mai mică decât ea cu un an. Locul este feeric luminat de 300 de candelabre imense şi 52 de oglinzi. Dincolo de reflexele strălucitoare, aranjamentul permite verificarea aiurii unui cal în timpul unei piruete sau al unei sărituri. În această seară, toţi cavalerii sunt înveşmântaţi la fel. Sunt 8000 de invitaţi. Participă la jocuri şi iau la ţintă „căpăţâni de turci", slabă răzbunare împotriva otomanilor după un nou război de doi ani pierdut împotriva lor... Acest divertisment politic, care dezvăluie o adevărată obsesie, nu împiedică armatele franceze, comandate de mareşalul Belle-Isle, să pună stăpânire pe Praga în 1741; Carol Albert de Bavaria, care revendica tronul imperial, este ales anul următor, la Frankfurt, sub numele de Carol al VII-lea. 1742 este un an întunecat

pentru Habsburgi: pentru întâia oară, imperiul le scapă printre degete. Acest dezastru durează trei ani. În 1745, soţul Mariei Tereza, Francisc Ştefan de Lorena, după nouă ani de căsătorie, devine împăratul Francisc I. De acum înainte, vreme de 20 de ani va fi împăratul *en titre,* dar în continuare nu există împărăteasă: există doar soţia împăratului.

Folosindu-şi farmecul şi energia masculină, slujindu-se de formidabilele ei capacităţi intelectuale, aceasta din urmă ţine piept tuturor duşmanilor. Aleasă „rege" al Ungariei în 1741, încoronată la Pressburg şi obţinând sufragiile nobilimii maghiare, ea se eliberează de ameninţarea prusacă, obţine sprijinul Angliei şi îi respinge pe francezi. Ba chiar face în aşa fel încât să fie proclamată „rege" al Boemiei la Praga! Ovaţiile nobilimii locale, „Trăiască regele nostru, Maria Tereza!" reprezintă un triumf politic considerabil, ulterior consacrat prin realipirea Boemiei la Austria. În sfârşit, prin Tratatul de la Aachen (Aix-la-Chapelle), încheiat la 18 octombrie 1748, este recunoscută ca împărăteasă germană neîncoronată *ès qualités.* În realitate nu e deloc astfel. În istorie, domnia soţului său este, de fapt, domnia ei.

Maria Tereza este reprezentativă pentru epoca sa, Secolul luminilor. Preocupată să consolideze autoritatea statului prin centralizarea şi dezvoltarea unei administraţii

eficiente, ea îşi îndepărtează rapid soţul de la pârghiile reale ale puterii. Îl iubeşte, îl însoţeşte la vânătoare, este un soţ minunat, însă un slab consilier, un soldat jalnic, şi preferă să se ocupe de ştiinţele naturii – o mare pasiune pentru Habsburgi – mai degrabă decât de supuşii lui. Împărăteasa preia în totalitate puterea, adoptând o politică de intoleranţă religioasă faţă de evrei şi, uneori, chiar şi faţă de catolicii prea îmbuibaţi de privilegii; aceasta nu va fi abandonată în întreaga entitate austro-ungară, de un cosmopolitism nemaivăzut, decât în veacul următor, şi asta prin voinţa lui Franz Joseph. Fermitatea, pe alocuri chiar aversiunea Mariei Tereza faţă de comunitatea iudaică se exercită cu precădere la Praga unde, după ea, membrii etniei au dat dovadă de o vinovată bunăvoinţă faţă de duşmanii succesivi, în special faţă de bavarezi şi prusaci. Între străvechiul pluralism german şi tendinţa unitară a austriecilor, ea favorizează justa cale de mijloc. Totul în ea caută echilibrul. Favorabilă evoluţiei, respinge orice revoluţie. Nu are nici cruzimea Elisabetei I a Angliei, nici depravarea Ecaterinei a II-a a Rusiei şi cu atât mai puţin severitatea intransigentă a catolicei Isabela. Printre defectele ei nu aflăm niciun viciu. Şi, cum va spune admirativ ducele de Broglie, nu este „niciodată intimidată, niciodată tulburată, niciodată descurajată”. Această femeie care va

înfrumuseţa Viena este purtătoarea tradiţiei creştine. Procesiunile din oraş, de pildă cea organizată de 30 octombrie, în piaţa istorică Am Hof, în faţa coloanei închinate Fecioarei, sau cea de *Corpus Christi,* de pe Graben, în faţa monumentului care comemorează eradicarea ciumei, sunt tot atâtea semne ale unei credinţe proclamate, care este deopotrivă şi o legătură dintre biserică şi dinastie.

În domeniul educaţiei, drag sufletului ei, Maria Tereza nu doreşte să priveze vienezii de o educaţie înaltă, legată de spiritualitatea catolică. În 1746, acceptă întemeierea unui colegiu al Iezuiţilor. Cum treci de Catedrala Sfântul Ştefan şi o iei pe dreapta, spre canalul Dunării, se înalţă şi astăzi cele două clopotniţe cu felinare ale bisericii iezuiţilor. În faţă, clădirea care adăposteşte astăzi Academia de Ştiinţe, a fost odinioară colegiul ridicat de un arhitect venit din Lorena. Cum aveau permisiunea lui Ferdinand al II-lea să elimine protestanţii din Viena, de la începutul secolului al XVII-lea iezuiţii beneficiază de monopol în predarea filosofiei şi a teologiei la Universitate. Principala lor sală de curs va deveni cea mai mare clădire rococo din Viena. Vor mai exista alte 16, printre care o sală de anatomie şi un laborator de chimie. Maria Tereza consimte la întemeierea colegiului din trei raţiuni esenţiale, care presupun acceptarea unor inovaţii sensibile. Mai

întâi, predarea se desfăşoară în principal în germană, căci nimic nu uneşte popoare diferite mai bine decât o limbă. Să precizăm că această germană este tot mai mult vorbită cu accente cehe, maghiare, slave meridionale, ba chiar şi cu intonaţii italiene sau spaniole. Un Babei danubian. Vocabularul însuşi moşteneşte expresii şi frazări din exterior. Dialectul vienez este marcat de aporturile şantierelor, administraţiilor şi vieţii artistice. Această specificitate a unui oraş, apoi a unei regiuni, dovedeşte că, deşi Viena este, lingvistic vorbind, o capitală germană, ea este şi un simbol al componentei multinaţionale care prevesteşte viitorul imperiu. De la Maria Tereza încoace, comicul accentului, folosirea unor termeni necunoscuţi în mod uzual la München sau Frankfurt permit recunoaşterea unui vienez la fel de uşor ca a unui ţăran din Carinthia. La începutul secolului al XX-lea, lumea se amuza copios repetând rândurile satirice ale lui Karl Kraus, spirit caustic, al cărui jurnal vienez *Die Fackel* („Flamura”) ia drept ţintă artiştii, gazetele şi, desigur, politicienii. El contrapune cei doi rivali germani, Berlin şi Viena: „[...] În noroiul de pe Friedrichstrasse, la Berlin, pot cugeta mai liniştit decât pe faimoasele străduţe liniştite ale cartierelor Vienei (...)”. Şi Karl Kraus rezumă identitatea vieneză într-o vorbă de duh: „Ceea ce deosebeşte austriacul de neamţ este

limba însăşi”! Sub domnia Mariei Tereza, pluralitatea influenţelor modelează definitiv cultura vieneză. De mai bine de două veacuri, Viena ne arată că este diferită. Ea a devenit Kaiserstadt, oraşul împăratului, după expresia scriitorului-călător Goethe. Sub acest regim, ea va domina şi Praga, pe care a detronat-o, dar şi Pressburgul, pe atunci capitala ungară. Produs al unui amestec extraordinar, vienezul nu se trădează, se recunoaşte.

Al doilea motiv care o determină pe Maria Tereza să susţină programul educaţional al iezuiţilor este că istoria Antichităţii este secundară, favorizată fiind cea a imperiului şi a Europei, pentru ca elevii să cunoască mai bine lumea în care vor trăi. În sfârşit, elevii mai mari vor fi instruiţi în limbile vii, artă şi arhitectură, şi vor fi introduşi în marile principii ale dreptului. În acest fel, Viena îşi va forma o elită care se va descurca destul de uşor în diverse domenii civile, militare şi comerciale. Petru cel Mare avea obiceiul să repete că nu există stat fără slujitori bine educaţi. Influenţa intelectuală a iezuiţilor asupra minţilor tinere va sfârşi prin a o agasa pe împărătească; după ce a reformat statutul acestora în 1761, va urma sfatul cancelarului său, considerând că prea mulţi tineri care ar fi putut fi utili în treburile publice sfârşeau prin a se închide în mănăstiri. Încercând să nu facă din iezuiţi victime ale unei

ostracizări politice, amânând pentru a evita o reacţie a papalităţii, va ajunge în cele din urmă să accepte totuşi expulzarea Companiei lui Isus în 1773. Decizia aceasta, pe care nu ea a iniţiat-o, pune capăt unui stat în stat. Chiar dacă Ordinul iezuit şi-a pierdut puterea de odinioară, a rămas la Viena unul dintre simbolurile Contrareformei şi al aplicaţiei artistice a acesteia, barocul.

Maria Tereza călătoreşte puţin în afara Ungariei şi Boemiei. Inima sa este vieneză. Semn relevant, cancelaria Boemiei, altă lucrare a lui Johann Bernhardt Fischer von Erlach între anii i 708 şi 1714, este transferată la Viena. Oraşul se îmbogăţeşte cu un Teatru al Curţii, acest prim Burgtheater aflat, la acea vreme, în Piaţa Sfântul Mihail, cu o Academie Militară la Wiener Neustadt (1752), cu spitale la periferia oraşului, pentru a ţine sub control molimele. Lucrarea cea mai semnificativă, deopotrivă estetică şi politică, este terminarea Palatului Schönbrunn, construit într-un stil care ia naştere în Austria: rococo. Inspirat de stilul francez *rocaille,* el aduce o tuşă de rafinament ultimelor sclipiri ale barocului; picturile în *trompe l'oeil,* marmura, stucaturile, lemnăria şi bronzurile sunt folosite din abundenţă de artişti care rar sunt specializaţi într-o singură tehnică. Stucatorii asociază ghirlandele, elementele vegetale şi scoicile. Personajele pictate se

transformă sau se continuă printr-o parte sculptată, ici un picior, dincolo un braţ. Osmoza este perfectă, căci o astfel de siluetă doar pictată este pe neaşteptate hărăzită cu un trup în relief. Maria Tereza se distrează chestionându-şi oaspeţii, care nu reuşesc să deosebească trecerea de la un procedeu la altul. În biserici, proliferarea baldachinelor, a falselor tapiserii, a draperiilor, a tribunelor suprapuse, a nişelor, toate supraîncărcate de aurării şi culori dulci, dă impresia că te afli mai curând într-un teatru. La polul opus, Maria Tereza trăieşte foarte simplu. Primul etaj al aripii leopoldine de la Hofburg, ridicată cu trei sferturi de veac în urmă, nu este deloc confortabil. Face din acest spaţiu reşedinţa sa principală, dar fără urmă de plăcere; totul este întunecat, vetust, deloc aerisit. Cum nu suportă aceste odăi sufocante, nu locuieşte şi nu lucrează aici decât în timpul anotimpului rece. La Viena, cancelarul ei, prinţul Kaunitz, conduce diplomaţia din aripa ridicată de Hildebrandt între 1717 şi 1719. Această parte a palatului îşi va lua numele după utilitatea ei, astfel încât chiar şi astăzi birourile cancelarului şi ale guvernului austriac sunt amenajate în această aripă numită a cancelariei. Treptat, Schönbrunn, devenit a doua reşedinţă oficială, va fi preferatul Mariei Tereza, spre deosebire de ideile tatălui ei. Este adevărat că primul castel

ridicat, asemenea Versailles-ului, în locul unui pavilion de vânătoare, a fost jefuit şi distrus de unguri în 1605. Reconstruit, a îndurat asediul turcilor în 1683 şi a fost făcut una cu pământul, căci pe atunci se afla în câmp deschis şi era imposibil să fie apărat. Între 1743 şi 1747, aici au început lucrări vaste, sub coordonarea arhitecţilor Pacassi şi Valmagini; castelul, grajdurile şi dependinţele vor fi vopsite într-o nuanţă de galben atât de faimoasă, încât se va vorbi despre „galbenul Maria Tereza” în tot imperiul, mai ales la Praga şi la Buda. Începe să îşi facă loc o amprentă vieneză cam peste tot.

Când ajungem în Galeria Mare de la Schönbrunn, pătrundem în universul Majestăţilor Lor imperiale Maria Tereza şi Francisc Ştefan, pictaţi pe fresca principală de pe tavan, o lucrare semnată de Gregorio Guglielmi şi realizată între 1760 şi 1761. Alegoria concavă, prinsă într-un cadru imens, aurit, este cât se poate de limpede: Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană este legat de ramura principală Habsburg-Lorena. Acest omagiu este încadrat de alte două fresce mai mici, una slăvind puterea militară austriacă, cealaltă artele, ştiinţele şi pacea... obţinută, desigur, în urma victoriilor şi cuceririlor armate. M-am gândit adesea la această minunată sală în alb şi auriu, înveselită de taburete cu catifea roşie aşezate între toate cadrele ferestrelor sau

oglinzi... dar pe care este interzis să te aşezi. Aici, în aceşti 43 de metri lungime şi 10 metri lăţime, sub cele 144 de sfeşnice cu două braţe, Maria Tereza a primit lumea, şi la fel au făcut şi urmaşii ei.

Alături de Galeria Mică, decorată în 1761 pentru supeuri intime, mici concerte şi jocuri de cărţi, se află cabinetul chinezesc rotund. Fost cabinet privat al lui Iosif I la începutul secolului al XVIII-lea, el este transformat de împărătească într-un refugiu atât de secret, încât primeşte porecla relevantă de „Cabinetul conspiraţiei”! Întrevederile Mariei Tereza cu misterioşii ei oaspeţi sunt atât de tainice, încât suverana interzice accesul servitorilor, eliminând aşadar şi posibilele indiscreţii care ar fi fost mană cerească pentru spioni. Dacă privim atent la incrustaţiile parchetului, încă putem distinge amplasarea fostei servante în formă de masă, cărată de la bucătării.

Aceste mese fără servitori se desfăşoară într-un spaţiu delimitat de panouri lăcuite care evocă peisaje din Extremul Orient. Acestea nu sunt singura viclenie a Mariei Tereza, care doreşte să îşi asculte în linişte agenţii sau să-şi instruiască consilierii. Alături, o scară secretă leagă bârlogul confidenţelor de etajul superior, unde locuieşte Kaunitz, cancelarul de stat. Împărăteasa şi prinţul care conduce guvernul (şi în curând şi afacerile externe) stau de vorbă

fără martori. Aceste audienţe pot avea loc în orice moment căci, prefigurând obiceiurile lui Franz Joseph de la Schönbrunn, pe timpul verii împărăteasa este în picioare de la cinci dimineaţa. În schimb, toaleta şi coafarea ei durează teribil de mult; sub acest aspect, o prefigurează pe Sissi, dar cu un rezultat atât de diferit! Încă din 1746, adică în plin Război pentru succesiunea la tronul Austriei, un curtezan îl informează pe Frederic al II-lea că „[...] Maria Tereza nu este preocupată de frumuseţea ei; la fel de puţin îi pasă cum se îmbracă; în afara zilelor de gală, se îmbracă foarte simplu, iar Curtea îi urmează exemplul”. În schimb, mamă atentă, îşi creşte cu mare grijă copiii care i-au rămas după cele 16 naşteri; planifică mariajul fetelor, care poartă, toate, o parte din prenumele ei, în special acela al Mariei Antoaneta, a cărei legătură cu Delfinul Franţei, viitorul Ludovic al XVI-lea, va pecetlui o spectaculoasă răsturnare de situaţie în relaţia cu Franţa. Arhiducesele cele blonde vor deveni regina Neapolelui (Maria Carolina), ducesă de Parma (Maria Amelia) şi soţia guvernatorului mecena al Ţărilor de Jos (Maria Cristina). Povestea Mariei Antoaneta este emoţionantă, căci această regină neiubită, odată ajunsă în Franţa, va ajunge să regrete dulcele stil de viaţă vienez...

Război şi pace în Galeria Mare? Asta ne

aminteşte, desigur, de cele două saloane care încadrează Galeria Oglinzilor de la Versailles, incontestabil copiată până şi de duşmani!

Aici, sub aceste lambriuri, câte clipe triste sau fericite! Avem de ales. De pildă Napoleon, care o traversează în 1805 după Austerlitz şi revine în 1809, după Wagram, pentru a semna Tratatul de la Schönbrunn. Considerându-se succesorul Mariei Tereza, împăratul francezilor transformă dormitorul împărătesei în salonul lui, cu lambriuri de nuc, paravane şi tapiţerii de Bruxelles. „Căpcăunul corsican", se ştie, devenit mai puţin nefrecventabil după victoriile sale, s-a căsătorit în 1810 cu Maria Luiza. Fiul lor, bietul duce de Reichstadt, născut cu titlul de rege al Romei, va fi consemnat în acest castel până la moartea lui, în 1832. Sau Franz Joseph, care a venit pe lume în acest castel, în 1830, şi a murit în acelaşi loc, în 1916. El a văzut lumina zilei în patul acoperit cu catifea roşie al Mariei Tereza şi a închis ochii într-un pat negru din fier, auster şi inconfortabil. Între timp, Franz Joseph a înlocuit mobilele în stil Empire, prea franţuzesc, cu un mobilier rococo, cât se poate de austriac, apoi cu confortabile şi burgheze piese Biedermeier.

Am putea evoca aici şi anul 1955, cu banchetul oficial dat în galerie, pentru a sărbători semnarea faimosului tratat de stat despre care am vorbit. De două veacuri şi jumătate, Schönbrunn – mai curând decât

Hofburg – este locul care punctează viaţa vieneză şi austriacă. Spre deosebire de Ludovic al XIV-lea, care îşi exercita puterea de la Versailles, Maria Tereza considera Schönbrunn drept o dependinţă esenţială a Vienei. Când şahul Iranului, Reza Pahlavi, a păşit în Galeria Mare la 17 mai 1960, nu a fost primul suveran oriental care a admirat-o. În 1873, un alt şah, pe vremea aceea persan, se va deda la un gest cât se poate de ciudat. Năucit de frumuseţea lui Sissi, se va învârti în jurul împărătesei într-o tăcere jenată şi va rosti în franceză, căci aceasta era limba care se potrivea cu femeile frumoase: „Dumnezeule! Ce frumoasă este!” În acelaşi fel obişnuia să examineze caii şi, însoţit de o adevărată herghelie de 70 de cai, i-a dăruit un pur-sânge soţiei lui Franz Joseph, căreia i-a fost foarte greu să se abţină să nu izbucnească în râs...

Război şi pace... Despre acestea vor fi vorbit cu adevărat în Galeria Mare domnii John Kennedy şi Nikita Hruşciov (care fusese deja aici în 1960) în acea zi de 3 iunie 1961, după ce au ascultat explicaţiile ghizilor? Eu, unul, mă îndoiesc. Aşa-zisul „dezgheţ” Est-Vest, fie şi într-un astfel de loc, nu va pune capăt Războiului Rece. Pe de altă parte, faptul că astăzi putem admira Galeria Mare ţine de domeniul miraculosului. Fresca războinică a fost distrusă în 1945 – nu era oare o soartă predestinată? –,

însă a fost restaurată; şi acum oamenii încă se întreabă cum a fost cu putinţă ca acele 270 de bombe ale Aliaţilor căzute peste castel să nu facă praf şi pulbere acest Versailles austriac. Şi instalarea, până în 1947, a cartierelor generale ale garnizoanelor britanice şi sovietice nu a îmbunătăţit cu nimic lucrurile.

Dorindu-şi o acţiune diplomatică de anvergură, din 1746 suverana îmbogăţeşte patrimoniul vienez al Collegium Theresianum, în scurt timp cunoscut drept Theresianum, pentru a forma funcţionari civili şi militari pe cât de instruiţi, pe atât de competenţi. Cu alte cuvinte, un precursor al Şcolii noastre naţionale de administraţie. Elevii vor trebui să înveţe şi să stăpânească şapte limbi (da, şapte!), ştiut fiind că franceza e limba diplomaţiei, iar italiana, cea a dreptului maritim. De dorit ar fi să cunoască şi araba şi turca. Astăzi este absolut firesc ca acolo să funcţioneze Academia diplomatică, anume pe Favoritenstrasse, în districtul 4. Plăcându-i să se exprime mai ales în franceză, aşa cum Frederic al II-lea face cu Voltaire, Maria Tereza înfiinţează o bibliotecă, un observator şi este preocupată de protejarea artiştilor, intrând astfel în clubul despoţilor luminaţi. Astfel, tot ea este cea care va alege unde anume vor bate noile inimi ale economiei vieneze, deci imperiale. Încă din 1717 exista o manufactură de porţelan înfiinţată de olandezul Du Paquier,

la şapte ani după cea din Meissen, în Saxonia. Întreprinderea are nevoie de un imbold. Protectoarea ei o transformă în manufactură naţională începând cu 1744, la fel ca aceea de la Sèvres, şi o instalează destul de departe de centru, în grădinile imperiale Augarten, în nordul oraşului, dincolo de actualul canal al Dunării, o lucrare din secolul al XIX-lea. Iar acolo unde fluviul şi afluenţii lui îşi croiesc vad peste câmpuri şi preerii, în vreme ce un singur braţ ameninţă efectiv oraşul cu permanente riscuri de inundaţii, puzderie de ateliere şi antrepozite creează o activitate susţinută. Se produc foarte multe porţelanuri. Se vorbeşte despre o marcă numită „în fagure de miere”, aşa cum pentru Meissen simbolul este reprezentat de săbiile încrucişate. Decorate până nu demult cu motive florale şi aurite, pe un scut albastru în dungi, de acum înainte obiectele realizate vor fi împodobite cu vulturul cu două capete al casei imperiale.

Una dintre cele mai fastuoase sărbători pe care le-a trăit Viena acelor vremuri este, fără doar şi poate, intrarea în cetate a Isabelei de Parma, infanta Spaniei, menită să fie soţia arhiducelui moştenitor Iosif. Pentru fiul ei, Maria Tereza depăşeşte în fast tradiţionalele recepţii ale familiilor princiare, domeniu în care Habsburgii sunt consideraţi maeştrii încă din epoca Renaşterii. Este suficient să priveşti

extraordinarul tablou în care artiştii de la atelierul lui Van Meytens au imortalizat acele clipe. Încastrat, acesta acoperă un zid alb în sala de ceremonii de la Schönbrunn, odinioară sală de lupte, în care numai stindardele şi halebardele din stuc aurit de pe tavan mai amintesc de vechea denumire. Scena are loc la 5 octombrie 1760, în faţa Hofburgului şi a Bisericii Augustinilor. Burghezii vienezi, înveşmântaţi în armurile lor, sunt aşezaţi pe două rânduri. La fiecare colţ de stradă, dragoni călare, tot în armuri, dau onorul. În faţa porţilor şi ferestrelor, muzicanţii cântă melodii austriece şi spaniole, căsătoria pecetluind reconcilierea celor două coroane. Bogaţii şi săracii se confundă în bucuria unui veritabil spectacol pus în scenă cu o grandioasă minuţie. După defilarea regimentului împăratului, iată mai bine de 120 de trăsuri la care sunt înhămaţi patru sau şase cai. Cortegiul provoacă o harababură cum n-a mai văzut Viena, demnă de faimoasele „ambuteiaje din Paris” care au dezlănţuit sarcasmele lui Boileau. Curtea, care numără acum aproape 2000 de persoane, seamănă aici cu o caravană gigantică. Cum echipajele înaintează foarte lent, mulţimea poate admira prinţesa cu ochi negri, coafura ei savantă, diadema şi rochia împodobită cu argint. După ceremonia religioasă, Viena este luminată atât de spectaculos, încât un martor de origine

maghiară, Georg Rettegi, dă asigurări că Europa „nu a mai văzut aşa ceva până acum”. Mai bine de 3000 de lampioane se reflectă în vitraliile Catedralei Sfântul Ştefan şi aruncă umbre până la al patrulea etaj al caselor. În curtea de la Hofburg, nenumărate lumânări şi torţe luminează o busculadă însufleţită. Toată Viena dansează, căci acest mariaj este o poveste de dragoste, lucru pe care nici măcar nu au îndrăznit să-l viseze diplomaţii în timpul negocierilor lor. Mirii au 19 ani. Isabela e melancolică şi romantică, Joseph e puţin cam necioplit şi timid. Festinul de nuntă, servit a doua zi cu tacâmuri de aur, precum şi concertele de la 10 octombrie, din Sala Redutelor, tot de la Schönbrunn, au făcut obiectul unei corespondenţe minuţioase cu toate curţile europene. Un ultim portret, pe dreapta, o reprezintă pe Maria Tereza singură, arborând însemnele imperiale. Da, ea este împărăteasa.

Domnia Mariei Tereza durează 40 de ani, o perioadă foarte îndelungată şi benefică pentru vienezi. Tânăra căreia îi plăcea la nebunie să danseze noaptea s-a preschimbat într-o reformatoare moderată; spre deosebire de Frederic al II-lea al Prusiei, ea nu a încercat să îşi sporească domeniile şi influenţa, ci să consolideze imaginea austriacă a monarhiei sale, al cărei centru este Viena, pentru a

construi o adevărată civilizaţie statală. Am văzut că, având un rang teoretic inferior faţă de soţul ei, a izbutit să ocupe în cele din urmă primul loc. În realitate, ea singură. La moartea Ini Francisc de Lorena, ea îşi păstrează toate puterile, dar trebuie să accepte principiul unei coregenţe alături de fiul ei, viitorul Iosif al II-lea, născut în 1741. Acest duo, care nu este scutit de conflictul între generaţii, are mai multe consecinţe fericite pentru oraş. Fiul, ca şi mama, nu doreşte decât o singură capitală. Până şi coroana Sfântului Ştefan din Ungaria este transferată în Trezoreria de la Hofburg... Iosif al II-lea va evita – ca să nu spunem va refuza – să fie încoronat rege al Ungariei, decizie care nu poate decât să dăuneze armoniei relaţiilor austro-ungare.

În 1776, cei doi sunt de acord să deschidă Grădinile Prater publicului larg. Prater! O instituţie vieneză, al cărei nume derivă din spaniolul Prado. Şi în curând un ritual. Dacă Viena este un fabulos amestec etnic şi lingvistic, Prater reprezintă un melanj social fără precedent. Odinioară, pe acest domeniu de lângă Dunăre, exista un teritoriu de vânătoare rezervat Habsburgilor. La întoarcerea dintr-un turneu european, în special în Franţa, la sora lui Maria Antoaneta, cel care la 23 de ani poartă uimitorul titlu de „rege al romanilor” doreşte să ajute populaţia să profite de locurile care nu

mai au utilitatea din vremurile de demult. Discursul filosofilor şi economiştilor a dat roade, Viena trebuie să se deschidă şi să se mărească, dat fiind că populaţia s-a dublat, crescând de la 88.000 la 175.000 de locuitori. Chiar dacă acum funcţionează în oraş 49 de cafenele, în afară de teatre, locurile publice de divertisment sunt puţine. În Prater, Curtea şi aristocraţia se vor amesteca cu burghezia şi cu poporul. Pertinenţa acestei decizii va permite societăţii elegante să cunoască buticarul şi artizanul pândind, dis-de-dimineaţă, o împărătească călare (Sissi) şi având impresia că tocmai ce şi-au încrucişat paşii cu cei ai fiului acesteia, arhiducele Rudolf, venit clandestin la o întâlnire galantă. În realitate, pe atunci existau două Prater, cel al trăsurilor şi al plimbărilor călare şi cel care atât de amuzant va fi numit „Praterul cârnăţarilor” (!). Unii trebuie să îşi facă apariţia, ceilalţi îşi dau întâlnire. Odinioară, aici se pândea vânatul mare; de acum înainte, unul îşi va găsi o nevastă, alta un soţ. De îndată ce accesul pe aleile înverzite este autorizat pentru toată lumea, răsar chioşcuri, urmate rapid de hanuri – în 1780 erau deja 43! – unde este atât de plăcut să deguşti vinul cel nou. Mezelurile sunt la mare cinste şi se ştie că vienezii au o poftă de mâncare zdravănă. O prinţesă, care vine în aceste locuri din curiozitate, descrie acest dezmăţ culinar: „Toate aceste cabane sunt temple dedicate mâncării,

unde se aduc ofrande pe altarul apetitului, căci o sută de vite şi o sută de oi sunt devorate cât ai clipi din ochi. Ai spune că asişti la un banchet general, iar Bacchus însuşi conduce sărbătoarea". Lumea se reface pe sub arbori, dar în Prater există şi alte plăceri. Pe estrade se instalează muzicieni, se cântă despre desfătările iubirii, dansurile ţărăneşti se succed ca într-un festival şi până şi copiii au propriul teatru de păpuşi.

În scurtă vreme, Prater are codul lui. Trebuie să mergi aici pe la jumătatea după-amiezii, sperând la aglomeraţii ecvestre legendare. Nu este deloc neobişnuit ca o persoană să facă o oră de traseu. Cu încuviinţare imperială, o dinastie de artificieri, familia Stuwer, propune divertismente pirotehnice la căderea nopţii. Din raţiuni de siguranţă, aceste demonstraţii au loc într-un uriaş spaţiu închis, ales de Iosif al II-lea, care poate adăposti... până la 25.000 de spectatori! Îmbiată de afişele din oraş, mulţimea de gură-cască dă năvală. Cum se lasă noaptea, trei salve de tun anunţă mulţimea că urmează să înceapă efemera magie luminoasă. Suntem uimiţi de numărul mare de oameni care ajung atât de repede în Prater. Depăşind cu mult capacităţile palatului Hofburg, această sală de bal, somptuos decorată, permite unui număr de 10.000 de persoane să evolueze aici. Buluceală, haos, desigur, dar câtă bucurie de a trăi! Într-o

zi, pentru a-şi justifica îndelungatele şederi la Schönbrunn, Maria Tereza a declarat: „Este nevoie de spectacole. Fără ele, nu putem rămâne într-o reşedinţă atât de vastă”. Cum să nu ne amintim de aceste cuvinte când luăm loc în fermecătoarea sală de teatru de la Schönbrunn, singura sală în stil baroc care s-a păstrat la Viena şi care datează din 1747? Numit iniţial „Teatrul de familie al Habsburgilor”, este prevăzut cu o fosă de orchestră pentru aproximativ 40 de muzicieni; aici au dirijat diverse opere nume dintre cele mai mari, precum Joseph Haydn, în 1777. Deschisă publicului din 1919, această construcţie minunată foloseşte drept sală de repetiţie pentru şcolile dramatice, în spiritul ilustrului regizor Max Reinhardt; în iulie şi în august se produc aici trupe excelente de tineri actori, cântăreţi şi dansatori, cu opere bufe şi operete. În vara lui 2005, în pofida unei călduri sufocante, am aplaudat o minunată şi perfectă reinterpretare a operetei *Sânge vienez* a lui Johann Strauss. O frumoasă tradiţie vie.

În ajunul ultimei sale zile, Maria Tereza era vegheată de fiul ei. A întrebat-o: „Staţi bine?” Senină, i-a răspuns succesorului său: „Suficient de bine pentru a muri”.

Maria Tereza a transformat oraşul. Expansiunea Vienei a fost adevărata ei încoronare. Elanul nu se va mai opri. Era

începutul strălucirii.

Capitolul IV
Muzica!

Unu, doi, trei: să începem prin a dărâma o legendă care este pe cât de falsă, pe atât de inconvenabilă: Viena nu este capitala muzicii, ci capitala tuturor muzicilor. Este mult mai cuprinzător şi reflectă infinit mai bine adevărul istoric şi artistic decât o definiţie restrictivă. Viena are un imens apetit muzical, niciodată domolit. Aici sunt îndrăgite şi cântate toate genurile, toate registrele, toate epocile. Nu există această ridicolă graniţă artificială, inventată de snobi, care constă în sacralizarea operei şi a partiturilor clasice, în opoziţie cu un repertoriu uşor, vesel, fermecător, apărut în vârtejurile valsului în secolul al XIX-lea, şi care ar fi degenerat odată cu opereta şi cântecele. Pe de o parte, seriosul admirabil şi solemn, pe de cealaltă, lejeritatea populară, ca şi cum genurile ar fi fost incompatibile. La Viena coexistă toate talentele, cu bucurie şi flexibilitate. Nu există registru minor. Elisabeth Schwaezkopf, marea doamnă a artei lirice, nu a avut sentimentul de înjosire trecând de la un Strauss (Richard, cel din *Cavalerul rozelor)* la altul (Johann fiul, cel din *Liliacul).* De altminteri, cei doi Strauss nu au nicio legătură de rudenie,

cu excepţia uneia pur artistice, date de imensul lor talent. Aici, programele considerate mai accesibile decât altele sunt tratate şi interpretate cu tot atâta rigoare ca şi cum ar fi vorba despre monştrii sacri. Pe scurt, la Viena nu există muzică mare şi muzică minoră, care şi-ar invidia reciproc locurile ocupate, publicul şi artiştii; nu există decât o melodie bună, cântată sau nu, dansată sau nu, de cameră sau simfonică, de teatru sau de concert, în sală sau în aer liber. Niciun vienez nu se simte superior sau desconsiderat, în funcţie de locul în care se duce, la Operă sau în cartierul Grinzing, ca să asculte un violonist la o cârciumă. Ne putem face o idee despre varietatea de spectacole dacă analizăm programele lunii afişate pe coloanele stradale, de pildă cele care jalonează Ringul, bulevardul circular care înconjoară inima cetăţii. La orice oră, în toate locurile şi pentru toate buzunarele, este admirabil cât de vie este această tradiţie. Putem chiar constata că oraşul a fost modelat de această frenezie a muzicii, apoi a dansului: pentru ele, s-au construit săli imense, adevărate palate din care izvorăsc lumini. Viaţa cotidiană se desfăşoară mai mereu în jurul câte unui eveniment muzical în splendoarea instituţiilor, uneori foarte vechi, care i-au clădit renumele. La Viena, muzica este atât de prezentă încât se amestecă adesea cu politica. În aprilie 1985, când preşedintele

Republicii Franceze l-a numit ambasador la Viena pe François Régis Bastide, scriitor, critic muzical şi dramatic, acesta din urmă mi-a povestit că întrunirea de la Élysée s-a încheiat cu următoarea recomandare imperativă din partea lui François Mitterrand: „Ne-am înţeles aşadar, plecaţi la Viena. Dar fără prea multă muzică! Mai întâi comerţ exterior!”

Această pasiune vieneză eclectică este ancorată în istoria oraşului şi a Habsburgilor; ea s-a născut de pe vremea trubadurilor. Se uită adesea că dinastia a avut dintotdeauna o înclinaţie pentru muzică. Stabilindu-şi reşedinţa la Viena, suveranii au permis cetăţii să profite de interesele unei familii care susţinea muzicienii, aşa cum a încurajat şi pictorii sau arhitecţii, un demers care a atras, desigur, compozitori foarte diferiţi, de toate naţionalităţile, alături de alţi artişti regionali. Acest aflux unic face din Viena o metropolă muzicală de mai bine de cinci veacuri.

În 1498 – când America tocmai fusese descoperită – Maximilian I, părintele politic fondator al stăpânirii Habsburgilor în imperiul german, înfiinţează orchestra Curţii, adică o formaţie permanentă, lucru excepţional la acea vreme. Apoi, este pus pe muzică un poem dramatic sosit din Italia, prin Alpi. Acest spectacol nou este integral cântat, uneori sub formă de monologuri ale soliştilor (ca la Mozart,

în *Cosi fan tutte*), acompaniat de muzicieni, dar fără niciun dialog. Evenimentul are loc în prima treime a secolului al XVI-lea. Aşa se naşte piesa de teatru cu muzică; ea este numită *opera.* Cu această vocabulă, Italia – adică ansamblul statelor risipite pe cuprinsul peninsulei – care se mândrea deja cu supremaţia picturală, se va impune şi în acest domeniu. La origine, esenţială a fost influenţa religioasă a Contrareformei. Atraşi de vocile sublime, credincioşii luau din nou calea bisericilor, adesea cu preocupări mai curând profane. Recucerirea sufletelor se face graţie desfătării urechilor. Barocul devine un gen de muzică, după ce mai întâi a fost un curent decorativ. Un întreg univers permite sublimelor armonii să înflorească.

Opera place imediat. Intră rapid în rândul distracţiilor vieneze. După 1640, Leopold I oferă Curţii un număr năucitor de reprezentaţii: 4000. Un teatru special, din lemn, este construit de italieni. De acum înainte, lucrarea şi sala vor desemna ceea ce vienezii, apoi o lume întreagă, vor numi cu acelaşi cuvânt: opera se prezintă la Operă. Viena capătă straie italieneşti. Putem spune că opera austriacă s-a născut graţie unei revelaţii meridionale. La Curte, se vorbeşte limba de peste munţi şi se scriu poeme în acelaşi grai. Apar cuvinte noi, precum sonată, concerto, belcanto. Trebuie să reţinem o dată

anume, iulie 1667, căci ea simbolizează uniunea dintre cele două influenţe. Leopold I, el însuşi muzician, cum vor fi mulţi Habsburgi, şi autor al unei opere de extracţie biblică, organizează o serbare pentru căsătoria lui cu infanta Spaniei, Margarita Tereza. Iată prima căsătorie marcată cu adevărat de o operă, *Mărul de aur,* a unui autor peninsular[13]. Un spectacol feeric, căci ceea ce se petrece pe scenă ţine de miracol: năuciţi, spectatorii asistă la... 57 de schimbări de decoruri! O maşinărie imensă scoate la iveală, rând pe rând, cerul, pământul, chiar şi iadul, cu fântâni de focuri de Bengal şi zuruit de tunete în culise. Ce emoţie! Şi ce plăcere, înainte de al doilea asediu al turcilor!

Un german, Gluck, născut în 1714, reînnoieşte opera, care era în întregime italiană. Iar Maria Tereza, care nu îndrăgea decât această tradiţie, îşi demonstrează vederile largi numindu-l maestru de ceremonii la Opera Curţii. El va fi primul care va ameliora resorturile dramatice ale unei opere, pentru a dezvolta interesele scenice. Împărăteasa adoră arta lirică, îi place la nebunie să danseze noaptea, chiar şi atunci când e însărcinată în patru luni! Iar muzica este atât de importantă pentru ea, încât orice pretext este bun pentru a cânta sau asculta; astfel, în timpul unei călătorii în Ungaria, nu

[13] Pietro Antonio Cesti (1623-1669), compozitor, cântăreţ şi organist din perioada barocă (n. trad.).

ezită să se alăture unui cor de călugăriţe din simplul motiv că acestea aveau nişte voci de aur. Fără împărătească, capitala nu ar fi primit acest impuls definitiv care, prin intermediul spectacolului, ridică Viena la rangul de oraş în care muzicienii sunt la mare cinste. Ea veghează la deschiderea cât mai multor săli, fie la Hofburg, la castelele Schönbrunn şi Laxenburg, fie la Poarta Carinthiei. Când aceasta din urmă este mistuită de un incendiu în 1761, porunceşte să fie reconstruită imediat. Singurele ei rezerve se vor manifesta faţă de obscenităţile şi vulgarităţile care stârnesc râsul sau faţă de textele scabroase. Cenzura personală a împărătesei veghează; cu toate acestea, împărătesei îi place să se distreze... dacă spectacolul nu depăşeşte graniţele bunului-simţ. Chiar dacă atmosfera e cam afectată în teatrele care se bucură de privilegiul imperial, oamenii se distrează liber în sălile din suburbii. Vienezii vin cu drag aici, iar în secolul următor influenţa genului vesel şi farsor va fi definitivă. Aici se va naşte faimoasa lejeritate vieneză, al cărei ingredient de bază este farmecul.

La finele secolului al XVIII-lea, formidabila activitate muzicală observată în acest oraş face din el capitala muzicii europene. Este o atmosferă vie, compozitorii vor fi prolifici. Vedeţi cazul lui Joseph Haydn. Născut în 1732,

acest fiu de caretaş meloman urmează parcursul unui băiat foarte talentat, care începe prin a fi copil de cor în parohia Catedralei Sfântul Ştefan. Câte genii nu au fost atinse de aripa inspiraţiei sub aceste bolţi gotice şi au oferit lumii atâta bucurie? Nu ştim. Contemporan cu barocul târziu, Haydn este un arhitect al sunetului. El construieşte ceea ce nu exista până atunci: o simfonie. Şi stabileşte regulile cvartetului cu coarde. Reuşeşte graţie mecenatului foarte inspirat şi tiranic al prinţilor Esterházy; vreme de 30 de ani, va fi dirijorul unor mici orchestre şi compozitorul en titre în castelul acestora de la Eisenstandt, la est de Viena. Concertele, operele, mesele, uverturile, oratoriile lui Haydn sunt de ordinul sutelor. Călătoria lui în Anglia scoate la iveală, departe de Viena, calitatea şi cantitatea unei inspiraţii apărute din echilibru şi graţie. Odată cu el, se va putea vorbi despre „muzica clasică”; lui îi datorăm *Gott erhalte,* fostul imn imperial, aflat la baza imnului naţional german de astăzi. Haydn este primul exportator de sonorităţi concepute în atmosfera vieneză. În zorii romantismului, el va fi mentorul celor mai mari dintre cei mari. În câteva decenii, numeroşi artişti locali sau străini se instalează aici şi adoptă Viena drept patrie a lor. Un compozitor şi capelmaistru, vestit în toată Europa, deopotrivă impresar al propriilor opere (45!),

acompaniator al cântăreţilor şi supraveghetor al propriilor câştiguri, soseşte la Viena în 1740. El întruchipează muzica veneţiană, în special cea religioasă. Este Antonio Vivaldi, preotul roşu din Laguna (a fost hirotonisit), celebru pentru coama lui roşcată. A călătorit mult, însă nu cunoştea Viena, aşa că a trebuit să îndrepte această lipsă. A părăsit Veneţia fără a spera să se reîntoarcă; se pare că ar fi murit ca vienez, în 1741, într-un apartament aflat la începutul actualei Philharmonikerstrasse, lângă Hotelul Sacher. Sărac – s-a ruinat singur cu conştiinciozitate – va fi uitat cu desăvârşire până la sfârşitul secolului al XIX-lea. Câţi dintre cei care trec astăzi prin faţa Operei mai ştiu de ce i-a fost fatal acest pelerinaj vienez?

La Viena, ca în întreaga Austrie de altminteri, nu ai cum să scapi de Mozart, mai ales în timpul comemorării naşterii lui, în 1756. Până şi bomboanele de ciocolată sunt învelite cu chipul lui şi numite cu delicateţe... „bilele lui Mozart”! Aproape în fiecare zi, în preajma Operei sau a catedralei, studenţi în costume din secolul al XVIII-lea vă vor îmbia cu un concert sau o operă a maestrului. Nu contează că ciorapii lor albi sunt puţin cam strâmbi, iar peruca este pusă de-a curmezişul! Concurenţa cu Salzburg este acerbă. O precizare pe această temă: Mozart nu s-a născut austriac şi nici nu a murit sub această identitate.

Ştiu că la Paris plăcuţele de pe Avenue Mozart consemnează „compozitor austriac”, dar este greşit, iar sesizările mele către primarii Parisului au rămas fără răspuns. La naşterea micului Wolfgang, Salzburg era un oraş guvernat de un principe-arhiepiscop al Sfântului Imperiu Roman de Naţiune Germană şi – vă amintesc – Imperiul Austriac nu exista încă! Abia în 1816 Salzburg va fi alipit acestuia din urmă... Dacă am vrea să fim exacţi, am putea spune, de pildă, „compozitor imperial”. Pentru istorie, numai geniul contează, iar Viena, ca şi Salzburg au profitat pe deplin de geniul lui, deşi aceste două oraşe i-au adus mai curând multă suferinţă...

Pelerinajul mozartian la Viena este complex, dat fiind că a avut 12 adrese diferite; aceste mutări de ici-colo au avut adesea drept motiv o situaţie financiară disperată dar, după cum vom vedea, nu numai din cauza fatalităţii care îi urmăreşte pe cei mai buni cu o sărăcie cruntă. 18 adrese vieneze între 1781 şi 1791. În medie una pe an. Am făcut un mic calcul alături de experţi austrieci şi am ajuns la concluzia că acest bărbat supradotat a fost pe drumuri o zi din trei. Dat fiind că a murit la 36 de ani, asta înseamnă că a străbătut drumurile, canalele şi fluviile Europei, fără a mai pune la socoteală traversarea Canalului Mânecii, timp de 11 ani şi jumătate! Aşadar, se pune următoarea întrebare: cum de a avut răgaz să compună o

operă excepţională şi atât de diversă (mai bine de 60 de genuri diferite!), de o tinereţe şi grandoare eterne?

Răspuns: Amadeus nu compunea; pur şi simplu reda ceea ce se afla în mintea lui, beneficiind de un fel de scriere automată şi, dacă vreţi să ştiţi, fără nicio corectură! Această deconcertantă uşurinţă era suficientă ca să-i aducă invidii şi critici răutăcioase. A suferit, dar a învins mediocritatea şi meschinăria aplicând de pe acum viitorul precept al lui Chateaubriand:

„Trebuie să-ţi administrezi cu grijă dispreţul, dat fiind numărul mare al celor cărora va trebui să li-l acorzi”!

Din păcate, casa în care şi-a trăit ultimii ani, a compus mai multe capodopere, printre care *Flautul fermecat,* şi a murit, a fost dărâmată în 1847. Însă paşii – sau ghidul – vă vor purta în mod firesc pe Domgasse, la numărul 5, o străduţă în imediata apropiere a clopotniţelor Catedralei Sfântului Ştefan. Este adresa Casei lui Figaro, *Figarohaus.* Dintre toate reşedinţele lui Mozart din Viena, aceasta e singura care s-a păstrat. Mozart s-a instalat aici la 29 septembrie 1784 împreună cu familia, la opt zile de la naşterea fiului său, Karl Thomas. În acest loc compozitorul va lucra la *Nunta lui Figaro,* de unde şi numele acestei case, transformată în muzeu în 1978. A trăit aici pe picior mare, cu

trăsuri, cai şi servitori, până la 24 aprilie 1787. O perioadă fastă, la această a cincisprezecea adresă vieneză! Ne putem imagina plăcerea vecinilor auzind clavecinul de la primul etaj, care răspândea în văzduh notele săltăreţe ale uverturii *Nunţii...* Pentru a evoca viaţa lui Mozart la Viena, nimic mai potrivit decât să ne aşezăm la o masă în cafeneaua *Zum Roten Kreutz* („La Crucea Roşie"), aflată lângă această casă. Un local care înfloreşte în veacul al XVIII-lea, dar care, în realitate, datează din secolul al XVII-lea şi a fost reconstruit pe vremea lui Mozart. Iată cea mai veche cafenea din Viena, deschisă de la sfârşitul asediului.

Wolfgang descoperă capitala imperială miercuri, 6 octombrie 1762, după o călătorie de 18 zile de la Salzburg. Are şase ani. Copil-minune, a compus deja un menuet, însă tatăl lui, Leopold, autor al unei remarcabile metode de a cânta la vioară care se bucură în continuare de recunoaştere, îl prezintă peste tot ca pe un clavecinist incredibil de precoce. Mulţi contemporani îl suspectează pe părinte că a născocit o şmecherie pentru a păcăli lumea. Să fim serioşi, la clavecin cântă un adult ori poate e cineva ascuns, un pitic, cine ştie... Leopold Mozart trebuie să demonstreze nu doar că băieţelul lui, atât de vesel şi poznaş, este ceea ce numim noi astăzi un supradotat, dar şi că atunci când se aşază la claviatură şi începe să

cânte, este un act onest.

La hanul *La Bivolul alb,* botezat astfel din pricina vecinătăţii cu piaţa de carne, domnul şi doamna Mozart, Wolfgang şi sora lui, Nannerl, se prăbuşesc, epuizaţi şi flămânzi. Masa de prânz le va ţine loc şi de cină, pentru că duc lipsă de bani. Familia aşteaptă un semn, o solicitare de recital în faţa unor personaje înalte, interesate de acest fenomen despre care se vorbeşte deja de câteva luni, ca şi cum ar fi vorba despre o atracţie de bâlci sau cine ştie ce animal necunoscut. Primesc o invitaţie să cânte la contele Collato. Acesta locuieşte într-un palat din 1671, renovat de două ori şi care există şi astăzi în Am Hof, numărul 13, împodobit cu un balcon din fier forjat la primul etaj. Adresa aceasta este un simbol uitat. La urmelor, deşi lumea îşi aminteşte mereu că Mozart a cântat în faţa Mariei Tereza la Schönbrunn, adevărul este că prima lui apariţie publică vieneză – şi primul concert – au loc la contele Collato. Această academie (concert privat) durează trei zile după sosirea lui Mozart; invitaţia adusă de un lacheu într-o livrea cu armele familiei Collato risipeşte toate angoasele, dar nu potoleşte teama ca nu cumva să nu fie în stare să cucerească înalta societate. Aceasta din urmă încă se străduieşte să uite Războiul de Şapte Ani, conflictul german fratricid între Maria Tereza de Habsburg-Lorena şi Frederic al II-lea de Hohenzollern. Amadeus

trece examenul vienez de admitere, cucereşte, năuceşte, uimeşte. Un adevărat brevet social căci, a doua zi, Viena nu şopteşte decât un nume, acela al lui Mozart. Cvartetul familial speră că zvonul va ajunge până sub lambriurile de la Schönbrunn...

În dimineaţa zilei de 13 octombrie 1762, pudraţi, împopoţonaţi, emoţionaţi, se aburcă în trăsura pusă la dispoziţie de un admirator. Pentru Leopold, aceste câteva cheltuieli mărunte în minus din bugetul lui amărât înseamnă mult. Nu va trebui să scoată din buzunar cei trei creiţari ceruţi călătorilor obişnuiţi pentru un traseu de jumătate de leghe, adică în jur de doi kilometri. Sunt invitaţii împărătesei, ceea ce îi face să dea uitării cele opt zile de aşteptare a ordinului şambelanului Majestăţii Sale. Sub un cer mohorât, se îndreaptă spre vest. Să ne imaginăm că ne aflăm în faţa minunatului castel, cu faţada întunecată de umbrele unei după-amiezi de toamnă. Audienţa a fost stabilită pentru ora 15. Va dura până la ora 18. Eticheta, acest ritual al convenienţelor, este de inspiraţie spaniolă, aşadar rigidă. Ea impune ca oaspeţii imperiali să străbată cale lungă, de la scara de protocol până la nesfârşitul şir de încăperi. Leopold a rafinat ceea ce am putea numi „numărul lui Mozart”, ştiind că, pentru a fi convingătoare, prestaţia fiului său trebuie regizată. Înainte de

asta însă, trebuie să îndure o altă regie, cea a puterii. Numărul de paşi, reverenţele doamnei Mozart şi ale fiicei sale, şi indicarea locului atribuit. Un fotoliu? O canapea? Cu sau fără braţe? Detalii care dezvăluie importanţa oaspeţilor sau natura întrevederii lor cu suverana.

Familia Mozart este primită într-un salon pe care îl puteţi vizita şi astăzi, aflat la primul etaj al Palatului Schönbrunn, Sala Oglinzilor. În acest loc Maria Tereza primeşte jurământul miniştrilor. Oglinzi imense, încastrate în rame de lemn de un alb mat, ornamente placate cu aur – iată decorul solemn al unui moment rar. Împăratul îi spune copilului că, dacă e deja greu de cântat la clavecin cu toate degetele, exerciţiul ar fi mult mai complicat cu unul singur... Nu-i aşa? Micul Mozart înţelege repede şi se depăşeşte pe sine. Interpretează un menuet cu un singur deget. Apoi suveranul, intrigat, dar deja cucerit, face o altă remarcă despre imposibilitatea de a cânta dacă claviatura este acoperită cu o pânză... Or, Amadeus a ieşit deja învingător din această încercare. Îşi dovedeşte zâmbitor dexteritatea, luând în răspăr ţesătura care ascunde şirurile în alb şi negru, pentru a împiedica orice aranjament; mâinile lui aleargă pe clape cu o asemenea îndemânare, încât stârneşte entuziasmul unei Curţi atente, curioase şi a

priori neîncrezătoare!

Uimită, încântată, Maria Tereza îl primeşte pe copil cu bunăvoinţă. Iar el îi întoarce cu vârf şi îndesat bunătatea: „Wolferl (diminutiv afectuos pentru Wolfgang) a sărit pe genunchii împărătesei, a cuprins-o cu braţele de după gât şi a sărutat-o fără prea multe fasoane”, povesteşte tatăl lui, în culmea fericirii şi mândriei, temându-se doar să nu fie luat drept un plăsmuitor de fantezii. Cu toate acestea, este cât se poate de adevărat că fiul lui, fericit că este îndrăgit, este de o veselie fără zăgaz. Şi că a îmbrăţişat-o pe împărătească, surprinsă şi înduioşată; solemnitatea Curţii de la Viena nu a prevăzut această reacţie familială! „Divinul” Amadeus are nevoie de iubirea oamenilor.

Legenda spune că, în mijlocul salonului, ştrengarul plin de viaţă alunecă pe parchetul prea bine lustruit. Cade. O tânără arhiducesă îl ajută să se ridice. Cu un aplomb uimitor, Wolfgang îi spune mamei sale:

— Cu ea am să mă însor când voi fi mare.

Fără să clipească, împărăteasa îl întreabă:

— De ce?
— Pentru că a fost bună cu mine.

Al doilea prenume al arhiducesei este Antonia;

are cu trei luni mai mult decât Mozart. Peste ani, ea va fi nefericita regină Maria Antoaneta a Franţei, iar logodnicul ei de-o clipă nu-i va cunoaşte martiriul.

Cântă din nou, neobosit, sclipitor, stupefiant. Împăratul însuşi (de fapt, soţul împărătesei, ca să fim mai corecţii) continuă să îi întindă mici capcane. De la exerciţii la improvizaţii – ceea ce ar fi foarte dificil şi pentru un adult – tânărul Mozart seduce, uimeşte, vrăjeşte auditoriul imperial. Cel mai picant moment rămâne acela când tânărul cere să cânte o piesă a compozitorului Georg Christoph Wagenseil, profesorul de muzică al prinţilor şi inventatorul concertului pentru pian. Bătrânul Wagenseil are surpriza de a vedea cum copilul descifrează cu uşurinţă concertul a cărui partitură tocmai a pus-o în faţa lui. De bucurie, venerabilul profesor îi întoarce paginile, fermecat. Să fii cântat de Mozart este deja o onoare mult disputată! S-a demonstrat aşadar că isprăvile lui Wolferl nu ascund niciun vicleşug. Nu numai că are o memorie fenomenală, rapiditatea cu care descifrează o operă necunoscută îl lasă fără grai pe Wagenseil. Puştiul ăsta ştie mai multe decât el şi decât toţi muzicienii Curţii la un loc!

Suveranul îl conduce apoi pe Mozart în odaia învecinată, un salon mare numit Rosa, după numele unui pictor baroc. Tavanul este încărcat de ornamente compuse din ramuri încărcate de

frunze răsucite şi stânci; la colţuri, se disting motive de instrumente muzicale, mai precis una dintre nurorile cuplului imperial, Maria Isabela a Spaniei (despre a cărei fastuoasă nuntă am amintit), cântând la vioară. Încă o probă din care Wolfgang iese învingător, ceea ce sfârşeşte prin a fi puţin vexant! Ca şi cum harul lui nu ar cunoaşte nicio limită...

Maria Tereza sfârşeşte prin a se teme ca nu cumva copilul să fi obosit şi porunceşte să se aducă o gustare. Asupra Schönbrunnului s-a lăsat noaptea, dar castelul a fost luminat de un moment de graţie. Satisfacţia imperială îl transformă în triumf.

Două zile mai târziu, trezorierul personal al Majestăţii Sale aduce la han două costume fastuoase pentru Nannerl şi fratele ei. Asta înseamnă că vor trebui să le poarte, deci să se producă din nou în faţa familiei imperiale. Maria Tereza îi dăruieşte lui Mozart prima lui „ţinută de scenă", un strai de culoare lila, cu o vestă de moar; jiletca este acoperită cu broderii mari, aurite. Urmează o cascadă de invitaţii, uneori pentru două concerte în cursul aceleiaşi după-amiezi. În acel sfârşit de octombrie şi început de noiembrie, la Viena nu mai există academie demnă de acest nume fără acest fenomen atât de dornic să distreze aristocraţia în palatele ei şi să îl uimească pe ambasadorul regelui Franţei, Florent Claude de Lomont, conte de Châtelet,

acreditat aici de un an. Depeşa lui către Versailles este cum nu se poate mai elogioasă şi însoţită de promisiunea familiei Mozart, care a acceptat să viziteze ţara cu care, în cele din urmă, Habsburgii au făcut pace... Ritmul este epuizant, dar în sfârşit punga capului familiei se umple. Maria Tereza îl roagă pe Leopold Mozart să mai rămână la Viena; la Schönbrunn se dau alte concerte, însoţite de 450 de florini, o sumă frumuşică. Lumea dă năvală să asculte minunea momentului şi toată Viena zumzăie despre acest succes.

După 15 zile de ritm nebunesc, Wolferl se îmbolnăveşte. Pe corp îi apar pete roşii şi are frisoane. Tatăl lui, care se pretinde spiţer şi căruia îi repugnă gândul de a da bani pe o adevărată consultaţie medicală, îl pune să bea prafuri sedative. Nu au niciun efect, petele persistă. O săptămână mai târziu, un medic – chemat în sfârşit şi plătit! – pune diagnosticul de scarlatină. Paradoxal, această boală clasică a copilăriei îl va salva pe Mozart de la epuizare. Artistul este suferind, angajamentele lui sunt amânate, toate personajele înalte – există o adevărată listă de aşteptare – cer veşti despre starea lui. La început pe bună dreptate îngrijorat, Leopold răsuflă uşurat când fiul lui căzut la pat începe să îşi recapete puterile mâncând crutoane (vieneze, desigur) înmuiate în supă de vită. Este revigorant, iar piaţa de

carne se află chiar în faţa hanului. Lui Leopold îi pare rău pentru toate aceste academii, în cele din urmă anulate. Familia Mozart mai că ajunsese să concureze Teatrul Curţii, erau solicitaţi şi rezervaţi cu opt zile înainte. Pentru Leopold, capul familiei şi directorul turneului, socoteala este, ca de fiecare dată, precisă: au pierdut 225 de florini, ceea ce le reduce considerabil beneficiul strict financiar. Apoi, Viena începe să manifeste un soi de răceală asortată cu anotimpul: cei care l-au primit, văzut şi ascultat pe băieţel nu mai simt nevoia să reînnoiască această mondenitate. Numai Maria Tereza nu pare a se sătura de apariţiile cvasiangelice ale copilului. După câteva prestaţii restrânse, vineri, 31 decembrie 1762, Leopold dă semnalul de plecare. Bilanţul s-a îmbunătăţit, căci Leopold a cumpărat o trăsură solidă, aşa că pot pleca când vor ei. Gata cu promiscuitatea călătoriilor alături de tovarăşi de drum murdari şi necioplţi! Pentru o lume întreagă, mai ales pentru lumea muzicală, Wolfgang Amadeus Mozart s-a născut la Viena. Şase ani mai târziu, acelaşi Amadeus, devenit celebritate europeană, regăseşte Schönbrunnul şi, pentru ultima oară, pe Antonia. Atmosfera s-a schimbat de la moartea lui Francisc de Lorena; Leopold Mozart notează, cu tristeţe, că împărăteasa nu mai este înconjurată de muzicieni şi nu mai merge la Operă. Da,

desigur, ea recomandă călduros familia Mozart fiului ei, Iosif al II-lea, cu care împarte puterea. Însă noul suveran, chiar dacă acceptă să stea într-un salon cu Leopold şi fiul lui şi să vorbească despre muzică, rămâne rezervat în privinţa ajutorului pe care li l-ar putea acorda. Are oroare de cheltuială!

Wolfgang face o asemenea impresie asupra contemporanilor, încât aceştia rămân uneori buimăciţi. De pildă, când privim îndeaproape un tablou imens expus la Schönbrunn, suntem informaţi că Mozart se află astfel printre invitaţi, în Teatrul Curţii. A fost fixată şi o lupă, pentru a putea recunoaşte copilul, acţiune deja iluzorie, căci portretele lui din copilărie sunt atât de nesigure! Are obrajii roşii, umflaţi, rotunjori, ca şi cum ar fi cântat. Aceste festivităţi, despre a căror splendoare am amintit deja, sunt organizate cu ocazia căsătoriei viitorului Iosif al II-lea cu infanta Isabela a Spaniei, o nepoată a lui Ludovic al XV-lea. Data evenimentului şi a serbărilor (începutul şi jumătatea lui octombrie 1760) dovedeşte că este vorba despre o manipulare istorică, menită să fixeze prima trecere a lui Mozart prin Viena; în realitate, la această dată el nu avea decât 4 ani şi nu părăsise încă Salzburg. Nu va descoperi Viena – şi Viena nu îl va descoperi pe el – decât doi ani mai târziu. Este drept că Amadeus e precoce...

Wolferl va îndrăgi acest oraş care nu îl va

îndrăgi, pentru că acest geniu extraordinar este indisciplinat, independent. Mai mult chiar, va fi primul muzician liber, eliberat de atribuţiile sale de dirijor de orchestră cu un şut în fund, din ordinul prinţului-arhiepiscop de Salzburg. Eminenţa Sa se săturase de aranjamentele care îl ţineau pe muzician departe de obligaţiile sale. Libertatea cu preţul unui şut, iată şansa oferită vienezilor. Da, desigur, Mozart va avea parte de ani rodnici la Viena, va crea minunăţii sau bijuterii, printre care şi prima lui operă bufă, *La Finta Semplice,* lucrare în registrul pastoral, după modelul *Ghicitorul satului* al lui Jean Jacques Rousseau. Tot la Viena, la o lună după *Răpirea din serai,* se căsătoreşte, la 4 august 1781, cu Constanze Weber, la Catedrala Sfântul Ştefan. Cuplul locuia pe atunci într-o casă a familiei Weber, numită „La ochiul Domnului”.

Este acelaşi oraş care odinioară îşi disputa prestaţiile micului Mozart? Este un oraş în care lui Mozart i-ar fi plăcut să fie întru totul recunoscut, cheia fericirii lui, un oraş care i-a reproşat că a crescut. Nu e ranchiunos: „Viena este un loc minunat, cel mai bun din lume pentru meseria mea”, va spune el, regretând că nu a aflat aici aceeaşi pasiune ca la Praga. El proclamă: „Orchestra mea este la Praga!”; mulţi vienezi îi vor purta pică pentru această mărturisire. Să amintim şi o anecdotă despre un Iosif al II-lea muzician, care cântă la clavecin

câte o oră pe zi, pentru a se destinde după problemele de stat, şi care îi spune lui Mozart că muzica lui e perfectă dar... are „prea multe note!” Era înainte de crearea *Flautului fermecat,* la 30 septembrie 1791. Opera propusă Vienei a fost aleasă pentru inaugurarea unei săli care va intra curând în legendă, renovată de atunci şi cunoscută sub numele de *Theater an der Wien.* Concurentul Operei. Vienezii vor fi de aceeaşi părere cu suveranul lor decedat, căruia i-a urmat fratele său, Leopold al II-lea? *Flautul* nu încântă deloc publicul de la acest sfârşit de vară al lui 1791. În realitate, opera descumpăneşte prin subiect, aluzii, trimiteri la francmasonerie. Mozart tocmai aderase plin de entuziasm la acest cerc şi vrea să glorifice spiritul fraternităţii. Cu toate că acţiunea se petrece în Egipt şi are multe elemente de basm, idealul masonic este prost primit de autorităţi. Maria Tereza proscrisese deja lojele; iar Iosif al II-lea, în pofida Edictului lui de toleranţă, nu avea încredere în puterea lor ocultă şi a pus ca adepţii să fie supravegheaţi, mai ales din cauza veştilor îngrijorătoare venite din Franţa. Vreme de câteva zile, succesul *Flautului fermecat* este amestecat. După o săptămână, Mozart va spune: „[...] Ceea ce mă face foarte fericit este aprobarea tăcută”. Apoi, încetul cu încetul, opera este înţeleasă, acceptată, iubită.

Până şi Salieri, rivalul oficial al lui Mozart,

trebuie să fie de acord că este o operă majoră. Goethe, francmason el însuşi, va da asigurări că numai astfel de muzică ar fi putut acompania *Faustul* lui.

Împăratul sfârşeşte prin a admite că Wolfgang este pur şi simplu genial şi, chiar dacă a devenit adult, nu şi-a pierdut nimic din vivacitate. La 7 decembrie 1787, Iosif al II-lea semnează decretul prin care îl numeşte pe Amadeus compozitorul camerei imperiale şi regale, cu alte cuvinte muzicianul oficial al Curţii, în locul lui Gluck, care murise. Iosif al II-lea îşi desface în sfârşit baierele pungii...

Astăzi, în afară de comemorări şi alte aniversări, se prea poate ca Viena să îl slăvească pe Mozart şi pentru a se face iertată pentru a nu fi înţeles, la vremea lui, acest spirit original. Iată statuia care a fost ridicată în Burggarten (Grădina Curţii) şi care odinioară se afla în spatele Operei. Aceasta datează din 1856. Este originalul; mulajul se află la primul etaj al Palatului Pallfy, în sala de concerte. Mozart – de astă dată copil – se află în grupul de genii din epoca Mariei Tereza pe basorelieful care îi cinsteşte amintirea, din faţa Kunsthistorisches Museum. De asemenea, este imposibil să nu vedeţi Fântâna lui Mozart, din Mozartplatz. Această lucrare din 1905, sculptată de Kar Wollek, evocă personaje din operele lui; ele îl înconjoară pe muzician, concentrat asupra

viorii sale. Îi sunt închinate şi două monumente funerare, dar niciunul nu conţine rămăşiţele lui Mozart. Cimitirul central se întinde de-a lungul autostrăzii care leagă oraşul de aeroport. Nu se duce nimeni acolo, aşa că mergeţi! Este cel mai mare din Austria. Deschis sub domnia lui Franz Joseph, adăposteşte peste un milion de defuncţi, înhumaţi pe mai bine de 250 de hectare. Dincolo de un portal în stil Art Nouveau, asistăm la ultima întâlnire terestră a numelor mari din Gotha, celebrităţi ale politicii şi artelor. Sunt mulţi muzicieni aici, însă Mozart nu este prezent decât simbolic, printr-un cenotaf. Este vecin cu mormântul în formă de obelisc al lui Beethoven, acesta odihnind cu adevărat în acest pământ, după funeralii măreţe. Continuând drumul spre Gara de Sud şi Muzeul de Istorie Militară, descoperim micul cimitir Sfântul Marcu. Aici se află presupusul mormânt al lui Mozart... Presupus? O legendă, născută în 1820, odată cu o acuarelă de Vignon, înfăţişează un dric sărăcăcios prin zăpadă, urmat doar de un câine. Cortegiul, dacă poate fi numit astfel, părăseşte centrul Vienei pe o lapoviţă deasă. Se pare că scena cea tristă ar fi avut loc după moartea lui Amadeus, la 5 decembrie 1791, la ora 0.55. După publicarea acestei imagini romantice şi triste, conform căreia nu poţi aştepta fidelitate decât, eventual, din partea unui câine, s-a împământenit

presupunerea că înmormântarea lui Mozart a fost sărăcăcioasă, solitară, ruşinoasă, nedemnă de Viena. Fără a intra în detalii, profităm de ocazie pentru a îndrepta această farsă macabră: nu a fost aruncat la groapa comună, ci aşezat într-un cavou colectiv, ceea ce e cu totul altceva. Iosif al II-lea, care i-a trimis lui Mozart medicii lui când acesta a început să sufere de o afecţiune renală, era un reformator pragmatic. Împăratul a schimbat procedurile de înmormântare atât din dorinţa de a limita privilegiile bisericii, cât şi ca o măsură de igienă. Înhumarea într-un singur cavou permitea clerului să perceapă o sumă; în schimb, în cazul unui cavou colectiv (uneori chiar cu 12 locuri...) cheltuielile sunt acoperite de stat. Cum văduva lui Mozart nu primise încă roadele succesului repurtat de *Flautul fermecat,* căci semnatarul libretului, Schikaneder, el însuşi fără bani, şi-a băgat şi el coada, era lipsită de posibilităţi materiale şi a trebuit să facă o serie de împrumuturi, în jur de 3000 de florini, cam 45.000 de euro, în măsura în care ne este permisă o comparaţie; îi va restitui destul de repede. Cum Viena se temea în continuare de epidemii, cimitirul Sfântul Marcu permitea evitarea consecinţelor dezastruoase ale înhumării între ziduri, lângă catedrală.

Prin decizie imperială, cadavrele sunt introduse în var, apoi în saci de in. Prin urmare,

numai din cauza neglijenţei lui Constanze şi a memoriei „slabe” a groparului, probabil prea prost plătit ori chiar deloc, nu ştim precis în ce loc anume odihneşte compozitorul lui *Don Giovanni.* Astăzi, lângă soclul presupusului său mormânt, statuia unui înger veghează cu o tristă deferenţă. O farsă a istoriei: îngerul nu e căzut din cer ci... de pe un mormânt din vecinătate. În secolul al XIX-lea, personalul însărcinat cu întreţinerea a apreciat că îngerului i-ar fi mai bine alături de cavoul oficial, dar improbabil, al lui Mozart, atât de puţin însoţit în ultima lui călătorie. Nu e mai bine aşa?

Asemenea incomparabilului Wolfgang, un alt geniu muzical este atras de Viena. Născut la Bonn în 1770, Ludwig van Beethoven s-a mutat aici în 1792 având drept unic bagaj virtuozitatea lui de pianist. În 1795, cântă un concert de Mozart, primul pe care acesta l-a scris. Iubirile lui sunt nefericite, dar din ele scoate melodii admirabile, *Sonata Lunii* (1801) fiind închinată Giuliettei Guicciardi; apoi, Theresa Brunswick va fi „nemuritoarea lui iubită”. Amintirea vieneză a lui Beethoven se regăseşte într-o piaţă care îi poartă numele şi o statuie ridicată în secolul al XIX-lea de aceeaşi daltă care a sculptat-o pe Maria Tereza şi cele mai mari spirite ale epocii ei. La 30 de ani, începe să simtă primele semne ale unei surzenii care va genera o disperare teribilă. Surditatea este un coşmar pentru un

muzician, dar dăruit fiind cu o forţă creatoare neobişnuită, Beethoven îşi va ascunde infirmitatea în faţa celor doi fraţi timp de şase ani. Când le mărturiseşte că boala lui este incurabilă, recunoaşte că s-a gândit la sinucidere: „Arta, doar arta m-a reţinut”. Suferinţa lui este atât de mare, încât se instalează la ţară, într-un sat de viticultori, Heiligenstadt, unde va redacta un testament disperat. În pofida relativei distanţe geografice, Beethoven impregnează Viena cu spiritul lui, revoluţionând limbajul muzical, de pildă prin Simfonia *Eroică,* iniţial închinată generalului Bonaparte, sau prin oratoriul *Fidelio,* cântat în 1805 în faţa unui parter plin de ofiţeri francezi victorioşi. O prestaţie extraordinară, căci maestrul însuşi este cel care dirijează fără a auzi un sunet; în realitate, orchestra e condusă de un asistent care i-a venit în ajutor... natura sălbatică a pădurii vieneze îl inspiră. Coama lui leonină grizonantă este adesea zărită pe drumurile de lângă Baden, staţiune termală faimoasă încă din epoca romană. Pentru Beethoven, vântul care vesteşte furtuna devine un fantastic vârtej de note. După o viaţă singuratică, rătăcitoare şi presărată de decepţii, Beethoven moare la Viena, la 26 martie 1827, spunându-i prietenului său, Hummel: „Aplaudă, prietene, comedia s-a încheiat...”.

Iar vienezilor le-a lăsat acest strigăt: „Operele

mele sunt rodul geniului şi al suferinţei, căci ceea ce oferă publicului cea mai mare desfătare mi-a adus cea mai mare durere”. O constatare pe care creatorii din toate timpurile o pot proba şi în ziua de azi.

Iată acum un autentic muzician vienez. S-a născut aici la 31 ianuarie 1797 – casa lui există şi astăzi – şi tot aici va muri la 19 noiembrie 1828, lângă talcioc. Tot aici a trăit toţi cei 31 de ani, extrem de activ, dar obligat să accepte generozitatea prietenilor şi să se mute mai des decât Mozart. Locurile lui favorite sunt cafenelele şi tavernele în care curge vinul servit numai în urcioare, în mijlocul fumului de tutun. De o sensibilitate exacerbată, improvizator de geniu, preamăreşte temele străvechi ale Evului Mediu. Şi totuşi, Franz Schubert este muzicianul care însoţeşte o transformare urbană şi socială numită epoca *Biedermeier,* o perioadă a confortului burghez care prefigurează gustul francez din timpul domniei lui Ludovic Filip. Schubert se exprimă într-o perioadă când viaţa de familie dă tonul la Viena. Mobilierul, făcut din lemn deschis la culoare, se vrea uşor (totul este relativ!), iar stăpânele caselor îngrămădesc cu mândrie în vitrine tot felul de bibelouri şi miniaturi, şterse cu mare grijă de praf. Vienezii din societatea bună se întâlnesc la o ciocolată pentru a asculta minunatele lui lieduri; a compus 600! Acest succes nu depăşeşte, de

obicei, cercul prietenilor săi, iar concertele pe care le susţine sunt rare. Dar câtă graţie în aceste note care înfioară sufletul! Mai mult decât simfoniile, mesele, improvizaţiile şi muzica lui de cameră, liedurile sunt cele care îi asigură un loc printre cei mai mari dintre cei mari. *Schubertiadele* sunt momente minunate. Cum moda cerea ca lumea să hoinărească cât mai mult prin oraş, totul este pretext pentru plimbare, de la defilarea animalelor spre abator la numerele saltimbancilor, fără a uita de schimbarea gărzii imperiale a unei Austrii care în sfârşit a scăpat de Napoleon. Muzicianul se plimbă – sau rătăceşte – îndelung. Înţelegem de ce un parc îi poartă numele, chiar dacă este amplasat într-un cadru Art Nouveau, precum şi o parte din Ring. Schubert suferă din cauza aspectului său fizic lipsit de farmec. Este mic de statură, cu rotunjimi jenante, un gât scurt şi înfundat într-o cămaşă care îl strânge mereu. Chiar dacă e miop, privirea lui expresivă este singura care atrage atenţia asupra persoanei sale.

Relaţiile lui sunt dezastruoase, iar în 1822, din cauza lor contractează un sifilis. Bietul Schubert! Munceşte ca un nebun de la şase dimineaţa, deşi multă vreme nu are posibilitatea să îşi cumpere un pian, apoi se lasă în voia unei boeme cotropitoare. Opera lui, colosală, face din el un Balzac al muzicii, dar un

Balzac care scrie dintr-un singur gest, fără ştersături. La fel ca Mozart. Improvizează şi în propria viaţă şi fuge de obligaţiile mondene atunci când este solicitat. Trist, deprimat, îngrijorat, se consideră un ratat, cu toate că este un artist de prim rang. Puţin îi pasă de grijile şi decepţiile sale, nu ar putea trăi decât la Viena, metropola de pe Dunăre. Cu el ia naştere romantismul în muzică, în paralel cu romantismul literar şi dramatic. La sfârşitul anului 1827, epuizat de atâtea dureri, se înhamă la o muncă incredibilă. Culmea operei sale. La finele lui octombrie 1828, este doborât de o febră tifoidă, cu dureri abdominale insuportabile. Îşi dă ultima suflare la fratele lui, Ferdinand, după ce a şoptit un singur nume, al lui Beethoven. Va fi înmormântat, aşa cum şi-a dorit, alături de acesta. Lasă în urmă inspirat numita *Simfonie neterminată* – doar două mişcări – care nu va fi descoperită decât în 1865, printre teancurile de partituri. Va fi însă nevoie de decenii întregi şi de cercetări atente în dezordinea lui colbuită pentru a se descoperi restul compoziţiilor sale şi pentru ca Schubert să cunoască, într-un sfârşit, adevărata glorie. Viena, care inspiră atâţia muzicieni, le impune adesea un purgatoriu crud.

Capitolul V
Un ambasador nu foarte diplomat...

Capitală a unui imperiu european care, până în 1918, a fost cel mai întins după cel al ţarilor, Viena a primit reprezentanţi ai Franţei sub toate regimurile şi în cele mai variate locuri. Însă în organizarea imperială germană şi până la perioada napoleoniană, ambasadorii sunt acreditaţi pe lângă un suveran, nu pe lângă un stat. Prin urmare, diplomatul este trimis pe lângă împărat sau, în cazul Mariei Tereza, pe lângă împărăteasa-regină. În această perioadă, curţile nu erau încă fixe, iar plenipotenţiarul urma monarhul în deplasările sale. În vremurile de demult, se prea poate ca emisarul regelui Franţei să fi fost numit când împăratul a ales Praga drept capitală sau când prinţii germani se întâlneau la Regensburg. Acest oraş bavarez, capitală imperială în secolul al IX-lea, găzduieşte toate dietele imperiului între 1663 şi 1806. Când monarhii veneau aici, emisarul francez trebuia să îi urmeze. Mai târziu, nu era neobişnuit ca un plenipotenţiar să fie simultan în misiune atât la Viena, cât şi în alt oraş al Imperiului[14].

---

[14] Situaţia aceasta încă este posibilă. Astfel, dacă ne referim la Regatul Unit, de obicei vorbim despre ambasada britanică, în vreme ce denumirea oficială, pe care o putem citi la intrarea în reprezentanţă este Ambasada Majestăţii Sale Britanice. De asemenea, cu titlu de exemplu, ambasadorul Franţei acreditat în Elveţia locuieşte

E greu de imaginat astăzi fastul care însoţea, în secolul al XVIII-lea, sosirea la Viena a unui ambasador acreditat pe lângă împăratul Habsburg. Să luăm cazul lui Charles Pierre Gaston François de Levis, marchiz, apoi duce de Mirepoix, născut în 1699 şi mort în 1757. Conform unuia dintre descendenţii lui pe care l-am cunoscut foarte bine, istoric şi academician francez, familia lui „a îmbrăţişat istoria Franţei”. Un tablou mic, dar superb, expus în Muzeul Oraşului Viena, ilustrează evenimentul din 12 octombrie 1738, despre care se va putea citi trei zile mai târziu, în *Wiennerisches Diarium* (mai târziu *Wiener Zeitung*), într-un articol detaliat în limba franceză. Ca de obicei, este o aglomeraţie de trăsuri, cai şi însoţitori sau pur şi simplu numeroşi trecători curioşi. Mulţi au venit cu propriile caleşti, dar sunt şi cerşetori, şi ţărani care îşi vând recoltele. Puţini sunt cei dispuşi să rateze de bunăvoie acest spectacol. Căci chiar este un spectacol! În locul în care se află astăzi Karisplaz (Piaţa Carol), nu departe de actuala ambasadă franceză, se afla un pod peste un râu, Viena, iar Kariskirche (Biserica Sfântul Carol) tocmai fusese terminată. În mijloc, o trăsură aurită la fel ca altele, dar care sărea în ochi graţie razelor soarelui. Este precedată de şase cai înşeuaţi, conduşi de

---

la Berna, dar este acreditat şi pe lângă Alteţa Sa prinţul de Liechtenstein, cu reşedinţa la Vaduz.

căpăstru de gărzi în straie roşii, şi de 10 cai încălecaţi de scutieri în haine albastre, cu bicorn negru. Este „intrarea publică” a ambasadorului lui Ludovic al XV-lea în Viena. Cum nu şi-a prezentat încă scrisorile de acreditare Majestăţii Sale Carol al VI-lea, trăsura lui de paradă este... goală! Aşa cere tradiţia şi este un aspect relevant în sensul minuţiei protocolului diplomatic al Curţii. Chiar dacă este purtător al titlului onorific de „mareşal al credinţei”, moştenitor al unor străbuni cruciaţi, marchizul de Mirepoix trebuie să se supună acestor subtilităţi.

Chiar în faţă, ambasadorul, împreună cu marele mareşal al Curţii, se afla într-o trăsură imperială, lesne de recunoscut după vulturul austriac pictat pe uşi. Sunt precedaţi de ofiţeri din nobilime, pe jos, în veşminte roşii, şi de paji în livrele albastre. După această trăsură vin acelea ale arhiepiscopului Vienei, nunţiului apostolic şi ambasadorului republicii Veneţia. Suita ambasadorului Franţei vine în spate, încet. Cortegiul este ca un imens şarpe colorat. Se îndreaptă spre fortificaţii şi este prevăzut să intre în oraş pe Poarta Carinthiei. Pe fundal, se aliniază corpurile lungi al Hofburgului, fleşa catedralei, precum şi acelea ale bisericilor Augustinilor şi Sfântului Mihail. Pe stânga, în depărtare, se zăresc reşedinţele princiare de vară şi imensele grajduri imperiale. Ceremonia

îmbracă o importanţă aparte, căci Războiul pentru succesiunea la tronul Poloniei s-a încheiat după trei ani de ostilităţi printr-un prim tratat de pace semnat la Viena în 1735. Dar lucrurile nu sunt întru totul aranjate, iar Franţa şi Austria trebuie să se mai înţeleagă asupra vastului schimb de tronuri prevăzut, printre care şi viitoarea alipire a Lorenei la regatul lui Ludovic al XV-lea. Semnarea va avea loc o lună mai târziu, aşa-numita a doua pace de la Viena, pe data de 18 noiembrie 1738. Aşadar, este vorba despre reînnodarea unor legături de prietenie şi, pe de altă parte, despre o mărturie vie a puterii regelui Franţei. Prin urmare, nu putea fi decât o intrare magnifică...

Dar contenciosul avea să renască. În mai multe rânduri. Una dintre cele mai extravagante amintiri diplomatice vieneze se situează după Tratatul de la Campo Formio de la 17 octombrie 1797, care pune capăt campaniei din Italia conduse de Bonaparte împotriva austriecilor cutremuraţi de executarea Mariei Antoaneta şi a soţului ei, Ludovic al XVI-lea. Pentru a înţelege incidentele nostime pe care memoria vieneză nu le uită, duceţi-vă până la Fahnengasse, strada Drapelului, aproape de Wallnerstrasse. Strada Drapelului... De ce acest nume?

Părăsind Kohimarkt pe partea stângă, spre Herrengasse, Wallnerstrasse este uşor de găsit. Vă aflaţi în faţa unui portal baroc, încadrat de

doi atlanţi. Cele două statui susţin intrarea în palatul Caprara-Geymüller, terminat în 1698, dar renovat între timp. Aici, la 8 februarie 1798, soseşte din Italia Jean-Baptiste Bernadotte, avansat general în urmă cu patru ani, numit de Directorat şi la propunerea lui Napoleon ambasador al Republicii Franceze. Această numire este o recompensă pentru că a adus membrilor Directoratului drapelele cucerite ale inamicului. Bernadotte, născut la Pau pe 26 ianuarie 1763, îi impresionează pe vienezi prin tinereţea lui – are 35 de ani – şi prestanţă. Surprinde şi prin manierele sale dezinvolte, vanitatea cu accente bearneze, privirea mândră şi arogantă. Uimeşte şi mai mult prin comportamentul său voit fastuos. Apreciind că palatul pe care l-a închiriat, deşi magnific, nu este suficient de bine amenajat, porunceşte să fie aranjat imediat cu un fast pe care vienezii îl califică, zâmbind, drept parvenitism. Cinci zile mai târziu, la 13 februarie (sau 25 pluviose, anul VI, după calendarul revoluţionar) îi scrie prietenului său, cetăţeanul Bréchet, consul al Franţei la Triest: „Ai aflat, desigur, despre numirea mea la ambasada Vienei, îţi confirm prin prezenta misivă... Te rog să îmi trimiţi o cutie de maraschino şi 200 sticle de şampanie; dacă au ieşit bune vinurile de Burgundia şi de Bordeaux, te rog să îmi trimiţi şi din acestea [...]”. Fost sergent sub monarhie, cetăţeanul

general – şi diplomat – e foarte însetat! Şi nu îşi face griji cu discreţia... Cu viteza unei şarje de cavalerie, cumpără mobile luxoase, îşi procură cai şi trăsuri, comandă lenjerie fină şi veselă scumpă. O să vadă Viena ce înseamnă un ambasador al Republicii! Aşa e... căci comportamentul lui nu trece neobservat. Personalul diplomatic lăsat la post de predecesorul lui, un abate, care ulterior va fi cunoscut drept baronul Louis şi viitor ministru foarte priceput al finanţelor în vremea Restauraţiei, este descumpănit. Abatele Louis, a cărui nominalizare a fost susţinută la vremea ei, anume în aprilie 1791, de Maria Antoaneta însăşi, era un diplomat autentic. Şi un om de lume în straie de prelat de curte. Avea maniere. Bernadotte nu prea are. Şi, ca orice revoluţionar, nu are nici timp, nici chef să înveţe. Acest ofiţer pune pe jar oamenii din ambasadă, mai ales cei doi ataşaţi ai lui, Fréville şi Gaudin; cel din urmă, care se afla la Viena de şapte ani, a slujit pe vremea marchizului de Noailles. Alte vremuri, din toate punctele de vedere...

Contrar uzanţelor, deşi nu şi-a prezentat încă scrisorile de acreditare, alături de câţiva colaboratori şi ofiţeri sosiţi la Viena şi la fel de refractari la ideea de diplomaţie ca şi el, duce o viaţă care îi şochează pe vecini. Declaraţiile lor gălăgioase, oaspeţii lor care par a nu se putea

controla plictisesc destul de repede lumea bună a Vienei, care va evita saloanele ambasadei Franţei. Misiunea începe sub semnul dezordinii, aceea a vremurilor noi.

Într-un sfârşit, trei săptămâni mai târziu şi cu mare fast, Bernadotte îşi va prezenta scrisorile de acreditare Majestăţii Sale Francisc al II-lea, împăratul Sfântului Imperiu (va fi ultimul împărat german), umilit de grelele pierderi teritoriale din cauza acestor francezi înfuriaţi şi a acestui Bonaparte pe care vienezii îl numesc, printre altele, „corsicanul cu păr lins”. Monarhul are 30 de ani şi, încă de acum şase ani, de la încoronarea lui prematură, s-a confruntat cu ameninţările Franţei revoluţionare. Audienţa e la început, ambasadorul clocoteşte de nerăbdare. Suportă greu prezenţa, la Viena, a unui număr mare de aristocraţi francezi fugiţi la Habsburgi, mai ales intrigile contelui d’Antraigues, evadat din închisorile italiene, dar căzut în dizgraţie în cercul regaliştilor. Din bravadă, Bernadotte îşi înmulţeşte declaraţiile revoluţionare. Fie ce-o fi...

Dar trebuie să primească totuşi şi ceva oaspeţi, altminteri la ce bun toată această risipă de bogăţie, menită să impresioneze Viena? Un bărbat anume este foarte interesat să îl cunoască pe gălăgiosul general Bernadotte. Este un uriaş de 28 de ani, elegant, care ştie cum să poarte gulerul înalt, la modă; părul lui,

de un negru de jad, este foarte des. Vienez de câţiva ani, acest muzician celibatar merge adesea în Prater, unde curtează fetele frumoase, una dintre atracţiile acestui paradis al divertismentului. Se pare însă că nu colecţionează decât dezamăgiri sentimentale şi este văzut adeseori singur. Familii ilustre l-au ajutat să pătrundă în cercuri influente. Este foarte apreciat, iar călătoriile lui, vreme de doi ani de zile, prin Europa germană, conferă un mare interes discursului său. A făcut un turneu triumfal şi a cântat chiar şi în faţa regelui Prusiei, Frederic Wilhelm al II-lea, nepotul lui Frederic cel mare. Compozitor talentat, organist excelent, improvizator şi pianist remarcabil, l-a cunoscut pe Mozart la Viena şi a fost cât pe ce să cânte în orchestra Curţii condusă de Mozart însuşi, dar moartea mamei sale a scurtat această întâlnire pe care o dorise atât de mult. În schimb, a urmat învăţăturile rivalului său, Salieri, şi pe acelea ale lui Haydn, pe care l-a cunoscut la Bonn. Invitatul care urcă scara ambasadei Franţei nu corespunde imaginii pe care o păstrăm noi astăzi. Este Beethoven.

Instalat definitiv la Viena de aproape cinci ani, nu este încă împietrit în surditate, dar din 1796 suferă deja primele simptome. În lumea severă a criticii muzicale se vorbeşte prea puţin despre el. Noutatea geniului lui incomodează. Din punct de vedere muzical, Viena este creuzetul tuturor

inovaţiilor, însă uneori durează foarte mult până ce acestea ajung să se impună în faţa unui auditoriu surprins. Muzica lui nu este deloc clasică şi nu încă întru totul romantică. Este inclasabilă. În urmă cu şase ani, Ludwig van Beethoven şi-a pierdut tatăl, care a fost doborât de băutură; este cel mai mare dintre cei trei băieţi, câţi au mai rămas din şapte. Cap de familie, supraveghind educaţia fraţilor mai tineri, Beethoven devine tutorele unuia dintre nepoţii lui, Karl, al cărui comportament mediocru şi risipitor îi provoacă o serie de neplăceri. Unchiul Ludwig, avar renumit, trăieşte destul de confortabil, partiturile lui sunt bine plătite, iar concertele, recitalurile şi lecţiile îi asigură suficient cât să poată duce o viaţă mai mult decât onorabilă. Dacă unii amatori sunt derutaţi de patima şi originalitatea lui, alţii sunt entuziasmaţi, precum prinţul Loblowiez şi familia Brunswick, dar şi un medic şi un pastor pe cât de devotaţi, pe atât de puternici. Graţie acestor protectori, în faţa lui Beethoven se deschid toate uşile, el fiind tânărul *maestro* cerut de toată Viena melomană. Are parte de mai mulţi mecena, mai mult sau mai puţin efemeri.

Dar cum şi de ce se află Beethoven în saloanele ambasadorului Bernadotte? Admirator al generalului Bonaparte, a urmărit cu interes isprăvile lui; a fost fascinat de campania din

Italia a corsicanului şi apoi, cum să uite că Bonn, oraşul lui natal, a devenit o sub-prefectură franceză? De la moartea tatălui său, Beethoven trăieşte la Viena şi doreşte să afle mai multe despre Bonaparte, acest artilerist aducător de idei noi. Invitaţia a fost intermediată de un alt muzician, violonistul-compozitor Rudolph Kreutzer; el soseşte la Viena fără a avea prea multe cunoştinţe în domeniul diplomaţiei. Beethoven, cucerit deopotrivă de îndemânarea violonistului, cât şi de simplitatea şi firescul lui Kreutzer, îi va dedica faimoasa lui *Sonată Kreutzer* pentru vioară şi pian, terminată în 1803. O sonată pe care, contrar legendei, Kreutzer nu o va cânta niciodată...

După unul dintre primii biografi ai lui Beethoven, după aproape 70 de ani, se pare că Bernadotte a avut ideea de a-i solicita compozitorului „o operă muzicală care să preaslăvească gloria eroului veacului”. Creaţia va dura mult, dar ce rezultat mai grandios decât această a treia simfonie, începută în 1802, admirabila Simfonie a treia *Eroica*! Ea traduce foarte bine această cugetare a lui Haydn, după ce l-a văzut şi ascultat pe tânărul Beethoven: „Îmi faceţi impresia unui bărbat care are mai multe capete, mai multe inimi, mai multe suflete”. Mai târziu, când Napoleon se va instala la Viena, va cânta *Fidelio* în faţa unui parter plin

de ofiţeri francezi, apoi va refuza propunerea lui Joseph Bonaparte de a părăsi Viena pentru Kassel, capitala regatului său, Westfalia. Prea puţin îi păsa lui de călătorii, oricum lumea exterioară era pentru el o tăcere cumplită, oriunde s-ar fi aflat... Iar acest bărbat înalt, hirsut, coleric şi tulburat se va închide în disperarea lui. Va găsi ultimele note ale operei sale.

Trec două luni. La 13 aprilie 1798, în jurul orei şapte seara, ambasadorul Bernadotte pune să se agaţe la balconul palatului său un drapel tricolor imens, pe care îl comandase în secret unor croitori locali. Aşa înţelege el să arate lumii că nici măcar la Viena nu a abdicat de la sentimentele lui republicane. Imediat, trecătorii se adună într-o adevărată ceată; mulţimea e numeroasă, căci e zi de târg. Este noapte, dar culorile cu care Revoluţia a cutremurat Europa (francezii au intrat în Berna) surprind şi şochează populaţia. Trebuie să precizăm că la vremea aceea la Viena nu exista obiceiul ca ambasadele să fie semnalate prin drapelele lor naţionale. Aceasta este originea întregii afaceri. Această incongruenţă este scandaloasă. Şi o nouă gafă şi dovadă de prost-gust. Cum este întuneric, câtorva vienezi li se pare că pe drapelul care ajunge până la pământ (!) se pot citi două cuvinte germane, brodate: „Libertate, Egalitate”, fără „Fraternitate”. Adevărul ne

obligă să spunem că este fals, niciun cuvânt nu a fost cusut pe steagul francez.

În schimb, incidentul este cât se poate de real: pentru vienezi, acest simbol gigantic, revoluţionar şi sângeros este inadmisibil. Oamenii cer pur şi simplu ca drapelul să fie ridicat. Gărzile refuză. Răsună insulte. De la balconul palatului, personalul răspunde cu alte insulte. Zarva îl exasperează pe Bernadotte. Furios, îşi îmbracă uniforma cu fireturi aurii, îşi pune pălăria, aranjându-şi cocarda tricoloră, să fie cât mai vizibilă. Va încerca să impună calmul, amintindu-şi că aici, la Viena, este mai întâi ambasador, înainte de a fi general? Nu! Coboară scara cu sabia în mână! Dă nas în nas cu poliţişti, apoi cu ofiţerii care cer să vorbească urgent cu el. Acceptă să îi primească în biroul lui, dar refuză categoric să ridice drapelul tricolor.

Afară, strada freamătă de proteste. Pichete de cavalerie şi infanterie îşi ocupă poziţiile. Un martor al acestei situaţii învecinate cu revolta, Friedrich Glave von Kobielsky, evident ostil lui Bernadotte, povesteşte că manifestanţii aruncă cu pietre şi tot ce le cade sub mână în ferestrele palatului. Povestea ia amploare. Autorităţile militare vieneze mobilizează garnizoana şi închid cele 14 porţi ale oraşului, o precauţie evident exagerată; între timp, autorităţile civile primesc ordin de sus să restabilească liniştea.

Cum până atunci nu demonstrase cine ştie ce talente de strateg pe câmpul de luptă, se pare că pe Bernadotte l-a cuprins teama, căci s-a refugiat într-un palat învecinat, care dă spre piaţa mare a oraşului vechi, Am Hof, leagănul Vienei romane. Este nunţiatura apostolică. Faptul că ambasadorul Franţei cere adăpost ambasadorului papei nu poate decât să complice situaţia şi să provoace, suntem siguri, un nou incident diplomatic. Să nu uităm că, de la 15 februarie, la Roma, francezii generalului Berthier au proclamat republica, iar papa Pius al VI-lea, un bătrânel de 80 de ani, este obligat să se exileze la Siena în trei zile. Apoi, nu se ştie cum, Bernadotte se întoarce în ambasada lui asediată. Nunţiul răsuflă uşurat. În cursul serii, ambasadorul trimite o scrisoare de protest ministrului afacerilor externe, cerând ca împrejurimile palatului Caprara Geymüller să fie eliberate. I se dau toate asigurările cuvenite. Drapelul discordiei este însă în continuare agăţat de balcon, la intrare... Intervine noul ambasador austriac la Paris, care tocmai fusese numit şi trebuia să se prezinte la post. Baronul von Degelmann, despre care presupunem că era mai maleabil decât omologul francez, petrece o bună bucată din noapte încercând să îl calmeze pe Bernadotte. Zadarnic.

Mulţimea se dezlănţuie. Lumina torţelor şi a felinarelor aruncă asupra faimosului drapel o

licărire tremurândă, dar insuportabilă pentru vienezi. Câţiva inşi mai agitaţi izbutesc să escaladeze faţada, smulg o bucată din stindardul republican şi îi dau foc. Duc aceste resturi la cel mai apropiat post de poliţie. Funcţionarul de serviciu consemnează depunerea acestora, pe care răzvrătiţii le consideră dovadă a provocării. Apoi, într-un zgomot teribil, porţile palatului sunt dărâmate, ferestrele cele noi sparte, iar vazele aruncate în stradă şi călcate în picioare. Câteva trăsuri ale Excelenţei Sale ies din curte, parţial avariate. Paza ambasadei, depăşită numeric, le evacuează, în vreme ce un detaşament austriac degajează prin forţă casa scării. Era şi timpul: mulţimea dezlănţuită căuta dormitorul ambasadorului. Se scot pistolete, se trag focuri dar, din fericire, nimeni nu este rănit. Bernadotte a scăpat la mustaţă de linşajul mulţimii care striga: „Francezii trebuie exterminaţi, niciunul nu e bun!” Spre două dimineaţa, încetul cu încetul, lucrurile se calmează. Răzmeriţa a durat şapte ore.

A doua zi, 14 aprilie, strada e închisă, iar căile de acces supravegheate de detaşamentul care rămâne mobilizat, la fel ca şi garnizoana vieneză. Şeful poliţiei imperiale dă citire unui apel la calm către populaţie, în continuare ameninţătoare. Bernadotte, care nu a închis un ochi, este din ce în ce mai furios. Dimineaţa,

trimite unul dintre ofiţerii săi – un ambasador al ambasadorului – la împărat, la Hofburg, rugând-o pe Majestatea Sa să îi furnizeze imediat actele necesare pentru a părăsi Viena cât mai repede. Căci Bernadotte refuză în continuare să dea jos zdrenţele tricolore. Insulta adusă unui drapel este un lucru grav. Dar la fel de adevărat este că ambasadorul republican a provocat în mod deliberat cea mai înaltă curte a Europei. Şambelanul imperial, contele Colleredo, o rudă a prinţului-arhiepiscop de Salzburg, dă asigurări emisarului că documentele vor fi eliberate fără întârziere. Împăratul este foarte supărat. Este o poveste stupidă, care ar trebui să se stingă de la sine, dar Bernadotte nu cedează. În cursul după-amiezii, suveranul trimite unul dintre consilierii lui, însoţit de baronul von Degelmann, cu misiunea să negocieze o soluţie. Bernadotte este inflexibil, drapelul francez a fost pângărit. În faţa refuzului său categoric, autorităţile austriece îi recomandă să fie prudent, adică să părăsească Viena în toiul nopţii. Nu-l cunoşteau însă pe bearnez! Dacă tot trebuie să plece, va avea o plecare spectaculoasă. Trece o noapte fără alte incidente, dar în preajma palatului atmosfera rămâne tensionată.

La 15 aprilie (26 germinai, anul VI), în vremea prânzului, ca să fie cât mai multă lume cu putinţă pe străzi, generalul înfrânt de bunele maniere înghesuie câţiva camarazi şi bagajele

lor în cinci caleşti. Şi cortegiul părăseşte Viena. Bernadotte este negru de furie, vexat, umilit. Promite în sinea lui un raport usturător către Directorat şi către Bonaparte. La plecare, se dau toate onorurile protocolare acestui reprezentant diplomatic care duce cu el resturile drapelului, împăturite într-un etui. Dar mulţimea murmură în continuare. La cererea lui – lucru deloc glorios – pe traseul său în direcţia Rastatt, spre Salzburg, este însoţit de o escortă militară. Generalul a fost ambasador la Viena numai nouă săptămâni... Cum bine se ştie, restul carierei lui se va desfăşura în afara diplomaţiei. Directoratul îl va numi ministru de război, o funcţie care i se potrivea mai bine decât negocierile. S-a căsătorit cu Désirée Clary, cumnata lui Joseph Bonaparte, va fi acoperit de onoruri nu întotdeauna meritate, îşi va trăda împăratul şi, în mod neaşteptat, va deveni rege al Suediei şi Norvegiei în 1818. A schimbat drapelul... Astăzi, prin linia Bernadotte, monarhia suedeză rămâne singura instituită cu asentimentul lui Napoleon.

Capitolul VI

Congresul se distrează puţin, mult, deloc...

Viena, în zilele noastre. Pe malul stâng al fluviului, între Dunăre şi aşa-numita Dunăre veche – un fost braţ mort – se întinde districtul

22. Acest *Donaustadt* („Oraş al Dunării”) este un cartier nou, dezvoltat după 1970 pe o insulă artificială, lungă de vreo 20 de kilometri. Acest adevărat Austria Center cuprinde turnuri şi clădiri cu mii de birouri şi de locuri în 14 săli de întruniri, expoziţii, conferinţe, seminarii, restaurante, bănci, o poştă, chiar şi un post de radio. A fost deschis în 1987 şi constituie un oraş în afara oraşului, principalul pol al întâlnirilor profesionale din Austria. Alături, se află un alt ansamblu de imobile destinate schimburilor şi discuţiilor, Vienna Internaţional Centre. Început în 1973 şi inaugurat în 1979, acest UNO-City nu are vocaţie austriacă; Naţiunile Unite închiriază de la Republică un complex gigantic aflat sub semnul organizaţiei internaţionale, care se întinde pe aproape 18 hectare, unde se află Agenţia Internaţională de Energie Atomică, Premiul Nobel pentru pace în 2005, precum şi multe alte instituţii, de pildă cele care se ocupă de dezvoltarea industrială. Din 1979, Viena, capitală a unui stat neutru, este al treilea sediu al ONU după New York şi Geneva, cu reprezentanţele diplomatice specifice. Influenţa sa este adesea ignorată sau puţin cunoscută. Cine ştie astăzi că, odată cu sediul OPEC, la Viena sunt stabilite cotaţiile producţiei petroliere de către 25 de state?

Aşadar, Viena este şi un oraş al congreselor. Nu e o noutate, desigur... Înainte de a avea un

sens exclusiv profesional (fără a ne referi la acea definiţie a termenului care presupune adunarea tuturor parlamentarilor din Statele Unite ale Americii), ideea unui congres era de a aduna plenipotenţiarii ţărilor aflate în război pentru a încheia sau confirma pacea sau pentru a dezbate în continuare problemele internaţionale legate de interesele militare sau economice. În istorie, termenul de congres este folosit pentru prima dată între decembrie 1797 şi aprilie 1797, când Franţa, Prusia şi Austria s-au întâlnit la Rastatt, în Renania. După Tratatul de la Campo Formio, prin care malul stâng al Rinului îi era cedat lui Bonaparte, congresul de la Rastatt trebuia să reglementeze aplicarea tratatului. Nu am putea spune că a fost un succes al negocierilor în faţa armelor, căci nu numai că întrunirea s-a încheiat cu un eşec, dar în plus ambii reprezentanţi francezi au fost asasinaţi de husarii austrieci pe când ieşeau din oraş...

În pofida acestui deznodământ tragic, în care Austria este grav implicată, peste 15 ani tot ea va fi cea care va organiza cea mai spectaculoasă reuniune între naţiunile care s-au dezmembrat, anume Congresul de la Viena. De astă dată, Austria nu este înfrântă, este în tabăra învingătorilor. O ambiţie fără precedent, căci nu mai este vorba despre a decide soarta prinţilor germani, ci de a contura noua Europă

postnapoleoniană. Va fi, înainte de toate, o revanşă.

La deschiderea acestui legendar Congres de la Viena, pe 18 septembrie 1814, umbra împăratului detronat şi exilat pe Insula Elba se întinde, apăsătoare, asupra lucrărilor diplomatice. Ce soartă îi va rezerva viitorul? În urmă cu numai 10 ani, în euforia de la Austerlitz, Napoleon a impus dispariţia Sfântului Imperiu şi i-a obligat suveranul să se mulţumească să fie împărat al Austriei. Francisc al II-lea germanul, devenit Francisc I austriacul, a fost nevoit să renunţe şi la titlul lui – simbolic, e drept, dar care îl exaspera pe Napoleon – de rege al romanilor. Iar corsicanul, catalogat drept uzurpator, căci s-a încoronat împărat al francezilor, şi-a stabilit în două rânduri cartierul general la Schönbrunn, ocupând Viena de la 12 noiembrie 1805 până la 13 ianuarie 1806, apoi la 11 martie 1809, după victoria de la Wagram şi un bombardament cu 2000 de obuze asupra Vienei, la două şi jumătate dimineaţa. În zori, francezii au intrat într-un oraş împietrit, şocat. Familia Habsburg-Lorena a trebuit să suporte chiar ca manufactura imperială de porţelan Augarten, din nordul Vienei, să creeze o veselă specială pentru francezi, faimoasa „veselă Schönbrunn”. Napoleon şi-a reocupat locul. Chiar se simţea ca acasă în castelul Mariei Tereza. Dar îi era greu să recunoască una ca

asta... După cinci luni de lipsuri – armatei napoleoniene i-a fost greu să împiedice răscoalele provocate de foame – învingătorul a plecat din nou, nu înainte de a ordona să fie distruse vechile fortificaţii; acestea nu au fost în stare să apere palatul imperial, erau demodate, datând de pe vremea ameninţărilor otomane.

Dar după această perioadă de încercări, au apărut iniţiative mai promiţătoare. La 4 martie 1810, mareşalul Berthier, prinţ de Neuchâtel şi de Wagram, îşi face intrarea ca ambasador extraordinar. Era un progres notabil faţă de regretabilul comportament al lui Bernadotte, el fiind purtătorul unei misiuni excepţionale: urma să îi ceară împăratului Francisc I... mâna fiicei acestuia, Maria Luiza, pentru Napoleon. Conform unui martor, a doua zi oraşul asista la intrarea lui solemnă „în mijlocul unei mulţimi nemaivăzute de înalţi seniori şi oameni din popor. Toată Curtea a ieşit în întâmpinarea lui cu echipajele Coroanei, care trebuiau să îl aducă la palat. Poporul vienez, într-un exces de bucurie, voia să deshame caii de la trăsura lui şi să o tragă el însuşi; s-au făcut mari sforţări pentru a împiedica aceste manifestări tumultuoase”.

Berthier are 57 de ani. Curajul lui este faimos în rândurile Marii Armate; nu o dată a fost văzut dând năvală în mijlocul luptelor. Vienezii ştiu că în iulie 1789, când era în Garda Naţională de la

Versailles, a apărat familia regală; apoi, în 1791, le-a ajutat pe Adelaida şi Victoria, mătuşile prin alianţă ale Mariei Antoaneta, să fugă. La căderea regalităţii a fost chiar înlăturat din rândul armatei. Este mult apreciată şi implicarea lui în bătălii; la Wagram, calul i-a fost ucis sub el... însă Viena mai ştie şi că are o fire cumpănită şi a îndeplinit cu succes misiuni diplomatice delicate, în special pe lângă regele Spaniei, în august 1800. Nu, serios, chiar nu are nimic din necioplitul de Bernadotte! Zilele de 6 şi 7 martie au fost o nesfârşită sărbătoare. Pe 7 seara, respectând uzanţele de la Curtea Austriei şi neuitând protocolul rezervat pentru Maria Antoaneta, ambasadorul lui Napoleon îşi transmite cererea către suveran, care îşi dă consimţământul cu solemnitate. Cum să îi refuze stăpânului Europei mâna fiicei sale celei mari? Peste două zile, arhiducesa, care îşi petrecuse toată tinereţea tremurând la auzul numelui de Bonaparte, renunţă la drepturile ei asupra coroanei Habsburgilor. Şi, după inspirata formulă a lui Geneviève Chastenet, devine „ostatica lui Napoleon”. La 11 martie, în Biserica Augustinilor, parohie a Curţii, mareşalul se căsătoreşte cu Maria Luiza în numele şi în virtutea unei procuri date de Napoleon în februarie. Urmează un banchet, care are loc în sala imensă a Manejului Spaniol. A doua zi, Berthier ia din nou calea Franţei, cu 24 de ore

înaintea împărătesei. Căsătoria s-a desfăşurat cu mare fast şi, cum ne spune Thiers, „cu o bucurie la fel de mare ca orice altă bucurie populară”. Berthier l-a făcut (aproape!) uitat pe Bernadotte.

La Muzeul Vienei sunt păstrate două amintiri ale acestei uniuni, amintiri care nu au nimic de-a face, aşa cum se şi cuvine, cu ambasadorul. Una este o medalie din argint, executată de Franz Zeichner şi J.B. Harnisch, care înfăţişează, pe faţă, un profil al lui Napoleon încununat de lauri şi o imagine a Mariei Luiza, care poartă o diademă. Cele două chipuri sunt înconjurate de o expresie în latină, care aminteşte că împăratul este şi regele Italiei. Mai relevant este reversul: o femeie şezând, care simbolizează cetatea Vienei, prezintă unui geniu un medalion oval. Se poate citi „Vota publica”. Viena încuviinţează căsătoria şi îşi formulează urările de fericire. De asemenea, putem admira o tabacheră rotundă din abanos, placată cu o foiţă din cupru aurit. Trei profiluri apar aici. Berthier? Nu! Împăratul Francisc, tată şi socru. Napoleon poartă colanul Legiunii de onoare, Francisc – pe acela al Lânii de Aur. Maria Luiza se află între cei doi, cu diademă pe cap şi cu un decolteu generos. Sub Ludovic al XIV-lea, Saint-Simon a scris că arhiducesa de 19 ani este „foarte dotată”! O adevărată lună de miere între cele două ţări, dar va fi una scurtă.

La căderea imperiului, Berthier se aliază cu Ludovic al XVIII-lea, îl întâmpină pe fratele lui Ludovic al XVI-lea la Compiègne (unde o întâmpinase pe Maria Luiza...) şi călăreşte alături de caleaşca regelui Bourbon la intrarea acestuia în Paris. La cei 61 de ani, Berthier a adunat 35 de ani de lupte, mai multe răni – dintre care una la cap – titlul de pair al Franţei şi crucea de comandor al Sfântului Ludovic, atribuită la deschiderea Congresului.

Reglementarea vieţii învingătorilor şi învinşilor este o acţiune uriaşă. Viena este capitala viitorului european; ea a detronat deja Parisul încă din 1814, când l-au ocupat austriecii. Fiecare la rândul lui... Împăratul Francisc I – care este în continuare socrul lui Napoleon – este stăpânul casei.

Mai mult decât orice alt oraş, Viena este în măsură să ofere oaspeţilor distracţii la alegere, între vizitarea colecţiilor artistice de o calitate rară, concerte, supeuri rafinate, plimbări în Prater, baluri şi o apreciabilă doză de galanterie. În afara discuţiilor oficiale, oraşul înseamnă doar plăceri, intrigi, seducţii. Nu e de mirare că femeile frumoase, purtând nume ilustre sau pur şi simplu fermecătoare, vin din toate colţurile lumii pentru a-şi insinua farmecele cuceritoare între zbenguieli şi dezbateri.

Monarhii, prinţii şi aristocraţii sunt reprezentaţi de cei mai subtili diplomaţi. Sunt

216 şefi de misiune şi 500 delegaţi! Această curte strălucitoare îl primeşte pe tânărul şi seducătorul ţar Alexandru I, pe regele Frederic Wilhelm al Prusiei, pe cel al Württembergului, precum şi alte nume mari din Gotha. Cei cinci plenipotenţiari importanţi reprezintă un asemenea prestigiu şi experienţă în afaceri de stat nemaivăzute într-un oraş cu o asemenea ordine de zi. Viena cunoaşte o încoronare diplomatică; ea redevine inima unei lumi bulversate de 25 de ani de catastrofe şi miracole. Alături de lordul Castelreagh pentru Anglia, de Nesselrod pentru Rusia, de Humboldt pentru Prusia, două sunt figurile care domină Congresul de la Viena: Metternich, cancelarul Austriei, şi Talleyrand, reprezentantul Franţei restaurate în monarhia ei legitimă după nenumărate trădări, jurăminte, alianţe şi uneltiri geniale, pentru care acesta din urmă s-a dovedit mai indispensabil ca niciodată. Nu a fost credincios decât ideilor sale care, e drept, erau uneori schimbătoare. Iar inteligenţa lui, combinată cu ceea ce ştia despre unii, despre alţii, îi va permite să fie, alături de Metternich sau împotriva lui, un sforar fără egal. Viclenia „Diavolului şchiop” se impune dintru început: în timp ce învingătorii încercau să elimine Franţa de la masa negocierilor, el va instiga şi va susţine naţiunile mici împotriva cvartetului victorios, pentru a fi astfel admis la discuţii. O

revenire prodigioasă!

Personaj central al Congresului şi vieţii vieneze, Klemens Lothar Wenzel, prinţ de Metternich-Winneberg, are 41 de ani. Adept încăpăţânat al Vechiului Regim, el este duşmanul categoric al Franţei revoluţionare din două motive. Unul este personal, întrucât bunurile familiei sale de pe malul stâng al Rinului – s-a născut la Koblenz – au fost confiscate de revoluţionari. Companion al lui Benjamin Constant la Strasbourg, tânărul Klemens a fost îngrozit şi înfuriat după ce a văzut cum primăria din oraş a fost devastată după căderea Bastiliei. Alt motiv este de ordin politic, căci deşteptarea unui sentiment naţional german împotriva francezilor i se părea o ameninţare la adresa Habsburgilor. Aristocrat monden, calm şi detaşat, s-a căsătorit, graţie uneltirilor mamei sale, cu nepoata lui Kaunitz, cancelarul Mariei Tereza. La 22 de ani, această uniune i-a permis să acceadă la o poziţie mai dezirabilă decât aceea de proaspăt deposedat de moşiile renane. Zestrea Mariei Eleonora, 19 ani, făcea din ea soţia ideală pentru asigurarea unei lejerităţi financiare. Banii aceştia compensau lipsa frumuseţii fetei şi deschideau soţului uşile atât de înguste ale aristocraţiei vieneze. Metternich şi-a dat repede seama că Viena era exact oraşul în care trebuia să fie. Putea, în sfârşit, să ţină rangul unei familii care,

pe vremea lui Carol cel Mare, se numea Metter. Credincios acestui împărat, contelui Metter nu i-a picat deloc bine să fie acuzat de trădare în favoarea saxonilor răzvrătiţi. A scuturat din cap, repetând *Metter nicht*! („Metter, nu!”). Răspunsul acesta a căpătat forţa unei porecle, apoi a unui nume. Metternich ştia şi astăzi să spună nu haosului, aventurii, excesului. Paradoxul este că această negaţie va face pare din abilităţile sale de seducător politic. Cochet, foarte îngrijit, nu refuză femeile. Gazetele franceze se amuză copios povestind despre cuceririle lui: „Se întâmplă adesea să îşi lase nevasta şi copiii pentru a lua cina cu cine ştie ce actriţe”, dezvăluire care îl încântă pe Talleyrand. Unul dintre biografii lui, Humbert Fink, va scrie că „Metternich seduce şi se bucură de asta, se lasă sedus şi oferă desfătare”. Înţelegem de ce este atât de căutat. Dar – iar acesta este un punct comun cu Talleyrand – amantele lui sunt şi informatori politici. Hotărât lucru, viaţa la Viena era cum nu se putea mai plăcută. Renanul s-a îndrăgostit definitiv de Dunăre.

Postul de ambasador la Paris în care va fi numit în 1806 va fi esenţial pentru cariera lui diplomatică. Îl va putea studia pe îndelete pe omul care a preschimbat Europa, fără a cădea însă în mrejele acestuia. Îl analizează pe Napoleon ca pe o sălbătăciune, însă lighioana

tocmai ce îmblânzise Europa. În 1809, însărcinat cu conducerea politicii externe a ţării sale, acest pragmatic ia în calcul o apropiere de Franţa. Nu-i mai bine să te aliezi cu învingătorul... aşteptând să cadă? Viclenia e necesară. Metternich nu spune nu acestei răsturnări de situaţie. Ba chiar este artizanul căsătoriei Mariei Luiza, după un calcul diplomatic rafinat; astfel, Imperiul Austriac va juca rolul de tampon între Franţa şi Rusia, ceea ce va asigura Vienei rolul celei de-a treia forţe susceptibile să restabilească echilibrul european. Să mai adăugăm că, chiar dacă a declarat război francezilor în 1813, Metternich se va strădui să îl salveze pe Napoleon, cu condiţia să fie restabilite frontierele din 1792. În timpul Congresului, prinţul îşi va asuma rolul de moderator, încercând să facă din Austria garantul ordinii regăsite în Europa. Această organizaţie, numită Sfânta Alianţă (Austria, Prusia, Rusia) va menţine pacea până în 1848.

Congresul lucrează... încet, dar se distrează grăbit, mai ales când negocierile nu îşi ating scopul. Câte blocaje, câte susceptibilităţi, refuzuri şi concesii! Statele mici au ambiţii mari! Fiecare zi marchează sosirea unui alt cap încoronat, iar oraşul pare a trăi o nesfârşită sărbătoare, sub o ploaie de flori şi o furtună de ovaţii. Pentru o bună îndrumare, oraşul editează un *Ghid pentru străinii aflaţi la Viena pe*

perioada Congresului; aici sunt date – ceea ce demonstrează că este înlăturată orice idee de pericol – numele suveranilor, miniştrilor, însărcinaţilor cu afaceri, alături de numele străzilor şi numerele la care locuiesc. Un minunat film francez realizat în 1931 de Erik Charell, cu Henry Garat şi Lilian Harvey – două mari vedete – redă atmosfera de distracţie care înveseleşte politica. *Congresul se distrează* evocă o poveste de dragoste între ţarul Rusiei şi o frumoasă modistă care făcea mănuşi şi care a încropit un buchet de flori pentru a-l arunca asupra caleştii imperiale la sosirea suveranului. S-a crezut că e un atentat. *Quid prod quo* şi comedie a erorilor. Intervenţia stafiilor este cât se poate de amuzantă. Din păcate pentru ea, eroina nu devine ţarină, pentru că exista deja una, demna Elisabeta Alexeievna, inconsolabilă după pierderea celor doi copii şi neglijată de acest soţ de care este în continuare îndrăgostită. Împărăteasa Rusiei este una dintre puţinele femei necurtate în timpul Congresului, împietrită în singurătatea şi durerea ei. Evident, Metternich este la curent cu idila cu frumoasa modistă şi e cum nu se poate mai mulţumit, căci un ţar îndrăgostit va fi mai puţin atent la lucrurile serioase. Un refren vesel cinsteşte Viena, centrul lumii, sub titlul de *Oraşul Dragostei:*

Te voi iubi mereu, mereu,
Oraş al dragostei! Oraş al dragostei! Bună ziua, domnilor!
Firmamentul tău adăposteşte
Un paradis al îndrăgostiţilor... Şi încă n-am văzut nimic!
Pe malul Dunării tale albastre
Îndrăgostiţii îşi cântă fericirea
Căci ei te vor iubi mereu, mereu
Oraş al dragostei! Oraş al dragostei... În sănătatea voastră, domnilor!

Un vis? Nu, aşa a fost Viena pentru câteva luni bune. Filmul, care nu trebuie confundat cu o a doua versiune realizată în 1967, este una dintre primele pelicule sonore, redând sunetele mulţimilor şi ale maselor. Scenariul nu exagerează, căci Alexandru I s-a făcut remarcat mai curând prin strălucirea recepţiilor sale, libertinajul şi talentele sale mondene decât prin conştiinciozitate. De altminteri, a venit însoţit de Maria Narîşkina, de mult timp metresa lui *en titre.* De ce se află şi ea la Viena, câtă vreme legătura lor era pe sfârşite? Nu se ştie, dar cu siguranţă monarhul va avea mai multe aventuri amoroase în timpul şederii sale, ostentativă fiind aceea cu fermecătoarea Ekaterina Bagration. Frumoasa prinţesă Bagration nu are avere. Cu un zâmbet dezarmant, acumulează datorii într-atât de monumentale, încât va trebui

să părăsească Viena în primăvară pentru a scăpa de creditori. Apartamentele lui Alexandru I (poartă şi acum acest nume!) de la primul etaj al aripii Amelia din Hofburg sunt foarte însufleţite. O cohortă de femei invocă audienţe private... Şi când te gândeşti că ţarul şi-a dat acordul pentru acest congres de la Viena cu condiţia ca acesta să fie organizat pe baza principiilor creştine... Cu toate acestea, manierele de cazac grăbit aduc şi câteva neplăceri acestui ţar care aleargă după fuste. O anunţă pe prinţesa Esterházy, născută în ilustra familie bavareză Tour şi Taxis, că i-ar face cu dragă inimă o vizită foarte intimă dacă soţul ei ar avea bunul-simţ să plece la vânătoare, dar nu are habar că prinţesa are deja un amant pe care toată lumea îl cunoaşte, anume un prinţ de Liechtenstein. Mai rău chiar: doamna este credincioasă amantului! Ce încurcătură! Pentru a evita să aibă prea mult de-a face cu ţarul, Maria Tereza Esterházy îi trimite acestuia o misivă mai curând perfidă: face o listă de femei frumoase pe care le va găsi la ea dacă îi va călca pragul! Alexandru I, amuzat de acest joc, îi trimite înapoi lista cu toate numele şterse cu o linie, cu excepţia... numelui ei! Nu vrea să o vadă decât pe ea. Prinţesa, înnebunită, trimite vorbă soţului să se întoarcă în galop pentru... a-l primi pe ţar. Iar când ţarul ajunge, soţul nu pricepe de ce Majestatea Sa imperială rămâne

atât de puţin la el după ce a dorit, pare-se, să îi viziteze palatul... Zece minute, Alexandru I a stat zece minute! Furios, îşi îndreaptă atacurile în altă parte. În timpul unui dineu, o asaltează pe contesa Palffy: „Cred că soţul dumneavoastră lipseşte. Mi-ar face plăcere să îi ocup provizoriu locul...” Nicio şansă, Sire, prada e pe cât de senzuală, pe atât de spirituală: „Majestatea Voastră mă crede vreo provincie?”

Tot oraşul chicoteşte. Iar Alexandru I se concentrează asupra unui alt decolteu. Şi totuşi, după unele zvonuri, frumosul ţar de 37 de ani, cu zâmbet fermecător şi părul adus elegant peste ţeasta pleşuvă, ar fi mai curând un colecţionar de amoruri pasagere decât un amant neistovit. În scurt timp, va cădea într-o stranie şi definitivă criză de misticism. La Viena, ţarul este vestit şi pentru surzenia lui, uneori diplomatică. Ne-am putea întreba dacă nu cumva slăbiciunile auditive ale mai marilor acestei lumi nu explică, cel puţin parţial, discuţiile care durează luni de-a rândul...

Viena, ospitalieră, oferă un lux de neînchipuit, cu atât mai mult cu cât ţara a îndurat în ultimii 22 de ani atâtea războaie, înfrângeri şi ocupaţii. Ce revanşă pentru ea, să fie cetatea-far a Europei! Populaţia creşte cu aproape 100.000 de străini care vor să închirieze ceva pentru cel puţin cinci luni, însă nu se mai găseşte nici măcar un pod pentru un valet, poate doar

pentru cei dispuşi să plătească în aur greu. Alimentele sunt la un preţ inabordabil şi, cu toate acestea, totul e cumpărat, pregătit, servit. Cabinetul imperial, mândru, dar uşor îngrijorat din cauza acestor mulţimi mereu avide de distracţii, înfiinţează o comisie pentru divertisment, care publică zilnic un program ce include de la bal mascat la vânătoare, de la teatru la paradă militară.

În fostul palat imperial, pot fi admirate mobilele somptuoase şi tapiţeriile pe fond purpuriu care decorează aceste încăperi unde, sub Franz Joseph, se vor servi mesele intime pentru Sissi şi soţul ei. Ţarul susţine că poate dansa 40 de nopţi la rând şi... o demonstrează! Se dansează peste tot. Într-un stil necunoscut până atunci, pe un ritm în trei timpi. O noutate face furori: valsul, care îşi face debutul în societate după ce s-a născut la balurile populare. Odată intrat în lume, valsul nu va mai ieşi. În ambasade, în saloanele de la Hofburg, în Galeria Mare de la Schönbrunn şi în cafenelele din Prater, se dansează până la epuizare. Bătrânul prinţ de Ligne urmăreşte această nebunie cu agerime de spirit şi curiozitate. La 79 de ani – mai are de trăit numai câteva săptămâni – acest fost prinţ suveran al imperiului, feldmareşal austriac şi gentilom desăvârşit, trece dintr-un salon în altul, dar cu dificultate, căci este foarte aglomerat. Lumea se

înghesuie, se calcă pe picioare, se leagă cunoştinţe uneori involuntar. Cineva îl întreabă pe prinţ cum merg discuţiile negociatorilor. Iar acest om din alte vremuri răspunde maliţios: „Congresul nu merge, dansează!”

Vorba de duh face furori. Cum Europa vorbeşte franceza, gluma o străbate de la un capăt la altul şi stârneşte râsul. Chiar şi în Franţa.

Totuşi, prinţul de Ligne va regreta, chiar înainte de a muri, că discuţiile s-au înecat într-un vârtej de distracţii. Congresul a aţipit... Se vesteşte că în sala imensă a Redutelor, un fost teatru construit de Maria Tereza, dau năvală invitaţii. Ar fi trebuit să fie 3000, dar sunt... 6000, pentru că husarii vând invitaţiile pe măsură ce le sunt înapoiate! Un trafic care poate dura până în zori. În cele din urmă, cei în drept îşi vor da seama de acest comerţ ruşinos în urma căruia cartonaşele cădeau în mâini necinstite: au dispărut 1500 de linguriţe stacojii, special fabricate pentru eveniment! E Balul Hoţilor! Şi sticlele rare din pivniţa de la Hofburg? Este un vin minunat de Tokay, împăratul mai are 100 de sticle care nu vor fi servite decât mărimilor. Câţiva bădărani încearcă să mituiască personalul de la bucătărie, oferind până la 150 de florini pentru un flacon din acest nectar care a ajuns până pe masa lui Ludovic al XIV-lea. Ah! Amintiri de la

Congresul de la Viena! Sunt şi altele, mai demne, cum ar fi nenumăratele concursuri de dans din Manejul de Iarnă, unde oamenii iau locul cailor, sau concertul dat de Beethoven – nefericitul a mimat că dirijează orchestra – cu versiunea definitivă a operei *Fidelio,* categoric mai bine primită acum decât în 1805, când a fost creată. Beethoven este exemplul de artist uriaş, care a crezut în Napoleon şi nu îi iartă nefericirile aduse neamurilor germane. Beethoven este aclamat; întruchipează deşteptarea naţionalismului german după bătălia de la Leipzig, numită Bătălia Naţiunilor, din 1813. Compoziţiile lui Beethoven sunt un imn închinat libertăţii; popularitatea lui nu a fost niciodată mai mare, ceea ce este o adevărată mângâiere pentru incurabila lui izolare.

Şi Talleyrand? Se depăşeşte pe sine. Numit ministru al afacerilor externe la 13 mai 1814, este trimis plenipotenţiar de Ludovic al XVIII-lea, cu sarcina de a-l înlocui pe contele Louis de Narbonne, ambasador la Viena de un an de zile, şi care a fost primit de Metternich cu un ostentativ val de amabilităţi. Narbonne fusese numit de Napoleon, aşadar el nu mai putea rămâne la Viena, unde nimeni nu mai voia să audă vorbindu-se despre Corsican. Trebuia să te cheme Talleyrand ca să îl slujeşti pe Napoleon, să îl trădezi, să îl slujeşti din nou şi să ajungi să fii desemnat de Ludovic al XVIII-lea. Minunatul

conte de Narbonne a fost prea onest! Şi totuşi, Ludovic al XVIII-lea, măcinat de gută, dar de o subtilitate adesea nerecunoscută, chiar dacă se bazează pe talentele emisarului său, nu are încredere în acesta, aşa că îi impune doi regalişti în delegaţie. Este vorba despre marchizul de La Tour du Pin-Gouvernet, însărcinat să verifice şi să semneze paşapoartele, şi contele Alexis de Noailles, un spirit moderat. Ambii sunt devotaţi fratelui şi succesorului lui Ludovic al XVI-lea. Talleyrand se obişnuieşte cu prezenţa lor, a avut parte de alţii, mult mai răi... Fără a pune la socoteală slujitorii şi cei câţiva ofiţeri, delegaţia lui adună laolaltă aproape toate opiniile afişate în Franţa ultimilor 15 ani. Aşa, Talleyrand nu se va înşela. Este compusă din mai bine de 30 de persoane, dintre care Emmeric de Dallberg, născut în Baden şi naturalizat francez, care are cele mai bune relaţii cu Austria şi Germania; Neukomm, muzicianul lui – ceea ce vienezii nu vor aprecia prea mult! –, Rouen, secretarul lui particular, un consilier de stat, un locotenent mameluc şi Marie-Antoine Carême, bucătarul său, care nu are decât 30 de ani, dar este deja vestit la curţile din toată Europa. Carême susţine că patiseria trebuie considerată una dintre artele frumoase, calificând-o drept „ramura principală a arhitecturii”. O piesă montată este opera unui arhitect culinar. Carême este aproape mai

important decât stăpânul său întrucât Talleyrand, ale cărui supeuri au fost întotdeauna la mare căutare, a anunţat că „Franţa are mai mare nevoie de bucătari buni decât de buni diplomaţi”. Şi totuşi, dacă, în conformitate cu tradiţia, o roată de brânză de Brie este prezentată drept „regele brânzeturilor” (numai acesta mai lipsea!), nu putem spune că avem de-a face cu un compliment adresat bucătarului. Pentru Talleyrand era de la sine înţeles ca tacâmurile să fie aranjate la masa negocierilor. În sfârşit, pentru ca posteritatea să cunoască acest congres de pace, Talleyrand este însoţit şi de un pictor, şi nu de unul oarecare, ci de Jean Baptiste Isabey însuşi, unul dintre artiştii preferaţi ai lui Napoleon; aşadar, gestul lui Talleyrand denotă o rafinată perversitate. Dar Isabey este un mare talent şi, după ce şi-a făcut debutul împodobind tabachere şi nasturi, a fost remarcat de Maria Antoaneta. Venea de la Nancy şi avea 20 de ani. Din 1788 a fost admis în atelierul lui David. Credincios lui Napoleon – cu toate că şi-a pierdut fiul cel mare în campania din Franţa – Isabey a urmat sfatul stăpânului său care a abdicat la Fontainbleau şi s-a înrolat în tabăra lui Ludovic al XVIII-lea. Iată cu cât zel l-a slujit pe Bonaparte! Se va supune. Şi va fi pictorul Europei.

La începutul lui septembrie, emisarul regelui

Franţei l-a trimit pe marchizul de La Tour du Pin-Gouvernet să pregătească palatul Questenberg-Kaunitz, aflat pe Johannesgasse, lângă Kärtnerstrasse, în plin centru. Reşedinţa aleasă de Talleyrand există şi astăzi, nu departe de biserica şi de mănăstirea ursulinelor. Este un edificiu masiv, vag florentin, puţin locuit după moartea cancelarului Mariei Tereza. În 15 zile, La Tour du Pin mai întâi, apoi Dallberg pun casa la punct, căci, deşi saloanele sunt decorate magnific în cel mai pur stil vienez, saltelele sunt pline de ploşniţe, iar şobolanii şi-au făcut şi ei tabieturile lor în zonă. Un miros groaznic de mucegai domneşte în toată clădirea. Plecat de la Paris împreună cu nepoata lui, Dorothée, Talleyrand ajunge la Viena pe 23. O călătorie de opt zile cu o singură certitudine: prinţul intrigilor va reface Europa fără Napoleon, dar nu fără Franţa cea învinsă. Susţine sus şi tare că a primit *Instrucţiuni* de la rege; fals, le-a redactat el însuşi! Chiar şi astăzi acestea sunt considerate o capodoperă a diplomaţiei franceze: „Suveranitatea nu poate fi dobândită prin simplul fapt al cuceririi. Niciun titlu de suveranitate nu are realitate pentru alte state, decât în măsura în care l-au recunoscut”. La sosire, are parte de o primire aproape incredibilă. Ambasadorii şi însărcinaţii cu afaceri văd în el un personaj deopotrivă etern şi nou care, după spusele lui Louis Madelin, „[...] după

ce a reprezentat victoria, astăzi reprezenta legitimitatea şi, mai mult decât atât, era ultimul reprezentant al demnităţii elegante de odinioară, la mare preţ în aceste momente. Diplomaţi mari şi mici i-au adus omagii, i-au trecut adesea pragul...” Este adevărat că Viena zumzăie în continuare din cauza proiectului smintit al lui Talleyrand din aprilie 1813, anume acela de a transforma imperiul în regat, convins fiind că Napoleon, fiul Revoluţiei, va fi cel mai bun dintre regi şi va trece definitiv Rinul, Alpii şi Pirineii. Metternich a prins de veste despre această propunere şi a replicat că nu era lipsită de originalitate, dar nu putea avea decât „valoarea unei glume proaste”.

Talleyrand se instalează ca un mare senior. În niciun caz nu trebuie să stârnească mila; când eşti învins, este un moment bun să străluceşti şi să impui. Şi nimeni nu l-ar putea întrece în materie de fast. În mai puţin de opt zile, toată Viena ajunge să-i admire saloanele luminate şi casa lui e mereu deschisă. Este magnifică, aceasta din urmă, poate chiar mai mult somptuoasă decât suculentă! Carême cel cu nume nepotrivit[15] va da toate asigurările: „Arta noastră însoţeşte diplomaţia. A prezida o cameră politică sau a umple o ambasadă înseamnă a face un curs de gastronomie”. Amfitrionul se va lăuda chiar că „i-a învăţat pe

[15] În limba franceză, *carême* înseamnă *post* (n. trad.).

ruşi să mănânce” şi îl vom vedea la Sankt Petersburg pregătind reţete savante, fără doar şi poate de nerealizat în vremurile noastre. Însă în această toamnă a lui 1814 nu se punea problema ca preeminenţa gustului, a luxului şi artei de a trăi să fie apanajul cuiva anume, indiferent cine va fi fiind. „Mai presus de orice, fiţi gazde bune, o faceţi în numele Franţei!”, repeta Napoleon. Un principiu sacru şi pentru Talleyrand. Nepoata lui este solicitată în permanenţă pentru a fi sufletul acestor gale aproape cotidiene. Mai întâi oripilată de înfăţişarea „dezgustătoare” a acestui unchi prin alianţă, a fost repede cucerită de manierele şi spiritul lui. Mai mult sclipitoare decât frumoasă, spirituală, instruită şi informată, stăpânind deopotrivă tactul şi îndrăzneala, ea este complicea perfectă şi partenera ambasadorului. Invitatele ei – şi rivalele – „se prăbuşesc sub greutatea perlelor şi diamantelor”. Seara, balurile din Johannesgasse provoacă blocaje de trăsuri ca pe vremea Mariei Tereza. Talleyrand are o strategie în mai mulţi paşi. Ca să existe, trebuie nu doar să primească oaspeţi, ci şi să facă vizite, pentru a se face remarcat şi de către uitucii sau timizii care la un moment dat s-ar putea dovedi utili. Aşa se face că prinţul de Benevento îşi începe turneele în trăsura lui de ceremonie. Vorbeşte puţin, dar se arată în lume şi află cât mai multe. la temperatura Vienei.

Diagnosticul: febră politico-mondenă. Este ideal pentru acest negociator. Deja se simte în largul lui. De la 23 septembrie, chiar înainte de sosirea ţarului, la Teatrul Curţii se dă un spectacol. Regele Frederic al Danemarcei, în jur de 50 de ani, slab, palid şi chel, este aplaudat; în scurt timp, aerul vienez îi va readuce culoarea în obraji. În schimb, suveranul de Württemberg, precedat de un pântec enorm, cu faţa stacojie şi lipsit de amabilitate aduce cu un mistreţ; el este primit cu răceală. La 29 septembrie, lumea se mută în Prater. De astă dată, poporului i se permite să le privească pe alteţele lor într-un concert asurzitor de salve de artilerie şi focuri de artificii. Din butoaie curge vinul. 60 de trăsuri, fiecare cu câte şase cai înnebuniţi de bubuituri, sunt blocate cu greu înainte de a ajunge în Dunăre. O bulucească de toată frumuseţea, dar la Congres va fi şi mai şi!

30 septembrie 1814. O primă întrevedere este prevăzută la Metternich, la cancelaria de stat din Ballhausplatz. Birourile sale sunt într-o aripă a Hofburgului, o clădire terminată în 1719 şi renovată în 1766 de către Nikolaus Pacassi, arhitectul care a înfrumuseţat şi Palatul Schönbrunn. Şi în ziua de azi aici se află birourile cancelarului federal şi ale guvernului. Pentru a se face remarcat – ceea ce este esenţial! – trimisul lui Ludovic al XVIII-lea soseşte ultimul, aruncând o privire ironică spre

cei care îl aşteptau. Fără a se sinchisi prea mult, se aşază între austriac şi englez, o modalitate de a se impune ca intermediar amabil. Stăpânind perfect arta de a prelua frâiele discuţiei, îndrăzneşte să întrebe care este scopul acestei întruniri. Cancelarul şi ministrul afacerilor externe al Austriei îi spune că şefii de cabinet au dorit să se înţeleagă asupra textului unei declaraţii preliminare. Ultimul sosit se miră: „Şefii de cabinet?" Şi privindu-i pe domnii din faţa lui, rosteşte: „Dar domnul de Labrador nu are această calitate, şi nici domnul de Humboldt."

Metternich nu prevăzuse acest apel la etichetă. Şi, culmea, sub acoperişul lui! Încurcat şi agasat, recunoaşte că domnul de Labrador este singurul reprezentat spaniol prezent la Viena, iar domnul de Humboldt nu ar trebui să se afle aici, dar îl asistă şi îl reprezintă pe domnul de Hardenberg, care a surzit şi nu poate lua parte la nicio discuţie din această cauză. Bietul Humboldt îşi va scuipa plămânii urlând la urechea superiorului său, care nu aude absolut nimic din ceea ce se discută!

Talleyrand, diplomatul cu un picior schilod, prinde ocazia din zbor: „Dacă infirmităţile sunt un titlu de nobleţe, aş fi putut veni şi eu însoţit..."

Talleyrand şi-a făcut intrarea la Congres cu o vorbă de duh. Şi îi adaugă o lămurire asupra

unui alt cuvânt. Flamboaiantul plenipotenţiar obţine ca termenul de „aliaţi”, utilizat în Tratatul de la Paris, să nu mai fie folosit la Viena. „Aliaţi? Împotriva cui? Doar nu împotriva lui Napoleon: el se află pe Insula Elba. Şi în niciun caz nu împotriva regelui Franţei: el este garantul durabilităţii păcii. Domnilor, să fim sinceri, dacă există în continuare puteri aliate, eu sunt în plus aici!”

El dă tonul; nu vor exista decât state care discută în jurul unei mese, rotunde, desigur, acoperite cu o hartă a Europei, pe care graniţele vor fi modificate cu rigle, compasuri şi globuri. Să nu existe nicio îndoială, Franţa se va micşora.

Întrunirile sunt scurte pentru că poftele învingătorilor creează dificultăţi prealabile negociatorilor, dar şi pentru că... lumea nu dorea să rateze nicio distracţie. Iar acestea sunt numeroase, se caută mereu pretexte pentru a prelungi rafinamentele vieneze. Acest Congres al Europei este fără precedent prin ambiţiile sale, rangul şi numărul participanţilor, precum şi prin rolul plăcerilor din jurul său. Există conciliabule, întâlniri în doi, în trei, confidenţele unora, spovedaniile altora. Valeţii duc scrisori, se întorc cu bilete. Şi întrevederile oficiale, care nu sunt deloc lipsite de însemnătate. Ambasadorul francez se îngrijeşte de înfăţişare. Îl distrează să primească lume în momentul în

care îşi face toaleta – un obicei destul de răspândit în epocă, fie doar pentru a demonstra că aveau grijă de igiena lor – încântat să angajeze conversaţii când se spală pe picioare – o imagine greu de îndurat – sau când coaforul se învârte în jurul lui. Una dintre bucuriile lui Talleyrand este aceea de a afla că Isabey este copleşit de comenzile pentru portrete. Nu e un lucru oarecare să te laşi pictat de un artist care a pus activ umărul la împodobirea blestematului de Napoleon. Celebrităţile îşi fac programări, iar atelierul, instalat în cartierul Leopoldstadt, nu se goleşte niciodată. Portretele sunt o mărturie a interesului faţă de un pictor francez care fusese deja la Viena în 1812. Cu toate acestea, esenţialul este ca Viena să ştie că pictorul a venit la sfatul domnului de Talleyrand şi că în 1810 Isabey a primit sarcina de a o învăţa acuarela pe Maria Luiza, noua împărătească, asta după ce fusese primul pictor al Josefinei. Două împărătese, ce plăcere pentru un estet îndrăgostit de femeia pe care ştie de fiecare dată să o întinerească fără a o linguşi. Ca o comedie bulevardieră, nu lipsesc întâmplările nostime. De pildă, în timpul unui dineu fastuos dat de Metternich, monseniorul Severoli, nunţiul apostolic la Viena, remarcă amuzat că argintăria este marcată cu... blazonul lui Napoleon Bonaparte! Pentru cele 150 de persoane, pe fiecare masă se înşiră farfurii din argint, supiere,

platouri şi feţe de masă fin lucrate, care uimesc. Nu e un serviciu de masă regal, cam prea opulent pentru un cancelar? Este un dar din partea celui care a fost împăratul francezilor pentru socrul său, vinovat de a fi uneltit „holocaustul noii Ifigenia”, adică al fiicei sale, Maria Luiza. Prinţul de Ligne, fericit că are ocazia să rostească o vorbă de duh, îi şopteşte lui Metternich: „Serviciu pentru serviciu!”

De altminteri, a doua soţie a lui Napoleon nu se află prea departe, este instalată la Schönbrunn, sub protecţia – mai curând sub supravegherea – tatălui ei, alături de fiul său, regele Romei, un copil frumos, cu ochii de un albastru întunecat, căruia guvernantele i-au spus să-şi ridice pălăria când este salutat. Maria Luiza este în continuare credincioasă, dar nu va mai avea dreptul de a-şi revedea soţul. Nici să nu viseze una ca asta. În Viena se află şi prinţul Eugene de Beauharnais, fiul Josefinei din prima căsătorie şi fiul adoptiv al lui Napoleon. Nu-l invită nimeni. Se simte un intrus, iar împăratul Francisc, nemulţumit de prezenţa lui nepotrivită, îl tratează fără prea multe menajamente. Regele Bavariei, socrul lui, ţarul şi Metternich intervin pentru a îmblânzi această asprime. I se acordă câteva onoruri, dar nicio santinelă nu dă onorul la poarta lui, ceea ce este foarte jignitor. Eugene se plimbă adesea cu ţarul, braţ la braţ. Sunt în civil, pentru că

Alexandru pare a se simţi mai în largul lui astfel, fiindu-i mai uşor să cucerească doamnele, iar Eugene – pentru că nu ştie ce uniformă să poarte! Este urmărit de poliţia austriacă, suspectat fiind că întâlnirile lui cu Maria Luiza ascund cine ştie ce complot, poate chiar răpirea fiului lui Napoleon, supranumit Vulturaşul (*l'Aiglon*)? Nefericitul prinţ Eugene este considerat spion bonapartist, mincinos, viclean. Toate aceste acuzaţii sunt nefondate; nu este decât credincios tatălui adoptiv, o figură tristă în această dezlănţuire de plăceri la comandă. Este evitat, aşa că nu va face parte din miile de bărbaţi în frac negru sau albastru, încălţaţi cu escarpeni albi sau negri, la braţ cu doamne în rochii albe, bleu-pal sau roz. Pălărierul din piaţa Sfântul Mihail, din faţa Hofburgului, a rămas fără marfa. Lumea s-a bătut pe pălăriile lui! În acest răstimp, discuţiile se domolesc. După soarta dureroasă a Poloniei, acum este în joc destinul Saxoniei. Chiar dacă suveranul său nu îşi va mai regăsi tot teritoriul, Talleyrand dă frâu liber bucuriei după salvarea politică de la Dresda şi Leipzig. Ludovic al XVIII-lea îşi felicită emisarul: „Am marea plăcere de a vă exprima mulţumirea mea". Regele se teme de anexări şi decupări arbitrare, precum şi de înaintările prusace prea apropiate, pe direcţia Mainz. „Această vecinătate ar fi fost foarte supărătoare pentru viitoarea linişte a Franţei."

Dar, pe fond, situaţia Franţei nu este evocată decât superficial. Ambasadorul Franţei lasă să se întrevadă o umbră de osteneală în faţa ducesei de Courlande, mama lui Dorothée; după ce îi povesteşte câteva anecdote triviale, scrie: „Petrecerile merg bine, draga mea, dar afacerile merg prost... Metternich este foarte slab şi şovăielnic... Dorothée se comportă admirabil, îi place la Viena”.

Trec două luni, iar în plan politic nu se întâmplă mare lucru. În unele zile ai impresia că Congresul a rezolvat totul în câteva ceasuri, dar a doua zi deciziile par la fel de schiloade ca şi Talleyrand. Se aude pasul lui şovăielnic care se târâie pe parchetele vechi şi îl împiedică să danseze. Unchiul lui Dorothee scrie o nouă scrisoare, datată 11 noiembrie 1814, pe un ton dezamăgit: „Am avut câteva conferinţe, dar până în prezent fără rezultat, pentru că nu se va stabili nimic înainte ca marile probleme să fie încheiate. Până atunci, ne epuizăm cu petrecerile”. Iar el se recreează la mesele de joc, dar pe bani frumoşi... Pe deasupra, câtă vânzoleală din cauza lui Dorothée! Despărţită de soţul ei înainte de a veni la Viena, a găsit aici numeroşi admiratori. Când descoperă cine e amantul nepoatei sale, Talleyrand o suduie zdravăn. Este un tânăr ulan de 22 ani, un austriac care l-a însoţit pe Napoleon de la Fontainbleau până la îmbarcarea spre Insula

Elba! Ba chiar l-a apărat pe împărat de hoardele dezlănţuite. Pe scurt, drăgălaşa nepoată a ambasadorului regelui are o legătură cu un ofiţer care l-a salvat pe Napoleon! După congresul încornoraţilor, hop şi congresul păcăliţilor. Peste o lună, pe 13 decembrie, vine vestea morţii prinţului de Ligne. Dispare o mare figură. A murit aşa cum a trăit, ca un gentilom, căci a răcit când a condus doamnele la trăsurile lor, fără mantie, în pofida celor peste 80 de ani. Cel pe care Ludovic al XVI-lea îl supranumise „Charlot” a ştiut şi să distreze Europa pe care a slujit-o şi întruchipat-o cu eleganţă.

3 ianuarie 1815. Iscusinţa regăsită a lui Talleyrand îi slujeşte cum nu se poate mai bine lui Ludovic al XVIII-lea, căci Franţa încheie un tratat secret cu Austria împotriva Prusiei şi Rusiei. Esenţialul nu devine public imediat. O misivă, tot secretă, pleacă de la Viena înspre Ludovic al XVIII-lea: „Acum, Sire, coaliţia este dizolvată şi aşa va fi pentru totdeauna. Nu numai atât, Franţa nu mai este izolată în Europa, dar Majestatea Voastră are deja un sistem federativ, astfel încât nici 50 de ani de negocieri nu par a fi în stare să reuşească să i-l ofere...”

Isabey este atât de apreciat, încât la 21 ianuarie 1815, pictorul lui Talleyrand – cum este numit de vreo trei luni de zile – decorează Catedrala Sfântul Ştefan, unde se oficiază o

slujbă solemnă în memoria lui Ludovic al XVI-lea. În martie 1809, francezii au comis blasfemia de a lupta până dinaintea sfântului altar; în timpul celei de-a doua ocupaţii napoleoniene au fost distruse mai multe opere de artă.

Acest serviciu religios expiator este o iniţiativă a lui Talleyrand, care îi scrie lui Ludovic al XVIII-lea că vor fi invitaţi toţi ambasadorii şi că „[...] tot ceea ce Viena are mai distins din rândul celor două sexe îşi va face o datorie de onoare din a fi prezent. Încă nu ştiu cât va costa, dar este o cheltuială necesară. Nu va fi neglijat nimic din ceea ce ar putea spori importanţa acestei ceremonii. [...]” Este vorba despre „a ne face mesagerii durerii Franţei” care trebuie „să izbucnească pe pământ străin şi sub ochii unei Europe adunate laolaltă”. [...]. „Toţi membrii Congresului vor fi invitaţi şi m-am asigurat că vor veni.” Printre evenimentele imprevizibile ale Congresului de la Viena, iată-l pe fostul episcop de Autun, excomunicat, apărător al constituţiei civile a clerului şi diplomat al unei Franţe belicoase cu 130 de departamente, cerându-i arhiepiscopului Vienei să facă o slujbă de iertare în memoria lui Ludovic al XVI-lea, „aniversarea unei zile de doliu şi de eternă oroare”; un gest incredibil şi de neconceput cu numai câteva luni în urmă! Iar în istoria catedralei, o dată majoră, adesea uitată când o vizităm sau asistăm la o

slujbă.

Talleyrand are remuşcări? Puţin probabil, la un personaj cu un trecut atât de încărcat. În orice caz, omul nu are scrupule şi, când e cazul, nici memorie. Dar ce organizator!

Să ne închipuim această zi de 21 ianuarie 1815. Viena este sub zăpadă, şfichiuită de ger. Se zăresc chiar şi câteva sănii lunecând. Minunatul acoperiş policrom, pe atunci susţinut de o pădure de 3000 de trunchiuri de arbori înlocuită între timp de o armatură de 695 de tone de oţel, dispare sub un văl alb. *Pummerin,* cel mai mare clopot din Europa după cel din Catedrala din Köln, topit în 1711, îşi leagănă liber cele 22 de tone, făcând geamurile să se cutremure. Ciorchine de uniforme, de femei cu paltoane lungi şi mantii, coboară din trăsuri şi o iau spre Poarta Uriaşului. Cu mult înainte de ora 11, oaspeţii care au primit invitaţii roşii sau albastre (acestea sunt cele mai bune locuri) se aşază sub naosul central, înalt de 28 de metri. Pereţii sunt acoperiţi pe o porţiune de aproape 100 de metri cu pânze negre brodate cu argintiu; stâlpii – şi sunt 107 –, împodobiţi cu statui de sfinţi, poartă fiecare un ecuson cu stema Franţei. În faţa altarului principal, sfinţit la 19 mai 1647 şi considerat cel mai important din primul stil baroc vienez, un catafalc, înalt de aproape 20 de metri, este salutat de un detaşament al Gărzii Maghiare în ţinută de gală,

cu dolman şi pene. Patru statui, care nu vor fi văzute decât în această zi, întruchipează Franţa îndurerată, Europa înlăcrimată, Religia arătând testamentul lui Ludovic al XVI-lea şi Speranţa care imploră mila cerului. Totul este sumbru, tragic. Miile de lumânări nu izbutesc să lumineze imensa biserică. Suveranilor le este rezervată o tribună; în faţă, o alta primeşte prinţii şi toate autorităţile civile şi militare. Împăratul Austriei nu a permis nicio abatere. El însuşi este îmbrăcat în negru, fiind singurul monarh care afişează în mod vizibil doliul. Femeile sunt toate în negru, siluetele fiind ascunse sub vălurile lungi; nepoata lui Talleyrand, aflată în primul rând, îndeplineşte rolul de doamnă de onoare. Singurul Bourbon prezent este prinţul Leopold de Sicilia, dar toţi francezii din Viena sunt acolo, înghesuiţi în navele laterale. 250 de corişti interpretează un imn compus de compozitorul austriac Neukomm. Cine îi dirijează, fără orchestră? Salieri, vechiul rival gelos al lui Mozart, maestru de ceremonii al împăratului. Arhiepiscopul Vienei, prinţul de Hohenwart, 83 de ani, care era răcit de trei săptămâni, nu a mai putut pretinde că e în continuare suferind. Un preot urcă în amvonul din gresie dantelată, datând de la sfârşitul secolului al XV-lea. Intervenţia lui era cât pe ce să fie catastrofală. Bietul om scrisese o predică ridicolă: lăuda aptitudinile de lăcătuş

ale lui Ludovic al XVI-lea! Talleyrand, care a vegheat asupra fiecărui detaliu al ceremoniei, a citit textul. Îngrozit, a cerut membrilor ambasadei să îl rescrie în 24 de ore. S-a evitat astfel o predică „absolut nedemnă de subiect şi de auditoriu”. În schimb, nu au putut transforma vocea guturală, monotonă, cu un „intolerabil accent alsacian”, a preotului. De îndată ce a început să vorbească, câţiva ofiţeri ruşi nu s-au putut abţine şi au izbucnit în râs, lucru deloc apreciat de Alexandru I.

Seara, Talleyrand primeşte la palatul Kaunitz, unde, de ceva vreme şi din cauza bugetului exorbitant alocat slujbei de pomenire, a trebuit să se mulţumească doar cu cine simple, adesea numai în compania nepoatei, pe care oricum încerca să o seducă. Ambasadorul îşi adresează sieşi câteva complimente: „Nu a lipsit nimic de la ceremonie, nici pompa adecvată subiectului, nici alegerea spectatorilor, nici durerea pe care evenimentul evocat se cuvine să o stârnească întru veşnicie.”

Empatic, prinţul de Benevento îşi lasă oaspeţii cu gura căscată. Îndrăzneşte să îşi califice punerea în scenă drept o reuşită „edificatoare, impunătoare, eminentă” şi nu se teme să adauge: „Ce lecţie pentru regi, pentru toţi oamenii! Da, domnilor, această ceremonie este o mare lecţie!”

Aşa şi este. Numai că invitaţii, cunoscându-i

întreaga carieră, sperjururile şi oportunismul, primesc spusele lui drept o lecţie de ipocrizie. Talleyrand, slujitor credincios şi păzitor al memoriei lui Ludovic al XVI-lea? Viena a văzut ceva de neînchipuit!

În mijlocul acestei compasiuni forţate, un valet aduce două bilete. Unul de la Metternich, care îl informează pe stăpânul casei că toate cheltuielile pentru ceremonie vor fi preluate de Curtea Austriei. Cum suma se ridica la 100.000 de florini, ceea ce îl îngrijorase pe ambasador, domnul de Talleyrand este brusc uşurat, aproape vesel. Dragul de Ludovic al XVI-lea, ce minunat împărat francez, ah, ce clipe emoţionante... Celălalt mesaj îi aduce vestea că lacrimile ţarului Rusiei s-au uscat. Se află la prinţesa Bagration – pe care nu a putut să o vadă dimineaţă – unde se joacă o comedie, apoi un bal. Sunt prezenţi şi regii Prusiei şi Danemarcei. A fost o zi atât de grea! Prinţul de Benevento nu a atras atenţia că ţarul este urmat la o distanţă apreciabilă de aghiotanţii lui pentru că are detestabilul obicei de a scuipa peste tot! Alexandru I este un slav, nepot al unei nemţoaice (Ecaterina a II-a), care poate trece lesne de la râs la plâns, în vreme ce domnul de Talleyrand îşi planifică grijuliu emoţiile.

Zece zile mai târziu, Talleyrand îl informează pe Isabey că Ludovic al XVIII-lea îi acordă

crucea Legiunii de onoare, una dintre nenumărate decizii pe care Majestatea Sa regele le-a luat în spiritul Majestăţii Sale împăratul... De ce s-ar mai mira cineva că o decoraţie inventată de Napoleon pentru a-şi recompensa năbădăioşii este acordată unui artist care tocmai ce onorase regele martir? Împăratul? Se vorbeşte despre el, fără a se ajunge însă la un acord asupra viitorului lui, ca şi cum şederea forţată pe Insula Elba nu era decât o etapă. Metternich şi Talleyrand încrucişează săbiile. Austriacul favorizează disputele între Rusia care vrea să se mărească şi Polonia şi Prusia, care încearcă să rupă ceva din teritoriul Saxoniei. Talleyrand agravează divergenţele dintre Austria şi Anglia, amândouă preocupate de echilibrul european, care însă se vede altfel de la Viena şi de la Londra... Or, în culise acţionează un agent al lui Napoleon, Cipriani. De la Viena, indiciile lui îi dezvăluie că Europa, unită cu patru luni în urmă împotriva lui Napoleon, este acum dezbinată în privinţa viitorului. Spionii bonapartişti află că englezii propun ca prizonierul din Elba să fie deportat – ca un ocnaş! – pe Sfânta Elena. Aceste informaţii îl motivează pe împăratul detronat să îşi pregătească întoarcerea. Dar altul va fi motivul care îi va sluji drept pretext oficial lui Napoleon pentru a se plânge şi a suporta consecinţele.

La 15 februarie 1815, ţarul Rusiei îl întreabă pe Talleyrand de ce nu execută tratatul din 11 aprilie precedent prin care Ludovic al XVIII-lea se angaja să plătească două milioane ca rentă anuală lui Napoleon. Alexandru I, în pofida campaniei din Rusia, l-a considerat întotdeauna pe împăratul francezilor drept un frate şi îşi doreşte ca acesta să se exileze în Rusia; el este nemulţumit de laxismul financiar al monarhului Bourbon. „Cum Tratatul de la Paris nu a fost respectat, trebuie să cerem executarea lui: pentru noi e o problemă de onoare. Nu vom renunţa în niciun chip. Împăratul Austriei doreşte acest lucru la fel de mult şi vă rog să mă credeţi că este la fel de afectat ca şi mine.”

Talleyrand este pus în încurcătură. Ştie foarte bine că Ludovic al XVIII-lea şi miniştrii lui nu vor plăti pensia convenită. Mai ştie şi că opinia participanţilor la Congres se constituie într-un reproş puternic la adresa Franţei. Napoleon, care a fost mereu riguros în materie de bani şi detesta datoriile, se putea considera trădat... Este supărător că regele Franţei şi Navarrei nu îşi respectă angajamentul. O clipă, Talleyrand se gândeşte la un târg odios... în care el ar îndrăzni să ceară Angliei să achite renta prevăzută pentru prizonierul din Insula Elba! Între timp, lordul Castelreagh a trebuit să se întoarcă la Londra pentru o dezbatere parlamentară importantă. Cu acordul

premierului britanic, l-a desemnat drept succesor pe ducele de Wellington, ambasador la Paris. Acesta se află în Viena din seara de 1 februarie. Ce noroc, această numire! Se vor putea da o mulţime de dineuri şi baluri, iar acest ostaş prestigios va putea ţine piept ţarului, fiind totodată considerat de ceilalţi plenipotenţiari drept egalul lor. Nu este el cel care a eliberat Spania şi Portugalia şi a învins, în şase ani, toţi mareşalii lui Napoleon? În India nu s-a remarcat printr-un simţ aparte al negocierii, atât de rar la un militar?

Wellington îşi face o intrare senzaţională în Viena. Reuşeşte să le pună în umbră pe toate câte s-au întâmplat în ultimele cinci luni. Lumea vrea să îl vadă, să îl audă, să îl atingă pe acest englez încăpăţânat născut în Irlanda care a înfrânt geniul de artilerist al lui Bonaparte şi a obligat Corsica la o umilitoare retragere din Peninsula Iberică. În prima seară, când se află că ducele se duce la balul mascat de la Hofburg la braţ cu o doamnă cu chipul acoperit şi cu lordul Castelreagh, pentru care este ultima petrecere, se înghesuie 8000 de persoane. În Sala Redutelor, orchestra instalată la o tribună interpretează recenta Simfonie a VII-a a lui Beethoven, un omagiu remarcat: *Victoria lui Wellington în bătălia de la Vittoria,* care debutează cu o răsunătoare bătaie de tobe. Chiar surd, ţarul a fost impresionat. Muzeul

Vienei păstrează o gravură a acestei seri, datorată lui Carl Schütz, care anunţă stilul Biedermeier. Se fac pariuri legate de ceea ce va cere englezul, în câteva ceasuri mari averi îşi schimbă stăpânii. Talleyrand se informează: ducele şi-a făcut vizitele protocolare? Nu toate. Împăratul Austriei a răcit (la Sfântul Ştefan); regele Prusiei a uitat ora audienţei pe care a fixat-o el însuşi, zăbovind prea mult în atelierul lui Isabey, unde supraveghează executarea unei miniaturi a contesei Julie Zichy, pe care o adoră... Jenat de impoliteţea de care a dat dovadă, Frederic Wilhelm al Prusiei îi trimite veste lui Wellington că în scurt timp va fi la regele Bavariei, unde îl va aştepta. Ducele e copleşit: brusc, nu mai are nicio oră liberă în toată ziua. Astfel de susceptibilităţi nu pot decât să încetinească lucrările. Diplomatice.

5 martie 1815. Pe malurile Dunării, după o ultimă serbare magnifică, este înmormântat Majestatea Sa Carnavalul. Distracţiile au ţinut aproape două luni. În afara duratei apreciabile, o altă particularitate a *Fasching* este aceea de a organiza serbări în locuri aflate la mari distanţe unele de altele. Se putea pierde mai bine de o oră pe drum până acolo, iar la întoarcere, în zori, cele în jur de 4000 de felinare ale municipalităţii se stingeau, lumânările lor fiind consumate. Gata cu balurile mascate şi fastuoase, a venit vremea Postului. Cum nu se

mai dansează, pentru distracţie se organizează loterii caritabile. Acestea sunt catastrofice, pentru că lozurile prevăzute pe ascuns pentru femeile frumoase sunt atribuite, din greşeală, pocitelor! Da, gata cu râsul...

Dis-de-dimineaţă Talleyrand, aşezat în pat, îşi ascultă nepoata vorbind, fermecătoare de la primele ceasuri ale zilei. Pe o tavă din argint, un lacheu aduce un plic trimis de la Ballhausplatz, birourile lui Metternich. Ambasadorul francez îşi închipuie că austriacul îl anunţă ora următoarei conferinţe a delegaţilor. Aceasta este, de altminteri, o curiozitate a acestor reuniuni: nu sunt niciodată cu adevărat fixate dinainte. Convenirea unei zile şi a unei ore este deja o muncă în sine. O roagă pe frumoasa contesă să deschidă scrisoarea şi să o citească, sigur fiind că e o veste fără importanţă. Ea păleşte, stupefiată: Napoleon a evadat din Insula Elba!

Unchiul ei rămâne stană de piatră. Se aştepta la o asemenea veste cutremurătoare? Temerea că Congresul nu va folosi la nimic nu îşi are rostul, căci până acum nu s-a hotărât decât că... nu s-a hotărât nimic, în afară de Saxa şi Polonia. Şi regele?

Într-un astfel de moment, calmul celui de care Napoleon a avut atâta nevoie înainte de a ajunge să-l deteste, este calmul unui mare ministru. Dorothee este mult mai supărată decât el, căci astăzi ar fi trebuit să se ducă la

prinţesa Metternich. Avea programată o repetiţie pentru o comedioară de salon, cu o mică trupă de amatoare din lumea bună. Titlul: *Surdul sau înghesuiala de la han.*

Dorothee este dezamăgită: „Vai, unchiule, şi repetiţia mea?” „Va avea loc, doamnă...”

Îşi merită cu adevărat porecla de Sfinx. Dar în această zi de 5 martie 1815, domnul de Talleyrand, omul care a ţesut atâtea intrigi, a dejucat atâtea comploturi, a format atâtea coaliţii şi a uneltit atâtea contra-comploturi, va trebui să dea dovadă de o abilitate supremă. Şi de un mare talent diplomatic pentru a convinge Congresul să nu se dizolve, acoperit de ridicol... Sunt deja cinci zile de când Napoleon a debarcat în Golful Juan. Nava care l-a adus de pe Insula Elba pe ţărmul provensal se numea *Inconstantul.* La aşa echipă, aşa nume! Franţa este demnă de încredere?

Metternich nu a dormit decât două ceasuri. A lucrat mult în ajun. La ora şase dimineaţa, îl trezeşte valetul personal cu o depeşă urgentă, trimisă de la Consulatul general al Austriei de la Geneva, care confirmă evadarea blestematului de Napoleon.

Peste nici două ore, tot Hofburgul clocoteşte, iar cancelarul se află dinaintea împăratului. Francisc I de Habsburg este de un calm care te face să te aştepţi la ce poate fi mai rău dar, date fiind circumstanţele, e un lucru remarcabil:

„Dacă Napoleon are chef de aventuri, e treaba lui. A noastră e să asigurăm lumii pacea pe care el a tulburat-o săptămâni de-a rândul. Duceţi-vă imediat şi luaţi legătura cu împăratul Rusiei şi regele Prusiei. Spuneţi-le că sunt gata să dau ordin armatei noastre să ia calea Franţei. Nu mă îndoiesc că amândoi suverani vor fi alături de noi.”

La ora nouă, aceste două misiuni erau deja îndeplinite. În mai puţin de o oră, războiul a fost stabilit. La ora zece, ambasadorii se prezintă la Metternich, ai cărui valeţi au străbătut Viena ca nişte furnici. Talleyrand se preface că nu e la curent. După ce citeşte depeşa consulară, întreabă, impasibil:

— Ştiţi cumva unde merge Napoleon?

— Raportul nu spune nimic...

— Va debarca pe un ţărm oarecare din Italia şi se va arunca asupra Elveţiei, susţine ministrul.

Metternich răspunde:

— Va merge direct la Paris.

Cancelarul are dreptate. Talleyrand este cu adevărat tulburat. Mimează o detaşare demnă, ca şi cum această veste care a buimăcit Viena ar fi un fleac oarecare, dar în realitate numai la asta se gândeşte. Esenţialul este să nu se lase cuprins de îngrijorare. În seara aceea, Dorothee, „foarte aranjată şi foarte frumuşică”, joacă în

faţa Curţii în piesa programată. Curtea este împărţită în ceea ce priveşte intenţiile lui Napoleon, însă nu şi în privinţa sorţii care ar trebui să i se pregătească: un proces. Nu de un proces a avut parte şi Ludovic al XVI-lea, iar el nu avea milioane de morţi pe conştiinţă? Talleyrand este impresionat – orbit – de talentul nepoatei sale, care „a avut un excepţional succes". A doua comedie se numea – iar aceasta nu e o invenţie! – *Dansul întrerupt*! Ca să vezi... Talleyrand şi-a pus masca imobilă, i-a pierit cheful de glume.

În pauza dintre cele două spectacole, se mănâncă moderat – există Postul Mare şi post –, iar cineva dă toate asigurările că „Uzurpatorul" se îndreaptă spre Neapole. Talleyrand încearcă să prindă mingea din zbor: „Mă aşteptam eu! Nu va ajunge niciodată la Paris!" Comesenii se uită la Excelenţa Sa fără a-l crede. Pentru a-şi convinge auditoriul, ambasadorul conchide: „Omul acesta este nebun!"

Veştile care vin din Franţa, faimosul „zbor al Vulturului de la o clopotniţă la alta", năucesc Viena. În aer pluteşte anxietatea, deşi mai există ici şi colo câteva persoane care chicotesc în barbă, Napoleon păstrându-şi – aşa cum se întâmplă întotdeauna – numeroşi admiratori, adesea neaşteptaţi, în ţările pe care le-a învins. Balurile şi petrecerile sunt oprite; la fel şi răsuflarea dansatorilor. Cum? Drapelul tricolor

se înalţă din nou, iar pe drumul care îl duce spre Paris, rândurile partizanilor lui Napoleon se îngroaşă. La 13 martie, Metternich pune la cale un răsunător protest comun al aliaţilor (da, au reapărut), pe care Talleyrand nu îl poate contesta şi pe care Wellington, care a primit mână liberă, îl semnează primul: „Încălcând astfel convenţia care i-a stabilit domiciliul pe Insula Elba, Bonaparte distruge singurul titlu legal de care era legată existenţa lui. Întorcându-se în Franţa, cu planuri de tulburări şi răsturnări, s-a privat el însuşi de protecţia legilor şi a demonstrat în faţa Universului că alături de el nu poate exista nici pace, nici armistiţiu”.

Să ne închipuim Viena acelei seri de martie 1815. Există cei care au aflat vestea, dar sunt mulţi şi cei care, deşi în cele mai înalte poziţii, nu ştiu încă nimic şi vor afla despre fuga Căpcăunului cu o întârziere de 24 de ore. Aşa s-a întâmplat cu Maria Luiza, care şi-a petrecut ziua călărind în pădurile din jurul Palatului Schönbrunn. Rigiditatea reacţiei ei este exemplară. Nu scoate o vorbă, nu lasă să transpară nicio emoţie, apoi se închide în dormitorul ei. Doamna de Montesquiou, Mama Quiou pentru apropiaţi, guvernanta micului prinţ, o aude hohotind atât de tare, că suspinele ei se aud până în anticamera apartamentului. Chestiune de educaţie.

Congresul de la Viena este contrariat, frustrat că nu poate continua să se desfete cu această prelungire a „delicioaselor vremuri” despre care vorbea Talleyrand, evocând Vechiul Regim. Congresul nu se mai distrează. Talleyrand se întreabă ce Franţă reprezintă – sau ar vrea să reprezinte – o dilemă teribilă, pe care o vor trăi numeroşi funcţionari civili şi militari. Isabey este deja în drum spre Paris şi este unul dintre primii care îl vor saluta pe Napoleon în calitatea lui de stăpân – din nou – la Tuileries, în seara de 20 martie. Pe 4 aprilie, când regele şi Bourbonii fug, iar vestul Franţei regaliste se ridică împotriva „nebunului din Insula Elba”, Napoleon trimite o depeşă ambasadorilor. Îi asigură de dorinţa lui de pace şi de a respecta Tratatul de la Paris, semnat la 30 mai 1814. La Viena, Talleyrand se îndoieşte. Napoleon încearcă să lase să se creadă că Austria îl susţinea şi că el nu a debarcat în Franţa decât pentru că Ludovic al XVIII-lea nu şi-a respectat promisiunile financiare.

În ambasada lui, prinţul intrigilor este oare pregătit pentru încă un sperjur, adică e gata să se alieze din nou cu Bonaparte? În *Memoriile* pe care le-a dictat pe Sfânta Elena, Napoleon va sugera acest lucru, căci, aşa cum deja am spus, avea informatorii lui în labirintul vienez... ca toată lumea, de altfel:

Domnul de Talleyrand era mereu pregătit de trădare, dar era o complicitate aleatorie. Era de o circumspecţie extremă, se purta cu prietenii de parcă i-ar fi fost duşmani şi cu duşmanii, ca şi cum i-ar putea deveni prieteni... A aşteptat de două ori câte 24 de ore la Viena puteri depline pentru a putea negocia pacea în numele meu. Mi-ar fi fost însă ruşine să îmi prostituez în asemenea hal politica. Şi totuşi, se prea poate ca asta să mă fi costat exilul de pe Sfânta Elena, căci nu neg că are un talent rar şi ar fi putut, în tot acest răstimp, să încline semnificativ balanţa în favoarea mea.

Cu alte cuvinte, lui Napoleon nu i-ar fi fost pe plac trădarea lui Talleyrand în favoarea lui. Poate că Talleyrand şi-ar fi întors încă o dată straiul brodat pe partea cealaltă dacă fugarul l-ar fi contactat... La Viena, toată lumea se întreabă: în numele cui vorbeşte ambasadorul Franţei? El, care a tras atât de mult firele Istoriei şi şi-a schimbat convingerile în aşa fel încât să-i slujească interesele care erau, adesea, şi cele ale Franţei, ce atitudine va adopta? Nu există decât o certitudine: spiritul de cuceritor al lui Napoleon este cel mai mare duşman al gloriei sale.

În oraş, reacţiile sunt dintre cele mai contradictorii, dar ele provin din toate cercurile, iar unele reuşesc să spargă gheaţa convenţiilor de la deschiderea Congresului. Începând cu ambasada Franţei! Aşa se explică ezitările, mai

bine spus erorile de apreciere ale ambasadorului. Personalul diplomatic din jurul lui Talleyrand găseşte mai mulţi responsabili. După unii, vinovaţi sunt englezii, pentru că nu au supravegheat în mod adecvat exilatul pe care îl aveau în pază. După alţii, responsabil e ţarul, căci el a ales Insula Elba, „atât de aproape de coastele Italiei şi ale Franţei". Talleyrand s-a gândit în taină la Insulele Azore... În sfârşit, este blestemat Tratatul de la Fontainebleau, căci acesta nu îl constrânge pe Napoleon să rămână pe insula lui – nu este prizonier, ci exilat – şi Ludovic al XVIII-lea, care nu a rezolvat problema celor 2 milioane convenite...

Printre servitorii ambasadei, cărora şederea la Viena începea să li se pară monotonă, e o adevărată explozie de bucurie, care scoate la iveală o derută ideologică. Polonezii din Viena sunt în culmea fericirii. Iar regele Bavariei, multă vreme recunoscător lui Napoleon că i-a ridicat ducatul la rang de regat, dar care ulterior a trecut în tabăra aliaţilor, este terorizat, „deranjându-se la stomac, ceea ce i-a provocat o uşurare a măruntaielor ale cărei efecte nu vor întârzia să fie cunoscute"! Toate aceste neplăceri stârnesc râsul ţarului. Cele 100 de zile vor fi dificile pentru unele organisme... şi câteva conştiinţe. Ce era de făcut? Să tacă din gură şi să frunzărească gazetele. Sunt vânate toate ziarele care vin din Franţa şi, până pe 12 martie,

tăcerea presei vieneze este elocventă. Vienezii încearcă să îi tragă de limbă pe valeţii de la ambasade, pentru a afla ce conţin depeşele. Metternich pune la punct un sistem de supraveghere poliţienească; va începe să îi placă: agenţii lui cercetează hotelurile şi palatele, cerând mărturisiri sau informaţii de la servitorii care, de data asta, ştiu mai puţin decât stăpânii lor. În Viena circulau două soiuri de temeri. Prima e că Napoleon îi va vrăji din nou pe francezi, aşadar dispare orice speranţă de pace, vor trebui să o ia de la capăt cu războiul. A doua este că discuţiile laborioase şi acordurile smulse şi parafate după nopţi de veghe riscă să fie caduce. Tot ceea ce a fost stabilit se va nărui, anume preluarea Poloniei de către Rusia, extinderea considerabilă a teritoriului prusac, dominaţia austriacă în Italia de nord, Belgia unită împotriva voinţei sale cu Olanda. Edificiul fragil, autoritar, este ameninţat, la fel de derizoriu ca un castel din cărţi de joc. Un Congres inutil? Ar fi un alt dezastru. Şi rezultatul era atât de aproape! Câteva evenimente par a fi dintr-odată nepotrivite; seratele, desigur, dar şi aniversarea fiului lui Napoleon – împlineşte patru ani – care este marcată prin concedierea imediată a doamnei de Montesquieu şi punerea sub pază a copilului, căci exista teama că va fi răpit, ceremoniile din Săptămâna Mare, în timpul

cărora suveranii austrieci spală, în catedrală, picioarele a 24 de bătrâni, 12 bărbaţi şi 12 femei... Şi imaginea, nu mai puţin surprinzătoare, a prinţului Eugene care reapare în uniformă franceză în trăsura lui, lângă ducele de Wellington, în frac albastru, călare pe un bidiviu alb... Toate aceste incantaţii vor putea îndepărta ameninţarea unui nou conflict european? În cafenelele în care se vorbeşte din nou despre pericolele de odinioară care au constituit o ameninţare, pariurile sunt deschise. Fără entuziasm.

Napoleon a fost declarat în afara legii, Congresul este ridicol. Talleyrand îi scrie ducesei de Courlande, declarându-şi respingerea definitivă a lui Bonaparte, totuşi a aşteptat o săptămână întreagă: „Istoria nu furnizează niciun exemplu al unei asemenea respingeri din partea întregii suflări omeneşti. Nu se va mai putea spune că socrul lui îl susţine. Numele acestuia la sfârşitul acestei declaraţii nu va mai permite naivilor să creadă că mai există un azil pe undeva pentru Bonaparte”. La 25 martie, ambasadorul Franţei nu este invitat la semnarea unui nou tratat secret prin care erau mobilizaţi 600.000 oameni. Va adera şi el trei zile mai târziu, „în numele Majestăţii Sale preacreştine Ludovic al XVIII-lea”. Vechii noi aliaţi, adică inclusiv Franţa, apreciază că demersul lui Napoleon este sortit

eşecului. Sau cel puţin aşa încearcă să se convingă. Conferinţele militare se desfăşoară una după alta (în fine, se discută soarta Elveţiei), dar la 16 aprilie se adaugă alte rugăciuni. Timp de patru zile, bucuria lasă loc reculegerii. Congresul devine un centru de procesiune. Călugări, purtători de flamuri, elevi şi populaţia vieneză traversează străduţele şi înaintează în cortegiu până la Catedrala Sfântul Ştefan. Am putea crede că aceste manifestaţii sunt expresia unui puternic sentiment antifrancez. Pentru cei loiali lui Bonaparte, este un spectacol penibil. La fel este şi pentru cei care îşi doresc pacea. Un martor povesteşte despre efectele acestei ardori religioase şi patriotice care îi şochează pe cei care nu mai vor un război după atâtea luni de diplomaţie: „[...] Aceste cântări armonioase şi monotone, acest marş grav şi lent, ordinea şi regularitatea ceremoniei, această adunare de femei, mame, soţii, absenţa soldaţilor pentru care sunt înălţate rugile, toate vestesc tot atâtea lacrimi şi nenorociri, încât nu există spectator care să nu fie mişcat până în străfundul sufletului, indiferent cărei naţiuni i-ar aparţine”.

Viena nu poate măsura amploarea efervescenţei din Europa. Dar ceea ce se află dezvăluie o confuzie de nedescris. La Londra, de pildă, Parlamentul refuză să se arunce într-un nou război doar pentru că Franţa şi-a schimbat

guvernul sau chiar regimul. Pe coasta Adriaticii, la Rimini, Murat cheamă la arme pentru a intra în Italia, apoi îi pune pe fugă pe austriecii care ocupau Bologna. La Paris, o abundenţă de satire, de pamflete şi de fiţuici mai mult sau mai puţin clandestine îl înfierează pe „evadatul din Insula Elba”. Cu toate că, la întoarcerea lui, Napoleon a abolit oficial cenzura, redactorii-cenzori mânuiesc cu măsură foarfecă. Pe la colţuri, se poate citi în gazeta regalistă *Journal du Lys:* „Monstrul care ne-a guvernat nu are de partea lui decât canaliile. Bonaparte s-a întors în fruntea unei cete de sărăntoci. E urmărit de ura şi de dispreţul tuturor francezilor” ceea ce este fals dacă ne luăm după ceea ce scrie *Le Moniteur,* ziarul oficial al celui aflat cu adevărat la putere: „Împăratul nu vrea să domnească decât printr-o constituţie făcută şi acceptată în interesul şi prin voinţa naţiunii”. Ludovic al XVIII-lea, aflat la Gand, îşi face un cabinet în exil în cadrul căruia interimatul simbolic al Ministerului de Interne este asigurat de Chateaubriand. Văzându-l pe regele prăbuşit în jilţul său, vicontele scrie că „legitimitatea zăcea în magazie, ca o trăsură veche şi stricată”.

Mai amabili, partizanii lui Ludovic al XVIII-lea îl numesc, fără glumă – se zâmbeşte totuşi „Tatăl nostru de la Gand”!

29 martie 1815. Wellington, pe care toată Viena îl recunoaşte graţie splendidului său

costum roşu, părăseşte oraşul îngrijorat şi se duce la Bruxelles, pentru a prelua comandamentul trupelor engleze, căci se teme de o ofensivă în Belgia a „micului rege din Insula Elba”. Şederea la Viena a durat mai puţin de două luni, iar activitatea lui diplomatică a fost scurtă, dar decisivă, în vreme ce comunicarea cu premierul britanic era mai curând aleatorie. La sosirea ducelui la Viena – era 3 februarie – pictorul Isabey, impresionat de Wellington, a dorit să îl reprezinte şi pe el în tabloul pe care tocmai îl termina şi care a devenit celebru. Emisarul britanic nu a ezitat, deşi nu participase încă la nicio şedinţă! Isabey l-a reprezentat pe duce din profil, asigurându-i că semăna cu marele rege Henric al IV-lea. Isabey l-a linguşit pe duce. Auzind toate acestea, Metternich a transmis pictorului care-şi făcea bagajele de întoarcere că era păcat, dat fiind că „[...] era un diplomat suficient de bun pentru a face parte din Congres”. Un lucru este cert: Isabey şi-a întrerupt celebra compoziţie în care toţi participanţii se află în jurul unei mese. Va lua din nou pensula când lucrurile vor fi mai sigure...

După cum constată ambasadorul Talleyrand, diplomaţii nu mai sunt utili la Viena, poate doar pentru a semna, totuşi, un act final. Ar fi de neconceput ca şapte luni de discuţii să nu fie finalizate printr-un document de încheiere. Din

27 aprilie, Ludovic al XVIII-lea îşi roagă ambasadorul să i se alăture la Gand. Pe 5 mai, Majestatea Sa insistă, poruncindu-i să părăsească Viena „de îndată ce veţi fi semnat în numele meu actul final al Congresului”. Regele îi acordă reprezentantului său trei zile pentru a porni la drum. Or, pe 11 mai Talleyrand încă se află la Viena, ceea ce este surprinzător, căci „afacerile germane şi italiene” sunt în curs de reglementare; principatele sunt împărţite ca recompense. Prinţul-diplomat este campionul teritoriilor mici. Unele îi datorează, în mod nesperat, supravieţuirea. Acesta este cazul principatului de Monaco, suprimat de Revoluţie, restabilit de Napoleon, ameninţat din nou cu dispariţia, familia Grimaldi punându-se în serviciul împăratului în virtutea acordurilor din secolul al XVII-lea, care stabileau ca prinţii din această casă să se ralieze Franţei când aceasta este în pericol şi sub arme. Congresul, aplecat asupra acestui puzzle de teritorii minuscule, aude pe la sfârşitul şedinţei un Talleyrand radios glăsuind: „Şi prinţul de Monaco va reintra în statele sale!”

Prin această frază, consemnată în declaraţiile oficiale, Monaco există şi astăzi, graţie acestui avocat al celor slabi. Cauze mici, dar un mare rol... Ambasadorul domină Congresul minorităţilor. Am putea vedea aici dovada neaşteptată a unei generozităţi politice a lui

Talleyrand. Ca de fiecare dată, dincolo de orice discurs sclipitor, Sfinxul îşi slujeşte propriile interese. Printre poreclele pe care i le atribuise Napoleon, se afla şi titlul de prinţ de Benevento, un mic oraş din Italia meridională care aparţinea Sfântului Scaun din 1053 şi constituia o enclavă în Regatul Neapolelui. Papalitatea nu aprecia deloc că un preot răspopit domneşte asupra moşiilor bisericii şi se comportă ca un stăpân. Regiunea suferise deja două uzurpări în Regatul Neapolelui, cea a lui Joseph Bonaparte, apoi aceea a lui Joachim Murat. Titlul acesta îi aducea lui Talleyrand 60.000 de franci pe an. Astfel, ne putem explica mai bine de ce întârzia el la Viena. Reglementând soarta statelor mici, pare altruist faţă de cei modeşti... Aşa este, numai că, exact ca de obicei, încearcă mai ales să îşi salveze patrimoniul. Demersul lui este aproape la vedere. Din decenţă – sau prudenţă – a renunţat la titlul de prinţ de Benevento de la întoarcerea lui Napoleon, cerând să fie anunţat peste tot numai sub numele de prinţ de Talleyrand, sperând, de altminteri, că Ludovic al XVIII-lea îi va acorda alt titlu, mult mai evocator pentru o monarhie legitimă. La cinele vieneze, vecinii de masă ai reprezentantului Bourbonilor îi cer noutăţi despre personaje bonapartiste care poartă nume de victorii; iar Talleyrand afişează brusc un dispreţ faţă de nobilimea imperiului: „Nu am auzit niciodată”, răspunde el

sec.

Luptând împotriva spolierilor cărora le-au căzut victime statele mici ale Europei, Talleyrand îşi prelungeşte un foarte personal Congres de la Viena, acela al recuperării sinecurilor sale. Nu contează că îi iau Benevento, oricum nu a fost niciodată acolo, dar să nu i se mai dea cei 60.000 de franci, da, poate fi supărător! Dosarul acesta este jenant. Metternich îl susţine, încântat să poată da o lovitură bisericii, oricum prea puternică şi prea bogată. Dacă austriacul ar fi spus „*Nichti*” – conform partonimului său – manevrei ambasadorului afacerist, acesta din urmă şi-ar fi ţinut cuvântul dat lui Ludovic al XVIII-lea în misiva din 27 mai: „Sire, nu voi mai avea onoarea de a scrie Majestăţii Voastre din Viena. Voi porni la drum şi voi depune curând la picioarele voastre omagiul respectului şi devotamentului meu”.

Când îndrăzneşte să scrie această minciună, Talleyrand nu face decât să-l ducă cu zăhărelul pe monarh. E imperios necesar să semneze el însuşi actul final, nu un plenipotenţiar oarecare, aşa cum a dorit regele. Ce-i pasă lui Talleyrand, de pildă, că mareşalul Berthier şi-a pierdut titlul de prinţ de Neuchâtel, iar principatul lui e restituit Prusiei! Până la 28 mai, doar Metternich şi colaboratorii lui apropiaţi au adulmecat motivele ascunse ale ciudatei prezenţe a lui

Talleyrand la Viena, în vreme ce nepoata lui a pus să i se pregătească bagajele, căci îşi va părăsi unchiul şi se va duce să îşi viziteze domeniile prusace. La sfârşitul lui mai, încăpăţânarea lui Talleyrand de a-şi tranzacţiona titlul devine cel mai scabros subiect de bârfa. Timpul presează, cu atât mai mult cu cât Europa face front comun împotriva lui Napoleon. Trebuie să rezolve repede. Viena se face ecoul nerăbdării ambasadorului care se preface în continuare că pledează cauza celor uitaţi pe harta atât de complexă a Europei. Spionii lui Metternich transmit tot mai multe mesaje de alertă: „Intrigi pentru Benevento” (notă din 28 mai), „Înverşunarea lui Talleyrand” (notă din 1 iunie). Manevra e expusă public, Talleyrand nu mai e diplomat, ci un negustor de uzurpări care îşi lichidează stocul. Nu aşteaptă decât o compensaţie (pentru a nu mai datora nimic imperiului) şi nu va pleca fără un acord în acest sens. O va căpăta după o discuţie interminabilă, cvasiorientală, dacă ne luăm după spusele lui Metternich: „Asia începe pe Landstrasse”, strada pe care se afla reşedinţa francezului. După o negociere sordidă, ambasadorul, care cerea şase milioane, nu va obţine decât unul şi jumătate de la... regele din Neapole şi papă! Admirabil lucru, reuşeşte să vândă un avantaj napoleonian unor simboluri ale Vechiului Regim! Sesizând această josnicie

suplimentară şi aceste socoteli de buticar, Chateaubriand îl asigură pe Talleyrand de tot dispreţul său printr-o formulă şfichiuitoare, ce vestea lumii întregi că ambasadorul şi-a vândut „livreaua când şi-a schimbat stăpânul”...

În sfârşit va putea pleca din Viena. Oraşul e părăsit de mult de monarhii care l-au onorat. Opt luni de petreceri, de calcule politice savante, de afaceri de tot felul, se încheie într-o uimitoare simplitate. Viena nu mai este centrul Europei, nici portul păcii; s-a întors vremea armelor. Până când războiul va decide definitiv dacă este posibilă o Europă restaurată, cea de dinaintea uraganului napoleonian, sau dacă se va impune o Europă a lui Bonaparte, împotriva tuturor aşteptărilor, trebuie să se tragă cele mai bune concluzii. Diplomaţii speră, discret, că ultima soluţie va fi scoasă din uz. Wellington şi-a primit ordinele şi 500.000 de soldaţi ar trebui să scape definitiv omenirea de acest supărător Bonaparte. Viena şi-a regăsit aspectul primăvăratic. Chiar dacă serbările au luat sfârşit de săptămâni bune – ele au ajuns la un moment dat să fie fastidioase şi complet paralele cu situaţia reală – vremea superbă îi scoate pe vienezi din case. Au dispărut blocajele din cauza cortegiilor. Viena e din nou a vienezilor şi, cum e „cald ca în mijlocul verii”, plimbările în Prater şi Augarten vestesc întoarcerea la o viaţă normală. Metternich însuşi îşi părăseşte

cartierul general de la cancelarie şi se duce la casa lui din Rennweg, unde dăduse baluri mascate. Această reşedinţă, destinată odihnei, construită pentru el, se numeşte Villa Metternich şi este plină de comori de artă şi înconjurată de grădini superbe. Pentru a respira un aer mai proaspăt, fără miasmele răspândite de conspiratori, cancelarul ia masa sub umbrar; câteva personaje secundare de la Congres trec să îşi ia rămas-bun de la el. În sfârşit! Viena continuă să se golească, pradă unei transformări liniştitoare, ca şi cum aceste opt luni nu ar fi fost decât o febră provocată artificial. Aşa a şi fost, într-un anumit sens. Totuşi, câteva obiceiuri proaste subzistă. Astfel, la 25 mai, oraşul a fost trezit de fanfară la ora... trei şi jumătate dimineaţa! Nu era decât începutul sărbătorilor procesiunii *Corpus Christi,* când oamenii erau obligaţi să îngenuncheze la fiece colţ de stradă, în fiece piaţă. Oamenii au crezut că vine vreun suveran, ca în iarnă. Şi apoi, nimeni nu îl va regreta cu adevărat pe Castelreagh, delegatul britanic, şi pe soţia lui. Era caraghioasă şi lipsită de speranţă încercarea lor de a dansa pentru a mai da jos din grăsime. Însă ambasadorul şi nevasta lui cea înaltă, zdravănă şi blondă au lăsat amintiri neplăcute comercianţilor de pe Graben. Ei şi-au închipuit că acest cuplu fără copii avea plăcerea de a face cumpărături. Aşa că, în primele zile,

toţi se înghesuiau să îi poftească în prăvălia lor sau rearanjau vitrinele, în speranţa că vor atrage atenţia reprezentantului Majestăţii Sale. Dar au fost repede dezamăgiţi. Conform relatării unui martor indignat: „Lordul şi lady Castelreagh puteau fi văzuţi peste tot, pe străzi, prin buticuri, plimbându-se la braţ, intrând în toate magazinele, cerând să li se arate tot ce avea de vânzare locul respectiv, apoi plecau fără a cumpăra niciodată nimic”. Vienezii îşi vor mai aminti că acest diplomat a dat cele mai puţine petreceri, cu excepţia unui bal grandios, în ianuarie. În acest început de vară al anului 1815, adevărata Vienă scapă de importurile de mondenităţi care din luna septembrie a anului trecut i-au adus bogăţie, ruină şi faimă. Ca în fiecare an, se oferă bucheţele de lăcrămioare. După ce a fost o prezenţă cu adevărat apăsătoare în săptămânile de negocieri, Napoleon e acum departe.

Pe 9 iunie, plenipotenţiarii semnează în sfârşit actul final al Congresului de la Viena. Numeroşi artişti au imortalizat aceste clipe ale istoriei, însă Isabey este ilustratorul oficial, dacă ne este permisă exprimarea. În Muzeul Vienei se află o gravură de Godefroy. Lucrarea este un exemplu interesant de pictură istorică relatând un eveniment într-o manieră care transcende timpul, nefiind surprins începutul ori sfârşitul acţiunii, ci simbolul ei. Este deopotrivă şi o

deschidere, ca şi o concluzie a acestor dezbateri. Acest tablou celebru nu reflectă semnarea actului, ci o şedinţă atemporală. Suntem, simultan, cu două luni mai devreme, întrucât Wellington, în colţul stâng, tocmai soseşte şi este primit de Metternich, în picioare şi cu pantaloni albi, dar suntem şi după 18 iunie, când acelaşi Wellington, generalisim al armatelor aliate, l-a învins definitiv pe Napoleon la Waterloo şi i-a liniştit pe plenipotenţiarii – se vede după zâmbetul lor! – care nu mai erau de mult la Viena, inclusiv Wellington! O altă particularitate a acestui Congres de la Viena este aceea că a fost în mare parte pictat înainte de întoarcerea din Insula Elba, iar comandarea, ca şi executarea lui excludeau orice reapariţie a lui Bonaparte în tabloul frământărilor europene! După zborul triumfal al Vulturului era riscant... Câte simboluri ne dezvăluie această pânză aflată în sala mare de la primul etaj din Ballhausplatz! Împăratul Francisc, gazda supremă, nu apare ca suveran austriac, dar ca împărat german, adică aşa cum era înainte de 1806, ca şi cum Napoleon nu ar fi schimbat nimic, asta deşi personajele adunate aici au venit pentru a discuta tocmai despre viitorul efemerelor cuceriri ale Corsicanului. Isabey nu poate reda nuanţele, ezitările, opoziţiile, toate târguielile din aceste opt luni de zile, şi nici realitatea contextului; totuşi, lucrarea aceasta

este foarte instructivă. În colţul drept al tabloului, un bust al lui Kaunitz ne sugerează că Austria Mariei Tereza nu a fost înghiţită de poftele Corsicanului şi ne vom lămuri curând de acest lucru. Sunt 23 cu toţii, aceşti plenipotenţiari, dintre care nouă sunt aşezaţi pe scaune şi fotolii. Personajele principale sunt surprinse în plină acţiune. Talleyrand nu putea fi aşezat decât în prim-plan – doar el comandase tabloul! – cu mâna dreaptă odihnindu-se pe catifeaua mesei; poziţia picior peste picior îi permite lui Isabey să mascheze cu îndemânare infirmitatea francezului. Este, aceasta, şi o modalitate prin care pictorul îi mulţumeşte ambasadorului că l-a inclus în delegaţia lui. Nesselrod, rusul, aflat lângă Metternich, în picioare, se apleacă uşor ca pentru a lua la cunoştinţă despre un document pe care se pregăteşte să-l ia cu mâna dreaptă. Tot în picioare, dar de cealaltă parte a mesei, se află prusacul Humboldt. Lângă el, secretarul Congresului, austriacul Gentz, pare a citi una dintre foile împrăştiate pe masă; el este memoria dezbaterilor. În partea de jos, în centru, opt steme, cele ale ţărilor semnatare, sunt separate printr-o etichetă. Pe aceasta se poate citi: „Congresul de la Viena. Şedinţa plenipotenţiarilor celor opt puteri semnatare ale Tratatului de la Paris”. Viena-Paris? Cum să îi explici regelui Ferdinand al VII-lea al Spaniei,

multă vreme prizonierul lui Napoleon în castelul Valençay, la Talleyrand, că „acum nu se pune problema de a menţine Tratatul de la Paris, ci de a-l reface”. Declaraţia aceasta datează din 9 iunie; ea marchează încheierea oficială a Congresului, semnată de 21 de diplomaţi. Opt zile mai târziu, înfrângerea de la Waterloo le dă acestor domni toate asigurările că acordurile semnate la Viena vor fi respectate. Până la acest moment, vreme de nouă zile, toate convenţiile au fost ca şi suspendate, neaplicate întrucât erau inaplicabile. Nimic nu era sigur. Aşa gândea şi Talleyrand, care nu a pornit la drum decât la 10 iunie, după ce a încredinţat interesele francezilor însărcinatului cu afaceri al Spaniei. Încetineala căutată cu care ambasadorul lui Ludovic al XVIII-lea se îndreaptă către stăpânul lui de moment este revelatoare. Are grijă să întârzie – nu se ştie niciodată! – aşa că la trei zile după Waterloo, la 21 iunie, el era încă la Aachen (Aix-la-Chapelle), unde şi află vestea. În sfârşit... Emisarul regelui Franţei sare imediat în apărarea monarhiei... nu de alta, dar e oricum salvată! Ajunge cu întârziere în Belgia, lucru asupra căruia Ludovic al XVIII-lea, vulpe bătrână, îi atrage atenţia cu umor. Talleyrand oferă bărbatului masiv o scuză dezamăgitoare şi insipidă: „Neplăcerile călătoriei, Sire...”

În realitate, când a ajuns la Mons, Talleyrand

şi-a trimis secretarul la Neapole pentru a solicita de urgenţă milioanele de pe urma titlului de Benevento pe care îl vânduse. Deciziile Congresului de la Viena trebuiau puse în aplicare, inclusiv negocierile foarte personale ale ambasadorului, congresul lui personal de târguieli. Talleyrand şi-ar fi dorit să zboare în ajutorul Bourbonilor, dar nu cu buzunarele goale... Cum afacerile lui erau rezolvate, acum se putea ocupa de cele ale Europei. Vechea ordine este restabilită, cu câteva excepţii notorii: statele ecleziastice, oraşele libere din Germania şi republicile italiene ale negustorilor. Marea câştigătoare este Austria. Ea îşi întăreşte dominaţia, cerând şi primind Veneţia şi obţinând o influenţă extinsă în peninsulă. Sfântul Imperiu nu se reface, fiind înlocuit în schimb de Confederaţia Germană. Chiar dacă această nouă confederaţie dispune de o dietă federală la Frankfurt, suveran este împăratul Austriei, care domneşte asupra a 39 de state. În practică, Viena rămâne capitală şi după congres, iar Austria nu domină decât statele germane. Chiar dacă bilanţul este fragil, nicicând nu se vor mai vedea o asemenea strălucire şi nicio asemenea lipsă de cumpătare la vreun congres din veacul al XIX-lea, indiferent unde va fi fiind acesta, la Laybach ori Verona, la Paris ori Berlin.

Una dintre consecinţele acestei supremaţii

regăsite a Habsburgilor este întărirea puterii lui Metternich. Este jandarmul Europei. Iar nepotul suveranului său, aflat la Schönbrunn, este cel mai preţios ostatic al lui. Vulturaşul este asemenea tatălui său, într-o cuşcă aurită, însă fără vreo speranţă de evadare. La Viena se află, aşadar, sub supraveghere poliţienească, cel mai delicat moştenitor napoleonian, un copil de cinci ani. Până la Waterloo, era un risc. Acum, e o speranţă destrămată. Europa Prinţilor se va reconstrui şi perpetua, fără ca el să joace vreun rol. Cu partizanii lui va fi şi mai rău: în trei ani, bunicul lui îi va acorda titlul de duce de Reichstadt, sfârşind prin a-l lipsi de toate rădăcinile lui franceze şi francofone. Acesta este cel mai uimitor, cel mai emoţionant – şi adesea necunoscut – rezultat al Congresului de la Viena: fiul lui Napoleon a devenit vienez...

Capitolul VII
Cripta cu fantome

Intrarea este discretă, modestă. Faţada, tencuită în roz şi alb, dominată de o cruce enormă, dă spre câteva trepte, apoi urmează un coridor lung şi întunecat. Până nu demult, vizitatorii se prezentau în faţa unei mese simple şi îşi cumpărau bilet de la un călugăr. Omul Domnului aminteşte de statuia strecurată într-o firidă exterioară, care îl reprezintă pe Marco

d’Aviano, legat al papei care a susţinut armata lui Carol de Lorena. El este cel care a oficiat o slujbă pe înălţimile de la Kahlenberg, ce dominau Viena, în dimineaţa zilei de 12 septembrie 1683. Erau clipele de dinaintea bătăliei cu turcii.

Pe dreapta, se coboară pe o scară abruptă care, pe la mijloc, este împodobită cu o inscripţie latină: *Silentium*! („Linişte!”) O recomandare tot mai greu de respectat în condiţiile afluenţei de vizitatori de după căderea Zidului Berlinului şi deschiderea graniţelor. Pentru a primi cât mai bine mulţimea de curioşi, intrarea publicului a fost deviată spre dreapta, pe lângă clădirea care dă în Neuer Markt, în plin centru. Tăcerea pe care se cuvine să o păstrezi într-un astfel de loc este cea pe care Istoria însăşi o impune. Cripta Capucinilor este un loc impresionant, nu la fel de atrăgător ca Hofburg sau Schönbrunn, dar a cărui importanţă istorică impune o vizită dacă manifestăm un interes pentru Viena. Preferabil ar fi să mergem dimineaţa, când se deschide grilajul. Nu ratez niciodată o vizită aici. Până la sfârşitul monarhiei, cripta era deschisă publicului vienez de Ziua Morţilor, iar străinilor – în orice zi. Vizitarea, gratuită, se făcea pe atunci în mod obligatoriu sub îndrumarea unui frate capucin, care stătea în sacristie. Aparţinând unui ordin al călugărilor cerşetori, el spera la o pomană

pentru săraci.

Cripta Capucinilor este şi titlul unui roman celebru de Joseph Roth, început în 1916 şi terminat în 1938. Este o continuare a *Marşului lui Radetzky,* care se sfârşeşte la moartea lui Franz Joseph. Aceste două cărţi, majore şi tulburătoare, trebuie citite şi recitite, într-atât de bine evocă, sub strai romanesc, naufragiul Austriei imperiale şi suferinţele Vienei în perioada interbelică. De altminteri, în această epocă, între 1933 şi 1936, exteriorul criptei a fost transformat pe baza vechilor planuri şi schiţe, pentru tricentenarul începerii primelor lucrări. Aici, în subsol, s-a săpat cavoul suveranilor şi al apropiaţilor lor. La origine, în acest loc se afla o mănăstire – există şi astăzi una, care nu se vizitează – precum şi o biserică, ambele ctitorite de împărăteasa Anna la începutul secolului al XVII-lea. Ea şi soţul ei, Mathias, au pus să se construiască, începând din 1619, un prim cavou, dar obiceiul de a primi rămăşiţele membrilor dinastiei nu datează decât din 1633, căci lucrările au fost de lungă durată. De-a lungul veacurilor, cele 10 săli boltite au fost mărite, transformate, completate cu o parte nouă, pentru a obţine în cele din urmă o prezentare mai puţin dezordonată a sicrielor, cele mai multe din cupru, unele bătute în argint. Aici odihnesc, în morminte simple sau grandioase, aşezaţi în ordine cronologică, 12

împăraţi, 17 împărătese şi peste 100 de arhiduci şi arhiducese. Mai întâi Habsburgii, apoi familia Habsburg-Lorena au fost admişi aici; lipsesc totuşi câţiva membri ai ilustrelor familii, vom vedea mai târziu din ce motive.

Aproape de vechea intrare, nu putem ignora monumentalul sarcofag dublu în stil rococo destinat Mariei Tereza şi soţului ei. O lucrare concepută de Balthasar Moll, începută din 1753, când cuplul suveran era în viaţă. Artistul ridicase deja mormântul lui Carol al VI-lea. Cei doi soţi, parţial lungiţi pe un pat de protocol, sunt puşi faţă în faţă, într-un dialog mut pentru eternitate. Basoreliefurile reprezintă încoronarea lor. Deasupra lor, un înger gata să sufle din trompetă în ziua Judecăţii de Apoi. În colţuri, capete de mort încoronate ne provoacă un anume disconfort. Trebuie să înţelegem că aceste sculpturi subliniază maniera în care Casa de Austria priveşte cu familiaritate moartea, considerând-o o pregătire pentru lumea de dincolo. Din cele 139 de sicrie din cripta imperială unul singur nu aparţine unui membru al familiei, cel al contesei Fuchs, guvernanta Mariei Tereza. Împărăteasa o preţuia atât de mult, încât i-a acordat o distincţie de onoare: dreptul de a fi înmormântată în necropola privată. Acest panteon cuprinde şi morminte foarte simple, cum ar fi cel al lui Iosif al II-lea, a cărui sobrietate contrastează cu somptuozitatea

celor ale părinţilor săi.

Nu căutaţi mormântul lui Carol Quintul, înhumat la Escorial, lângă Madrid, nici pe acela al lui Franz Ferdinand, arhiducele asasinat la Sarajevo împreună cu soţia în 1914. Amândoi îşi dorm somnul de veci la castelul Artstetten, la 100 kilometri vest de Viena. Noul moştenitor desemnat de Franz Joseph se însurase, din dragoste, cu o aristocrată cehă, dar această legătură nu a avut binecuvântarea imperială; aşadar, copiii acestui cuplu foarte unit nu aveau dreptul să urce pe tron; părinţii lor, care au fost primele două victime ale războiului din 1914–1918, au fost îngropaţi, conform dorinţei lor, în minunatul castel care domină Dunărea, unde se organizează cu regularitate remarcabile expoziţii istorice.

Nu vom găsi nici mormântul succesorului lui Franz Joseph, nepotul arhiducelui Franz Ferdinand şi ultimul suveran al Austro-Ungariei, împăratul şi regele Carol, mort la Madeira în 1922. Mormântul lui se află şi astăzi în acelaşi loc, iar în noiembrie 2014 a fost beatificat. De la această dată încoace s-a pus adesea problema repatrierii rămăşiţelor sale, dar autorităţile de la Funchal şi Madeira nu simt deloc nevoia să se despartă de un om care a iubit această insulă, în pofida teribilului său exil, şi constituie şi un punct de atracţie turistică mai important decât s-ar putea crede. În schimb, văduva lui, regina

şi împărăteasa Zita, pe care am avut onoarea să o întâlnesc cu prilejul întoarcerii ei triumfale la Viena în 1983 şi care a decedat la 14 martie 1989, a fost înmormântată aici la 1 aprilie, ziua în care se comemora moartea soţului ei, conform dorinţei sale. Preşedintele Republicii Austria a asistat la funeralii, ceea ce a stârnit criticile împotriva lui; trecutul de simpatizant hitlerist îi era reproşat tot mai apăsat într-o acuzaţie cât se poate de tardivă, cu atât mai mult cu cât acest aspect nu l-a împiedicat să fie ales secretar general al Organizaţiei Naţiunilor Unite. Primarul Vienei, socialistul Helmult Zilk, a fost şi el prezent. În schimb, cancelarul Franz Vranitzky a refuzat, declarând că „Zita Habsburg este o persoană particulară", ceea ce a scandalizat mulţi vienezi. Această înmormântare a căpătat alura unor funeralii naţionale, totuşi este important de precizat că acestea nu au costat niciun ban statul sau oraşul, cheltuiala fiind în întregime suportată de familie. Într-o primă etapă, sicriul Zitei, simplu şi auster, a fost depus provizoriu la picioarele unei statui a Fecioarei în chip de *Mater Dolorosa,* care deschidea braţele spre nefericirile imperiului; statuia era un dar al femeilor maghiare după moartea lui Sissi, pe care au venerat-o. Sissi şi Zita, aceste două soţii de împăraţi, nu putea fi mai diferite una de cealaltă, şi asta sub toate aspectele. Să amintim

aici că, după 18 ani, timp în care monarhia dualistă a fost lipsită de suverană, anume din 1898 până în 1916, în timpul Primului Război Mondial, a venit Zita, care a fost împărăteasa curajului şi a nefericirii, ultima suverană peste 55 milioane de supuşi care vorbeau 15 limbi şi practicau cinci religii.

Pentru funeraliile ei, la care au asistat peste un milion de suflete, a fost scos vechiul dric care poate fi văzut în Muzeul Trăsurilor de la Schönbrunn. Vizitiii şi grăjdarii şi-au dat toată osteneala pentru a reconstitui echipajul tras de opt cai, la fel ca odinioară, care urmau să conducă dricul pe străzile Vienei, dintr-odată transportată în altă epocă, în pofida câtorva polemici minore şi indecente. Aici, trebuie să spunem câteva cuvinte despre protocolul funebru urmat de dinastie vreme de secole.

Până la moartea tatălui lui Franz Joseph, arhiducele Franz Karl, decedat la 8 martie 1878, era în uz o procedură foarte dură. Înainte de înmormântare, inima defunctului era extrasă, apoi pusă într-un vas canopic care era depus în cripta din Biserica Augustinilor. Apoi, viscerele erau aşezate într-o urnă din argint şi închise sub pecete într-o cutie metalică rânduită pe o etajeră, în cripta Catedralei Sfântul Ştefan. Această împrăştiere a rămăşiţelor răspundea unei duble precauţii. Pe de o parte, ea amintea de vanitatea vieţii pământeşti. Pe de altă parte,

aşa cum a confirmat preotul-paznic de la catacombele catedralei, păstrarea rămăşiţelor în lăcaşe diferite permitea credincioşilor să se roage mai bine pentru sufletele celor dispăruţi. Cu cât existau mai multe locuri pentru a implora iertare pentru greşelile lor, cu atât aveau speranţe mai mari că vor putea ajunge în paradis. Or, acest obicei, eliminat de Franz Joseph, este la originile unei surprinzătoare neînţelegeri istorice care îl implică pe fiul lui Napoleon. E vremea să o risipim.

În noua criptă, amenajată în 1961, există un sicriu adesea ignorat de vizitatori. Este cel al Mariei Luiza, a doua soţie a lui Napoleon, împărătească a francezilor, apoi ducesă de Parma, moartă în 1847. Sarcofagul dreptunghiular din bronz, decorat cu coroane de iederă, este ornamentat, la cap şi la picioare, cu un cap de leu care ţine în gură un inel. La mormântul ei, unde se observă o cruce simplă, precum şi o inscripţie latină care îi indică identitatea, sunt depuse cu regularitate bucheţele de violete. Oraşul Parma, recunoscător faţă de binefăcătorii săi, a cerut de mai multe ori transferarea trupului neînsufleţit. Zadarnic. Fiul ei, ducele de Reichstadt, a fost înmormântat alături de ea între 1832 şi 1940. Apoi, a fost transferat la Paris, în Domul Invalizilor, alături de tatăl său, Napoleon I. Evenimentul este cunoscut de

vienezi, de parizieni şi de toţi istoricii. Cu toate acestea, mulţi consideră că misterul subzistă: acest adolescent fragil, răpus de tuberculoză la 21 de ani, odihneşte la Paris... sau la Viena? Da... şi nu.

La moartea lui, era în vigoare protocolul amintit mai sus. Napoleon al III-lea avusese ideea de a repatria rămăşiţele la Paris, dar fusese refuzat. Pentru a-şi justifica refuzul, împăratul Franz Joseph a amintit că fostul rege al Romei îşi dăduse sfârşitul sub identitate austriacă, iar Curtea Habsburgilor ţinuse, în 1832, un doliu de şase săptămâni în memoria lui.

Însă Viena a plâns mai curând după fiul unei arhiducese a Austriei, nu după copilul lui Napoleon. Aşa că decenii de-a rândul cel supranumit în Franţa Napoleon al II-lea şi-a dormit somnul de veci în Cripta Capucinilor, într-un sicriu dublu, între mama şi bunicul său. În 1938, la puţin timp după anexarea Austriei, Otto Abetz, ambasadorul celui de-al Treilea Reich la Paris, şi-a însuşit ideea acestei restituiri, apreciind că acest gest generos şi spontan va folosi apropierii franco-germane, a cărei cauză o servea. La acea dată, sugestia lui nu a avut ecou nici la Viena, nici la Berlin şi cu atât mai puţin la Paris. După înfrângerea francezilor din 1940, Otto Abetz reia propunerea şi de astă dată jură că va izbuti. Îşi pledează cauza în faţa

lui Hitler şi îi sugerează să purceadă la mutarea rămăşiţelor pe 15 decembrie 1940, la exact 500 de ani de la întoarcerea cenuşii lui Napoleon la Domul Invalizilor, din iniţiativa regelui Ludovic Filip. Atunci fusese o ceremonie grandioasă, organizată în spiritul reconcilierii naţionale. Cancelarul acceptă mutarea de la 15 decembrie 1940 cu un scop secret, acela de a-l face pe mareşalul Pétain să se întoarcă la Paris, ceea ce ar fi fost spectaculos din punct de vedere simbolic. Dar şeful statului francez declină invitaţia: exact în acea zi trebuia să conducă, la Vichy, un important Consiliu de miniştri care avea pe ordinea de zi înfiinţarea unei Adunări consultative.

Deşi foarte dezamăgit că „Învingătorul de la Verdun” nu a dorit să participe la această comemorare dublată de un omagiu excepţional din partea Germaniei, Hitler nu se opune totuşi întoarcerii rămăşiţelor Vulturaşului. Dar... ce rămăşiţe? Doar trupul păstrat în Cripta Capucinilor. În graba pregătirilor ori poate din ignoranţă sau dispreţ faţă de străvechiul ritual al dispersării, nu este scos din criptă decât sarcofagul depus în 1832. Putem presupune că nu s-a cerut acordul familiei de Habsburg-Lorena; arhiducele Otto, capul casei imperiale, fusese obligat să fugă din ţara lui. Citise *Mein Kampf* şi prevenise Europa – zadarnic! – că Hitler va declanşa un nou război mondial; iată

de ce fiul cel mare al Zitei a devenit o ţintă a naţional-socialismului. Cancelarul a încercat chiar să îl răpească cu ajutorul unui comando de 50 de oameni, însă încercarea a eşuat. Ca răzbunare, Hitler a dat *Anschluss*-ului pe care îl pregătea un nume de cod explicit: „Operaţia Otto”.

Această întoarcere „incompletă” (nu avem alt cuvânt la îndemână...) a fiului lui Napoleon şi al Mariei Luiza începe la 12 decembrie 1940. Mormântul este deschis în prezenţa capucinilor; o gardă spectaculoasă îi prezintă onorurile militare lui Napoleon al II-lea. Apoi, un cortegiu compact se îndreaptă spre Gara de Vest, una dintre cele şapte gări mari din Viena, care aparţinea fostei companii de căi ferate ce purta numele împărătesei Elisabeta. Într-o atmosferă ciudată şi sinistră, trenul special, cu perdelele trase, este gata de plecare. Sicriul este urcat într-un vagon transformat în capelă, în care se află o cruce înaltă de mai bine de un metru. Porţile metalice, grele, se închid, doi soldaţi prezintă onorul în faţa vagonului împodobit cu blazonul regelui Romei, care îşi dobândeşte, postum, identitatea de la naştere.

Ofiţerii urcă într-un vagon-salon şi un vagon de dormit; ei vor însoţi sicriul. Seara, după alte onoruri, convoiul părăseşte Viena şi se îndreaptă spre Paris cu viteză redusă. Ajunge în capitala împietrită din cauza înfrângerii şi a

frigului în ziua de sâmbătă 14 decembrie, la ora 23; călătoria a durat 48 de ore. Pe peronul Gării de Est aşteaptă o escortă. Sicriul este coborât, aşezat pe un afet de tun şi, din nou, se dau onoruri militare germane celui care nu a domnit niciodată înainte de această plecare spre Domul Invalizilor. O ploaie rece, amestecată cu fulgi de zăpadă, cade peste un Paris întunecat şi tăcut. La Invalizi, 200 de soldaţi din Garda republicană formează un cordon dublu; nemişcaţi, ei ţin în mâini torţe cu răşină. La exact 100 de ani de la sosirea sicriului lui Napoleon I se desfăşoară, cum scrie presa vremii, „un eveniment istoric care, prin grandoarea lui simplă, a fost un impresionant spectacol”[16].

De atunci, Vulturaşul odihneşte alături de tatăl său, cel puţin aşa se spune. Numai că inima şi viscerele lui sunt tot la Viena, lucru uşor de verificat dacă se cere permisiunea pentru două vizite speciale. Inima se află în capela din dreapta altarului Bisericii Augustinilor. Este foarte mică, iar în 1940 accesul la ea a fost zidit, poate pentru a se evita furtul acestei preţioase relicve. Din 1618, 53 de inimi sunt păstrate aici, pe două etajere din marmură, în formă de potcoavă. Urnele sunt de dimensiuni

[16] Numai partea austriacă a acestui transfer ne interesează aici. Să amintim, totuşi, că ger era şi la 15 decembrie 1940, şi la 15 decembrie 1840. Această similitudine în materie de temperaturi a iscat o vorbă de duh din partea câtorva parizieni prezenţi, prea puţin numeroşi: „Noi avem nevoie de cărbune, iar ei ne trimit cenuşă”!

variabile, din aur sau argint. Cea a ducelui de Reichstadt se află pe primul raft, a zecea de la stânga spre dreapta. Este uşor de recunoscut, căci este singura care are un semn distinctiv, fiind înconjurată de o panglică tricoloră subţire. Viscerele sunt, şi ele, închise într-o urnă de argint umplută cu alcool şi depusă sub altarul principal al Catedralei Sfântul Ştefan. În catacombe se află rămăşiţele a 11.000 de persoane. Acolo, sub o cruce, a fost binecuvântat, alături de alţii, şi trupul neînsufleţit al lui Mozart, a doua zi după deces, la 6 decembrie 1791. După ce trecem de scări şi de nenumărate porţi şi grilaje pe care numai un călugăr le poate deschide, descoperim, pe un coridor boltit, şiruri de nişe cu zăbrele, pe ambele părţi. 70 de urne mari sunt aranjate într-o ordine nouă, stabilită în 1957. La al doilea nivel, pe dreapta, un fel de cutie mare cu capac metalic închide *intestina* fiu lui lui Napoleon. Trebuie să precizăm că în 1940 starea lor de conservare era degradată, alcoolul atacând receptaculul interior; a fost nevoie ca după război să se treacă la o delicată operaţie de transvazare.

Cititorul trebuie să ştie că nu dau toate aceste amănunte macabre pentru că mi-ar face plăcere, ci doar în numele exactităţii istorice. De fapt, când Europa voia să sancţioneze Austria pentru alegerile ei electorale naţionaliste, am

fost surprins – cum uimiţi au fost şi alţi oameni bine informaţi, şi nu puţini chiar au râs – de un lung articol al lui Bernard-Henri Levy[17], apărut în *Le Monde,* numărul de joi, 2 martie 2000. În „Austria după BHL" putem citi că, vizitând Cripta Capucinilor, acest mu safir inspirat s-a recules mai ales la mormântul Vulturaşului (lucru imposibil, după cum tocmai am demonstrat) şi la cel al lui Carol (la fel de fals) şi că sicriul lui Sissi i s-a părut „fermecător, acoperit de mici ofrande, la fel ca altarul prinţesei Diana" (!), adăugând că mausoleul Mariei Tereza avea forma „unei imense prăjituri vieneze", ceea ce indică o concepţie cel puţin curioasă despre patiseria vieneză... Cu atâtea erori şi halucinaţii, am tras concluzia că BHL trebuie să fi fost tulburat de epuizanta sa vizită la Capela Capucinilor, părându-i-se că vede ceea ce milioane de turişti nu au putut vedea. Trebuie să îl iertăm pe domnul Bernard-Henri Levy pentru viziunile sale. Este filosof, nu istoric.

În cripta cea nouă, trei sarcofage cu picioarele în formă de labe cu gheare atrag atenţia mulţimii. De la stânga la dreapta, aici odihnesc Sissi, Franz Joseph (mormântul mai înălţat) şi fiul lor, arhiducele Rudolf. Cadavrele lor sunt întregi. Împărăteasa şi regina Elisabeta, asasinată la Geneva la 10 septembrie 1898 de

[17] Bernard-Henri Lévy (n. 1948), filosof, şi scriitor francez (n. red.).

un anarhist italian, a fost a doua înhumată aici; mormântul ei este mereu acoperit cu flori. Franz Joseph, născut la Schönbrunn în 1830, a murit în 1916, după una dintre cele mai lungi domnii din istorie, 68 de ani. Soarta l-a cruţat şi nu a mai apucat să vadă prăbuşirea şi destrămarea imperiului său multinaţional. Şi sicriul lui este acoperit cu flori, mai ales după 1990. Rudolf, găsit mort în pavilionul lui de vânătoare de la Mayerling, este eroul unei pasionante enigme postume, care împarte şi astăzi opinia publică în mai multe tabere. Toate par a indica – cum am fost în măsură să stabilesc într-o carte recentă – că ipoteza conform căreia s-ar fi sinucis după ce şi-a omorât amanta, pe tânăra Maria Vetsera, nu este credibilă. Mormântul tinerei, aflat în cimitirul Heiligenkreuz, a fost profanat în două rânduri; medicina legală a stabilit că Maria nu a fost omorâtă cu un glonţ în tâmplă, ci cu o lovitură în cap cu un obiect care nu era armă, mai probabil o unealtă agricolă, cel puţin aşa mi-a spus împărăteasa Zita. Pe mormântul lui Rudolf nu sunt aproape niciodată flori. Ne amintim că, la câteva zile după înmormântarea lui, o mână anonimă a depus pe sarcofagul lui o crenguţă de salcâm, semn al apropierii defunctului de cercurile francmasonice, pe care le-a frecventat. Tatăl lui, informat fiind, a poruncit să fie imediat înlăturată această mărturie supărătoare. Presupunem că, dacă s-ar

deschide acest mormânt care conţine unul dintre cele mai răsunătoare mistere ale veacului al XIX-lea, acesta din urmă ar putea fi măcar parţial explicat. Însă autorităţile şi familia imperială se opun, în numele cuvenitei odihne în pace a celor răposaţi.

Acest trio de fantome ilustre întruchipează apoteoza unei puteri regăsite, expansiunea unei capitale, apoi convulsiile unui stat citat ca exemplu, precum şi ultimele clipe de fast imperial, toate adunate laolaltă în aşa-numita „Apocalipsă veselă”. Toate acestea au început după Congresul de la Viena, când oraşul, uşurat, ameţit de febra plăcerilor, a adoptat un nou imn naţional şi, în acelaşi timp, a impus o nouă semnătură internaţională: Majestatea Sa Valsul...

Capitolul VIII
Majestatea Sa Valsul

Între 1815 şi 1848, Viena cunoaşte o perioadă foarte fericită. Arbitru al păcii în Europa, Metternich a devenit jandarmul ei. Regimul, uneori fals indulgent, alteori poliţienesc, se topeşte într-o artă de a trăi care a revenit la valorile simple. Capitală a Europei în timpul Congresului, Viena se eliberează de rigorile unui protocol prea sufocant, aşa cum scapi de o haină care îţi este prea strâmtă. Spiritul de

familie, cultivat deja pe vremea Mariei Tereza, a revenit la mare cinste. Mobilierul şi decoraţiunile dau tonul. Stilul Biedermeier acordă prioritate confortului. Până şi împăratul Francisc devine burghez, primindu-şi supuşii în zilele de miercuri, în audienţe lipsite de strălucire. Succesorul lui, Ferdinand I, îndrăzneşte să se ducă fără escortă în Prater, plimbându-se alături de ceilalţi; nu este atent decât să răspundă la salutul trecătorilor care îl recunosc. Curtea şi oraşul par a fi pe punctul de a aţipi, delectându-se cu moca, ciocolată şi produse de patiserie. Cafeneaua Hugelmann, de la malul Dunării, are clienţii ei, în timp ce apare o altă adresă care atrage clienţi din ce în ce mai fideli, adevăraţi pelerini ai gustărilor la orice oră; este vorba despre celebra cofetărie Demel. O adevărată instituţie, aflată astăzi între Hofburg şi Graben. Acest restaurant-salon de ceai cu personal de servire exclusiv feminin a fost înfiinţat în 1786. Este atât de cunoscut, încât a devenit un loc de la sine înţeles de întâlnire pentru unii călători. Indiferent care le-ar fi itinerarul, se reunesc aici (din întâmplare, susţin ei!) pentru a se delecta cu un suculent şi pufos *Strudel* cu mere călduţe. Să privim faţada. Nu s-a schimbat nici măcar la căderea Habsburgilor, aşa că sigur nu se va mai schimba. În 1921, Anna Demel, care avea un ochi de vultur, ştia că trebuia să salveze toate

rămăşiţele de demult, pentru că ele vor deveni atuuri ale unui viitor în acel moment foarte întunecat. Salonul de ceai era un fundament al civilizaţiei vieneze şi aşa trebuia să rămână. Într-o epocă în care era interzisă – şi reprimată – orice aluzie la monarhia dualistă, căci se proclamase republica, proprietarul a pus să se picteze din nou literele aurite care semnalau că *Demel şi fiul* erau furnizori ai Curţii regale şi imperiale. Nu aveai cum să nu vezi inscripţia; este acolo şi astăzi, refăcută cu regularitate, pe un fond întunecat, la fel ca pe cutiile cu ciocolată şi bomboane. Această încăpăţânare de neclintit în pofida multor alte încercări i-a adus Annei Demel, în 1952, numirea ca prima femeie consilier pentru comerţ din Austria.

Această perioadă liniştită care durează din 1825 până în 1830 este adeseori numită *Vormärz* („înainte de martie”), aluzie la zilele insurecţionale din 1848, căderea lui Metternich şi înscăunarea lui Franz Joseph. Dacă e să dăm crezare unora, nu s-ar fi întâmplat nimic extraordinar, ca şi cum Viena, epuizată de interminabilul Congres, urma o convalescenţă prudentă. Totuşi, dacă există un element de noutate în toţi aceşti ani, acela este ascensiunea valsului, pe care nu voi avea indecenţa de a-l califica drept vienez, într-atât de limpede este că nu poate fi decât vienez!

Genii precum Haydn, Mozart, Beethoven şi

Schubert nu au avut, oficial, urmaşi pe măsura lor. Da, ei sunt inovatori, sclipitori, eterni. Dar când la Viena se rosteşte numele Strauss, tatăl şi fiul, nimeni nu se gândeşte la un gen minor. Beethoven, Wagner, Verdi şi Mahler vor recunoaşte ei înşişi titlul de nobleţe al valsului, ce ajungea până la a atinge puterea evocatoare a simfoniilor. Este o muzică diferită, cu alte finalităţi, oferind un cocteil de veselie, de nostalgie şi fineţe fără precedent. *Iubeşte, bea şi dansează* este titlul uneia dintre aceste neobişnuite compoziţii. Fără vals, oraşul s-ar fi cufundat încet într-o plictiseală stil Ludovic Filip. Iar noi am fi fost privaţi de nenumărate clipe de visare. Ce poate fi mai grăitor decât anul 2000, cu 300 de baluri între ziua Anului Nou şi Miercurea Cenuşii[18], fără a mai pune la socoteală spectacolele muzicale permanente?

La Viena, nu există bal fără vals. Şi nu există vals fără Strauss, această dinastie care a însoţit-o pe aceea a Habsburgilor şi i-a supravieţuit. Valsul nu este doar o revoluţie intelectuală prin compoziţie şi ritm, este şi o eliberare fizică şi socială. Până la apariţia lui, dansul rămânea o înşiruire de figuri severe. Menuetul este o constrângere, cadrilul o traversare a salonului, iar galopul – un asalt de

[18] Prima zi a Postului Mare la catolici. Denumirea se datorează obiceiului ca ramurile de salcie (palmier etc.) sfinţite de Floriile din anul precedent să fie aduse la biserică spre a fi arse; cenuşa lor se presară pe fruntea credincioşilor la ieşirea de la slujbă (n. red.).

cavalerie fără cai. Pe scurt, dansul e o înlănţuire de mondenităţi distante, repetitive, plictisitoare şi obligatoriu în grup. Nu este admisă nicio fantezie. Corvoadă protocolară, interzice până şi cea mai mică plăcere. Partenerii abia dacă se ating, se salută adesea, înaintează, dau înapoi; dansul e un set de manevre de brigadă mondenă, fastidioase, reci şi lipsite de intimitate. Şi aşa va fi până la începutul secolului al XIX-lea. Apariţia valsului e un spectacol nemaivăzut: doi necunoscuţi, un bărbat şi o femeie, vor avea dreptul să-şi unească mâinile, să se cuprindă în braţe, să-şi încrucişeze privirile şi să alunece împreună într-un vârtej al bucuriei. Nemaivăzută, această îndrăzneală a bărbatului de a cuprinde o femeie de după talie; nemaivăzută, această replică a partenerei, care îşi pune mâna înmănuşată pe umărul partenerului! Nu mai numără nimeni cadenţa, se lasă în voia muzicii! Dirijorul unei mici orchestre de tavernă mi-a spus: „La Viena, valsul e în aer. Se învaţă aproape de la sine”. Şi, spre stupefacţia generală, valsul generează o viziune inedită, aceea a unui cuplu. Un cuplu de dansatori. Oamenii dansează vals, căci curiozitatea aceasta a trebuit să poarte un nume. Balul se deschide cu un vals. Putem dansa o sută sau doar două. De acum înainte, muzica de dans poate fi atât spectaculoasă, cât şi intimă. Se va valsa la Hofburg, dar şi în satele

din jurul Vienei, la Grinzing, la Nussdorf sau la Sievering. Se valsează în ţinută de gală, în uniformă şi rochie lungă sau în costum ţărănesc, din pânză groasă. Va fi interpretat la fel de bine la un pian sau de o orchestră de 100 de muzicieni, va fi imperial şi popular, rural şi citadin. Valsul vienez este cel mai formidabil melanj social care s-a văzut vreodată, strecurându-se în toate mediile sociale, captivând toate vârstele, spulberând graniţele tuturor convenţiilor. Dacă secolul al XIX-lea european cunoaşte cel puţin două revoluţii, în 1830 şi 1848, la Viena valsul simbolizează o metamorfoză fără victime; nu există niciun învins, doar învingători, fericiţi să se învârtă până ameţesc, contemporani cu o extindere a oraşului şi o înflorire a vieţii culturale. Bastioanele pe care Napoleon le-a pulverizat cu tunurile lui în februarie 1809 sunt transformate în grădini publice: Volksgarten şi Burggarten. Când Viena, care număra pe atunci 200.000 de locuitori, începe să danseze, aproape 50.000 de persoane dau năvală în acest loc, în care se oficiază un nou ritual. Localurile din Prater se specializează, devin palate ale vârtejurilor.

Catedrala Sfântul Ştefan, situată în centrul Vienei, este considerată un simbol al oraşului (acuarelă de Eduard Gurk, 1830).

Al doilea asediu al Vienei de către otomani, 1683
(tablou de Frans Geffels, sec. XVII).

Palatul Belvedere superior a fost construit între 1714 și 1722, în stil baroc, de arhitectul Johann Lukas von Hildebrandt, ca reședință de vară a lui Eugeniu de Savoia. Aici s-a semnat, la 15 mai 1955, tratatul prin care Austriei i se recunoșteau independența și neutralitatea.

Maria Tereza (1717–1780). Tabloul (pictat de Martin van Meytens, circa 1744), în care suverana apare în costum oriental, cu o mască în mână, este expus la Palatul Schönbrunn.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791). Portretul compozitorului a fost realizat după moartea sa de Barbara Krafft (1819). Mozart s-a născut la Salzburg și a murit la Viena.

Scara interioară a somptuoasei clădiri a Operei de Stat din Viena, inaugurată în mai 1869.

Acest imobil mai puțin obișnuit, realizare a pictorului și arhitectului vienez Friedensreich Hundertwasser, a fost construit între 1983 și 1985.

Apollo, de pildă, luxos, dar cu un gust discutabil pentru Antichitate (un vag stil „Întoarcerea din Egipt”, comparabil cu extravaganţele de astăzi din Las Vegas!), Apollo, aşadar, poate primi 4000 de persoane. La fel cum apariţia căii ferate va provoca îngrijorări şi comentarii ştiinţifice stupide, are şi valsul dreptul la comentariile lui negative. De pildă, nu este deloc recomandat în *Enciclopedia exerciţiilor fizice:* „Încă de la intrarea în sala de bal, persoana dăruită cu simţul ritmului este incomodată de excesiva rapiditate a valsului. Aceste mişcări dezordonate, aceste salturi sălbatice provin, incontestabil, nu din caracterul specific al valsului, ci din vertijul propriu dansatorilor”. O gimnastică periculoasă! Dacă evoluţiile, încă lente, îi surprind pe spectatorii acestor demonstraţii, angoasa se preschimbă în teamă când e vorba despre învârtitul în cerc! Asta e adevărata noutate şi lumea îşi pierde capul! Valsatorii nu mai văd sala, nu se mai văd decât pe ei înşişi. Dansează ochi în ochi. Sunt singuri... doar ei doi. Câţiva oaspeţi veniţi din statele Germaniei de nord protestante, sunt scandalizaţi. O îmbrăţişare dansată este nu numai un atac la morală, ci contravine chiar şi igienei! Un medic debarcat din Hamburg compune un opuscul în care denunţă riscurile acestui dans al Diavolului sub titlul *Dovada că vasul este principala cauză a slăbiciunii trupului*

şi spiritului generaţiei noastre. Vast program, nu glumă! Alţi credincioşi subliniază „indecenta şi abominabila manieră în care bărbaţii fac femeile să se învârtească, mai ales când aceasta are drept rezultat fluturarea fustelor şi expunerea celor ce ar trebui să rămână ascunse”. Despre utilitatea jupoanelor! Aceşti Tartuffe ai dansului au pierdut deja: epidemia dansului a cuprins şi familiile!

Cum a fost trăită la Viena ecloziunea acestui fenomen unic în lume? Originea valsului este, fără îndoială, rurală, şi urcă până la începutul secolului al XVII-lea, însă locul nu a fost aflat cu exactitate nici astăzi. Unii văd în vals o adaptare a voltei provensale; alţii, o transformare a dansurilor numite „germane”, foarte în vogă la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Polcile şi galopurile venite din Stiria, din sudul Austriei, la sfârşitul domniei Mariei Tereza, sunt încetul cu încetul concurate de un dans mai puţin epuizant şi, mai ales, mai distins, în timpul marilor sărbători rurale. Spre 1810, această modă pune stăpânire şi pe Viena, făcându-şi câteva debuturi mondene remarcate în timpul Congresului. Este creditat cu o origine în Tirol, sub numele *Ländler,* şi nu este numit încă vals, deşi se dansează în trei timpi. Sunt influenţate şi anumite partituri ale lui Haydn şi Mozart. Orchestre modeste – vioara este piesa de bază şi, uneori, unica – cântă prin cabarete şi hanuri,

de obicei pe malurile Dunării. Aceste localuri sunt în general dărăpănate, însă vinul e bun, iar muzica stârneşte pofta de a sări de pe scaun şi de a trage după tine o parteneră (sau a te lăsa tras), într-un vârtej de senzaţii noi. Odinioară, un bărbat sau o femeie putea dansa singur (ă). De acum înainte, acest duo obligatoriu transformă viaţa socială, întrucât două corpuri sunt în permanenţă faţă în faţă în loc să se încrucişeze, să se întâlnească, să se salute şi să se despartă în aceleaşi eterne figuri impuse. Înainte de vals, dansul nu era decât un balet; de acum înainte, este un dialog. Are temple construite special pentru el, iar supuşii credincioşi umplu sălile de bal. Încă o revoluţie! Până la începutul secolului al XIX-lea, palatele şi castelele aveau săli de banchete sau de recepţie, unde se putea dansa. La Viena au fost construite săli imense dedicate în întregime şi exclusiv valsului. Adevărate cazinouri, la fel de vaste cum vor fi gările, aceste catedrale ale dansului îi ajută pe vienezi să reziste şi să evadeze din numeroasele lor necazuri, printre care înfrângerea suferită de armatele austriece în faţa lui Napoleon şi criza economică provocată de devalorizarea florinului. Valsul devine o armă. El alungă greutăţile cotidiene. Şi astăzi, iarna, lângă un hotel faimos, un patinoar permite vienezilor să se relaxeze după o zi de muncă. Construirea acestor locuri care vor

deveni legendare va juca un rol important în extinderea şi transformarea oraşului; această muzică spumoasă duce la creşterea numărului de locuri de întâlnire, aşadar şi circulaţia trăsurilor şi a primelor omnibuze trase de cai, a restaurantelor şi braseriilor. Peste tot, prin toate grădinile, răsar chioşcuri, iar ciocolata şi urciorul cu vin însoţite de un dans devin repede un obicei. Valsul furnizează locuri de muncă multor oameni.

Dar mişcarea este încă puţin şovăielnică, iar interpreţii sunt mediocri. Dansul are nevoie să fie reglementat, scris, orchestrat. Valsul îşi aşteaptă adevăraţii maeştri.

Gândul ne duce, inevitabil, la numele Strauss, cei doi Johann, tatăl şi fiul. Cu toate acestea, trebuie să facem mai întâi dreptate adevăratului „inventator" al valsului şi primului său „promotor": Joseph Lanner, născut în 1801. Tatăl lui, mănuşar, i-a asigurat o copilărie îndestulată, într-o familie cu dare de mână. Dar la 12 ani, întorcând spatele unui viitor deja stabilit, junele Lanner este muşcat de demonul muzicii şi scârţâie toată ziua pe corzile unei viori de care nu se mai desparte. Din fericire pentru apropiaţi şi vecini, are talent! Intră în orchestra unui anume Pamer, care cântă la Para de aur, o crâşmă sordidă în care de la bucătărie vin mirosuri greţoase. Pamer e un beţiv. Nu poate cânta fără a da pe gât, între două bucăţi

muzicale, o halbă de bere cu spumă. Rezultatul este mereu acelaşi: se clatină pe estradă, înjură clienţii şi muzicienii famelici, totuşi publicul mai vrea. O isterie. Ce atmosferă, mai ales după căderea definitivă a lui Napoleon! Ciudatul Pamer este saltimbancul graţie căruia valsul trece zidurile Vienei, căci lumea vine să asculte şi, mai ales, să îl vadă pe apucatul care îşi termină seara înecat în bere... Printre muzicienii care îl suportă pe irascibilul şef de orchestră se face remarcat un alt tânăr, cu o mare dexteritate. Nu bea deloc şi, la fel ca Joseph Lanner – faţă de care e mai mic cu trei ani – cântă foarte curat şi corect. Acest muzician născut în 1804, cu coama neagră, privirea întunecată şi tenul măsliniu, are înfăţişare de ţigan. Este adevărat că navele venite din Ungaria sunt încărcate de tot felul de oameni, atraşi de plăcerile Vienei. Este Johann Strauss-tatăl. S-a născut în cartierul Sfântul Ulrich, astăzi districtul 8. Tatăl lui, un hangiu înglodat în datorii, a fost găsit înecat în Dunăre în perioada Congresului de la Viena. Nu s-a putut stabili niciodată dacă a fost sinucidere sau accident. Fiul lui ar fi trebuit să fie legător, şi-a făcut ucenicia cu tutorele lui, însă a preferat arcuşul şi sonorităţile viorii, tăiatului filelor şi cleiului. Lanner şi Strauss împart acelaşi pupitru, dar şi şuturile în fund când Pamer – care are găselniţe muzicale deloc neglijabile –

nu mai ştie să îşi dirijeze orchestra. Băieţii au răbdare: oare Mozart nu a îndurat acelaşi tratament?

1819. O dată mare în istoria valsului şi a acestor doi tovarăşi de sclavie. Pamer şi muzicienii lui sunt angajaţi la braseria Speri, care dispune de una dintre cele mai vestite săli de dans din Viena. În sfârşit un loc serios!

Dar o altercaţie aprigă între Pamer şi Joseph Lanner năruie toate planurile violonistului de 18 ani. Părăseşte ocna muzicală şi, împreună cu doi camarazi cehi, fraţii Drahanek, îşi înfiinţează propria orchestră, un trio. Sala lui? Praterul! Începe prin a cânta pe o alee, pe sub copaci; mulţimea se înghesuie. Un proprietar de tavernă îi propune o estradă. Câştigurile lui? Câteva monede care cad în farfurioara pe care muzicienii ambulanţi o trec de la o masă la alta. În scurt timp, hangiii îşi dispută aceşti violonişti de talent care se prezintă bine şi sunt pe placul clienţilor. Mai ales Johann Strauss, acest băiat frumos şi tenebros, care are un fel aparte de a privi insistent femeile... deşi are doar 15 ani! Adolescentul nu seduce doar prin talent; întreaga lui personalitate degajă un farmec irezistibil, care îi va aduce deopotrivă şi plăceri, şi necazuri. Cântă o vreme la hanul Cocoşul roşu, într-un cartier din nord, astăzi districtul 9, de-a lungul canalului Dunării.

Viaţa de boem este făcută din miracole care

apar între două drame. Johann Strauss se alătură grupului pe care nu îndrăznim să îl numim orchestra lui Lanner. Un cvartet, însă foarte apreciat. După cum am văzut, străinii rămaşi la Viena după Congres au prins gustul acestor concerte dansante după care sunt înnebuniţi vienezii. Lanner îşi măreşte echipa; sunt 12 acum, cu el cu tot. Acest muzician încăpăţânat şi muzica lui diferită încep să fie luaţi în serios. Cum se numeşte? „Vals”? Da, asta e, „vals”... Lanner este atât de solicitat, încât îşi permite luxul de a-şi vinde compoziţiile unui editor, Diabelli, compozitor ratat, dar om de afaceri viclean. Lanner se prinde repede şi îşi schimbă editorul, oferindu-şi serviciile – dacă nu vă supăraţi! – onorabilului Haslinger, editorul lui Beethoven şi al lui Schubert, care îi dă mai mulţi bani decât concurentul. Între Lanner şi Strauss există o competiţie corectă, însă cel mic nu este compozitor. Încă. Va deveni din întâmplare, într-un moment de slăbiciune a şefului lui. Într-o seară, Joseph Lanner, care promisese publicului un nou vals, rămâne fără inspiraţie creatoare. Nimic nou! Johann Strauss îl salvează, compunând o bucată impetuoasă, senzuală, care debutează printr-un atac brutal. În această seară din anul 1820, publicul vienez aude primul vals al lui Johann Strauss-tatăl... fără a-i cunoaşte numele, căci Lanner, ingrat, uită să îl dezvăluie. Se va impune în scurt timp. S-a

născut un talent excepţional. Valsul primeşte paşaportul definitiv pentru Viena.

Cum ambiţia îi dă aripi, Strauss îl anunţă pe Lanner că îl părăseşte. În 1825, într-o seară – scena se petrece la Cocoşul roşu – Lanner este obligat să informeze obişnuiţii localului că nu îl vor mai asculta pe tânărul Strauss, 21 ani.

Discursul lui se încheie într-o notă de invidie, amărăciune şi o gâlceavă neaşteptată. Când va realiza cât de grosolan a fost, Joseph Lanner va dori să îşi exprime regretele. Nu va izbuti cu adevărat decât compunând o bucată inspirată de acea circumstanţă, *Valsul despărţirii.* Incidentul este primul care oferă valsului o panoplie de motivaţii. Vor exista valsuri pentru întâlniri, iubiri care se înfiripă, despărţiri, pentru arbori şi păsări, pentru vin şi trandafiri, pentru Dunăre şi multe alte emoţii. La Viena, valsul însoţeşte viaţa cotidiană.

Dar Strauss mai are un motiv pentru care îşi doreşte independenţa. Cum o sedusese pe fiica patronului braseriei, Anna Streim, cu trei ani mai mare decât el, este constrâns să se însoare cu ea, căci fata este însărcinată. Nu e sigur că şi-ar fi dorit acest mariaj căci, în aceeaşi perioadă, cere un paşaport pentru a se duce în statele Coroanei imperiale, fără îndoială la Graz, adică departe de Viena... Vrea să fugă? Prea târziu! Contractul de căsătorie îi interzice – oare de ce! – să continue „producţiile muzicale”;

trebuie să se mulţumească să fie „profesor de muzică”. Din fericire, Johann Strauss îşi uită angajamentul (în toate sensurile cuvântului!) şi în 1827 îşi înfiinţează propria orchestră, cu 12 membri. Trebuie să îşi câştige existenţa căci e tată de familie, iar micul Johann, fiul lui, are deja doi ani. În grădina restaurantului La Doi Porumbei Strauss-tatăl copleşeşte auditorul. De acum înainte nu mai cântă decât bucăţile personale, căci compune tot timpul. Creaţiile lui din acea epocă sunt un indicator şi un calendar al vieţii vieneze: iată un vals pentru taverna în care a debutat şi în care acum e sub contract, un altul pentru inaugurarea unei săli şi a unui pod suspendat de-a lungul canalului Dunării, un al treilea este dedicat deschiderii Carnavalului. Fiecare lucrare poate fi datată în destinul municipal, celebrând evenimente care altminteri nu ar fi meritat reţinute. Cu Beethoven, arta războiului a fost ridicată pe cele mai înalte culmi; cu Strauss-tatăl, muzica îi celebrează pe ingineri. La 4 octombrie 1828, acest diavol de bărbat care a scris deja cam 30 de compoziţii, cântă *Valsul sărbătorii Speri,* după numele localului unde el dirijează dansul, organizează programul şi ştie să atragă mulţimile. Proprietarul, Georg Scherzer, îşi freacă mâinile. Pentru Strauss, totul e un pretext pentru a scrie o bucată nouă; viaţa lui este o perpetuă inaugurare, punctând prin

muzică lucrările şi ameliorările oraşului. Strauss îşi inundă editorul cu producţiile sale. Aceste torente fac o victimă, Frederic Chopin, care se află la Viena. Necunoscut, dorind să îşi publice primul vals, polonezul s-a adresat aceluiaşi editor ca şi Strauss, cel mai prestigios. Bietul Chopin, dezamăgit, va avea de aşteptat, aşa cum o dovedeşte una dintre scrisorile lui: „Haslinger a amânat publicarea tuturor manuscriselor şi nu mai tipăreşte decât Strauss. Astăzi, toate orgile din Barbaria nu mai cântă decât Strauss". Vexat că nu a avut parte de o mai bună primire, adaugă: „Serios vorbesc, în Viena de azi nu există public pentru muzica serioasă. Oamenii şi-au pierdut apetitul pentru muzica mare. Strauss şi Lanner au acaparat totul cu refrenele lor!" Invidia îl orbeşte pe fragilul Chopin.

Ce credea Richard Wagner, care pe atunci avea 20 de ani? Stând la masă la Speri aproape seară de seară (şi uitând, după obicei, să îşi achite consumaţiile) este fascinat de spectacolul valsului. Holera bate la porţile Vienei în 1831? Wagner nu bagă în seamă exodul, fugind doar de creditori; rămâne în oraş pentru a încerca să străpungă secretul acestei patimi care a pus stăpânire pe vienezi. Saxonul este condescendent cu mulţimile care aplaudă şi îşi urmează maestrul în deplasările lui, până la şase concerte pe seară! Wagner scrie:

Nu voi uita niciodată isteria cu care acest popor ciudat întâmpina fiecare operă a lui Strauss. Un demon nou pare a pune stăpânire pe această populaţie vieneză de îndată ce începe un nou vals. Este dincolo de orice îndoială că frisoanele de plăcere care o străbat vin mai mult de la muzică, decât de la vin, iar pe mine mă apucă ameţeala când văd frenezia de care dau dovadă în faţa muzicii acestui maestru magician.

Wagner avea dreptate, este vorba despre magie, despre un număr de mare iluzionism, care se priveşte la fel de mult pe cât se ascultă, căci inimile fuzionează cu trupurile. Arţăgoşii şi ipocriţii au pierdut definitiv, căci un jurnal din Hamburg publică următoarele rânduri scrise de pana corespondentului său: „Viena nu e doar în Viena. Viena e acolo unde este Strauss”.

Dacă Congresul a atras mulţimi de curioşi şi debusolaţi, de pisălogi şi femei în căutare de soţi, valsul şi efectele sale, atât economice cât şi sociale, atrag spre Viena papetari, trăsuri de închiriat, pantofari şi cizmari care cunosc şi ei, prea bine, amprenta valsului, dar şi critici, cronicari de scandal şi corespondenţi ai celor mai variate publicaţii. Hotărât lucru, oraşul este maternitatea muzicală a Europei. Un cronicar de la un ziar din Leipzig, *Die Elegante Zeitung,* povesteşte cu un umor caustic despre apariţia,

apoi prestaţia maestrului:

Este ceva unic să-l vezi pe acest Napoleon austriac, iar eu am avut plăcerea de a-l contempla în mijlocul câmpului său de luptă. La sosirea noastră, se afla în Austerlitzul lui; împungea văzduhul cu arcuşul, iar viorile salutau răsăritul soarelui. Toate privirile erau întoarse către el şi a urmat un moment de adoraţie. Mă veţi întreba: „Cu ce seamănă Johann Strauss?" Dacă Napoleon avea ceva roman şi clasic, Paganini avea stranietatea şi romantismul unui răsărit de lună, maestrul Strauss are ceva african... Omul e negru ca un maur; are părul ondulat, gura bine conturată, energică, cu buzele pline, iar nasul este cârn.

Dacă nu ar fi aparţinut rasei albe, ar fi fost un desăvârşit sultan din Etiopia, un Baltazar perfect. Baltazar este cel care aduce tămâia care ne captivează simţurile. La fel e şi cu Strauss; porunceşte demonilor care ne bântuie prin intermediul valsurilor pe care le compune... Începutul fiecărui vals este caracteristic. Strauss începe într-un mod alert; înainte ca muzica să-şi capete întreaga sa forţă, se petrece un moment tragic: cavalerul începe să îşi cuprindă tot mai strâns partenera şi amândoi încearcă să se integreze în ritm. Preţ de câteva clipe, auzim aceste note lungi, guturale, prin care privighetoarea îşi începe trilul şi care ne cutremură nervii. Apoi, acest tril prelungit se termină brusc, se dezlănţuie magia adevăratului dans, iar cuplul intră în acest vârtej. Dansatorii îşi croiesc drum în

fericita lor frenezie. Nimic nu îi poate opri, nici măcar aceste adieri fierbinţi care mătură sala de la un capăt la altul, ca într-un deşert african... Aceste serbări durează până în zori, când cuplurile se risipesc în noaptea vieneză şi dispar în toate părţile cu chicoteli îndrăgostite.

Putem urmări succesul tot mai mare al primului Strauss după cum îşi schimbă adresele, cinci în zece ani, pe măsură ce familia i se măreşte. Cea mai încăpătoare reşedinţă a lui se află pe Taborstrasse, la numărul 17, la Casa cu Cerbi, unde clanul s-a mutat în 1834. Are 14 camere, patru anticamere, trei bucătării, două odăi pentru bone, patru intrări şi două scări.

Maestrul se instalează într-o aripă şi lucrează atât de intens, încât vecinii vorbesc despre o „fabrică de muzică". Dar ce fabrică! La 31 iulie 1834 este organizat un grandios spectacol nocturn sub titlul „O noapte la Veneţia" în grădinile imperiale Augarten. Iluminările reconstituie Palatul Dogilor şi cele două coloane ale piaţetei de lângă Piaţa San Marco. Se cinează pe muzică. Un martor notează: „... Pentru această ocazie, au fost aprinse cel puţin 2 milioane de lumânări şi au venit în jur de 300.000 de persoane. Oraşul Veneţia nu a fost niciodată reprezentat într-o manieră mai verosimilă". Repetiţiile orchestrei sunt primele lecţii pe care le vor primi, fascinaţi, Johann fiul şi

fratele lui, Joseph.

Iubirea domină viaţa lui Strauss-tatăl. Compune lucrări la fel de uşor cum seduce cochetele Vienei, subjugate de acest bărbat viguros cu înfăţişare atât de... puţin vieneză. Pare venit de aiurea şi are un farmec de necontestat. Este un părinte la fel de prolific pe cât este de prolix creator. În 10 ani, are deja şase copii de la soţia lui, Anna, dintre care unul nu va trăi decât câteva săptămâni. În acelaşi timp, are alţi cinci copii cu amanta lui, o modistă pe nume Emilia Trampusch, printre care un alt mic Johann, lucru pe care soţia lui, multă vreme răbdătoare, nu îl mai poate tolera. Între Anna, sensibilă, rafinată, dar raţională, şi rivala ei vulgară, limitată, interesată, dar senzuală, duelul este inevitabil. În vara lui 1843, cea care va câştiga va fi Emilia. Strauss se desparte de soţie, lăsându-i te miri ce, încât abia dacă avea cu ce să crească copiii (cei legitimi!). Obligat să câştige tot mai mulţi bani pentru a avea cu ce întreţine cele două cămine, aleargă de colo-colo, munceşte ca un nebun şi se epuizează în turnee europene, devenind un fel de ambasador al plăcerii de a trăi în stil vienez. Este supranumit „Mozart al valsului”, „Beethoven al cotilionului”, „Schubert al galopului” şi alte porecle peiorative, dar care îi subliniază popularitatea. Pentru el nu contează: el îşi ia în bagaje valsul pe care îl dansează

toată Viena, iar Europa abia aşteaptă să îl descopere. E drept că oraşul s-a schimbat foarte mult şi s-a instalat hotărât în rolul de metropolă. La capitolul muzică, începând cu 20 noiembrie 1809, Societatea Prietenilor Muzicii capătă tot mai mare importanţă. În 1842, înfiinţarea Orchestrei Filarmonice din Viena a stârnit multe comentarii, pentru că şeful ei trebuie ales de către muzicienii înşişi, lucru valabil şi astăzi. Prusacul Otto Nicolai ţine primul bagheta pentru două concerte anuale. Orchestra Operei se concentrează asupra lucrărilor simfonice şi beneficiază de asta. În 1847, odată cu alegerea unui nou dirijor, Otto Dessoff, vienezii apreciază că formaţia a ajuns la o formulă excelentă. În 15 ani, ea şi-a clădit o reputaţie care nu va fi niciodată uzurpată. Străinii dau năvală în oraş. Din 1824, prima legătură Viena-Pesta a fost un succes, lucru confirmat de un serviciu regulat apărut în 1830. S-a creat un nou curent migrator; acesta va îmbogăţi Viena. Din 1828, funcţionează o uzină cu gaz, pentru a se asigura iluminarea străduţelor. În 1837, după modelul celor care se petrec în Franţa şi Rusia, intră în funcţiune prima cale ferată care transportă călători de la Florisdorf spre Wagram, ceea ce dă acestui nume o nouă celebritate. În capitală, viaţa e intensă. Holera nu a reuşit să întrerupă funcţionarea Bursei; aceasta din urmă se va mulţumi să se mute, instalându-se în Manejul de

Iarnă. Degeaba au protestat câteva spirite cârcotaşe, invocând sacrilegiul templului ecvestru. Manejul le dă idei inventatorilor de când, în aprilie 1808, un anume Jakob Degen a prezentat aici un aparat ciudat care, pretindea autorul, le permitea oamenilor să zboare. A fost luat drept nebun: acest emul al lui Icar şi maşinăria lui erau aproape la fel de înfricoşători ca Napoleon.

Decenii de-a rândul, manejul a mai fost folosit pentru extragerile Loteriei Naţionale.

Rar se întâmplă ca vienezii să se mulţumească doar cu o masă frugală. Aceasta este perioada în care se construieşte reputaţia de capitală gastronomică a Vienei. Într-o după-amiază a lui 1832, bucătarul lui Metternich e bolnav, ţintuit în pat, incapabil să pregătească desertul pentru masa cancelarului. Este înlocuit de un cofetar de 16 ani, din echipă. Tânărul este abia în al doilea an de ucenicie. Are ideea unei prăjituri cu ciocolată după o reţetă nouă. Reţeta lui. Se numeşte Franz Sacher. Specialitatea va deveni faimoasa *Sacher Torte,* ale cărei ingrediente nu sunt nici azi dezvăluite publicului, după decenii de spionaj şi rivalităţi dintre adevărata patiserie şi imitatorii săi (acceptabili, dar...), fără a uita un memorabil proces pentru contrafacere câştigat de Casa Sacher în anii 1970. *Sacher Torte* este protejată ca un secret de stat. Dacă punem la socoteală

porţiile – generoase – consumate la Hotelul Sacher, la restaurant şi cafenea, pe de o parte, şi produsele de cofetărie cumpărate sau expediate în lumea întreagă, producţia medie este în jur de 7000 prăjituri pe zi! Cu Franz Sacher s-a născut, cu totul întâmplător, o legendă vieneză.

La trei ani după salvarea cinei lui Metternich, un călător descrie activitatea comercială din Viena: „Luxul magazinelor este de aşa natură, încât simţi mereu nevoia să cumperi ceva. În afară de numărul obişnuit, fiecare magazin are o firmă minunat pictată, uneori executată de artişti importanţi, care putea fi lesne cumpărată dintr-o galerie de pictură”. Acest punct de vedere aparţine contelui Helmuth von Moltke, 35 de ani, fiul unui general danez şi viitor mareşal, creator al strategiei prusace care va învinge Austria la Sadova în 1866 şi Franţa în 1870–1871. Însă călătorii sunt atraşi în egală măsură şi de hrana spirituală. O primă etapă a lucrărilor din jurul catedralei, în 1827, îi inspiră lui Leopold von Ranke, reputat istoric german, după prima lui vizită la Sfântul Ştefan, următoarele rânduri:

Am intrat. E la fel de frumos ca pe dinafară. Înăuntru, am fost pe dată copleşit de un sentiment de pietate. Există o magie aparte în acest loc întunecat, foarte diferită de cea din toate celelalte

catedrale, la care contribuie lumânările, oamenii care se roagă, oamenii care vin, oamenii care pleacă. Din păcate, devoţiunea este resimţită doar când suntem înăuntru, aşadar nu pentru prea multă vreme...

Dacă Lanner a devenit muzicianul oficial al imperiului, Strauss este preferatul vienezilor. La o distanţă de jumătate de veac, e pusă din nou în scenă rivalitatea dintre Mozart şi Salieri, dintre geniu şi talent. Pentru împărat şi Metternich, important este că vienezii dansează... Dezinteresului lor pentru viaţa politică încremenită îi corespunde supravegherea poliţienească pe care a instalat-o cancelarul, excluzând burghezia din afacerile de stat. Lanner şi Strauss s-au împăcat, dar steaua celui dintâi a pălit. Desigur, este directorul balurilor Curţii. La fiecare 15 zile, trebuie să asigure valsul pentru ciorchini de arhiduci şi arhiducese, de demnitari imperiali şi invitaţi celebri, mai ales în Galeria Mare de la Schönbrunn. Pentru a-şi evidenţia cât mai bine statutul, Lanner compune o bucată de şase minute, intitulată *Die Schönbrunner.* Însă valsul are inconvenientul de a provoca sete. Într-o seară, Joseph Lanner, care a orchestrat trei valsuri şi a băut mai mult decât s-ar fi cuvenit, înaintează cu pas ezitant spre cercul doamnelor de la Curte. Spre stupefacţia generală şi, fără

îndoială, pentru a demonstra cât de îndreptăţită este încrederea pe care i-o acordă suveranul, o invită pe arhiducesa Sofia (mama lui Franz Joseph) să... verifice dacă haina lui e suficient de udă de transpiraţie! Mătuşa şi viitoarea soacră a lui Sissi are un simţ al umorului foarte redus. Obsesia ei pentru etichetă şi dispoziţia acră l-au expediat repede pe imprudentul Lanner la locul lui. Din 1831, Strauss îi succede ca *Musik-Direktor* (director muzical) şi, între 1840 şi 1843, îşi asumă alternativ responsabilitatea balurilor. O rivalitate epuizantă, care nu se stinge decât la moartea lui Lanner, la 42 de ani. Dar cel mai teribil concurent al lui Johann Strauss între 1830 şi 1843 este el însuşi.

Cum rezistă în ritmul pe care şi-l impune? Ajungând singurul maestru al muzicii vienezilor, se multiplică, trece de la o sală la un chioşc, căci ţine să îşi dirijeze el însuşi operele. Afişele anunţă că va fi la pupitru de la cinci şi jumătate la şase şi jumătate. Apoi, trăsura îl conduce la o altă orchestră, pe care o ia în stăpânire de îndată ce pune mâna pe vioară, căci aşa dirijează el. Şi o ţine aşa până la o oră înaintată din noapte. Cu toate acestea, de la moartea lui Lanner, o confruntare teribilă bulversează familia Strauss (cea oficială!) şi stârneşte interesul vienezilor. Johann fiul, 18 ani, aşadar minor, adresează o cerere unui magistrat care a

fost implicat în divorţul părinţilor lui (şi l-a obligat pe soţul nestatornic la plata unei pensii alimentare). El cere autorizaţia „de a dirija o orchestră de 12 până la 15 persoane în taverne, mai ales la Dommayer, în Hietzing, care mi-a dat garanţia că voi putea cânta la el de îndată ce îmi voi strânge orchestra”. În acea zi de 31 iulie 1844 Johann Strauss-tatăl încă nu ştia că va trebui să se bată în dueluri muzicale împotriva lui Johann Strauss-fiul... Câteva zile mai târziu, cererea lui de a i se interzice fiului să se producă în public este respinsă. Strauss contra Strauss, o rivalitate inedită. La 10 octombrie, în *Wiener Zeitung* poate fi citit următorul anunţ: „Sunteţi invitaţi la o serată dansantă care va avea loc marţi, 15 octombrie 1844, indiferent de starea vremii, la Dommayers Casino, în Hietzing”. Şi următoarele cuvinte, de neimaginat în urmă cu trei săptămâni: „Johann Strauss (cel tânăr) va avea onoarea de a-şi dirija pentru prima dată propria orchestră şi va executa mai multe uverturi şi arii de operă, precum şi câteva dintre compoziţiile proprii. Johann Strauss-fiul se pune întru totul la dispoziţia prea onorabilului public”. Publicul e mai ales curios dacă va putea dansa, căci, în sfârşit, arii de operă?... Acesta va fi primul festival Strauss: fiul cântă lucrările tatălui, apoi o polcă şi două valsuri compoziţie proprie. Face senzaţie. Patru zile mai târziu, umoristul Franz

West lansează o vorbă de duh care face înconjurul Vienei: „Noapte bună, Lanner! Noapte bună, Johann Strauss-tatăl! Bună ziua, Johann Strauss cel tânăr!” Ne putem închipui ce ravagii a făcut o astfel de presă într-o familie deja destrămată! Viena se împarte în două. Tatăl are publicul şi locurile lui obişnuite, cum ar fi Speri, în cartierul Leopoldstadt, şi sala mare, cu oglinzi, de la teatrul din Josefstadt. Fiul ocupă estradele cazinourilor şi locurile depărtate de centru, cum ar fi parcul de distracţii Tivoli, aproape de Schönbrunn. Pe un povârniş, vagonete cu două locuri coboară în mare viteză pe un tobogan. Aceşti „*montagnes russes* în stil vienez”, cunoscuţi de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, atrag un public însetat de senzaţiile oferite de viteză. Din toamna lui 1844, spectacolele muzicale care îi contrapuneau pe cei doi Strauss sunt vizibil mai originale. Este interesant de notat că fiul se impune repede ca un compozitor ce reflectă caracterul multietnic al imperiului. Măguleşte minorităţile şi îi atrage pe cei din generaţia lui. *Cadrilul sârb, Polca cehilor, Potpuriul slav* ori *Cadrilul ţiganilor* dezvăluie o abordare muzicală mai ambiţioasă decât aceea a tatălui. Şi prevestesc armatura dramatică şi lirică a viitoarelor sale operete.

Concurenţa între ei pare a nu avea limite. Fiul compune un *Marş al patrioţilor* şi se trezeşte numit şef de orchestră al celui de-al doilea

regiment al Miliţiei Vienei, în vreme ce tatăl dirijează orchestra primului regiment!

Şi totuşi, să nu exagerăm cu rivalitatea aceasta! Tatăl recunoaşte repede talentul fiului, diferit de al său. În vara lui 1847, de Sfântul Johann, Strauss-fiul îi dăruieşte tatălui o sonată, special scrisă pentru aniversarea acestuia. Destinatarul este tulburat, mişcat până la lacrimi. E împăcare, complementaritate, nu război. Chiar dacă împăcarea are motive secrete de ordin comercial – lucru care nu a fost demonstrat –, ea apare înaintea evenimentelor care vor da peste cap liniştea vieneză.

Şi Metternich se confruntă cu un rival care îl urmăreşte cam din jurul vârstei de 60 de ani, fără speranţă de conciliere: uzura puterii. Viena tremură. De astă dată, vuietul revoluţiei acoperă arcuşurile. Valsul este întrerupt de marşuri militare...

Capitolul IX
Un oraş în revoluţie

1848. Cu excepţia Angliei şi a Rusiei, în toată Europa cerul politic al primăverii este încărcat. De aproape 33 de ani, pumnul de fier al lui Metternich şi maniera lui inflexibilă de a pune botniţă opiniei publice au ţinut capitala departe de convulsiile lumii. Ideile venite din Franţa sunt în continuare de nesuportat pentru el. Iar la

începutul lui martie, când îi sunt prezentate revendicările liminare, sub forma unei cereri de audienţă din partea muncitorilor şi studenţilor, cancelarul răspunde că nu are ce vorbi cu „sărăcimea”. Liniştiţi până atunci, vienezii reacţionează. Primele revolte izbucnesc la 13 martie, când Strauss-fiul este în turneu la Bucureşti. În faţa *Landhaus,* Dieta Austriei Inferioare, găzduită într-o clădire neoclasică, manifestaţiile tinerilor din popor degenerează în confruntări sângeroase. Mulţimea cerea reforme – în 1845 circula deja o petiţie împotriva cenzurii semnată de scriitori –, însă în loc de răspuns, trupele deschid focul; manifestanţii cereau mai ales plecarea lui Metternich. Şi sfârşitul „statului poliţienesc”. Cancelarul pe care odinioară îl admirau e acum detestat.

Vienezii jefuiesc arsenalul şi îl asasinează pe contele Matour, ministrul de război. Două zile mai târziu, Metternich îşi prezintă demisia împăratului şi fuge la Londra. Acest slujitor necondiţionat al monarhiei abandonează, într-o manieră lipsită de glorie, scena politică, căruia el însuşi i-a fost regizor. Bătrânul om de stat nu are plăcerea de a-şi ocupa noua reşedinţă, destinată să înlocuiască Vila Metternich şi grădinile sale de la Renweg. Lucrările la palatul lui, începute de arhitecţii Romano şi Schwenderwein în 1846, nu s-au terminat. Ei se despart de stilul Biedermeier, marcând o

întoarcere la Renaştere şi la Cinquecento italian. Această schimbare estetică este un simbol: vremea lui Metternich a apus. Cu toate acestea, se va putea întoarce în palatul lui peste trei ani şi jumătate, şi aici va muri, la mai bine de 80 ani. Nu ne miră deloc că, dat fiind aspectul său, acest palat a devenit în 1908, după o serie de reparaţii, ambasada Italiei.

Împăratul Ferdinand, supranumit Cel Îngăduitor, fiul lui Francisc I, dizolvă Miliţia şi o înlocuieşte cu o Gardă naţională şi cu Legiunea academică a studenţilor. Aboleşte şi cenzura, promite libertatea presei şi o nouă Constituţie; aceasta va fi gata în aprilie. Dar cancelarul, fugind, a lăsat capitala pradă dezordinii şi anarhiei. Şi fără guvern.

Când se credea că s-a terminat, populaţia exasperată se înflăcărează din nou; Universitatea este în centrul luptelor de stradă. Sub presiunea lor, suveranul retrage Constituţia pe care tocmai o propusese. Viena se umple de baricade, de puşti care ţintesc de la aproape toate ferestrele. Monarhul, a cărui sănătate mentală pare a fi zdruncinată serios, fuge la rândul lui spre Innsbruck, capitala Tirolului, zonă tradiţional ataşată de monarhia Habsburgilor, la 17 mai. Demonstrează, în mod sclipitor, totala lui incapacitate de a-şi asuma funcţia imperială. Vidul guvernamental este dublat de un vid statal. La Viena, pe 26 mai, poporul înarmat cu

târnăcoape, ciocane şi securi ajută Garda şi Legiunea să ridice noi baricade pentru a împiedica intervenţia armatei, singura instituţie aflată la post. Alături de insurgenţi îl aflăm, în mod mai mult sau mai puţin firesc, pe Strauss-fiul, întors la sfârşitul lui mai din Bucureşti, după o lună bună de întârziere. Rolul jucat de noul maestru al valsului în protestul politic este destul de caraghios şi va avea efecte asupra restului carierei sale. Vienezilor nu le mai stă mintea la vals, acum vor să mărşăluiască. Johann Strauss-fiul compune mai multe opere marţiale, susţinând moralul răzvrătiţilor, printre care *Marşul revoluţiei* şi *Marşul studenţilor.* Poliţia îl vânează şi îi confiscă partiturile aflate la editorul Müller, cu sediul în Kohimarkt. Muzicianul profită de situaţie pentru a introduce fragmente din *Marseillaise* în *Polca loviturilor de bici,* cea de-a şaizecea sa compoziţie. Serviciile de informaţii ale imperiului consemnează cu conştiinciozitate simpatia manifestată de Johann-fiul pentru răzvrătiţi şi susţinerea oferită acestora graţie unei arme imprevizibile şi incontrolabile: muzica. Din 1830 şi ridicarea belgienilor împotriva olandezilor, popoarele îşi fac revoluţiile însoţite de compozitori şi orchestre. Şi unii, şi alţii se pot face auziţi mai bine decât tunurile. Tânărul Strauss este o fire glumeaţă, iar umorul îl împiedică să se alăture cu adevărat cauzei insurecţiei. Se mulţumeşte

să reacţioneze la evenimentele politice şi sociale şi să tragă nişte foloase de pe urma lor. Munca lui este aşadar o oglindă a actualităţii, căci prinde din zbor maniera în care o poate transpune în muzică, chiar dacă pretextul este grotesc sau futil. Rezultatele sunt uneori uluitoare. Astfel, una dintre polcile lui poartă curiosul titlu de *Suspinul liguorienilor.* Este o satiră împotriva ordinului religios întemeiat de sfântul Alfonso Maria de Liguori în 1732, lângă Neapole. Urmând regula sfântului Augustin, aceşti preoţi evanghelizează zonele rurale. La Viena şi în împrejurimi sunt suspectaţi că sunt informatori ai poliţiei secrete a lui Metternich, iar împăratul îi expulzează în mod oficial încă de la 6 aprilie. Adepţii lor erau vânaţi şi denunţaţi ca pe o scenă de teatru: în fiecare noapte, insurgenţii veneau să cânte pe sub ferestrele lor o „muzică de mâţe", adică miorlăituri acompaniate de instrumente gălăgioase şi de cuplete satirice. Strauss-fiul se alătură acestor noctambuli şi, în *Suspinul* său, introduce un trio care cântă „muzică de mâţe" şi care stârneşte hohote de râs. Revoluţia marchează un punct. Tânărul Strauss este cu ea.

Dar situaţia are o consecinţă neprevăzută. Deşi cei doi Strauss, tatăl şi fiul, s-au împăcat de aproximativ un an, opiniile lor despre răzmeriţe şi criza politică par opuse. Bătrânul îi răspunde celui mic compunând una dintre cele mai

cunoscute opere ale sale, care a încheiat numeroase concerte în Austria şi Ungaria, începând cu vestitul Concert de Anul Nou din Sala Mare a Wiener Musikverein (Asociaţia Muzicală Vieneză, prescurtată *Musikverein): Marşul lui Radetzky.* Originea lui este adesea uitată. Soldat ilustru şi mareşal bătrân (are 82 de ani), contele Radetzky se trage dintr-o familie veche din Boemia. În veacul trecut a slujit împotriva turcilor şi francezilor; planul strategic al Bătăliei Naţiunilor de la Leipzig, din 1813, este opera lui. Vara lui 1848 impune prezenţa sa în calitate de comandant-şef al trupelor austriece în Italia. După câteva eşecuri, are o victorie decisivă la Custoza, împotriva regelui Sardiniei, Carol Albert. După ce preia fără menajamente controlul Lombardiei, intră triumfător în Milano. *Marşul lui Radetzky* este cununa lui de lauri. Frontispiciul partiturii pentru pian este împodobit cu portretul mareşalului în uniformă, într-un medalion aureolat de stindarde. Imensul succes al acestei a 228-a compoziţii asigură popularitatea definitivă a celui care, militar vorbind, era deja un erou naţional. Radetzky va rămâne guvernator general al provinciilor din Italia de nord ocupate de Habsburgi şi un simbol al consolidării puterii imperiale în faţa mişcărilor revoluţionare. Un înalt funcţionar din Ministerul de Finanţe, Franz Griliparzer, cunoscut mult mai bine ca autor

dramatic vienez de succes, se face ecoul talentului lui Strauss-tatăl slăvindu-l pe general cu o spusă celebră: „Austria este în tabăra ta!” Angajamentul compozitorului faţă de monarhie nu este deloc surprinzător: din 1846 el este „dirijorul muzicii de bal al Curţii imperiale şi regale”, titlu creat special pentru el! Şi îşi dirijează orchestra îmbrăcat, la fel ca muzicienii, într-o haină roşie cu guler militar şi pantalon alb, culorile naţionale ale Austriei…

Strauss-fiul, al cărui liberalism curajos este evidenţiat de insurgenţi, rămâne totuşi prudent. La sfârşitul lui august acceptă să facă de strajă în Karmeliterplatz, aproape de canalul Dunării, în faţa reşedinţei părinţilor lui, la Casa Cerbilor, astăzi dispărută. Care este mai precis misiunea santinelei Strauss-fiul? Nu se ştie, dar când cei aflaţi pe baricadă îi spun să se pregătească să ţină piept unui atac de cavalerie şi unui contraatac poliţienesc, el îşi părăseşte postul şi se duce să cineze cu nevasta. O atitudine nu foarte revoluţionară! După săptămâni de confuzie şi fuga familiei imperiale, Ferdinand I este constrâns să abdice la insistenţa noului cancelar, energicul Schwarzenberg, fiul comandantului-şef al armatelor aliate în 1814, a cărui statuie ecvestră, ridicată în 1867, este unul dintre reperele Vienei, în faţa monumentului închinat „eliberatorilor” şi Armatei Roşii în 1945, astăzi mai mult sau mai

puţin mascat de un jet de apă... Situaţia rămâne explozivă; noul împărat este arhiducele Franz Joseph, 18 ani, nepotul lui Ferdinand. Poate putem înţelege mai bine de ce Franz Joseph, monarhul legendar, cel care – fără îndoială – a rămas prea multă vreme pe tron, a detestat întotdeauna revolta care i-a întunecat ascensiunea la putere, căci el a succedat unui unchi împărat, înlocuindu-şi tatăl care a renunţat la tron în favoarea lui. Doi bărbaţi şovăielnici. Nu a putut fi încoronat la Viena, prea nesigură, şi a trebuit să se mulţumească doar cu o festivitate de încoronare în exil, la Olmütz (astăzi Olomuc, în Moravia), la 2 decembrie 1848. A doua zi, Strauss-fiul serbează urcarea pe tron a lui Franz Joseph într-o manieră iconoclastă: concertul pe care îl dirijează în sala Turnul verde include *La Marseillaise,* imn sediţios prin excelenţă, mai ales pentru conservatorii vienezi. Tânărul Johann vrea să îşi exprime astfel decepţia de a vedea eşecul parţial al mişcării pe care a susţinut-o... şi care i-a adus o notorietate supărătoare. În sală sunt prezenţi poliţiştii care întocmesc un proces-verbal. Se raportează că înscăunarea noului împărat al Austriei a fost salutată prin imnul Revoluţiei Franceze, o regretabilă încurcătură... Dosarul de provocator al lui Strauss-fiul se îngroaşă. Poate va fi folositor la ceva, cândva.

Insurecţia înăbuşită de Schwarzenberg – va fi un succesor al lui Metternich la fel de autoritar ca şi acesta – îl pune pe Strauss-tatăl într-o situaţie penibilă. Atitudinea lui proguvernamentală îi atrage ironiile tineretului, care îl preferă pe fiul lui. Primeşte scrisori de ameninţare. Mai rău: muzica săltăreaţă pe care o dăruieşte lumii pare a nu mai stârni interesul vienezilor. Cât de mult s-a schimbat oraşul lor! Hotărât lucru, valsul nu e făcut pentru vremuri tulburi. Sperând să îşi regăsească inspiraţia şi publicul care deocamdată îi dau bătăi de cap, ia decizia de a călători, dar sălile sunt pe jumătate goale, iar scandalagii de meserie îşi iau sarcina de a împiedica desfăşurarea normală a concertelor şi balurilor. În vara lui 1849, când se întoarce la Viena, este destul de demoralizat, chiar dacă primirea pe care i-au rezervat-o regina Victoria şi prinţul Albert la Londra a fost o alinare pentru amărăciunea lui. Dar, spre marea sa uimire, la Viena pare a se fi instaurat ordinea de odinioară, cancelarul ajutându-l pe începătorul Franz Joseph să confirme dominaţia Habsburgilor în Lombardia, ca şi în Ungaria, unde revoltele nu au fost reprimate decât cu ajutorul trupelor ţarului Rusiei, redutabilul Nicolae I. O pată pe care ungurii nu o vor şterge niciodată.

Este prezentată o Constituţie, dar suntem departe de concesiile cerute de poporul furios.

Cu toate acestea, mulţimile fiind schimbătoare, iar susceptibilităţile politice, topite în uitare, Johann Strauss regăseşte un public numeros şi entuziast la Casino Unger. Este 15 iulie, iar acesta este concertul lui de întoarcere. Pune stăpânire pe estradă şi îşi încearcă arcuşul pe corzi. Orchestra atacă, însă după câteva minute arcuşul se frânge, ceea ce se poate întâmpla uneori sub mâna unui interpret nervos. Imediat, cel mai apropiat muzician – probabil vioara întâi – îi întinde un alt arcuş lui Johann Strauss-tatăl, care rămâne stană de piatră, absent, cu privirea goală şi fixă. Sala e cuprinsă de tăcere, apoi de reacţii de îngrijorare. Apoi maestrul, ca şi cum s-ar fi întors la viaţă, îşi reia programul. În excelentul său studiu *La valse viennoise au temps des Strauss*[19], Claude Dufresne – specialist şi în operetă – apreciază că „acest incident, în aparenţă anodin, a avut mare influenţă asupra nervilor deja încercaţi ai muzicianului; acesta i-a dat un caracter simbolic, a văzut în el imaginea destinului său frânt, prevestirea unui sfârşit apropiat”. Cert este că o vieneză foarte bogată, care tocmai s-a stins, a lăsat prin testament o sumă consistentă pentru ca Strauss-tatăl – singurul Strauss, după ea – să cânte un ultim vals la funeraliile ei. Îndrăgise atât de mult aceste imnuri ale vârtejului etern al vieţii! Oricum, această

[19] Solar, 1996.

atenţie, deşi delicată, este, totuşi, destul de macabră...

La 22 septembrie, la Hofburg se organizează un concert pentru întoarcerea la Viena a mareşalului Radetzky, la care urma să asiste şi Franz Joseph. Împăratul l-a înştiinţat pe Strauss-tatăl că ţinea să dirijeze el orchestra care va celebra merituosul oştean. Va fi un program mixt; valsurile, strecurate între inevitabilele marşuri, vor îndulci notele războinice. În ziua mult aşteptată însă, pe estradă nu urcă Johann Strauss, ci unul dintre asistenţi. El zăcea la pat încă din ajun, acasă la amanta lui, o locuinţă nedemnă de un astfel de geniu, aflată pe o străduţă, Kumpfgasse. Cu trupul arzând şi acoperit de pete mari, muzicianul a căzut victimă scarlatinei, pe care a luat-o de la una dintre fiicele nelegitime. Ce pedeapsă implacabilă! Trei zile mai târziu, Johann Strauss-tatăl, în întregime gol – Emilia a strâns tot ce se putea! – este descoperit de fiul lui, Eduard. Omul care a dat valsului vienez o dimensiune mondială a murit singur, la vârsta de 45 ani. Să remarcăm că mulţi alţi muzicieni au avut un sfârşit jalnic. În schimb, funeraliile lor nu au fost întotdeauna sordide. 100.000 de persoane i-au urmat dricul până la cimitirul Döbling, în nordul oraşului, lângă fosta Redută a Turcilor, în actualul district 19. Un cronicar notează că „Strauss a murit ca un câine, dar a fost

înmormântat ca un rege”. Într-adevăr, capitala tocmai îl pierduse pe regele Vienei.

Schwarzenberg se confruntă cu liberalii şi minorităţile, însă impune respect pentru Austria în timpul unei tensiuni care se va solda cu „retragerea de la Olmütz”. Criza îl constrânge pe regele Prusiei să îşi abandoneze proiectul uniunii germane restrânse a Germaniei de nord sub autoritatea dinastiei Hohenzollern. Umilinţa marchează profund cercurile patriotice şi militare prusace. Bismarck se va folosi de aceasta pentru a dezvolta o politică ostilă faţă de Viena. Franz Joseph suspendă Constituţia şi la 1 septembrie 1840 ridică starea de asediu. Putem considera că Austria imperială, şovăielnică pentru câteva momente, şi-a regăsit forţele. Oraşul se mulează după imaginea liniştitoare şi, sub imboldul suveranului, neobosit lucrător, Viena începe să capete o fizionomie modernă. În 1850, primeşte un nou statut municipal şi încorporează cartierele mărginaşe, crescându-şi populaţia la 431.000 de locuitori. La 31 decembrie 1851, Constituţia din martie 1849 este abolită definitiv. Şi, paradoxal, capitala devine vitrina unui imperiu liberal din punct de vedere economic, care se străduieşte să îşi disimuleze absolutismul politic. Unitatea monarhiei este consolidată prin suprimarea graniţelor dintre Austria şi Ungaria, iar schimburile comerciale se intensifică prin

punerea la punct a unei remarcabile reţele feroviare; statul, care controla aproape 70% dintre linii, acordă concesiuni companiilor private care, începând cu marile gări vieneze – adevărate catedrale ale comerţului – reuşesc să ridice capacitatea de transport la 10.000 de kilometri, depăşind obstacole naturale dificile, precum masivul Arlberg. Apropierea căilor ferate creează cartiere noi, industriale şi foarte active, unde vin provincialii cu obiceiurile lor. Şi ei devin vienezi.

De la moartea tatălui său, Strauss-fiul speră să obţină titlul de dirijor al muzicii de bal la Curte. Cererea lui, datată ianuarie 1850, este respinsă. Din păcate, există rapoartele poliţiei despre comportamentul lui din 1848. Este considerat o „persoană zăpăcită, imorală, risipitoare, care duce de foarte puţină vreme o viaţă mai ordonată”. Rătăcirile tinereţii sunt greu de iertat. Din aceste motive, titlul îi va fi refuzat foarte multă vreme. Este pus la încercare, fără ca nobilimea să se priveze însă de talentul lui. Balurile pe care le dirijează sunt animate de orchestra lui de 30 până la 40 de muzicieni; dacă este vorba despre un concert de muzică „în cameră”, într-un apartament din Hofburg, formaţia este redusă la 10 executanţi. Strauss cel rebel cere oricum un onorariu de 9 guldeni, o sumă considerabilă pentru programe de muzică lejeră, de la ceaiuri dansante la

spectacole pentru copii. Strauss nu se descurajează şi încearcă să-şi îndulcească relaţiile cu Curtea. Astfel, compune *Kaiser Walzer* şi reia, în mai multe opere, extrase din *Gott erhalte* al lui Joseph Haydn. Un eveniment neprevăzut va înlesni recunoaşterea lui. La 18 februarie 1853, Franz Joseph scapă de moarte ca prin urechile acului. Un ucenic croitor, ungur, János Libény, se aruncă asupra suveranului înarmat cu un cuţit. Fără reflexul rapid al unui trecător, măcelarul Josef Ettenreich, Majestatea Sa ar fi pierit. Lama alunecă pe gulerul dolmanului şi împăratul scapă cu o rană la gât. Din superstiţie, monarhul va apărea mereu în uniformă, cu excepţia ultimei perioade a lungii sale vieţi. Amintirea acestui incident este comemorată de Biserica Votivă, impresionant edificiu neogotic ridicat pe Ringstrasse, între 1856 şi 1879. Imediat, Strauss compune *Kaiser Franz Josef I, Rettungs-Jubel Marsch* (Marş de bucurie pentru salvarea împăratului Franz Joseph I). Interpretează această a 126-a compoziţie la 6 martie în faimosul restaurant Speri, unde tatăl lui cunoscuse triumful. La mai puţin de 30 de ani, Strauss ştie să linguşească regimul pe care îl contestase, muzical vorbind. După ani de eforturi, la 25 februarie 1863 Strauss obţine în sfârşit titlul râvnit. Revenirea lui în graţiile Curţii şi ascensiunea protocolară au durat 10 ani. Un purgatoriu care a făcut din

el cel mai cunoscut muzician din ţară, definitiv patriot, autor al unor lucrări de calitate şi al unor invenţii armonice care aproape că aveau să-l trimită pe părintele lui în uitare. Devenind, pentru totdeauna, „Regele valsului”, Johan Strauss al doilea este şi compozitorul oficial al regimului. Ocazii de a sărbători sunt din abundenţă. Să citǎm, de pildă, valsul cu numărul 154, intitulat *Myrthen-Kränze* (Coroane de mirt), compus cu ocazia marelui bal dat în cinstea căsătoriei împăratului cu frumoasa lui verişoară, Sissi, la 24 aprilie 1854; sau o polcă, omagiu adus tinerei mirese de 16 ani, îngrozită că nu mai este ducesă *în* Bavaria, sălbatică şi în veşnic război cu eticheta, care s-a transformat în împărăteasa ale cărei talie, ţinută şi frumuseţe sunt la fel de legendare precum capriciile şi revoltele ei împotriva constrângerii uzanţelor.

Aflat în trecere prin Viena în 1854, Mérimée îndrăzneşte să spună că se plictiseşte „de moarte” la Paris şi că, „după Madrid, Viena este cel mai civilizat oraş din Europa, cel în care se trăieşte cel mai bine”. De ce o astfel de declaraţie de dragoste făcută unui oraş? Pentru că transformarea sa în metropolă europeană este deja tangibilă. Revoluţia sa urbană a început. La 20 decembrie 1857, împăratul semnează decretul prin care ordonă să fie dărâmate fostele bastioane şi să se facă o

centură de bulevarde în jurul centrului istoric al oraşului. Sunt făcute una cu pământul meterezele pe care Napoleon le-a distrus parţial cu tunurile. Împărăteasa văduvă, arhiducesa Sophie, suspină şi bombăne văzând cum dispare Viena vremurilor ei, o vreme când Talleyrand o numea „singurul bărbat din familie”... Ringstrasse, Ring pentru vienezi, urmează traseul de odinioară al acestor fortificaţii având o lungime de 4 kilometri şi o lărgime de 57 metri. Bătrâna Vienă primeşte un bulevard circular, care înconjoară centrul istoric (oraşul vechi). În funcţie de locuri, poartă nume diferite. Arhitecţi renumiţi, austrieci şi străini, contribuie la această transformare spectaculoasă care nu va fi egalată decât de metamorfoza Parisului sub prefectul Haussmann. Printre edificiile şi monumentele care răsar ca din pământ amintim *Rathaus,* (Primăria neogotică), Parlamentul neoclasic, Opera – după modelul palatului parizian Châtelet, inaugurată cu *Don Giovanni* – noul Burgtheater, Kunsthistorisches Museum şi Naturhistorisches Museum, diverse grădini publice şi promenade. Praterul nu se goleşte niciodată. Contele de Saint-Aulaire, ambasadorul Franţei, vorbeşte despre această animaţie:

De la ora cinci după-amiaza, şirul trăsurilor

începe în dreptul podului mic de peste Dunăre şi nu se întrerupe decât la intrarea în Prater. Până la parc, echipajele merg la pas într-un singur rând, niciunul nu are voie să îşi părăsească locul. I-am văzut pe împărat şi pe împărătească respectând această regulă şi, după ce au aşteptat suficient de mult, enervaţi că vor ajunge în Prater chiar înainte de lăsarea serii, au renunţat la plimbare şi au făcut cale întoarsă spre Hofburg.

Vienezii mai puţin bogaţi se consolează la Demel; fiii lui Cristopher Demel, Joseph şi Carl, au primit, în 1857, brevetul care stârneşte atâtea invidii, acela de „brutar-cofetar furnizor al Curţii regale şi imperiale”. Dacă nici aici nu se găseşte nicio masă liberă, începând cu 1866 oamenii se pot îndrepta spre restaurantul elegant pe care Eduard Sacher, al doilea fiu al lui Franz şi Rosa Sacher, l-a deschis în Palatul Todesco. Imobilele ridicate de-a lungul Ringului sau în vecinătate sunt maiestuoase şi vorbesc despre averi dobândite rapid. Afluenţa de vizitatori cere o reţea hotelieră adecvată. Unele localuri apar uneori în mod neaşteptat. Astfel, în 1863, ducele de Württemberg îi comandă arhitectului münchenez Arnold Zenetti un palat. Dar ducele şi ducesa locuiesc prea puţin aici. Mai mult, municipalitatea decide ca o stradă să treacă pe terenul lor. Furioasă, familia Württemberg îşi părăseşte reşedinţa

somptuoasă şi pleacă să se instaleze într-un loc mai liniştit. Doi ani mai târziu, clădirea este transformată, iar în 1872, Horace, cavaler de Landau, cumpără imensa locuinţă cu intenţia de a o transforma în hotel de reputaţie internaţională. Acesta va fi Hotelul Imperial. Îşi deschide porţile la 28 aprilie 1873, la timp pentru Expoziţia Universală care începe pe 1 mai. Presa îl consideră „plăcut, elegant, simplu, cu un stil grandios, 150 de camere, cu adevărat de clasă imperială”. Din păcate, sărbătoarea este afectată de crahul bursier de la 9 mai. În această vineri neagră mii de investitori şi de speculatori sunt ruinaţi. Viena, prima piaţă financiară a imperiului, se clatină. Să amintim că, după modelul Franţei lui Napoleon al III-lea, aici s-a pus la punct o reţea bancară, graţie concursului fraţilor Pereire, cei care au întemeiat banca *Credit Mobilier* în 1855. În consiliile de administraţie regăsim cele mai însemnate nume ale aristocraţiei, precum prinţii Auersperg şi Fürstenberg sau conţii Chotek, Barkoczy şi Zichy. Austriecii, cehii şi ungurii deţin conducerea. În această seară de vineri, din cele 138 de bănci înfiinţate între 1867 şi 1873 (70 au sediul social în Viena), mai bine de jumătate sunt măturate de faliment. Industria va avea şi ea de suferit, căci bancherii care au rezistat consideră sectorul riscant şi nu recomandă clienţilor speriaţi să mai

investească. Lucrările la construirea Bursei, începute în urmă cu un an, sunt oprite. Şi, ca o încununare a catastrofei, apare teama unei epidemii de holeră. Se va termina oare vreodată cu acest flagel din alte vremuri, acelea ale invadatorilor? Lucrările de asanare trebuie să continue.

În 1875 şi în 1876, Richard Wagner, în ajunul înfiinţării festivalului său de la Bayreuth cu ajutorul neostenitului său protector şi mecena, Ludovic al II-lea de Bavaria, vine la Operă să dirijeze *Tannhäuser,* apoi *Lohengrin.* În timpul acestor două şederi – a tras la Hotelul Imperial – creatorul „muzicii viitorului" este bine primit de publicul vienez, dar criticat de jurnale. Ca de obicei... Hotelurile luxoase sunt şi alegerea Curţii şi a guvernului pentru cazarea oaspeţilor oficiali, dacă aceştia nu sunt mulţumiţi de condiţiile din ambasadele lor. În 1879, consolidarea înţelegerii austro-germane apărute din legătura personală a doi împăraţi, Franz Joseph şi Wilhelm I, oferă soţului lui Sissi ocazia de a se duce, pentru prima dată, la Imperial. Monarhul a dorit să evite până atunci publicitatea. Vizita lui este excepţională. Habsburgul îi face o vizită lui Bismarck, el însuşi încântat de cazare. Acesta din urmă notează în jurnal: „De îndată ce apar la ferestrele apartamentului meu, primitoarea populaţie vieneză mă întâmpină cu aclamaţii. Acestea au

devenit mai puternice când Majestatea Sa personal mi-a făcut o vizită la hotel”. Această fervoare este, totuşi, surprinzătoare, dacă ne amintim de conflictul armat dintre Prusia şi Austria, sancţionat prin înfrângerea Vienei, la 3 iulie 1866, la Sadova (Königgrätz), cu şapte ani în urmă. Această înfrângere s-a dorit a fi uitată, însă oraşul încă răsună de gestul lui Johann Strauss care, la cinci zile după victoria prusacilor, şi-a deschis casa, transformând-o în spital pentru ofiţerii austrieci răniţi aflaţi în convalescenţă. Soţia lui, născută Jetty Treffz, cu care se căsătorise cu patru ani în urmă, juca rolul de exemplară gazdă-infirmieră. Fostă cântăreaţă, cu 10 ani mai mare decât Johann Strauss, fusese amanta bogatului baron Todesco, înainte de a cădea în mrejele celebrului domn Strauss.

Apoi – numai la Viena se pot întâmpla asemenea istorii! – amantul înşelat nu numai că i-a redat libertatea infidelei, dar i-a oferit şi o zestre generoasă! Un gentilom! Johann Strauss se căsătoreşte discret cu Jetty, iar această legătură din dragoste îl scuteşte definitiv şi de grijile materiale. Casa cumpărată de Jetty la Hietzing, un cartier cochet al Vienei, unde împăratul însuşi poate fi văzut intrând şi ieşind din grădinile tiroleze de la Schönbrunn, este transformată în spital într-o clipă. După aceea, norocosul soţ va dirija concertele de caritate în

timpul unei sărbători din Prater, oferind 800 de guldeni pentru fondul de ajutorare al armatei înfrânte.

Aceste manifestări muzicale subliniază permanenţa numelui Strauss în viaţa vieneză. În spatele omniprezenţei familiei care comemorează bucuriile şi necazurile, viaţa publică sau evenimentele private, există un mister. S-a pus întrebarea cum de reuşea Strauss-tatăl să fie prezent peste tot, inclusiv în cele două cămine ale lui. Răspunsul a fost moartea lui prematură. Acum, Strauss nu mai este numele unui muzician, ci acela al unei adevărate întreprinderi. Sunt mai mulţi, nu întru totul interşanjabili, căci numai Johann are geniu, dar toţi excelează în maniera de a-şi reprezenta patronimul. Nu ai cum să eviţi un Strauss la Viena! Din 1861, cei trei fraţi, Johann, Josef şi Eduard, au fiecare propria orchestră şi semnează împreună valsurile şi dansurile care fac furori, numite „galopurile monştrilor”, epuizante mişcări perpetue pe care diabolicul Paganini le execută la vioara lui furioasă în faţa spectatorilor electrizaţi. Cei trei Strauss aduc adesea omagiu tatălui lor. Ei se impun asemenea unei mărci comerciale. Valsul compus în 1865, *Trifolien,* le autentifică eticheta. Pe partitura pentru pian, cele trei prenume scrise pe un rând domină patronimul. La stânga, trei spiriduşi veseli ţin în mâini o

vioară uriaşă, cei trei fraţi, bineînţeles. Doi manevrează arcuşul, cel de sus ciupeşte corzile. Importanţa acestei asocieri se măsoară după vânzările crescute ale acestei partituri la Paris şi Milano, la Londra şi Sankt Petersburg. Regii valsului au un singur paşaport: muzica lor. Ei îşi dedică reciproc compoziţii sau fragmente, aşa, ca în joacă. Neuitând niciodată să îi măgulească pe cei puternici, Johann compune o capodoperă muzicală şi... diplomatică. Este vorba despre celebrul *Poveşti din pădurea vieneză,* valsul op. 325, dedicat primului mare intendent al imperiului (un om care trebuia menajat!), prinţul Constantin von Hohenlohe. Johann îl interpretează la 19 iunie 1868, într-o seară, în Volksgarten, în onoarea fraţilor săi. Aceste spectacole în aer liber reiau adesea tradiţia serbărilor şi balurilor care se încheiau cu focuri de artificii. În ianuarie 1870, Societatea Prietenilor Muzicii dispune, în sfârşit, de o sală nouă pentru concertele sale. Lucrările, care au durat doi ani, au fost încredinţate arhitectului Theophil Hansen, admirator al stilului grec. Ca şi Parlamentul, al cărui autor este în egală măsură, şi edificiul Musikverein este un templu. În Sala Aurită (cea în care are loc Concertul de Anul Nou) fraţii Strauss testează acustica. Cele 16 cariatide aflate faţă în faţă şi plafonul care îl reprezintă pe *Apollo şi cele nouă muze* îi entuziasmează pe experţi. Se fac câteva

mişcări, se cântă câteva acorduri, încercările sunt declarate concludente: această sală are una dintre cele mai bune acustici din lume. Se poate cânta aici Mozart, Beethoven, Strauss. Fraţii Strauss un vals special a cărui partitură, caz rarisim, este împodobită cu desenul clădirii şi are un titlu-confesiune: *Bucuria de a trăi.* Două luni mai târziu, aplicând şi la Viena un obicei venit de la Londra, în fiecare duminică după-amiază Eduard dirijează concerte de muzică de promenadă, care sunt foarte bine primite. Dinastia de muzicieni oferă o călătorie imobilă, dar fermecătoare. Musikverein devine „sala" concertelor de la Viena. La 22 aprilie 1873, Strauss se întâlneşte cu muzicienii din Asociaţie, de fapt membri ai orchestrei care cântă la Operă. Cu vioara în mână, dirijează opusul 354, minunatul *Sânge vienez,* dulce, tandru, de neuitat. Confruntarea dintre compozitor şi instrumentişti face senzaţie. Se cere bis. Putem considera acest eveniment drept preistoria Concertului de Anul Nou.

Ideea editorilor muzicali de a ilustra partiturile cu un monument nou sau cu un eveniment ne arată cât de strâns se împleteşte Strauss cu viaţa vieneză; el celebrează deopotrivă durabilul (primăria cea nouă are valsul ei, numărul 438, creaţia maestrului pentru „prea-iubitul lui oraş natal, Viena"), cât şi efemerul (*Expoziţia universală:* în Mozartplatz, Johann

Strauss dirijează orchestra lui Julius Langenbach, instalată într-o alveolă uriaşă, care reverberează sunetele). Dar eternitatea este cea pe care o preamăreşte cu *Frumoasa Dunăre albastră,* care, la originea creării ei, nu era nici frumoasă, nici albastră, şi cu atât mai puţin un succes! În februarie 1867, Johann Strauss cântă în public lucrarea cu numărul 314, operă destinată unui cor de 1200 de bărbaţi. Această comandă a devenit o partitură languroasă, nostalgică şi de neuitat. Însă şeful corului a avut dezastruoasa idee de a solicita un textier, căci i se părea că valsul singur nu ar avea deloc succes! Textierul este un funcţionar care cochetează cu poezia, însă una de un gen aparte, o poezie industrială care laudă îmbunătăţirile vieţii vienezilor! Cum municipalitatea a instalat primele lămpi cu arc electric pentru iluminarea străzilor, conştiinciosul Joseph Weyl încropeşte un text care glorifică această invenţie şi care sună cam aşa:

Fii fericită, Viena!
Şi de ce oare?
Căci te bucuri de lumina arcului!
Aici, la noi, e încă întuneric.

Ne cutremurăm când ne gândim că acest scriitor de doi bani ar fi putut ajunge să laude

frumuseţile canalului! Dunărea este ridicolă, cenuşie, iar publicul pufneşte în râs. Strauss, furios, aruncă partitura în fundul unui sertar, jurându-se, cum va spune chiar el, să nu o mai includă niciodată în programele sale. Or, măcar o dată, Parisul vine în ajutorul Vienei. Expoziţia Universală care se ţine pe malurile Senei – ultima şi cea mai frumoasă carte de vizită a celui de-al doilea imperiu – aşteaptă sosirea, tardivă, a lui Franz Joseph. Johann Strauss îşi însoţeşte suveranul.

La iniţiativa prinţesei de Metternich, soţia ambasadorului Austriei, fiul fostului cancelar, regele valsului apare în faţa unui public imperial şi regal. Apoi, la insistenţa patronului lui *Figaro*, entuziasmatul Henri de Villmessant, este organizat un alt concert, de astă dată public, chiar în mijlocul Expoziţiei. Cum îşi epuizase programul, vienezul găseşte, din întâmplare, partitura blestematei *Dunări albastre.* Este posibil ca soţia lui să-i fi strecurat în bagaje aceste pagini uitate. Dar ce contează, nu se ştie niciodată! Şi atacă valsul lent. Chiar dacă scrie pentru dans, Strauss este atent la caracterul simfonic; lungindu-şi operele, mai ales în comparaţie cu tatăl lui, obţine următorul rezultat uimitor: valsurile sunt şi ascultate. Imediat, valurile Dunării vrăjesc auditorii, care se înghesuie sub un acoperiş sufocant. Entuziasmul parizian şterge eşecul vienez. E

chiar un triumf. În mai puţin de 10 minute, Strauss este răzbunat. Îşi cântă valsul de aproape 20 de ori la rând. Sena a salvat Dunărea. Reorchestrată, curăţată de cuvintele inepte, lucrarea va face înconjurul lumii şi îşi continuă şi astăzi vârtejul nesfârşit, chiar dacă, sincer vorbind, Dunărea este rareori albastră!

Evident, este cât se poate de greşit să îţi imaginezi că în această perioadă Viena nu face altceva decât să cânte şi să danseze, însă oraşul a devenit sala de bal a Europei. Dacă despre manifestaţiile muncitorilor de la 13 decembrie 1869 există puţine mărturii, incendiul de la teatrul de pe Ring din decembrie 1881 este de neuitat. După ce s-a dus la faţa locului, Franz Joseph, foarte impresionat că victimele au fost călcate în picioare pentru că uşile se deschideau în interior, a hotărât să se construiască, în acel loc, pe cheltuiala lui, un imobil cu o capelă la primul etaj. Unul dintre spectatorii dispăruţi în flăcările de la teatru este fiul baroanei Elena Vetsera, mama viitoarei efemere şi celebre tinere amante a arhiducelui Rudolf, oficial decedată alături de el în drama plină de mister de la Mayerling[20]. În 1880, Viena

[20] Incendiul acesta este o tragică prevestire a celui de la *Bazar de la Charité,* care va izbucni la Paris, la 4 mai 1897. O soră a împărătesei, ducesa de Alençon, îşi va pierde viaţa acolo încercând să salveze copilele din înalta societate. Exemplul vienez nu a folosit la nimic: majoritatea victimelor s-au zdrobit de uşile sălii care, şi de astă dată, nu se deschideau decât din interior.

îşi continuă revoluţiile, între lucrări urbane, înfiinţări de uzine, deschiderea a cinci braserii noi şi dezvoltarea micilor întreprinderi de tip familial (60.000 de patroni de ateliere la 200.000 de meşteşugari angajaţi şi muncitori). Numai sectorul textil şi al confecţiilor cunoaşte o recesiune. Instituţia monarhiei dualiste, Austro-Ungaria începând din 1867, face din Budapesta, deja egala ei din punct de vedere politic, cel puţin teoretic, o rivală economică pentru Viena în domeniul alimentar. Toate bucătăriile din imperiu au restaurantele şi hanurile lor. Revoluţia paşnică ajunge la apogeu la 31 decembrie 1877, cu primul Bal al împăratului, care are loc în sălile de la Hofburg; Franz Joseph are grijă să salute conştiincios toţi invitaţii, într-o cascadă de plecăciuni şi sărutări de mâini. Serbarea, somptuoasă, inaugurează tradiţia balurilor corporaţiilor şi meşteşugurilor, balul vânătorilor, balul vizitiilor, balul jandarmeriei etc. Unele încă există sau renasc în zilele noastre, dovadă a unei coabitări sociale unice în lume. Şi democraţia? Este în surdină. În 1883, la inaugurarea noului Parlament, în faţa clădirii se înalţă o statuie în stil grec, care se vrea şi un omagiu adus Greciei antice. Mereu caustici, vienezii atrag imediat atenţia că democraţia rămâne... în afara dezbaterilor parlamentare! Această revoluţie va mai avea de aşteptat.

Capitolul X
Amazoana din Prater

Vienezii nu au îndrăgit-o niciodată cu adevărat pe Sissi, considerând insuportabilă fuga ei permanentă de îndatoririle de soţie şi suverană. Spre deosebire de locuitorii Budapestei, care au venerat-o şi respectat-o întotdeauna, chiar şi astăzi îi critică futilităţile, comportamentul, capriciile şi se prefac a-i admira doar circumferinţa taliei, care nu depăşeşte niciodată 50 de centimetri, după cum o demonstrează garderoba ei, păstrată într-un loc secret, inaccesibil publicului[21]. Paradoxul este evident: Viena trăieşte din amintirea fastului imperial, bârfind cu mare plăcere momentele de abatere. Să spunem lucrurilor pe nume: împărăteasa nu se simţea în largul ei în această capitală care o pândea permanent. Prefera reşedinţele de la ţară, discrete, unde căuta mai curând o viaţă de familie, decât o existenţă într-o permanentă reprezentaţie. A fost un război al nervilor, alimentat de bârfe şi zvonuri adesea nu prea măgulitoare. Orice patrimoniu are reversul lui, iar Viena continuă, în pofida unei judecăţi de multe ori nefavorabile, să exploateze imaginea

[21] Dar realizatorii emisiunii „Despre rădăcini şi aripi”, amintită deja la începutul acestei cărţi, au primit autorizaţia excepţională de a pătrunde în acest sanctuar al modei imperiale şi să înregistreze imagini inedite.

suveranei rătăcitoare care, după socotelile gazetelor, într-un an petrecea 267 zile în afara Vienei... În 1998, anul centenarului asasinării ei la Geneva, soţia lui Franz Joseph a avut dreptul la o expoziţie bine concepută, sub titlul „O frumuseţe pentru eternitate”. De atunci, la intrarea apartamentelor imperiale şi, curios lucru, aşezat înaintea camere lor ocupate de suveran, a fost deschis Muzeul Sissi; şase săli cu conţinut şi principiu mai curând kitsch. Găsim aici aspecte din viaţa ei privată febrilă, poemele ei melancolice şi diverse obiecte personale. Alături de aceste suveniruri autentice, este păcat că s-au făcut concesii şi au fost acceptate reproduceri ale portretelor, o copie a rochiei pe care a purtat-o la ultimul bal public şi o reconstituire parţială a vagonului de dormit-salon; originalul, categoric mai emoţionant şi mai instructiv, poate fi admirat în secţia feroviară a Muzeului Tehnicii, vizavi de Schönbrunn. Până şi bijuteriile şi diademele prezentate sunt false. Toate sunt copii pe care ni le putem procura cu o sumă modică, inclusiv celebrele stele prinse în părul împărătesei, imortalizate într-un tablou de Winterhalter în 1867. Le-am ţinut în mână preţ de câteva clipe pe cele adevărate. Aşadar, un muzeu plin de falsuri. Totuşi cea mai mare greşeală este aceea de a crede că o putem găsi pe mitica Elisabeta de Austria (şi Erzsébet de Ungaria) într-un

singur loc. Ea era peste tot şi nicăieri. Sissi a bătut toată Europa şi e derizoriu să încerci s-o închizi într-o cuşcă. Muzeul Sissi încearcă să acopere lunga şi şocanta uitare oficială. Dacă Habsburgii şi-au pus amprenta asupra multor locuri din Viena, Sissi nu a avut dreptul decât la fragmente de istorie. Această femeie misterioasă nu este uşor de descifrat. Să traversăm aşadar Hofburgul, urmând înşiruirea de saloane şi birouri în care domnea şi lucra soţul ei, când era prezent, mai ales iarna. Trei trepte şi un culoar la stânga ne conduc în aripa Amelia a acestei imense clădiri austere. Aici a stat ţarul Alexandru I în timpul Congresului, apoi, din 1916 până în 1918, ultimul cuplu imperial, Carol I şi Zita. Între aceste două epoci, regăsim adevărata amintire a lui Sissi. Statuia ei din marmură albă, în mărime naturală, multă vreme percepută ca o fantomă, se afla în faţa unei uşi ascunse, ce ducea la o mică scară secretă. Pe aici fugea ea, sătulă să tot fie analizată şi cântărită. Adeseori doar pentru a face cumpărături, însoţită numai de o doamnă de onoare, cum ar fi contesa Sztàray, o unguroaică în braţele căreia şi-a dat ultima suflare la Geneva, la 10 septembrie 1898, la ora 14.40, într-o cameră din Hotelul Beau Rivage.

Un alt paradox vrea ca tablourile, originale şi câteva copii bune din epocă, să înfăţişeze o suverană foarte prezentă în acest palat, cu

toate că ea se dorea invizibilă, prinsă cu înverşunare într-o permanentă fugă de ea însăşi. Astfel, un salon imens în care domină albul şi roşul ar fi slujit drept... dormitor. Cum ea se considera în trecere prin acest labirint de 2 600 încăperi, Sissi refuza să aibă un dormitor adevărat. În fiecare seară, cameristele ei scoteau de pe holurile din spate un pat de fier, foarte simplu, la fel ca acela al lui Franz Joseph, care avea însă un dormitor permanent. Şi în fiecare dimineaţă patul era luat şi ascuns până seara. În schimb – iar aceasta este o atracţie a vizitei – budoarul ei cabinet este integral amenajat ca pe vremea când ea îl folosea. Sub lambriuri, privirea este atrasă de două inele bej-murdar prinse în tocul uşii. Sunt accesorii pentru lungi şedinţe de gimnastică – acestea provocau leşinul anturajului şi indignarea soacrei şi mătuşii ei, severa arhiducesă Sofia. Era un ritual. Începea dis-de-dimineaţă, în parcul Prater. Câţiva vienezi care ţineau cu orice preţ să îşi vadă suverana se ascundeau după tufişuri. Şi aveau parte de spectacolul unei amazoane elegante şi curajoase; Sissi putea călări ceasuri de-a rândul. Domnii îşi ridicau admirativ pălăriile sau caschetele. O apariţie. Da, ea era. În schimb, era mai greu să o vezi evoluând pe lipiţanul ei la Manejul de Iarnă, urmând lecţiile de înaltă clasă ale unei maestre de renume, Eliza Renz, al cărei tată era

proprietarul şi directorul circului din Berlin. Prezenţa ei permanentă alături de împărătească, precum şi aceea a statului ei major feminin, a sfârşit prin a pune în circulaţie zvonul, desigur neîntemeiat la acea dată, despre o înclinaţie pentru relaţii safice. Întrucât lumea nu era în stare să dea nume certe eventualilor amanţi, explicaţia trebuie să fi fost în altă parte... Profesoara ei de echitaţie, furioasă din cauza acestei calomnii, a publicat o savuroasă punere la punct!

Urma apoi un alt ritual inventat de Sissi, considerat un scandal în plus. Făcea baie! Arhiducesa Sofia se sufoca de furie! O împărătească a Austriei are nevoie să se spele de sus până jos în fiecare zi? Şi conchidea că nora ei era o anarhistă; tristă etichetă, dacă ne gândim că Sissi a murit sub lovitura de pumnal dată de un anarhist, italianul Luigi Lucheni. În vreme ce Franz Joseph se mulţumea cu un ciubăr în stil englezesc, în care se turnau găleţi cu apă, Sissi a vrut o cadă. Multă vreme ascunsă de privirile vizitatorilor, acum sala de baie este deschisă vizitatorilor. Este prima care a fost instalată la Hofburg. O alta poate fi văzută în apartamentele de la Schönbrunn. Duşul e prevăzut cu un manşon metalic, cu găuri mici; acesta îi permitea Elisabetei să se spele fără să îşi ude pletele lungi. O anarhistă! Pletele ei făceau obiectul unor îngrijiri

îndelungate şi atente, care durau chiar şi două ore.

Ea spunea: „Aceasta este adevărata mea coroană!” în timp ce îi era aranjat părul, ea asculta una dintre doamnele care îndeplineau funcţia de lector recitând poezii din Heine, de pildă, autorul ei preferat. Dar asta nu era tot. Recent, a fost adus şi pus la loc covorul de masaj pe care se întindea împărăteasa. Sissi se agăţa de inele pentru a-şi menţine supleţea. Se pune întrebarea dacă acest cult al frumuseţii nu era cumva o obsesie, precum aceea a regimului ei alimentar. În realitate, corpul ei (1,72 metri) era o armă. Se slujea de el pentru a exista, a străluci, a domina un mediu pe care îl simţea ostil, pentru a-şi folosi influenţa, inclusiv cea politică, în favoarea Ungariei ei dragi. Sissi seducea. Este adevărat că supleţea pe care şi-o va menţine până la sfârşitul zilelor contrasta cu corpolenţa adesea confortabilă a câtorva doamne de la curte... Şi era un mijloc de a nu îmbătrâni. Este văzută într-o rochie neagră, concentrată asupra exerciţiilor. Se şoptea că seamănă cu o pasăre exotică! Întrucât era îmbrăcată, lectorul de greacă clasică – a avut patru – Constantin Christomanos primea încuviinţarea să vină să îi citească din *Iliada* şi *Odiseea.* Dragostea pentru Grecia o va conduce până la Corfu, pe urmele unuia dintre unchii ei, un Wittelsbach ales ca prim rege al Greciei

independente în 1832.

Multă vreme budoarul a fost împodobit numai cu tablouri ale cailor ei, căci i se atribuia spusa că prefera caii unor membri ai dinastiei! Nu era în întregime fals, dar recent au fost puse la loc tablouri şi fotografii ale părinţilor, fraţilor, surorilor şi copiilor ei. Temuta anarhistă putea fi foarte bine şi o femeie ca toate celelalte. Clipele de intimitate erau rare, aşadar sacre. Este pregătită o măsuţă, măsuţa pentru micul dejun cu împăratul, visceral matinal: de la cinci dimineaţa Franz Joseph se afunda cu lăcomie în afacerile de stat. Astăzi, la încheierea prezentării apartamentelor imperiale, suntem introduşi într-o uluitoare sufragerie. Este considerată privată, cu toate că dispune de 24 de tacâmuri. Conform etichetei spaniole, cu o vagă amprentă burgundă, tacâmurile sunt aranjate numai pe dreapta. Felul în care se împăturesc şervetele este şi astăzi un secret de stat deţinut numai de două femei, pe care nimeni nu le-ar putea amăgi să-l divulge. Mesele erau scurte, în jur de o oră, iar de îndată ce împăratul termina, uzanţele cereau ca mesenii să se ridice de la masă odată cu Majestatea Sa, chiar dacă ei încă mai aveau de mâncat! Lui Franz Joseph nu îi plăcea să piardă vremea, însă aceste prânzuri sau cine cu apropiaţii sau cu înalţii demnitari rămâneau esenţiale. Îi plăcea să ştie ce se vorbea prin

oraş şi se distra de bârfe. Şi aici Sissi şi-a atras fulgerele protocolului. Cum a cerut bere în locul vinurilor fine oferite, a auzit-o pe soacra ei spunând că Hofburg nu e o tavernă bavareză! Şi când a constatat că, prin acelaşi protocol prostesc, doamnele trebuiau să mănânce înmănuşate, ea şi le-a scos. Bravând o admonestare, a declarat, roşie de furie: „De acum înainte, această regulă nu mai are obiect!” O anarhistă, fără îndoială!

Când ne ducem la Operă, pătrundem într-un teatru magnific, construit după bombardamentele din 1945. Aliaţii au confundat teatrul cu... o gară! În mod miraculos, dintre încăperile originale, putem vizita – dar numai cu programare şi în anumite circumstanţe – salonul împărătesei, situat în spatele vechii loje a suveranilor. În antracte, aici primea Sissi. Însă asta se întâmpla rar! Şi, după săptămâni de absenţă, când a apărut într-o seară la un spectacol care marca deschiderea sezonului, a fost întâmpinată cu răceală. Nu purta ea, în mod ostentativ, o rochie ungurească şi o vestă brodată? Suverana Austriei în ţinută maghiară la Viena! Această provocare – şi era o provocare! – marca implicarea progresivă a Elisabetei în problema Ungariei şi lupta ei pentru încheierea compromisului austro-ungar din 1867. Pe biroul lui Franz Joseph, portretul lui Erzsébet ca regină a Ungariei, în splendoarea

celor 39 de ani, demonstrează cât de bine a reuşit ea să infiltreze palatul imperial vienez cu o amprentă de sorginte budapestană. În scurtă vreme vom afla că, în acelaşi spirit, ea îşi va înlocui progresiv doamnele de onoare austriece cu unguroaice; acestea din urmă prezentau avantajul de a se sustrage dictaturii protocolare a arhiducesei Sofia. Totuşi, la ocaziile mari, Sissi ştie să îşi ţină rangul. Să ne imaginăm Ringul la 27 aprilie 1879. O uriaşă defilare a fost. Pusă la punct pentru a sărbători nunta de argint a cuplului imperial. Această sărbătoare povesteşte, pur şi simplu, despre Imperiul Habsburgic. De asemenea, este şi o modalitate de a pune în valoare acest bulevard din vremurile moderne. Alegoria adună laolaltă 40.000 de vienezi îmbrăcaţi după moda Renaşterii, reprezentând 43 de meserii şi corporaţii. Este un spectacol grandios, durează multe ceasuri, iar Sissi rezistă. Serbarea este regizată de Hans Makart, venit la Viena din 1868. Pictor şi regizor de scene istorice, Makart apare el însuşi îmbrăcat în mătase neagră, călare pe un armăsar alb. Unul dintre asistenţii lui a decorat imobilele din drumul interminabilului cortegiu. Acesta este Otto Wagner, născut în 1841, un artist despre care vom mai vorbi. Această zi este şi wagneriană, întrucât scenele prezentate pe care alegorice se inspiră din actul al III-lea din *Cântecul*

Nibelungilor. Franz Joseph îl preţuieşte mult pe Makart. I-a pus la dispoziţie o vilă de pe Gusshaustrasse şi, în fiecare zi, atelierul este deschis publicului. E mare aglomeraţie în faţa unei pânze reprezentând intrarea triumfală a lui Carol Quintul în Anvers, în 1520; pentru chipurile feminine, artistul a folosit figuri vieneze bine-cunoscute. Aşa se face că peste 35.000 de persoane au venit să vadă acest tablou monumental, avide să pună câte un nume deasupra fiecărui cap. Era de-a dreptul umilitor să nu te regăseşti în această lucrare! Genial în toate domeniile, Hans Makart ajunge să dea sfaturi doamnelor în privinţa pălăriilor, apoi a podoabelor lor. Le desenează şi le coase el însuşi. În scurt timp, numele lui intră în limbajul curent; se vorbeşte despre o pălărie Makart, un buchet Makart. Are o predilecţie pentru roşul-Pompei. Astăzi, îi regăsim urmele într-un edificiu pe care puţin turişti care ajung la Viena îşi fac timp să îl viziteze, şi e mare păcat. Este vorba despre Vila Hermès, aflată în mijlocul unui parc în care este interzisă circulaţia automobilelor. Se află în apropiere de Schönbrunn. Istoria acestei reşedinţe puţin cunoscute este aceea a unui soţ îndrăgostit, Franz Joseph, care încearcă să o reţină la Viena pe soţia lui, de care este la fel de îndrăgostit. În 1882, Sissi pare a accepta să se stabilească în capitală, cu condiţia să scape de povara

apăsătoare a Hofburgului şi să îşi poată decora vila după gustul ei. Construcţia nu s-a încheiat decât în 1884, bornele de la intrare indicând această dată deasupra căreia se află monograma încoronată a Elisabetei. Împăratul i-a făcut un dar din puşculiţa personală celei căreia i-a spus: „Prefer să te ştiu fericită departe de mine decât nefericită lângă mine”. O admirabilă abnegaţie, căci Franz Joseph suferă... însă de la 24 mai, când îi donează acest domeniu lui Sissi prin act notarial, împăratul nu se mai consideră decât oaspete al soţiei sale. Împreună, vizitează această reşedinţă care seamănă cu dragostea lor, un amestec de banalitate şi nebunie nebănuită. Într-o primă etapă, vila primeşte în mod bizar numele mic-burghez *Mon Repos,* ca şi cum împărăteasa ar fi fost sigură că va găsi aici pacea dorită. Clădirea principală, cu faţada în alb şi roz, decoraţiuni, o scară semicirculară şi pasaje acoperite din fontă dantelată, oscilează între genul pensiune de staţiune termală şi cabană forestieră, cu grajduri imense. Multă vreme, vizitatorii au fost întâmpinaţi, la baza marii scări interioare, de o statuie a proprietarei, cu părul prins în cunună, dăltuită în marmură albă, opera lui Johannes Benk din 1912. Ea pare surprinsă citind o carte pe care nu a închis-o şi ridicându-se pentru a primi un prieten pe care nu îl aştepta. În Muzeul Vienei,

există două încăperi cu o semnificaţie aparte. Conform instrucţiunilor foarte precise ale suveranei, Makart pictează în dormitor scene din *Visul unei nopţi de vară* a lui Shakespeare, un autor al cărui teatru este pe placul lui Sissi, care a spus: „Aţi observat că în piesele lui numai nebunii sunt înţelepţi?” Lucrarea era încă în stadiul de proiect când Makart moare, în octombrie 1884; prin urmare, amenajarea va fi realizată de succesorii lui, dar cu aceeaşi exigenţă. Tonurile sumbre şi morbide transformă patul lui Sissi într-un catafalc vegheat de o statuie a femeii cu capul înclinat spre dreapta. Este *Melancolia,* încăpăţânata însoţitoare a împărătesei. În partea de sus a patului, un vultur cu două capete negre încoronate cu aur, care îşi desface aripile. O companie mai curând de coşmar... Numeroase desene care creează iluzii optice încadrează blazonul Bavariei, iubita patrie natală a Elisabetei. Pe tavan, carul lui Oberon şi al Titaniei este tras de doi tigri furioşi. Totul reflectă sufletul zbuciumat al ocupantei. Sala de gimnastică din vecinătate este un omagiu adus Greciei antice, cu personaje mitologice practicând atletismul, totul pe un obligatoriu fond roşu. În această vilă Sissi îşi va redacta testamentul la 14 iunie 1896; ea lasă Vila Hermès mezinei, Maria Valeria, însă împăratul păstrează uzufructul pe durata vieţii; el îşi va

asuma cheltuielile de întreţinere. Tot între aceste ziduri Sissi va afla, la 4 mai 1897, printr-o telegramă a ambasadorului Austriei la Paris, despre moartea eroică a surorii ei, Sofia, ducesă de Aleçon, arsă de vie în incendiul de la Bazarul de Caritate[22].

Din nefericire, obsesia călătoriilor pune iar stăpânire pe împărătească, ceea ce îl întristează mult pe împărat, dar acesta nu spune o vorbă. Adevărata lui uniformă este demnitatea. Totuşi, conştientă fiind că e apăsat de singurătate, Sissi începe să îşi caute o înlocuitoare. O soţie care alege o amantă pentru soţul ei nu poate fi decât o anarhistă! Categoric! Şi se profilează o situaţie foarte picantă, foarte *fin de siècle* vienez. Din 1876, Hotelul Sacher s-a mutat la intersecţia dintre Kärtnerstrasse şi Philharmonikerstrasse, lângă locul în care a murit Vivaldi. Aceasta este şi adresa actuală a palatului, care în 2005 a fost supraînălţat cu două etaje. Hotelul Operei (care se află în faţă) a fost repede botezat Sacher. Restaurantul, deja renumit, nu are decât 13 mese separate, pentru a se asigura liniştea clienţilor. Aici au fost primiţi câţiva pasageri ai primului tren *Orient Expres,* faimosul Orient Expres care a intrat în Viena la 6 octombrie 1889, la ora 20.15.

---

[22] Vezi, de acelaşi autor, *Sissi ou la Fatalité,* Perrin, reeditare 2005, şi *Sur les pas de Sissi,* album ilustrat cu fotografii de Jerome da Cunha, Perrin, reeditare 1991, dar şi *Sissi, împărăteasa Austriei,* Corint, 2013 (n. red.).

Plecase din Paris la 4 octombrie. Călătoria a durat 16 de ore şi 53 de minute. De acum înainte, Viena avea să devină placa turnantă a trenurilor de lux care străbăteau Europa în lung şi-n lat. La 1 mai 1890, după prima sărbătorire a zilei muncii, Anna Sacher îl angajează pe Joseph Wagner primul *maître d'hôtel.* Cunoaşte toată lumea, toată lumea îl cunoaşte. Un model de discreţie afabilă, el întruchipează frumoasa tradiţie a restaurantelor de lux vreme de o jumătate de veac, până în 1940. La cererea Annei Sacher, el este cel care obţine încuviinţarea înaltelor personalităţi aflate în trecere în restaurantul lor de a semna pe un şervet din damasc. Primul client rugat este arhiducele Otto, un nepot al împăratului care ia masa singur. Priceputul *maître d'hôtel* va obţine astfel 400 de semnături de la oaspeţi iluştri, indiferent dacă erau obişnuiţi ai casei, precum arhiducele Franz Ferdinand, sau ocazionali, ca marele duce al Rusiei, Nicolai Nicolaevici. Aceste obiecte din pânză, inestimabile, sunt expuse şi astăzi în vitrine, pe holurile hotelului, în spatele salonului roşu al restaurantului. Totuşi, acestui palmares de autografe pe care Anna Sacher le brodează cu mătase de culori diferite, pentru a le putea păstra veşnic şi a le identifica mai lesne, îi lipseşte piesa principală, spre marea disperare a proprietarei: este vorba despre semnătura împăratului... Evident, este

delicat să îi ceri Majestăţii Sale apostolice, imperiale şi regale să îşi pună semnătura, chiar dacă apreciază că *Tafelspitz,* carnea fiartă de vită, mâncarea lui preferată, este servit aşa cum îi place lui! Ce era de făcut? Aici intervine Katharina Schratt, actriţă şi amantă a lui Franz Joseph (în sfârşit, aşa sperăm, pentru binele lui!), prietenă intimă cu Anna Sacher. Ea o înlocuieşte atât de bine pe Sissi, încât la câteva zile după rugămintea ei discretă, Anna Sacher primeşte vizita doamnei Schratt, care îi aduce un şerveţel semnat de monarh. În sfârşit! Foarte mândră, doamna Schratt acoperă cu mare grijă prenumele *franzjoseph,* unite, scrise cu litere mici şi, folosind un fir de mătase aurie, brodează spre stânga o coroană imperială, iar spre partea dreaptă o ramură de laur. În amintirea rolului de intermediară jucat de doamna Schratt, un fel de mâncare îi poartă şi astăzi numele; este vorba despre „supa de cartofi cu ciuperci şi bacon à la Katharina Schratt”, pe care v-o recomand cu căldură, mai ales iarna. Informată şi amuzată, la 25 ianuarie 1891 Sissi îşi trimite cititoarea şi confidenta, pe unguroaica Ida Ferenezy, să cumpere una din faimoasele prăjituri cu ciocolată pentru ea însăşi, livrată într-un ambalaj special. O costă 4 florini. Morala: Elisabeta nu face volte numai în privinţa uzanţelor conjugale, ci îşi permite abateri şi de la propriul regim. La nouă ani

înainte de apariţia unui roman de un farmec ironic al medicului scriitor Arthur Schnitzler, Viena analizează subtilităţile amoroase din *La Ronde.* Hotelurile Imperial şi Sacher au un concurent, Bristol, deschis pe Ring în 1892. În acelaşi an se stinge din viaţă Eduard Sacher, care se retrăsese şi nu mai fusese văzut în public de ani de zile. Cu o pricepere rară, Anna, văduva lui, continuă să facă din localul înfiinţat de el un loc de întâlnire pentru lumea bună. Viena se măreşte. În 1885, Universitatea număra 6000 de studenţi, 347 de profesori şi o bibliotecă de 320.000 de volume. În aceste clădiri, inaugurate la 10 octombrie 1884, funcţionează Observatorul, Institutul de Fizică, Grădina Botanică, Laboratorul de Chimie, Muzeul de Anatomie Patologică din Spitalul General, Facultatea de Teologie Protestantă şi Institutul de Anatomie.

Facultatea de Medicină are o reputaţie internaţională, atrăgând numeroşi studenţi şi profesori. În 1887, un nou recensământ indică o cifră de 790.000 de vienezi în oraş şi 1.200.000, cu tot cu suburbii. Continuă anexările la periferie; una dintre cele mai spectaculoase datează din 1892, cu încorporarea fostului sat Grinzig, inclus în districtul 19. De la această dată, se poate ajunge acolo cu tramvaiul. Ridicat pe coline, de unde priveliştea e foarte plăcută, acest sat tipic de viticultori din secolul

al XVI-lea păstrează un privilegiu străvechi, care i-a adus toată faima: vierii pot pune pe piaţă vin care are mai puţin de un an. Simbolul este o ramură de pin, agăţată deasupra porţii hanului. Succesul acestor *Heurigen,* termen care numeşte atât vinul nou, cât şi cârciumile în care se serveşte, nu se dezminte. Între aprilie şi octombrie, o seară la Grinzing face din oricine un adevărat vienez. Iarna, la terase nu veţi întâlni decât vienezi.

Dacă sărbătoarea florilor organizată de prinţesa Paulina de Metternich la 29 mai 1886, cu ocazia împlinirii vârstei de 50 de ani, agită spiritele, se întâmplă astfel pentru că această femeie veselă, cu un gust categoric mai bun decât acela al epocii sale, este o reprezentantă şic a societăţii vieneze. Autoritate mondenă, ea ştie să farmece sau să impună, în funcţie de ceea ce-şi doreşte. La Paris, ca soţie a ambasadorului Austriei, l-a apărat pe Wagner rupându-şi evantaiul în capul unui spectator căruia nu îi plăcea muzica acestuia! Ea a fost cea care l-a lansat pe Worth, englezul care va inventa marii creatori de modă francezi şi îl va prezenta pe Strauss-fiul parizienilor încântaţi. Această sărbătoare este în stilul ei. Simţindu-se în largul ei atât pe scena unui teatru, cât şi printre diplomaţii obişnuiţi să citească printre cuvinte, ea îşi poate permite orice şi chiar îşi permite, cu impertinenţa distinsă a oamenilor

de familie bună. Şi este aşa, ba chiar îndoit. Prin mamă, care era o Metternich, căci se trăgea dintr-o primă căsătorie a cancelarului, şi prin soţul ei, născut dintr-o a doua căsătorie a aceluiaşi cancelar. Ea domneşte asupra societăţii vieneze, aşadar europene. Serbarea ei în stradă precedă, în termeni de celebritate, inaugurarea noului Burgtheater, din faţa sediului primăriei, şi el nou. În acea zi de 10 octombrie 1888 este programată piesa *Esther,* de Franz Griliparzer. În sală se joacă însă o altă dramă, teribil de romantică. O tânără spectatoare nu îl slăbeşte din priviri pe arhiducele Rudolf, aflat în loja imperială. Maria Vetsera s-a îndrăgostit de prinţul moştenitor şi îndrăzneşte să îl privească insistent pe viitorul împărat, însoţit de soţia lui, Stephanie, fiica regelui Belgiei, Leopold al II-lea. Prinţesa moştenitoare şi domnişoara îndrăzneaţă se măsoară din priviri sub ochii uluiţi ai publicului din patru balcoane. Evantaiele lor sfâşie aerul cu gesturi enervate. Franz Joseph nu îşi dă seama de acest duel care se joacă deasupra sălii. Econom şi pentru a da un exemplu, împăratul şi-a plătit locul! În antract, admiră frescele de pe plafonul scării mari. I se atrage atenţia împăratului că în aceste scene care evocă teatrul din vremea reginei Angliei, Elisabeta I, şi a lui Shakespeare, cei doi autori, doi fraţi, şi-au permis să se reprezinte pe ei

înşişi, conform unei vechi tradiţii. Împăratul îi recunoaşte fără dificultate; este vorba despre Gustav şi Ernst Klimt. Gustav Klimt, 28 de ani, îşi face un debut oficial vienez zdrobitor: este laureat al Premiului acordat de împărat şi a realizat deja multe alte picturi murale pentru teatrele imperiale de la Budapesta şi Carlsbad; la începuturile lui anonime, a copiat pânze celebre pentru Castelul Peleş de la Sinaia.

Aprilie 1894. O dată de ţinut minte. Este data ultimului Carusel uriaş la Manejul de Iarnă, organizat sub portretul tatălui Mariei Tereza. 200 de participanţi, 125 de cavaleri costumaţi, cadriluri în care se încrucişează atelaje cu doi şi patru cai, cadriluri ecvestre coborâte din veacurile trecute, totul în prezenţa împăratului imuabil, demn şi bun, împietrit într-un secret de stat, acela al morţii, în urmă cu cinci ani, a fiului şi moştenitorului lui Rudolf. Viena, oraşul care a codificat valsul, a zăcut luni de-a rândul fără suflare. În acest vechi manej, în care Sissi lucra la postura cailor ei, serbarea ecvestră se încheie prin salve de artilerie. O concluzie cam grea şi zgomotoasă în acest templu al graţiei umane şi animale. Zilele cailor sunt numărate: împăratul a autorizat începerea construcţiei metroului, ale cărui staţii vor fi pavilioane Art Nouveau. În magistrala lui scriere *Fin de siècle,* publicată în 1957, Paul Morand descrie fascinat cosmopolitismul vienez al epocii, în special

dispariţia rasei germane:

sub îmbulzeala slavă, turcă, iudaică, ruteană, croată, sârbă, română, galiţiană ori dalmată. Iar austriecii, care până atunci îndurau glumele lui Bismarck, începeau să devină arlechinii unui soi de Mardi Gras[23] oriental, al cărui decor permanent era capitala însăşi. Carnavalul acesta dura de la un capăt la altul al anului, abia întrerupt uneori de câte un doliu al Curţii, o bronşită a împăratului sau, prin ecou, de o împuşcătură care punea capăt carierei vreunui înalt funcţionar surprins în flagrant delict de spionaj în favoarea ţarului, într-una dintre cazematele boltite în care se culcuşise cea mai veche administraţie din lume. Locuită de sute de neamuri, Viena 1900 nu se împărţea decât în două universuri: cei admişi la Palat şi cei excluşi.

Baroana Vetsera mama nu era primită la Hofburg, dar fiica ei a venit la castel ca să se întâlnească în taină cu Rudolf, deşi ar fi trebuit să se afle la Operă, cu sora ei. Franz Joseph întruchipează cele două lumi: va fi primul călător cu metroul, îşi va plăti biletul – la fel ca la inaugurarea celui din Budapesta, în 1896 – şi va avea o staţie pentru el şi poporul lui aproape în faţa Palatului Schönbrunn. Soţul anarhistei nu este nici atât de bătrân, nici atât de limitat precum se spune.

[23] Lăsata-Secului la catolici (n. Red.).

Capitolul XI
Un sfârşit de veac, o artă nouă[24]

Cei îndrăgostiţi de muzica lejeră fac un adevărat pelerinaj. La nord de Viena, strada Prater (districtul 11) conduce la atracţii de bâlci. O ambarcaţiune veche, cu vâsle, este ancorată la cheiul Franz Joseph. Se numeşte *Johann Strauss* şi este la fel de vestită şi fotografiată precum cea folosită în filmele cu Romy Schneider. Însă această veteranâ a emblematicei DDS (companie germană de navigaţie cu aburi pe Dunăre, înfiinţată în 1844) nu se află întâmplător acolo. În fiecare seară dă spectacole care se învârt în jurul valsului, în genul café-concert de odinioară, nu de alta, dar Johann Strauss a locuit în apropiere. La numărul 54 pe Praterstrasse, artera care traversează cartierul Leopoldstadt în apropierea Dunării, într-un imobil roz cu alb cu trei etaje, este deschis un muzeu dedicat regelui valsului. Aici va compune, într-o noapte de iarnă în 1867, *Frumoasa Dunăre albastră,* pentru ca mai apoi să ajungă să se ruşineze de ea. Nu e singura adresă vieneză a lui Strauss-fiul, căci familia s-a mutat permanent, dar în această reşedinţă

[24] *Une fin de siècle, un art nouveau*: joc de cuvinte, care face trimitere la sfârşitul secolului al XIX-lea, cu arta, cultura şi moravurile acelei perioade, şi la noua artă care începe să se impună şi care poate fi considerată o mişcare de tranziţie către ceea ce va fi modernismul veacului al XX-lea (n. trad.).

Johann şi soţia lui Jetty au locuit din 1863 până în 1870. Talentul muzicianului şi simţul de afacerist al fostei cântăreţe, în acelaşi timp şi o valoroasă colaboratoare, le-au consolidat averea şi le-au permis să îşi cumpere vile confortabile care, uneori, erau considerate palate în stil renascentist. Cât despre cele în care nu locuiau, le închiriau, şi numeroşi locatari erau mândri să îl aibă pe domnul Stauss drept proprietar. Printr-un hazard al istoriei vieneze, şi Joseph Lanner a locuit, la vremea lui, în aproape acelaşi loc, înainte de a vrăji cu muzica lui plimbăreţii din Prater.

La 8 aprilie 1878, Jetty moare pe neaşteptate în vila lor de lângă Schönbrunn, la Hietzing, astăzi pe Maxingstrasse numărul 18, cumpărată în urmă cu 10 ani. Jetty ar fi murit în urma unei crize cardiace, hărţuită de unul dintre fiii ei nelegitimi, un şantajist. Doamna Strauss avea 59 ani şi fusese căsătorită cu Johann 15 ani. Căsnicia lor a fost foarte fericită, cu toate că gurile rele şopteau că, pe vremea când era amanta bancherului Moritz Todesco, aşadar înainte de căsătoria cu Johann, această femeie ar fi avut... şapte copii de la şapte taţi diferiţi, ceea ce ar fi fost, totuşi, un record! Era absolut normal să aibă un aer atât de matern!

Johann, văduvul înlăcrimat, părăseşte casa acestei nenorociri, îşi lasă orchestra în grija fratelui său, Eduard, şi pleacă la Veneţia.

Singur. Ceea ce nu era de bun augur. La întoarcere, se instalează într-un hotel din centru, vrea să vândă imediat vila în care soţia lui şi-a dat ultima suflare şi ia hotărârea să îşi schimbe viaţa. Johann Strauss e la fel de iute în alinarea durerii ca şi în compunerea şi executarea partiturilor sale. La 28 mai, la numai opt săptămâni de la dispariţia soţiei, se recăsătoreşte. Trebuie să remarcăm că este, şi acesta, un record de singurătate compensată... Noua doamnă Strauss se numeşte Ernestina Angelika Henriette Ditrich. Are 28 de ani, el 53. Este supranumită Lily. Este blondă, pe cât de interesată, pe atât de lipsită de talent, cel puţin liric. Cântăreaţă şi ea, apelase la Strauss pentru un rol la Theater an der Wien, care, alături de Operă, este cea mai prestigioasă şi încărcată de istorie scenă a Vienei. Ea spera să obţină totul de la bărbatul a cărui operetă *Liliacul* – una dintre minunăţiile lui, alături de *Sânge vienez* şi *Voievodul ţiganilor* – a sfârşit prin a deveni un succes internaţional. Strauss nu a avut mereu mână bună în alegerea libretiştilor săi. La teatru a avut parte de eşecuri mari. *Liliacul* are la bază o idee de Meihac şi Halévy, *Revelionul,* şi din acest motiv este încă jucat la Viena şi în seara de 31 decembrie. După câteva încrucişări de spadă cu cenzura, care a eliminat aluziile considerate imorale, opereta este jucată la Theater an der Wien pe 5 aprilie 1854. A rămas

cap de afiş 54 de zile din stagiune, ceea ce era un lucru extraordinar. În ochii intrigantei Lily, un astfel de autor nu trebuia decât să rostească un cuvânt şi cariera ei ar fi fost rezolvată. Iar el a spus pur şi simplu „Da” în Biserica Sf. Carol Borromeo. Viena consideră această recăsătorire de prost gust, prea rapidă; fata asta blondă este prea vulgară şi comună. Cu toate că el a compus un vals (opus 390) pentru luna lor de miere spre Marea Nordului, Lily îşi face soţul nefericit. Prietenii îl găsesc căzut pe gânduri; când i se vorbeşte, răspunde pe un ton mecanic, cu un aer absent. În realitate, el nu şi-a revenit după moartea lui Jetty şi îşi poartă crucea, bântuit de amintirea ei. Ba chiar şi-a schimbat şi editorul, Haslinger fiind prea legat de preţiosul ajutor cotidian al lui Jetty. Lily se plictiseşte, Lily îşi găseşte ocupaţie, Lily îl înşală şi îl părăseşte după doi ani pentru directorul de la... Theater an der Wien (ea încă vrea un rol!), Joseph Steiner, care întâmplător este şi impresarul lui Johann Strauss. *La Ronde,* dintotdeauna şi... din nou, după cum vom vedea. După patru ani de furtuni conjugale, pe 9 decembrie 1882, se pronunţă în sfârşit separarea „trupurilor şi bunurilor”. Lily şi-a ratat căsnicia, ceea ce nu o deranjează; vrea să reuşească în carieră şi pare a avea argumentele necesare. Întrucât avem de-a face cu oameni de scenă, îşi vâră coada şi viaţa, această

scenaristă maliţioasă. Cu puţin înaintea acestei separări legale, o oarecare doamnă Adela Strauss, care nu are nicio legătură de rudenie cu Johann, primeşte din greşeală o scrisoare destinată Angelikăi. Două prenume care încep cu aceeaşi literă, e clar mâna Diavolului! Reexpediată la teatru, scrisoarea îi aduce Adelei mulţumirile lui Johann. Ea are 21 de ani, e minionă, priveşte viaţa cu ochi languroşi, are farmec şi o conversaţie vizibil mai interesantă decât Angelika. Este deja văduva unui funcţionar de la căile ferate şi are o fiică, Alice (iar litera A!). Ca într-o piesă de teatru, Adela Strauss era una dintre vecinele lui Eduard, fratele lui Johann. Prin urmare, făcea întrucâtva parte din familie. Cum în Austria Habsburgilor divorţul era interzis, era nevoie de viclenie pentru ca un mariaj să fie posibil. După numeroase încercări, catolicul Strauss şi evreica Strauss îşi unesc destinele... în credinţa luterană, pe 11 iulie 1883. Evenimentul e amplu – şi negativ – comentat de vienezi. La drept vorbind, Johann Strauss, simbolul Vienei şi al Austriei a renunţat la calitatea de supus al lui Franz Joseph. Avocatul lui, maestrul Joseph Trutter, i-a atras atenţia că ducele Ernest al II-lea de Saxa-Coburg şi Gotha permitea divorţul şi recăsătoria pe teritoriul lui, cu două condiţii: să devină cetăţean al ducatului şi să treacă la credinţa evanghelică. Iată de ce această nuntă

a avut loc în capela regală din Coburg, în Franconia bavareză. Adela era deja secretara lui din toamnă; graţie ei, a pus din nou mâna pe vioară. Pentru Johann, la cei 58 de ani ai lui, toamna vieţii este o primăvară: Adela are 24 ani. Îi despart şi îi apropie 34 de ani. Este îndrăgostit nebuneşte de a treia lui nevastă. Când trebuie să se ducă la Berlin pentru a discuta afaceri cu editorul lui german, Fritz Simrock, junele însurăţel îi trimite un bilet: „[...] Somn uşor, frumoasa mea Adela cu ochi negri, singura care există pe pământ”. E mai bun muzician decât scriitor.

Cum şi-a păstrat domiciliul la Viena, cuplul locuieşte în Igelgasse, la numărul 4, într-o casă din păcate distrusă în 1945. Acolo se joacă biliard într-o încăpere pe care stăpânul casei o numeşte „cafeneaua mea privată”. Foarte deschişi, gazde primitoare, doamna şi domnul Strauss adună sub acoperişul lor prieteni interesanţi şi diverse talente, sculptori, directori de teatru, libretişti, pianişti şi, desigur, elita muzicii de toate felurile. Viena se afla la momentul unei reînnoiri simfonice, ilustrată prin nume apreciate de cuplul Strauss. Anton Bruckner, născut în 1824, este un foarte fecund autor de opere religioase. Johannes Brahms, născut în 1833, ajunge la Viena în septembrie 1862, venind de la Hamburg. „Locuiesc la zece paşi de Prater şi îmi pot bea vinul acolo unde şi

l-a băut Beethoven”, scrie el. I s-a fluturat prin faţă un post de şef de cor, aşa că nu a ezitat să se înhame la această călătorie lungă: „Tot ceea ce vine de la Viena sună minunat pentru un muzician şi tot ceea ce îl atrage acolo este foarte seducător”. Brahms este un fervent admirator al Adelei Strauss. Compozitorul bărbos, o vreme dirijor al orchestrei Societăţii Prietenilor Muzicii, îşi făcea apariţia în ţinute vestimentare originale. Este un celibatar maniac, care locuieşte în trei cămăruţe aproape de Catedrala Sfântul Carol, chiriaş al unei văduve elveţiene, Celestine Touxa. Cum nu se îndură să se despartă de nădragii lui uzaţi şi lustruiţi, cu discreţie, gazda lui pune să fie întorşi şi lungiţi. Aceste ajustări nu sunt pe placul domnului Brahms. Are ciudatul obicei să îşi prindă cureaua mult mai sus de talie, ca un ţăran, fiind evident că se teme să nu îşi piardă pantalonii! Aşa se face că nădragii lui sunt mereu prea scurţi. Şocată, proprietăreasa îi atrage atenţia că e foarte urât să laşi la vedere nişte şosete căzute... Şi îi lungeşte din nou pantalonii, iar el îi taie noaptea! Pentru a testa felul în care se face curăţenie în camera lui, lasă intenţionat mucuri de ţigară şi chibrituri pe sub mobile. Pentru a verifica cinstea bietei femei îngrozite de excentricităţile lui, lasă bani printre hârtiile lui sau o sticlă începută de vin de Rin, după ce face un semn pe sticlă. Pe scurt, un

permanent conflict domestic. Când vine la familia Strauss, uită să îşi pună gulerul înalt şi tare. Nu contează, barba lungă ascunde cămaşa desfăcută la gât! Într-o zi, Brahms nimereşte pe neaşteptate la Strauss. Ca un vagabond bătrân. Îl găseşte pe Johann în patru labe, jucându-se cu florile şi scoicile, dar de povestit, îi povesteşte despre gastronomie. Regelui valsului îi place să ajute bucătăreasa, îl destinde. Şi îl încurajează, căci în faţa unei noi generaţii de compozitori şi de sonorităţi inedite, începe să se îndoiască de sine. Să cureţi fasole verde sau să rupi codiţele coacăzelor, iată o plăcere simplă. Brahms încuviinţează şi pleacă, bucătăria fiind ultima dintre preocupările lui. Dacă cineva voia să înfurie acest minunat muzician cuprins de lirism, era suficient să spună că prima lui „simfonie este a zecea a lui Beethoven”. Nu gustă deloc acest compliment, se răsuceşte pe călcâie şi pleacă imediat de lângă persoana care a crezut că îi face o plăcere. Este văzut scotocind pe la negustorii de chilipiruri sau la casa de licitaţii din Dorotheergasse, pentru a răscumpăra partiturile lui Schubert.

Admirabilul lui *Recviem german* este primit cu aplauze, iar Simfonia a patra este întreruptă de strigăte de bravo, lucru ce contravine uzanţelor. De la pupitru, dirijorul arată spre loja în care Brahms, palid, suferind de un cancer de pancreas, nu se descurcă prea bine cu salutarea

vienezilor entuziasmaţi. Pălăriile, mănuşile, şalurile sunt fluturate în semn de omagiu. La funeraliile lui, pe 6 aprilie 1897, oraşul Viena, căruia i-a făcut atâtea daruri generoase, îi oferă la rândul său un „mormânt de onoare” în cimitirul central. Noul Beethoven îşi doarme somnul de veci alături de adevăratul Beethoven...

Un alt muzician excepţional, născut în 1860, poartă lornion, compune lieduri şi nouă simfonii şi conduce Opera începând din 1897; este vorba despre Gustav Mahler. Până la demisia lui, în 1907, el ridică orchestra şi teatrul la un nivel foarte înalt, atrăgând astfel toată Europa. După ce a fost sala de bal a Lumii Vechi, Viena devine şi sala de concerte. La 14 octombrie 1894 se împlinesc 50 de ani de când Johann Strauss este dirijorul orchestrei; Filarmonica îl sărbătoreşte. El răspunde, felicitând muzicienii „pentru execuţia [voastră] de virtuozi, dar şi pentru exprimarea acestor sentimente pline de amabilitate, care îmi produc o mare bucurie”.

Dar ce se întâmplă? În ianuarie, Café Griensteidl este demolată. Obişnuiţii locului, scandalizaţi, se mută la Café Central, frecventată de foiletonişti şi cronicari de scandal. Noii clienţi se declară membrii ai mişcării Tânăra Vienă *(Jung Wien).* La 5 mai, se înfiinţează Asociaţia Artiştilor Vienezi. Aceasta numără 18 persoane, iar preşedinte este Gustav

Klimt, 35 de ani. Doreau să realizeze separarea sau secesiunea (curentul s-a numit *Wiener Secessiori*) de arta oficială, academică, pompoasă şi sclerozată. De multă vreme cafenelele nu au mai văzut o asemenea agitaţie. La sfârşitul veacului; deşi bogată şi în plin avânt creator, Viena suferă trei şocuri, mai rele decât înfrângerile militare. La 30 ianuarie 1889, odată cu moartea brutală a lui Rudolf, oraşul a fost încremenit de stupoare, incredul şi invadat de zvonuri dintre cele mai contradictorii din cauza stângăciei Curţii şi a autorităţilor vizibil depăşite de dramă, de cauzele şi consecinţele acesteia. Apoi, la 16 septembrie 1898, când Sissi îşi încheie ultima călătorie pe acest pământ în Cripta Capucinilor, asasinarea ei nedreaptă care avusese loc cu şase zile în urmă cufundă oraşul în disperare. 60 de şefi de stat şi de guvern au venit la Viena pentru a omagia memoria unei femei care, după propriile cuvinte, păşea „spre un destin înspăimântător”. Franz Joseph rămâne în picioare în mijlocul acestor dezastre familiale, încremenit în uniforma lui, zidit într-o durere definitivă, repetându-i înlăcrimat majordomului său că „nimeni nu poate şti cât de mult am iubit-o”. În sfârşit, la 3 iunie 1899, la ora 16, când Johann Strauss moare de o dublă pneumonie, Viena crede că îşi trăieşte apocalipsa. Dar nu e decât prima... De mai multe zile, de pe 22 mai exact,

regele valsului nu a mai apărut în public, adică imediat după ce a dirijat uvertura *Liliacului* la Operă, pentru a celebra împlinirea a 25 de ani de la compunerea celei mai cunoscute dintre operetele lui. Să reamintim, în treacăt, că la Viena nu există separarea între aşa-numitul repertoriu serios şi cel considerat uşor. Tuşea, avea febră, răcise. Câţiva spectatori au părăsit Opera fredonând arii din *O noapte la Veneţia,* încercând să se încurajeze, însă la 74 de ani, această răceală nu putea fi decât îngrijorătoare. Ceremonia religioasă se desfăşoară în templul protestant din Dorotheergasse numărul 18, din districtul 1. O mulţime imensă, estimată la sute de mii de oameni, blochează centrul Vienei şi circulaţia este oprită. Magazinele îşi trag obloanele, drapelele sunt în bernă; într-adevăr, este plâns şi înmormântat – cu onoruri – un rege al divertismentului. Monumentul ridicat mai târziu îi înfăţişează chipul cu legendarele lui mustăţi, înconjurat de îngeraşi care valsează însoţiţi de o muză care ciupeşte corzile de aur ale unei harpe şi înconjuraţi de un frunziş care nu poate fi decât pădurea vieneză. Acesta ansamblu nu este tocmai cel mai bun lucru pe care îl putea face Viena. În 1900, o statuie a lui Strauss cu vioară în faţa unei imitaţii de arc de triumf a fost ridicată în Stadtpark (Parcul Oraşului). Adela i-a supravieţuit până în 1930, cu un an înainte de încetarea drepturilor de

autor ale celui care a fost un ambasador al Austriei pentru ce avea ea mai vesel şi mai subtil în numele bucuriei de a trăi. În ziua în care soţul tinerei Adela a fost înmormântat, s-a întrerupt un concert, iar dirijorul, Eduard Kremser, discipolul lui Strauss, a anunţat vestea cea tristă şi a început, pianissimo, *Frumoasa Dunăre albastră.* Aproape un recviem, aproape un imn naţional. Un critic i-a spus lui Strauss cât de fermecătoare era muzica lui; acesta a refuzat lauda, răspunzând că Viena era mai importantă decât el:

Dacă este adevărat că am talent, îl datorez dragului meu oraş natal, Viena. În pământul ei am rădăcinile, iar acestea sunt puterea mea. În văzduhul ei plutesc melodiile pe care urechile mele le-au auzit. Oraşul meu este oraşul cântecelor şi al emoţiilor. Este oraşul femeilor frumoase, inima Austriei binecuvântate de Dumnezeu, oraşul de aur.

Aurul? Este expus în văzul lumii cu un an înaintea morţii lui Strauss, pe acoperişul unei clădiri stranii. Este Pavilionul Secession, un cub alb, mare, deasupra căruia se află un dom aurit pe care detractorii l-au botezat „Căpăţâna aurită de varză”. Operă a lui Joseph Maria Olbrich, elev al lui Otto Wagner, îi dă cu tifla vecinei de peste drum, Academia de Arte

Frumoase. De ce o *se cesiune*? Pentru a marca ruptura anumitor artişti care considerau că elanurile unor elevi ai Academiei sunt prea lipsite de vlagă. Trebuia să se termine odată cu stilul istoricist al lui Makart, trebuiau închise în muzeu eternele referinţe la Renaştere, care jalonau arterele vieneze. Ringul şi imobilele lui îşi copiau la nesfârşit propriul trecut insuportabil. Aici se impun două remarci. Prima, referitoare la deviza pusă între „varza aurită" şi intrarea în pavilion: „Fiecărei epoci – arta ei, artei – libertatea". O lectură rapidă ar lăsa poate impresia că autorităţile vieneze s-au opus construirii acestei case inedite, bizare şi nepotrivite. Este adevărat că atât Curtea, cât şi arhitecţii de şcoală veche şi-au bătut joc de pavilion – şi, alături de ei, o parte dintre trecătorii dezorientaţi, de unde şi porecla de „Căpăţâna aurită de varză" –, însă Franz Joseph nu s-a opus. Ba chiar le-a pus la dispoziţie terenul. Ne-am putea gândi că nu a înţeles pe deplin importanţa acestei creaţii, totuşi ar fi putut refuza ridicarea ei. Suveranul era considerat un soldăţoi bătrân încoronat, dar se cuvine să subliniem vederile lui largi. Sub domnia lui se va dezvolta la Viena mişcarea fantastică a unei arte în întregime nouă. Împăratului nu îi plăceau automobilele, dar nu le împiedica să circule. Faptul că putem să vizităm acest pavilion emblematic ţine de domeniul

miraculosului. Grav afectat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, devastat de barbarii inculţi din 1945, lăsat în paragină în perioada unei Viene ruşinate şi umilite, a fost răscumpărat de stat... abia în 1975. Să adăugăm că, la sărbătorirea centenarului, a suferit încă o agresiune stupidă: sutele de foi de varză au fost vopsite în roşu! Varza asta roşie era indigestă. Din fericire, şi-a regăsit culoarea originară. Definitiv, sperăm...

La puţină vreme de la inaugurarea acestei construcţii, la 1 aprilie 1899 a apare revista *Die Fackel* („Făclia”) a umoristului Karl Kraus, născut în 1874; obiectivul declarat al publicaţiei era lupta pentru puritatea limbii. În acelaşi timp, revista oficială a curentului *Secession, Ver Sacrum* („Primăvara sacră”), este publicată de Gustav Klimt. Primul număr, de o valoare aproape inestimabilă astăzi, arată o fecioară goală, *Nuda veritas.* Aceasta este însoţită de câteva pânze erotice care provoacă reacţii scandalizate. Nu aceasta este soarta – şi interesul – oricărei arte noi?

Dar nu numai artiştii dezvăluie secretele corpului. Din 1891, se vorbeşte despre un medic care practică o specialitate nouă, cu un nume îngrijorător, psihanaliza. Pe atunci adresa lui era puţin cunoscută. Trebuia să iei o birjă sau un tramvai de pe Ring, să depăşeşti Biserica Votivă de pe stânga şi să ajungi la Universitate. Pe

Berggasse, la numărul 19, doctorul Sigmund Freud îşi are cabinetul la primul etaj. Trebuie să suni la interfon. Doctorul îşi primeşte pacienţii după-amiaza, îmbiindu-i să se întindă pe divan. Un divan? El se instalează în spate şi le cere acestora să vorbească. Le ascultă confidenţele, uneori pune întrebări şi apoi tace, privindu-şi îndelung colecţia de statuete antice pe care o preţuieşte foarte mult. Uneori ia notiţe. Ce tratează el? Inconştientul. Cum? Scormonind în trecut, punând în valoare angoasele, fobiile, frustrările, dorinţele şi pulsiunile. O explorare a sufletului şi a corpului în cadrul căreia, pentru prima dată, este analizată sexualitatea. Excepţional, după unii, oribil, după alţii. Nu are o reputaţie prea bună acest doctor curios care smulge secrete de nemărturisit şi explică reacţii şi pofte la care nu te-ai fi gândit niciodată. Când îi declară mamei unui adolescent care îi mărturiseşte, tulburată, despre înclinaţia fiului pentru alţi băieţi că „Homosexualitatea nu este, desigur, un avantaj, dar nu e ceva de care să ne ruşinăm, un viciu sau o perversiune. Nu poate fi calificată drept boală”, ne putem închipui perplexitatea mamei îngrijorate. Plecăm de la Freud doar pentru a ne întoarce adeseori. Aceste consultaţii vor fi numite şedinţe de analiză. Pacienţii pot fi încurajaţi de cărţile frumos aranjate din biblioteca lui, operele lui Goethe, Shakespeare, Dostoievski, Flaubert şi

Anatole France. Câţi autori mari! Dacă s-ar fi ştiut că în birou ascunde punguţe cu cocaină, pe care o consumă! Acest supus al împăratului născut în Moravia în 1856 – care ar fi putut-o avea pe Sissi drept pacientă, dar, din păcate, nu s-au întâlnit! – trăieşte cu soţia lui, Marta (ce experienţă!), cu care şi-a unit destinul în 1886. Când a văzut-o prima dată, ea se pregătea să cureţe un măr, ceea ce avea în mod cert un sens, dar care? Cumnata, fiicele şi guvernanta completează menajeria. Ia te uită, femei, numai femei... Nu e ceva, cum să spunem... freudian? În 1885, în timpul primei lui călătorii la Paris, a făcut un stagiu pe lângă reputatul profesor Charcot de la Salpêtrière, unde acest medic trata isteria şi bolile mentale. Între cursuri, Freud se ducea la Luvru. În sala de artă mesopotamiană, a rămas încremenit în faţa. „taurilor înaripaţi cu chip de om, având pieptănături magnifice, o întreagă lume de vis”. Pentru Freud, arta e o cheie. Tabloul *Capul Meduzei* al lui Caravaggio îi inspiră o paralelă între decapitare şi castrare. Are o reproducere după pânza lui Ingres, *Oedip şi Sfinxul,* şi o priveşte adesea pentru a-şi reîmprospăta teoriile asupra sexualităţii feminine.

În 1900, Freud publică *Interpretarea viselor.* Lucrarea nu se bucură deloc de succes la Viena, căci autorul este considerat un marginal al Şcolii de Medicină, celebră în toată lumea graţie

medicilor „adevăraţi” precum Semmelweis, de origine maghiară, care a descoperit caracterul transmisibil şi infecţios al febrei puerperale. Cu toate acestea, în 1902 Sigmund Freud este numit profesor titular la Universitate. Încetul cu încetul, toţi cei – mai ales toate cele – care nu înţeleg de unde li se trage lipsa de chef de viaţă se vor îndrepta spre Berggasse. Anonimi veniţi din toată Europa sau nume ilustre, precum Marie Bonaparte, soţia frigidă şi frustrată a prinţului George al Greciei; în perioada interbelică, ea face fotografii ale dragului ei Sigmund, iar el o numeşte afectuos „prinţesa noastră”. Timp de peste 40 de ani, Freud practică psihanaliza la Viena. În 1938, furia hitleristă îl obligă pe acest „evreu libidinos” să fugă. La rugămintea preşedintelui Roosevelt, William Bullit, ambasadorul SUA la Viena, îl ajută să părăsească oraşul; Freud le plăteşte naziştilor 4 820 de dolari. Trece prin Paris şi se exilează la Londra. Declară, în engleză, cu o voce sfârşită şi accent vienez: „Am descoperit câteva date noi şi importante despre activitatea psihică inconştientă, despre rolul instinctului. Din aceste descoperiri s-a născut o ştiinţă nouă, psihanaliza. Rezistenţa a fost puternică şi permanentă. Lupta este departe de a se fi încheiat”. În 1930 – avea 74 de ani – primeşte Premiul Goethe, cu toate că spera la Nobel. Cu siguranţă, câinele lui, Jofi, chow-chowul

preferat, prezent adesea în birou, i-a adulmecat dezamăgirea. Stăpânul secretelor se va consola cu o mâncărică de ciuperci. Abia în 1971 apartamentul lui a fost transformat în muzeu, ceea ce dovedeşte că multă vreme Viena l-a respins pe Freud. Lupta continuă. În timpul vieţii, a refuzat ca strada pe care locuia să îi poarte numele; după moartea lui în 1939, în urma unui cancer de maxilar, lumea uită de Freud. Astăzi, în faţa Bisericii Votive doar un mic scuar cu câteva tufe rebegite poartă numele de Sigmund Freud. Este o denumire prea pretenţioasă pentru această intersecţie de tramvaie. Ar putea fi vorba şi despre o remuşcare... inconştientă. În vreme ce partizanii şi oponenţii îşi continuă disputa legată de valoarea exactă a aportului lui ştiinţific, îmi amintesc de surprinderea pe care am încercat-o într-o zi din iarna lui 2000. Am constatat că la interfonul casei de la numărul 19 de pe Berggasse încă figura numele lui. Nu scăpăm chiar atât de uşor nici de iad, nici de rai. Şi mai ciudat era să citeşti numele vecinului de deasupra, un nume identificat la Praga, dar foarte răspândit şi la Viena, un anume domn Kafka! Ce analiză s-ar mai putea face între aceste două patronime de fantome! Şi respectaţi preţiosul divan, adus de la Londra. O pancartă de un umor involuntar vă previne: „Este interzis să vă întindeţi”!

La răscruce de veacuri, la Viena se fac remarcaţi mai mulţi medici, dar nu întotdeauna în domeniul în care şi-au făcut studiile. Arthur Schnitzler, născut în 1862, este fiul unui laringolog vestit în capitală, care are numeroşi actori printre clienţi. Tatăl lui îl constrânge să urmeze aceeaşi cale. După un doctorat în medicină obţinut în 1885, lucrează 10 ani ca asistent la Spitalul General. Colaborează cu Theodor Meynert, magistrul lui Freud, şi dobândeşte cunoştinţe solide în materie de hipnoză şi tratamentul nevrozelor. Apoi, spre marea indignare a familiei, se molipseşte de microbul literaturii, îşi transpune cunoştinţele în romane, dintre care cel mai cunoscut rămâne cel pe care l-am amintit deja, *La Ronde,* care analizează sub lupă diferitele pături sociale sub forma unui studiu al moravurilor. *La Ronde* a devenit un film mitic al vienezului Max Ophuls în 1950, apoi un film mediocru al lui Roger Vadim. În opera originală este reflectată imaginea unei societăţi superficiale şi nepăsătoare – cel puţin aparent – în privinţa propriului declin. Schnitzler oscilează între minciună şi realitate, cu o scriitură ironică, fericit că se află prins în aceste meandre. Freud însuşi are o mare admiraţie faţă de acest autor care pare a ţine o oglindă în faţa ţării sale. Timidul Sigmund mărturiseşte chiar că nu a îndrăznit niciodată să încerce să îl cunoască pentru că vedea în el dublul lui...

Această declaraţie poate fi apropiată de o cugetare a unui nepot al lui Freud, fiu al reputatului pictor britanic Lucien Freud: când era rugat să vorbească despre bunicul lui, răspundea: „Care? Că am doi.

Mai 1901. Art Nouveau îşi croieşte drum până şi în diplomaţie. Aplicând o lege promulgată în Franţa pe 18 aprilie precedent, marchizul de Reverseaux, care reprezintă Republica la Viena din octombrie 1897, cumpără de la municipalitate trei parcele de teren de formă triunghiulară din marginea Pieţei Schwarzenberg, lângă Biserica Sfântul Carol şi Pavilionul Secession. Suma de pe actul de cumpărare, semnat de primarul Vienei, Karl Lueger: 945.000 de franci. În sfârşit, Franţa îşi construieşte propria ambasadă în Austria... Operaţia trebuia să pună capăt permanentului vagabondaj al reprezentanţei franceze care se muta de la un palat la altul, după cum am văzut, încă din vremea primului emisar al regelui Franţei pe lângă împărat, în 1535. La data încheierii acestei afaceri, ambasada Franţei era instalată în Palatul Lobkowiez, pentru care plătea o chirie de 40.000 de franci pe an. Proprietarul, suspectând eventualitatea unei întârzieri în ceea ce priveşte finalizarea noii ambasade, a avut grijă să precizeze: contractul de închiriere va fi prelungit cu un an, iar de la 1 noiembrie 1906 suma se va ridica la 50.000 de

franci. Arhitectul desemnat de Quai D'Orsay, Georges Paul Chedanne, tânăr şi sclipitor creator al noului val, nu are decât să supravegheze îndeaproape lucrările pentru a evita aceste penalităţi. Astăzi, când ne uităm la ambasada Franţei, trebuie să ştim că este singura clădire Art Nouveau construită de Republică în Viena; este şi astăzi înconjurată de o legendă, în pofida cercetărilor pertinente şi dezvăluirilor Excelenţei Sale André Roderic Lewin, numit în acest post în iunie 1991 şi cu care am putut discuta în cel mai constructiv mod. Se împlinesc peste 100 de ani de când la Viena circulă un zvon legat de superba ambasadă. Am fost în măsură să reconstituim povestea. Încă de la începutul verii anului 1901, vagoanele Orient-Expresului aduceau săptămânal cufere misterioase de la Paris. Dată fiind încetineala cu care înaintau lucrările, unii se grăbeau să dea asigurări că existau o serie de erori ale planurilor. Se şoptea chiar că ar fi fost schimbate cu acelea ale Ambasadei Franţei de la Constantinopol. Această greşeală incredibilă ar putea explica oprirea lucrărilor. Explicaţia este inexactă dintr-un motiv principal, şi anume acela că, din august 1901, Republica Franceză a rupt relaţiile diplomatice cu Sublima Poartă pentru câteva luni bune. În schimb, cum livrarea mobilierului pentru ambasada vieneză s-a petrecut după inaugurarea clădirii, la 15 mai

1909 a fost instalat un mobilier provizoriu. Era adus de la Palatul Lobkowiez. Apoi, mobilele bune ajungând în sfârşit la Viena, cele provizorii au fost expediate la Constantinopol, la ambasada instalată acolo în palatul Pera. O confuzie în plus: şi la Constantinopol se făceau lucrări, care fuseseră încredinţate tot domnului Chedanne, arhitectul de la Viena. Nici măcar după 1945 consilierii, însărcinaţii legaţiei, apoi înaltul comisar al Franţei nu au reuşit să pună capăt acestor bârfe fanteziste. Spre 1970 mi s-a spus chiar că ambasada seamănă cu spitalul care trebuia construit iniţial pe malurile Bosforului. Încă o fantasmă şi un fals mister!

În perioada în care autorităţile franceze achiziţionau terenul, un autor tânăr – are 20 de ani – publică un prim volum de poezii. Stefan Zweig este născut în creuzetul amestecului cultural vienez. Într-o conferinţă susţinută în 1940 şi intitulată „Viena de ieri”, va spune că oraşul lui natal, „compus din atâtea elemente străine, a fost terenul ideal pentru o cultură comună”. Rasele şi limbile se topeau într-o naţionalitate vieneză, pe cât de invizibilă, pe atât de lesne de identificat. Şi va adăuga: „Am crescut la Viena, metropola de două ori milenară, capitala mai multor naţiuni”. Familia Zweig este un amestec de influenţe şi tradiţii din burghezia evreiască mai curând avută. Tatăl, originar din Boemia, a pus bazele unei

fabrici de textile în plină prosperitate; mama, fiica unui bancher din Vatican, vine din Italia meridională, dar străbunii ei erau originari din Moravia. Boemia-Moravia este un centru activ al imperiului, fundamentul viitoarei Cehoslovacii. În familia Zweig se vorbeşte germana, italiana, engleza şi franceza. Tata Moritz cântă la pian şi, în pofida veniturilor confortabile, se încăpăţânează să fumeze trabucuri ieftine, *Trabucos.* Nu o face pentru că i-ar plăcea foarte mult, ci pentru că împăratul însuşi este un exemplu de simplitate. Majestatea Sa fumează ţigări de Virginia la preţ redus, confecţionate de Regia tutunului (dar oaspeţilor le oferă havane somptuoase). Ida, mama lui, urmează calea opusă. Mondenă, destul de snoabă, este preocupată de aspectul fizic şi succesul social. Toaletele ei sunt foarte atent alese. Şi, după spusele ei, aceste haine îi permit să „îşi ţină rangul”. Stefan Zweig şi părinţii lui vor avea mai multe adrese vieneze, toate în cele mai frumoase cartiere: Schottering numărul 14, unde s-a născut, apoi, din 1895, Rathausstrasse numărul 17, lângă Universitate şi cabinetul doctorului Freud. Sub autoritatea tatălui, acest al doilea apartament este marcat de o voinţă de a nu îşi afişa luxul şi de a nu se obişnui cu prea mult confort. Modestia şi discreţia sunt adevăratele virtuţi. Nu de puţine ori camerele de primire rămân închise şi mobilierul lor

acoperit. Tânărul Stefan este crescut în spiritul economiei: nu are propriul dormitor şi împarte odaia cu fratele lui, Alfred, cu doi ani mai mare. Adult fiind, Zweig va trăi în Josefstadt, actualul district 8. Acest fost cartier mărginaş datează din secolul al XVIII-lea; un mic teatru se consacră unui repertoriu tipic austriac. Ca mulţi alţi scriitori, umblă prin cafenele, la Beethoven, Rathaus sau Reyl, însă nu caută discuţiile literare pătimaşe. Nu-şi doreşte decât o distracţie liniştită, luând notiţe, consemnându-şi ideile. În dormitorul burduşit de cărţi şi manuscrise îşi desăvârşeşte studiile de germană şi limbi romanice; va obţine o diplomă de doctor în filosofie. Vlăstar al unei dezvoltări intelectuale, Zweig va lăsa o operă romanescă şi biografică excepţională, care trebuie recitită periodic, căci e un punct de referinţă pentru numeroase subiecte. Cât despre iubita lui Viena, lasă posterităţii următoarea constatare subtilă: „[...] Nu erai un adevărat vienez dacă îţi lipsea dragostea de cultură, harul de a îmbina simţul plăcerii cu acela al examenului critic în faţa celui mai sănătos dintre lucrurile de prisos pe care le oferă viaţa”. Dragoste, cultură, plăcere: cu adevărat „Lumea de ieri”...

Viena începe să vibreze la numele unei arte noi. În ianuarie 1898, reprezentanţii curentului Secession organizează prima expoziţie. În arhitectură, curentul este dominat de Otto

Wagner, născut în 1841, care se sprijină pe o tehnică pornind de la eclectismul ce imită criteriile secolelor trecute, întinerindu-le cu prefixul „neo” ce condiţionează noua estetică. Înzorzonat, încorsetat cu fier, acoperit de ceramică, înveselit cu aluminiu şi cupru, stilul lui Otto Wagner jalonează Viena cu elemente prefabricate. Şi de astă dată, astăzi suntem în măsură să admirăm staţiile de metrou concepute de el graţie protecţiei tăcute a lui Franz Joseph. Trebuie să amintim că Otto Wagner, membru oficial al curentului Secession din 1899, a fost numit consilier imperial pentru arhitectura Vienei încă din 1894. Însărcinat cu amenajarea transportului public, a conceput în jur de 30 de staţii de metrou. Toate seamănă cu mici palate vag orientale, precum cele de la Karisplatz şi Schönbrunn, fără îndoială cele mai cunoscute. Mai puţin cunoscută este însă Schleusenhaus („Casa Stăvilarului”), mai tardivă (1906), aşezată pe malul stâng al canalului Dunării. Este o clădire foarte interesantă, căci este singurul vestigiu al barajului Kaiserbad. În 1900, Viena trebuia să se extindă păcălind cumva apa, căci metroul mergea adesea în paralel cu un râu. Pentru Wagner, funcţia estetică este întotdeauna practică, ceea ce a şi suscitat interesul imperial. Nicio operă de artă nu este inutilă; dimpotrivă, are raţiunea ei tehnică de a exista. Soclul de granit şi plăcile de

marmură albă cu nituri, precum şi ceramica albastră sunt nu numai elegante, ci şi necesare. Kirk Varnedoe rezumă perfect legătura dintre cele două preocupări: „Pentru arta vieneză, Otto Wagner este ceea ce este împăratul pentru Austro-Ungaria: cimentul unor alianţe probabil imposibile fără el”.

Rezultă un stil dezgolit de orice referinţe, cu articulaţii şi asamblări. Celebra lui Casă de Economii (1904–1906), prima clădire construită după aceste noi reguli, poate fi văzută pentru a ne lămuri asupra îndrăznelii concepţiei. Nu putem decât să recomandăm vizitatorilor să se ducă spre colinele de la nord de Schönbrunn, pentru a descoperi uimitoarea Biserică Sfântul Leopold, care domină azilul de alienaţi Steinhof. Cu acest amestec în zebră de beton şi marmură, biserica este aproape o pastişă rece şi vag bizantină a Sfântului Carol, mai ales din cauza domului acoperit cu plăci de cupru. Când vizităm interiorul, observăm că preocuparea arhitectului se verifică: întrucât credincioşii sunt bolnavi mintal care pot fi un pericol pentru ei înşişi, de la agheasmatar la bănci nu există niciun unghi drept. Totul este rotunjit, pentru a atenua eventualele izbituri ale pacienţilor... în sfârşit, dacă Otto Wagner construieşte, de-a lungul liniilor de metrou, splendidele lui Casa cu medalioane şi Casa cu majolică, foarte solicitate astăzi şi nu de puţine ori închiriate unor

arhitecţi, nu o face doar pentru a construi imobile de închiriat, ci şi pentru că acesta este drumul spre Schönbrunn iar Wagner, liber-profesionist, speră să atragă atenţia împăratului în timpul trecerilor acestuia şi să primească noi comenzi...

În 1902, revoluţia Art Nouveau aduce Vienei o operă puternică. Şi dovedeşte că, în Europa, Viena este capitala spiritului, mai mult decât Parisul, Bruxellesul sau Berlinul. Să fim drepţi: fără prosperitatea stabilă a Imperiului Habsburgic şi fără prezenţa unor mecena cu mijloace materiale dispuşi să finanţeze ceea ce era considerat adesea o extravaganţă oarecare, am fi rămas în mod cert la Mozart, la Sissi şi la cea mai delicioasă patiserie din lume... Gustav Klimt, acest roşcat hirsut şi masiv ca o coloană, pictează în interiorul Pavilionului Secession *Friza Beethoven,* care, pe patru pereţi, mai precis pe o lungime de aproape 34 de metri, subliniază geniul muzicianului. Protejat de oameni care vor să învingă imobilismul – adesea familii evreieşti avute – Klimt poate brava orice scandal.

Tehnic vorbind, fresca este executată cu cazeină, pe un soclu de stuc încrustat cu pietre preţioase. Klimt foloseşte o pădure de simboluri deloc vesele, cum ar fi nostalgia fericirii şi suferinţele unei omeniri slabe, durerea şi, în acelaşi timp, poezia şi muzica. Întreg universul lui Beethoven şi, poate, după cum crede Mahler,

o interpretare a celei de-a noua simfonii. Trupurile femeilor, admirabil desenate, demonstrează că acest celibatar înrăit cunoştea şi admira Femeia. Pânza *Cele trei vârste ale femeii* pictată în 1905 rămâne o panoramă a evoluţiei trupului fraged mai întâi, apoi neîndurător marcat de timp.

Friza Beethoven a avut o soartă ciudată. Aleasă de reprezentanţii curentului Secession pentru cea de-a paisprezecea lor expoziţie colectivă – deja! – a fost depozitată după eveniment dintr-un motiv necunoscut. După aceea, a devenit proprietatea unui particular şi a rămas ascunsă marelui public. Regăsită şi cumpărată de guvernul austriac după 1970, a trebuit restaurată şi reintegrată în locaşul ei original.

Străbătând Kärtnerstrasse şi privind spre stânga, la magazinele dinspre catedrală, fără doar şi poate veţi remarca iniţialele W.W. Un simbol arhicunoscut şi o formidabilă aventură în Viena *Jugendstil.*

Acest *Wiener Werkstätte* sau Atelier Vienez – din comoditate, îl vom numi W.W. – a apărut pe Graben, strada vecină, la 19 mai 1903, când Viena era încă sub şocul unui magistral *Tristan şi Isolda* dirijat de Mahler la Operă. Se vorbea uneori de celălalt Wagner, Richard. Mahler, născut în 1860, îl admiră pe Wagner; asta nu îl împiedică să accepte provocarea lansată de

maestrul Bayreuth-ului. După el, era imposibil să se mai scrie simfonie după Beethoven, căci „simfonia trebuie să fie asemenea Universului, ea trebuie să cuprindă totul”.

Mahler, unul dintre ultimii reprezentanţi ai curentului roman tic, este considerat unul dintre cei mai buni dirijori ai epocii sale. Se interesează îndeaproape şi de punerea în scenă, nea legând cântăreţii doar pentru vocile lor, ci şi pentru aptitudinea lor de a întruchipa personajele. Domneşte asupra operei din Viena, favorizând o altă revoluţie, cea a dodecafonismului lui Berg şi Webern, estimând că şi muzica trebuie să înceteze a mai fi o artă figurativă. Mahler este foarte atent la mişcarea secesionişţilor şi se alătură cenaclului revoluţionar. Soţia lui, Alma Schindler, este fiica unui pictor care a împărţit atelierul cu Hans Makart, dar mama ei s-a recăsătorit cu un adept al curentului Secession, pictorul Carl Moli.

În W.W., un duo incredibil de talentat îşi propune să introducă frumosul şi calitatea în obiectele curente. Pe fond, este o adaptare a principiilor lui Otto Wagner la viaţa cotidiană, cum ar fi de pildă scaunele de la cafeneaua Nihilismul, care sunt semnate de marele creator Thonet. Joseph Hoffmann şi Koloman Moser vizează o clientelă care nu ţine nici de masa obligată să accepte urâţenia, nici de elita care poate alege obiecte frumoase.

Arhitectura, sticla, ceramica şi arta mesei (veselă etc.) sunt obiectivele până în 1907. În aplicarea articolului 3 din statutul Atelierului, se precizează că obiectele vândute acolo nu vor fi fabricate industrial, ci prin îndemânarea artizanilor, asociată cu frumuseţea şi funcţionalitatea. Încă o revoluţie! Koloman Moser, născut în 1868, este uluitor prin eclectismul lui. Ai zice că ştie să facă de toate, şi cu mare talent, de la un tablou al pădurii vieneze, o masă de abanos şi fildeş, o gravură, desenul pentru un vitraliu, un fotoliu şi chiar o pastişă de Botticelli. Lumea vine de departe pentru a vizita acest atelier, chiar şi din districtele noi, numerele 20 şi 21, situate pe celălalt mal al Dunării, dar care din 1904 fac parte din oraş.

Creaţiile de toate felurile curg unele după altele. Seara de 30 decembrie 1905 va avea repercusiuni mondiale. Suntem la Theater an der Wien. În sala deja mitică, lumea bună a Vienei se îngrămădeşte pentru a asculta o nouă operetă, *Văduva veselă,* pe muzica lui Franz Lehár. Acest mare compozitor, autor al unor partituri de neuitat şi atât de vieneze (era ungur!) a dirijat orchestra acestei săli în 1901. În rolul principal, Mizzi Günther are un asemenea succes, încât Arthur Schnitzler va spune: „Dacă ar trebui să ridicăm o statuie operetei, aceasta ar trebui să aibă trăsăturile lui

Mizzi Günther”. În 1920, artista va fi cântat deja de 700 de ori acest rol! La Viena, dintotdeauna reprezentaţia din 30 decembrie este cel mai puţin favorabilă din an, dat fiind că toată lumea se pregăteşte pentru Revelion.

Directorul, domnul Karezag, nu îşi face nicio iluzie: Lehár s-a înşelat, partitura lui e slabă. Apreciind piesa în termeni de pierdere şi câştig, şi-a luat un bilet spre Coasta de Azur pentru a doua zi dimineaţa. Cel puţin acolo se va distra şi, cine ştie, poate va cunoaşte o văduvă adevărată; Riviera nu duce lipsă de aşa ceva! Contrar previziunilor lui, la ieşirea din teatru mulţi spectatori fredonau duetul Hanna-Danilo (valsul „Lippen schweigen”). Un succes pe jumătate, apreciere şi încasări care se anunţă modeste, căci rezervările pentru zilele următoare nu sunt prea numeroase. Atunci, Emil Steininger, secretarul teatrului, are o idee genială, după cum povesteşte un expert, istoric al teatrului, colecţionar neasemuit şi directorul unui frumos teatru parizian, prietenul meu Jacques Crépineau. Cu viclenie, Steininger îi dă unui oarecare Moritz, curier şi om bun la toate din teatru, sarcina de a distribui bilete gratuite prin Viena, apoi să diminueze progresiv numărul acestora. În loc de două locuri, dă unul, în loc de patru, trei şi aşa mai departe. Publicul muşcă momeala, spectatorii deja aţâţaţi nu au decât să îşi plătească locurile lipsă. În câteva

săptămâni, procedeul dă roade, iar în cele din urmă vine şi succesul. Se joacă cu casa închisă. Anunţat fiind, directorul Karezag se întoarce imediat la Viena. Şi repetă cui vrea să asculte că el a crezut întotdeauna în această operetă, că e o capodoperă, că Lehár îl depăşeşte pe Strauss... Ne vine să zâmbim, căci noi ştim că, după ce a ascultat valsul lent „Lippen schweigen”, a bombănit în faţa compozitorului: „Ce, asta-i muzică?”. Da, era muzică! La supeul pe care îl dă cu ocazia reprezentaţiei cu numărul 100, îndrăzneşte să repete „Mereu am spus: da, asta-i muzică!” în faţa unui Franz Lehár răzbunat. Într-un an, *Văduva* atinge 300 de reprezentaţii în Viena, un record. Cine nu a văzut-o nu e vienez! Din 1910, numărăm peste 20.000 de reprezentaţii în 400 de teatre din lumea întreagă, cântate şi jucate în 25 de limbi... În timpul primelor luni ale spectacolului la Viena, întâlnim, de fiecare dată în acelaşi loc cu preţ redus plasat la galerie, la „cucurigu”, cum se spune, un tânăr student la belle-arte care voia să fie pictor. Ca mii de bărbaţi, era şi el îndrăgostit de această văduvă balcanică ajunsă la Paris. Îi va rămâne credincios. 30 de ani mai târziu, ajuns cancelar al Germaniei, acest fanatic cu mustăcioară nu va rata niciodată nicio reprezentaţie a operetei favorite, chiar dacă libretiştii erau evrei! Un alt admirator, categoric mai puţin primejdios,

asistă, în 1907, la una dintre reprezentaţiile în engleză, la Daly's Theater din Londra. Este regele Eduard al VII-lea, care nu s-a putut sustrage farmecului operetei prezentate de 778 de ori, fără întrerupere. Această *Merry Widow*[25] deloc shakespeariană îl în cântă pe fostul prinţ de Wales, fericit să regăsească, în actul al III-lea, decorul de la Maxim's, pe care îl frecventase cu asiduitate. În 1930, amintindu-i lui Franz Lehár despre succesul operetei, datorat partituri sale, compozitorul a răspuns, asemenea lui Offenbach, că are impresia că, în realitate, muzica ocupă un loc... relativ secundar:

Succesul unei operete se datorează foarte mult unui libret bun; personajele dintr-o piesă trebuie conturate într-un mod atât de viu, încât publicul să fie interesat de soarta lor. Nu mă pot pronunţa în favoarea unui libret decât dacă acesta mă face să mă îndrăgostesc de eroină şi să trec prin aventurile eroului ca şi cum ar fi vorba despre aventurile mele. Imediat după un libret bun, vine contribuţia compozitorului.

Văduva veselă aparţine repertoriului vienez tradiţional, însă pe scenele capitalei s-a manifestat şi Art Nouveau. La 19 octombrie 1907, teatrul-cabaret *Fledermaus* (din nou

[25] Văduva veselă, în limba engleză în original (n. red.).

Liliacul fetiş...) îşi prezintă primul spectacol a cărui publicitate este asigurată printr-un uimitor afiş de Bertold Löffler, care înfăţişează măşti. În acelaşi timp, W.W. Începe producţia de cărţi poştale care prezintă interiorul *Kabarett*-ului, reproduc afişul sau ilustrează programul, cum ar fi seria cu 12 numere de varietăţi. Acest gen este tot o revoluţie, căci viaţa cotidiană a Vienei şi spectacolul sunt bine regizate aici. Artişti sclipitori, mulţi veniţi din Boemia şi Moravia, au o mare precizie a desenului, o virtuozitate a încadrărilor şi o veridicitate a personajelor inedite, fără a mai vorbi despre îndrăzneaţă îmbinare de culori. Această mărturie, care are precizia unui reportaj, nu a încetat să îşi sporească valoarea, dată fiind raritatea documentelor. În 2005, cărţile poştale ale lui Egon Schiele, care nu a făcut decât trei, se vând cu aproape 3000 de euro bucata, iar cele ale lui Kokoschka se vând cu 1000 de euro.

Tot în 1907, Stefan Zweig, care a călătorit mult şi a întâlnit multă lume, se instalează în noul lui apartament din Kochgasse, la numărul 8. În sfârşit se simte acasă; are câteva piese de mobilier, printre care fotolii din piele roşie, un covor, şi îşi aranjează cu mare drag colecţia de ediţii princeps şi de autografe, pe care a strâns-o de-a lungul anilor. Întâmplător, descoperă că vecina lui, o doamnă foarte în vârstă, este fiica doctorului Vogel, care s-a ocupat de Goethe.

Câtă emoţie! Ea este, categoric, ultimul martor în viaţă care şi-a încrucişat paşii cu marele scriitor călător. I-a arătat un manuscris al lui Goethe, pe care l-a pus sub sticlă. Un an mai târziu, W.W. Lansează o nouă serie de cărţi poştale pentru jubileul împăratului. Franz Joseph domneşte de 60 de ani. Până în 1913, vor fi editate în jur de 880 de cărţi poştale. Desenele, toate originale, au fost concepute special pentru acest format, ca un cadru cinematografic. Autori precum Moritz Jung îşi vor afla astfel celebritatea, dar beneficiile nu vor fi cele sperate. Într-adevăr, la W.W., unde sunt vândute alături de alte obiecte şi bilete pentru *Kabarett,* distribuţia rămâne deficitară, iar preţul este ridicat, căci tehnica este scumpă şi de multe ori înghite jumătate din profituri. Un an mai târziu, pentru a acoperi deficitul, Atelierul se asociază cu un echivalent german, care dispune de o reţea comercială adecvată; vederilor de la Viena s-au alăturat cele de dincolo de Rin. Desenele realizate de Maria Likarz, printre alţii, demonstrează rolul tot mai mare al artistelor în această enciclopedie a veşmântului. Ulterior, W.W. Se extinde la Budapesta şi Carlsbad, acoperind, încetul cu încetul, toate ţările monarhiei dualiste. Când Gustav Mahler, care dorise să se stabilească la New York, s-a simţit foarte bolnav, a cerut să fie repatriat rapid la Viena. Nu putea muri decât în

oraşul lui. S-a şi stins la cinci zile de la sosirea la Viena. Opera a ţinut un doliu foarte tăcut.

Vienezii sunt seduşi şi de progresul tehnic, căci la 8 octombrie 1909, în prezenţa împăratului, un pionier al aviaţiei, francezul Louis Blériot, efectuează un zbor demonstrativ. Franz Joseph este copleşit de admiraţie. Îşi înregistrase deja vocea pe placa pârâitoare a unui gramofon. Iar în 1911, când arhitectul Adolf Loos prezintă, la numărul 3 din Piaţa Sfântul Mihail, adică exact în faţa Hofburgului, un imobil nefinisat cu coloane din marmură verde, din mulţimea adunată răzbat strigăte de protest. Niciun imobil în acest stil – care? – nedefinit nu a declanşat atâtea pasiuni în epocă. Astăzi ştim că această estetică avea să placă unei lumi întregi, însă trebuie să amintim că împăratul, considerând că rezultatul este foarte urât, porunceşte să se tragă draperiile la toate ferestrele care dau spre piaţă, inclusiv ale sale. Suntem departe, artistic vorbind, de înfloriturile arhitecturale ale Salonului de ceai Demel, aflat totuşi la doi paşi. Dar Franz Joseph a lăsat din nou lucrurile să îşi urmeze cursul. Vienezii au botezat magnificul imobil „Casa fără sprâncene” (înainte existau case cu sprâncene?), iar umoristul Karl Kraus a exclamat că Loos nu a construit o clădire, „ci un gând”. Vienezii fac în continuare descoperiri. În acelaşi an, un Strauss – care nu are nicio

legătură de rudenie cu Johann şi ai lui –, Richard Strauss, dirijează *Cavalerul rozelor.* O partitură excepţională şi un libret de Hugo von Hofmannsthal, născut în 1874; acesta din urmă a început să scrie la 16 ani, iar camarazii lui îl considerau deja genial. Stefan Zweig, el însuşi copleşit, îl descrie pe libretist drept „nelinişţit, inconstant, emotiv, sensibil la toate presiunile, nervos în relaţiile private şi deloc uşor de abordat”. Hofmannsthal îi va furniza lui Richard Strauss libretul *Arianei la Naxos* (1912) şi al *Femeii fără umbră* (1919), introducând elemente istorice în drama lirică.

Scriitorul îşi uimeşte prietenii vorbind liber, fără notiţe, fără o pregătire anume, dar fiecare frază ascunde o perfectă armonie. În 1912, Hotelul Imperial se modernizează şi se extinde. Un an mai târziu, se termină şi lucrările la Noul Hofburg. Stilul său nu are nimic nou, ceea ce linişteşte mulţi vienezi. Stefan Zweig face un nou drum la Paris pentru a se întâlni cu Romain Rolland. Între ei se înfiripă un respect reciproc, ba chiar o prietenie de 30 de ani, mărturie stând cele aproape 800 de scrisori. Francezul îl descrie pe austriac drept un „vânător de suflete”, Zweig îl numeşte pe Rolland „conştiinţa Europei”. Amândoi sunt pasionaţi de ideal şi de umanism. În 1914, când W.W. Intră în faliment, prăbuşindu-se sub povara datoriilor şi cu un pasiv de 1.500.000 de coroane, Viena

este tristă. De prea multe ori artiştii – au fost 48 în total – erau cei mai buni clienţi ai lor, de fapt singurii.

Dacă ultima perioadă a monarhiei Habsburg-Lorena arată o societate lipsită de griji, cel puţin în cercurile mondene, în care singurele preocupări sunt dragostea, petrecerile şi muzica, nu putem nega că Viena prezintă contraste vii şi şocante între lux şi sărăcie. Influenţa considerabilă a evreilor creşte din ianuarie 1896, odată cu apariţia cărţii *Statul evreilor* a lui Theodor Herzl, născut la Budapesta în 1860 şi teoretician al sionismului. Fost student la drept, Herzl a devenit jurnalist, corespondent la Paris (bine plătit) al ziarului *Neue Freie Presse,* care apare la Viena din 1 septembrie 1864 şi se plasează în fruntea organelor liberale vieneze graţie informaţiilor sale financiare şi diplomatice pertinente, precum şi excelentei calităţi a foiletonului său literar. Este finanţat de Creditanstaldt, o bancă fondată de Rothschild. La Paris, Herzl, şocat şi copleşit, a asistat la degradarea căpitanului Dreyfus. Pentru jurnalist, aceasta este dovada sinistră că asimilarea evreilor, atât de propovăduită mai ales în imperiu, rămâne o amăgire. Întors la Viena, îşi pregăteşte eseul plin cu enunţuri politice şi sociale, precum şi o analiză a tradiţiilor iudaice. Şi face următoarea constatare în faţa lui Zweig: „De 2000 de ani,

noi, evreii, nu avem nicio experienţă a practicii lumii reale. Trebuie să învăţăm să ne dedicăm necondiţionat”. Zweig se declară impresionat de acest bărbat: „Era, într-adevăr, o apariţie regală, cu fruntea înaltă, descoperită, trăsăturile pure, o barbă lungă, de preot, ochi melancolici, de un albastru întunecat”. Herzl îşi intensifică lupta şi publică un ziar, *Lumea evreilor.* Directorul publicaţiei este supranumit „Regele Sionului”; el se zbate între atacuri hrănite de diverse scandaluri financiare, precum cel al Canalului Panama, care a ruinat milioane de acţionari onorabili, şi unda greţoasă de şoc a afacerii Dreyfus. În pofida numeroşilor opozanţi, la 3 iulie 1904, la funeraliile sale, Herzl este omagiat de o mulţime compactă. Este prezent şi Zweig, desigur: „Era condus la groapă conducătorul unei ample mişcări. A fost un cortegiu interminabil” [...] „Brusc, Viena a realizat că nu a murit doar un scriitor şi un poet minor, ci unul dintre acei creatori de idei care nu se ridică victorioşi decât la mari intervale de timp în interiorul unei ţări, al unui popor”. Ca ripostă, antisemiţii vienezi înfiinţează, în 1887, Partidul Social Creştin. În 1895, acesta obţine majoritatea absolută în consiliul municipal. Iniţial respins de împărat, şeful partidului, Karl Lueger, a fost primar al Vienei din aprilie 1897 până în 1910. În 1902, dat fiind că acuzaţiile de fraudă împotriva lui s-au dovedit neîntemeiate,

Franz Joseph i-a reconfirmat alegerea. Naţionalistul Lueger primeşte mai multe porecle, nu întotdeauna amabile, cu excepţia aceleia măgulitoare de „Rege al Vienei”. Opt ani mai târziu, Viena, cu 2 milioane de locuitori, este a patra metropolă din Europa, după Londra, Paris şi Berlin. Dar este singura în care imnul naţional poate fi cântat în 15 limbi...

În 1912, la Burgtheater, ilustra scenă vieneză comparabilă cu Comedia Franceză, este montată o piesă a lui Stefan Zweig, *Casa de la malul mării.* Chiar dacă aplauzele sunt furtunoase şi spectatorii convinşi, autorul doreşte să îşi păstreze luciditatea: „Simt din ce în ce mai bine latura denaturată a succesului răsunător. Nu te susţine cu adevărat decât un cerc foarte restrâns”. Dincolo de această luciditate pudică, autorul nu poate uita blestemul care a lovit într-o seară acest spectacol. Trei actori au murit în mod brutal, lucru pe care el l-a presimţit. Cazul celui de-al doilea este tulburător. Este vorba despre vienezul Joseph Kainz, un actor excelent şi un bărbat chipeş. L-a rugat pe Zweig să îi scrie o piesă într-un act. Textul, *Actorul metamorfozat,* este gata, însă Kainz spune că îl va repeta după un turneu de o lună, în virtutea unui contract anterior. În câteva zile, cancerul îi vine de hac. Joseph Kainz, care a fost aclamat în 1886 în *Prinţul de Homburg,* era – după cum se exprimă

Zweig – „seducător prin graţia spirituală şi arta dicţiei, care nu a fost depăşită niciodată”. Acelaşi Kainz a fost remarcat şi ajutat de Ludovic al II-lea de Bavaria, ba chiar într-atât de mult, încât a fost invitat la una dintre călătoriile acestuia în Elveţia, escapadă care a stârnit numeroase bârfe...

Pentru Stefan Zweig şi Romain Rolland, care îşi continuă schimburile intelectuale, esenţială este evitarea unui război în Europa. Ar fi o prostie. Şi, în mod cert, sfârşitul unei lumi.

Capitolul XII
Orfanii imperiului

La fel cum veacul al XVIII-lea nu se încheie cu adevărat decât în 1815, cel de-al XIX-lea nu se stinge, brutal, decât în 1914. Secolul al XX-lea nu va fi deloc blând cu Viena şi cu Austria, ca şi cum istoria s-ar fi înverşunat să nimicească această oază a artei de a trăi. Tragediile curg unele după altele. La 28 iunie, dublul asasinat al arhiducelui moştenitor Franz Ferdinand şi al soţiei lui, Sofia, face ca acest cuplu, unit în viaţă, apoi în moarte, să se numere printre primele victime ale Marelui Război. Este uşor, dar, într-o anumită măsură, fals să considerăm astăzi că în primăvara lui 1914 imperiul aluneca spre catastrofa fără să îşi dea seama. Că Viena dansa pe un vulcan. Că toate prevesteau o

„Apocalipsă veselă” – între ineluctabil şi orbire, luciditatea era cam înghesuită – şi că nimeni nu şi-a dat seama. Totuşi, două înalte personaje, cu vagi calităţi de medium, au prevăzut totuşi riscurile care pândeau Europa; este vorba despre Sissi şi fiul ei, Rudolf. Amândoi au spus, ea în 1890, el în jurul lui 1880, că „furtuna va izbucni în Balcani” şi că trebuiau să se teamă de confruntările etnice, de locul prea important al religiei, de revendicările naţionaliste egoiste... Au fost ascultaţi? Auziţi? Nu, căci nimeni nu ia în seamă un prinţ pretins depravat şi o suverană depresivă şi anorexică. Au fost făcuţi să dispară, unul la Mayerling, în spatele perdelei de fum a unei poveşti de amor la comandă, înfiripată în Prater, cealaltă printr-un asasinat la Geneva, care a ucis frumuseţea, bunătatea şi rangul; căci, aşa cum a spus anarhistul ucigaş, care cu două zile înainte nici măcar nu îşi stabilise încă o victimă anume, „un Lucheni nu omoară o spălătoreasă”. Împărăteasa regină şi arhiducele, viitor rege şi împărat, au fost doi vizionari. Ei deranjau. Au fost reduşi la tăcere cu 35, respectiv 25 de ani înainte de împuşcăturile de la Sarajevo, oraş musulman cu minarete ridicate în munţi şi cuib de agitatori într-un imperiu al cărui suveran tocmai îşi pierduse dreptul de veto în alegerea papei... Bine ar fi fost dacă mesajele instinctive ale acestor două victime ale fanatismului ar fi fost reţinute. Şi dacă s-ar fi

ţinut seama de avertismentele care, începând cu 1912, erau chiar două războaie balcanice...

În dimineaţa zilei de 28 iunie 1914, Franz Joseph nu se abate de la tabieturile lui. Cum se afla la Bad Ischl, în draga lui Kaiservilla, la sud de Salzburg, se trezeşte la patru dimineaţa, iese pe balcon – fereastra biroului său este singura care are unul – şi cercetează termometrul şi barometrul agăţate pe partea stângă. Niciunul dintre cele două dispozitive nu indică o temperatură diplomatică periculoasă, nici iminenţa unei furtuni devastatoare. Vestea morţii nepotului pe care nu-l iubea, dar pe care îl desemnase moştenitor al monarhiei după dispariţia fiului, Rudolf, pe care îl iubea, era oare în măsură să frângă şi mai mult un om bătrân? Repeta, ca un automat: „Nu am fost cruţat de nimic”. Într-adevăr, de nimic. Viaţa lui s-a transformat într-o listă de dolii, de scandaluri, de înfrângeri; dar, cu toate astea, monarhul este iubit, respectat, înconjurat de compasiune. Numai căsătoria nepotului său, Carol, cu prinţesa Zita de Bourbon-Parma, la 21 octombrie 1911, a oferit un prilej de a vedea un zâmbet ascuns între favoriţii lui lungi şi de a admira doamnele elegante în rochii deschise la culoare în faţa celor care filmau pentru jurnalele de actualităţi din cinematografe.

Între atentat şi declaraţia de război trece o lună. Răgazul necesar pentru a culege o primă

recoltă şi a aştepta întoarcerea din Rusia a preşedintelui Republicii Franceze. Asigurându-l pe ţar de sprijinul Parisului în caz de conflict, acesta este supranumit „Războinicul Poincare”. Dacă Franz Joseph ar fi fost convins că războiul era inevitabil, s-ar fi întors imediat la Viena. Or, această amânare acordată Serbiei pentru a lămuri cauzele atentatului de la Sarajevo ia sfârşit la 23 iulie. Înfuriat, împăratul dă un ultimatum Serbiei. Acest text cuprinde 24 de puncte, dintre care 23 sunt acceptate, unul singur este refuzat de Belgrad, anume prezenţa ofiţerilor austro-ungari în comisia de anchetă. Din acest motiv – prin urmare, unul singur, oficial vorbind – împăratul semnează, la 28 iulie, la biroul lui micuţ, sub bustul lui Sissi, pe care îl priveşte permanent, declaraţia de război adresată sârbilor. Apoi se ridică şi pleacă la Viena; nu va mai revedea niciodată Kaiservilla, unde a petrecut 60 de veri, unde şi-a luat rămas-bun de la Sissi pe peronul gării, la începutul lui septembrie 1898, după o privire încărcată de spaimă. Era un adio. Tot un adio este şi acum, în această zi de 28 iulie 1914, ultimul. Trei zile mai târziu, la Viena, suveranul semnează decretul de mobilizare generală. Spre deosebire de miniştrii şi generalii lui, Franz Joseph a sperat până în ultima clipă într-un gest din partea Serbiei. Credea cu adevărat că este cu putinţă? Era oare posibil să se agaţe de acest

gând pe care l-a formulat în faţa unuia dintre aghiotanţii lui: „ruperea relaţiilor diplomatice înseamnă, totuşi, că nu e încă război”? Nu, căci în joc era existenţa statului multinaţional, iar cea ameninţată era monarhia, cheia lui de boltă. Contrar reputaţiei sale de om încremenit în certitudini, la 18 august Franz Joseph îi spune colonelului Margutti: „Războiul acesta ne va fi favorabil? Totul pare a arăta contrariul”.

Viena. Adepţii războiului şi pacifiştii se înfruntă. Strălucitoarea metropolă este încremenită. Tunurile fac mai mult zgomot decât valsurile? Art Nouveau, sub toate formele sale, nu face faţă urii de odinioară? Paradoxurile explodează. Când ne amintim că nuvela lui Arthur Schnitzler, *Locotenentul Gustl,* contestată de cercurile militare, a dus la ştergerea autorului de pe lista de ofiţeri în rezervă, dar că acelaşi autor a vândut, din 1903, peste 100.000 de exemplare din altă scriere, *La Ronde,* adică o cifră fantastică, ne dăm seama că vremea umbrelelor a fost înlocuită de aceea a coifurilor ascuţite.

În capitală, informaţiile despre încercări, regrupări, ofensive reuşite, retrageri, despre „trădarea” Italiei, care a sfârşit prin a rupe alianţa cu Berlinul şi Viena la 20 mai 1915, precum şi demisiile miniştrilor sunt consecinţele războiului şi ale angrenajului său infernal de alianţe. Aceşti doi ani teribili au atins un punct

culminant în seara de 20 noiembrie 1916. De o săptămână, anturajul împăratului este îngrijorat de starea lui de sănătate. Tuşea mereu, avea febră şi slăbise. Arhiducele moştenitor Carol a fost chemat printr-o depeşă. După medici, numai constituţia robustă a pacientului a făcut posibilă o revenire, dar sfârşitul este aproape. Trebuie făcute pregătiri şi la Schönbrunn, şi în tot oraşul. Fapt remarcabil, la 21 noiembrie împăratul se trezeşte la ora trei şi jumătate dimineaţa, cu 30 de minute mai devreme decât înainte de Sarajevo. Este orarul lui de război. Se îmbracă repede şi se apucă de lucru, adnotând dosare şi făcând bilanţul operaţiilor cu generalul Bolfras. Este ultima zi a acestui bărbat care domneşte din 1848. Să reţinem ultima poruncă adresată valetului său, Eugen Ketterl: „Mâine dimineaţă, la trei şi jumătate”.

Aproape că s-ar putea spune că împăratul a murit lucrând. În ziua de 21 noiembrie nu s-a mai putut ridica din austerul lui pat de fier şi s-a stins, fără suferinţă, se spune, spre ora nouă. Mezina lui, Maria Valeria, este cea care i-a închis ochii în această odaie din Schönbrunn. S-a născut în acelaşi castel, la câteva camere distanţă, în 1830. O vreme în care ducele de Reichstadt încă trăia în această reşedinţă... Franz Joseph este ultimul contemporan al monarhilor care domneau în 1848. După 68 de ani de domnie şi la vârsta de 86 ani, văduvul lui

Sissi i se poate, în sfârşit, alătura. În ajun, doamna Schratt, vechea lui prietenă de 30 de ani, venise pentru a ţine companie monarhului care a suferit atât de mult de singurătate. Era ziua de... Sfânta Elisabeta, un ultim gest amabil în aceste ceasuri întunecate. Casa ei, Gloriettegasse, este în apropiere. Anunţată de Carol, depune doi trandafiri albi din serele ei între mâinile încrucişate ale împăratului, care este îmbrăcat în cea mai frumoasă uniformă, după ce a fost îmbălsămat după un procedeu nou, cu parafină. Este o ţinută de gală, aşa-numita ţinută de feldmareşal, cu tunică albă, pantalon roşu cu vipuşcă cu fir de aur. Pe piept, au aranjat câteva decoraţii militare – purta întotdeauna aceleaşi – şi Colanul Lânii de Aur.

Viena, deja îngrozită de situaţia militară incertă, revoltată de raţionalizare şi lipsuri, şocată de asasinarea, cu exact o lună în urmă, a prim-ministrului, contele Stürgkh, această Vienă înnebunită este în doliu după părintele ei. Ce prevestire funestă în plin război! Cinci zile de-a rândul, vienezii defilează dinaintea rămăşiţelor lui pământeşti, aşezate pe un pat de campanie. Este plâns soldatul, generalul, mareşalul. Apoi, trupul neînsufleţit este depus pentru trei zile la Hofburg, în capela Curţii, după Rudolf, după Sissi. Viena e năucită, neîncrezătoare, orfană. Defilează şiruri lungi de bărbaţi foarte bătrâni şi emoţionaţi, femei cu capetele acoperite de

pălării sau ascunse sub văluri lungi, negre, precum şi copii. 30 noiembrie; cerul este senin, dar soarele e stins. Dricul negru al Curţii, tras de opt cai negri, cu harnaşamente negre, după eticheta spaniolă, este precedat de munţi de flori aranjate pe pernuţe şi coroane mortuare agăţate de trăsuri. Realizată de meşterii Curţii între 1876 şi 1877, greoaia trăsură funerară imită trăsurile de gală baroce, având o suspensie cu opritoare, adică bare transversale mici sub roţile din faţă şi bare mult mai mari în spate. Decoraţiunile foarte încărcate sunt un martor al stilului istoricist pe care Franz Joseph l-a îndrăgit atât de mult. Dricul acesta, care astăzi poate fi văzut la intrarea în Muzeul Trăsurilor de la Schönbrunn, a fost folosit ultima oară 73 de ani mai târziu, în 1989, pentru a transporta trupul neînsufleţit al Zitei[26]. După ce a traversat oraşul pe care monarhul l-a transformat, modernizat şi deschis tuturor toleranţelor spirituale şi artistice, cortegiul ajunge la catedrală. După serviciul funebru, în prezenţa noilor suverani, Carol, Zita şi fiul lor cel

[26] În acest muzeu, vizavi, putem vedea un alt dric, de un roşu sângeriu. La el erau înhămaţi opt cai albi şi era rezervat membrilor din familia imperială nesuverani sau care nu au domnit. Evident, ar fi trebuit folosit în 1889 pentru funeraliile arhiducelui Rudolf, care era prinţ moştenitor. După ezitări, Franz Joseph a optat pentru dricul negru, contrar uzanţelor. Citim, în gestul lui, un semn de respect şi încredere al tatălui faţă de fiul lui; astfel, multe zvonuri neîntemeiate, dar insistente, legate de neînţelegerile dintre suveran şi succesorul lui desemnat au fost reduse la tăcere.

mare, arhiducele Otto (are 4 ani), iată că a venit clipa înhumării. Garda călare îşi salută pentru ultima oară monarhul; succesorul, în mantia de gală gri cu rever roşu a generalilor austrieci, îşi salută unchiul. Vălul Zitei este atât de gros, încât chipul ei nu poate fi zărit. După Rudolf, după Sissi, iată că şi Franz Joseph leagă, cu titlu postum şi prin intermediul marelui maestru al Curţii, dialogul ritualic cu abatele. Numai după acest schimb de replici este permis ca defunctul să fie înhumat în Cripta Capucinilor[27].

— Cine eşti? Cine vrea să intre aici? întreabă călugărul.

— Sunt Majestatea Sa împăratul Austriei, rege al Ungariei, răspunde înaltul demnitar al Curţii.

— Nu îl cunosc. Cine vrea să intre aici?

— Sunt împăratul Franz Joseph, rege apostolic al Ungariei, rege al Boemiei, rege al Ierusalimului, mare prinţ al Transilvaniei, mare duce de Toscana şi de Cracovia, duce de Lorena, duce de Salzburg... (şi altele).

— Nu îl cunosc. Cine vrea să intre aici?

Atunci, într-o atitudine umilă, în care muritorul se dezbracă de titluri şi vanităţi, prinţul de Montenuovo îngenunchează şi spune:

[27] Lămurire: dacă obiceiul risipirii rămăşiţelor neînsufleţite a fost anulat de Franz Joseph în 1878, s-a făcut o excepţie înainte de funeraliile Zitei, la 1 aprilie 1989. Inima ei a fost zidită, alături de aceea a soţului ei, în cripta mănăstirii Muri, din Elveţia, în cantonul Argovia. În schimb, şi la înhumarea ei, ultima suverană, s-a respectat protocolul dialogului cu lumea de dincolo, cu toate că interlocutorul abatelui nu a mai fost marele maestru al Curţii.

— Sunt Franz Joseph, un biet păcătos, şi implor mila Domnului.

— Atunci, poţi intra, răspunde vocea din spatele porţii grele, care în sfârşit se deschide.

În timpul ceremoniei, numai cei aflaţi în primele rânduri sunt martori ai unui incident ascuns opiniei publice. Unul dintre cei opt cai este bolnav. Pentru vizitii şi grăjdari, acesta este un semn de foarte rău augur.

Carol I de Austria şi Zita sunt ultimii monarhi care au locuit la Hofburg. Apartamentele lor, în care le putem admira portretele, înaintea sufrageriei, au fost cele ale lui Alexandru I, apoi ale lui Sissi. În decembrie 1916, în remizele de la Schönbrunn, mai multe trăsuri ale Curţii sunt curăţate, vopsite cu bronz sau repictate, apoi demontate şi urcate pe şalande. Dunărea le va duce de la Viena la Budapesta, unde vor fi remontate pentru încoronarea cuplului imperial – care la Budapesta este regal. O trăsură din 1824, construită la Pressburg, transportă coroana Sfântului Ştefan şi însemnele celui care a devenit Carol al IV-lea al Ungariei. În plin război mondial, aceste evenimente sunt o mărturie a uniunii dintre popoare şi monarhie; numai că situaţia militară pare a contrazice această încredere.

Anul 1918 este decisiv din punct de vedere

militar, însă Viena este lovită şi în forţele vii ale artelor ei noi. La 6 februarie moare Gustav Klimt. La 11 aprilie dispare Otto Wagner. La 31 octombrie, Egon Schiele este răpus de gripa spaniolă la numai 28 de ani; se stinge şi Koloman Moser. Genii doborâte într-un imperiu în agonie. Singurul rămas din această generaţie de talente, Oskar Kokoschka, scapă din hecatomba vieneză. Născut în 1886, el va trăi până în 1980. Iubirea este cea care a făcut din Kokoschka un adevărat vienez, după vizitele lui la Dresda. Îndrăgostit nebuneşte de Alma, văduva lui Gustav Mahler, suferă din cauza refuzului ei. Tânăra femeie îşi omoară timpul în atelierul unde Kokoschka a pictat, în 1913, un impresionant *Cuplu de amanţi.* Pentru a se răzbuna pe indiferenţa Almei Mahler, pictorul confecţionează o păpuşă din paie cu efigia ei şi o cară după el peste tot!

În 1917, împăratul Carol a încercat o misiune de pace separată între Austro-Ungaria şi Franţa. Acest război, pe care în mod cert el nu l-ar fi declarat niciodată, este o adevărată nebunie şi, la fel ca unchiul lui, are convingerea că va aduce dezastrul asupra imperiului. Eşecul curajoasei negocieri întreprinse în numele lui de către cei doi cumnaţi ai lui, datorat în mare parte orbirii ideologice a lui Clemenceau, îl dărâmă pe Carol. Este suspectat de pacifism; el este un om al păcii, ceea ce este cu totul

altceva. În august 1918, din Viena, promite să acorde autonomie diferitelor naţionalităţi ale monarhiei.

Declaraţia aceasta este urmată, pe 16 octombrie, de un manifest imperial; este prea târziu însă. La 11 noiembrie 1918, suveranul se află în salonul chinezesc albastru de la Schönbrunn. O odaie exotică, împodobită cu vase japoneze în albastru şi alb, hârtii pictate cu motive indiene şi lambriuri din lemn de nuc. La ora 11.00, Germania a semnat armistiţiul de la Rethondes. Aşezat la un birou micuţ, împăratul semnează cu un creion actul de renunţare la tron. Contrar celor vehiculate, nu este vorba despre un act de abdicare. Şi, teoretic, rămâne rege al Ungariei, această ţară dând dovadă de o fidelitate remarcabilă faţă de Habsburgi în aceste ceasuri dramatice. Cele două tentative de restauraţie din Ungaria vor eşua, printre altele, din cauza trădărilor şi a pregătirilor stângace. Franz Joseph a murit la Schönbrunn; la Schönbrunn a murit şi imperiul. A doua zi, pe 12 noiembrie la ora 12.55, este proclamată Republica Austria. Vestea este anunţată vienezilor prin 100 de salve de tun, cum se făcea odinioară pentru un moştenitor de linie masculină. Un politician declară: „Acum, Austria este o republică fără republicani”.

La hotelurile Imperial şi Sacher, portretele lui Franz Joseph rămân la locurile lor.

Capitolul XIII
Viena Roşie

La 10 septembrie 1919, Tratatul de la Saint-Germain reduce Austria la fosta *Ostmark* (marca din est) din epoca... lui Carol cel Mare. Pierderea teritorială şi de populaţie este un şoc teribil. Tânăra republică – nu are un an – nu măsoară decât 84.000 de kilometri pătraţi, faţă de 700.000 de kilometri pătraţi în timpul imperiului, şi 6 milioane de locuitori, faţă de aproape 55 de milioane înainte de 1914. Cu cei 1 milion şi jumătate de locuitori ai săi, Viena este acum capitala hipertrofiată a unei ţărişoare reduse la a noua parte din fosta sa suprafaţă. Clemenceau, care se înverşunează să calce în picioare şi să demanteleze monarhia învinsă, pregătind un nou decupaj european, spune: „Austria? Austria va fi ceea ce rămâne”. Oraşul care strălucea de veacuri asupra ţărilor dunărene, îşi pierde poziţia de metropolă internaţională. Consecinţele grave de ordin socioeconomic ale deciziilor impuse de învingători generează migraţii şi o puternică creştere a populaţiei vieneze, ceea ce provoacă o criză a locuinţelor. Suferinţele oamenilor, suferinţele oraşului care pare împietrit şi stupefiat.

Începând cu 1919, Viena este condusă de o

municipalitate socialistă; ea va ţine frâiele oraşului până în 1934. Curentul revoluţionar care a cutremurat Petrogradul, apoi Berlinul, a invadat şi Viena, dar aici este o ciudăţenie. În vreme ce în ţară socialiştii sunt minoritari, ei domină viaţa politică vieneză. Viena devine, aşadar, un fel de stat în stat, un câmp de experienţă pentru democraţia muncitorească, „un petic de socialism în mijlocul unui stat burghez", cum va spune primarul social-democrat Karl Seitz. Acest bărbat născut în 1869, ales în 1923, va fi primul edil vreme de 11 ani. 11 ani esenţiali din perioada interbelică, anii „Vienei Roşii".

Dar ce spectacol mai straniu decât acest oraş izolat politic, care nu reuşeşte să se elibereze, fie că vrea sau nu, de sub apăsarea veacurilor trecute şi de tradiţiile sale populare şi aristocratice! Mulţi locuitori nu l-au cunoscut drept suveran decât pe Franz Joseph; înfrângerea, umilinţa şi greutăţile teribile suprapuse dispariţiei acestui bătrân atât de respectat descumpănesc o parte a populaţiei. Măcar împăratul a avut marea şansă de a nu fi obligat să asiste la prăbuşirea universului Habsburgilor, aceşti constructori ai Europei. Prin urmare, ce este acest oraş republican unde, în 1920, Manejul de Iarnă reia pentru public spectacolele de odinioară – cu riscurile pe care le putem bănui; unde în 1921 statuia lui

Strauss-fiul (prea aurită astăzi!) este inaugurată în Stadtpark. Pentru eveniment, Arthur Nikisch dirijează un concert. Orchestra, ca şi muzicienii, sunt foarte emoţionaţi. Este prima oară, în mai bine de 20 de ani, când un vals de Strauss sună fals şi aduce lacrimi în ochii multora. Celălalt veac... Şi unde Anna Demel sfidează interdicţiile noului regim; localul ei, în acelaşi loc din 1886, spune răspicat că rămâne furnizorul unei Curţi imperiale dispărute.

Amestecul de evenimente şi idei, de comportamente şi realizări dă rezultate neaşteptate. În 1925, pentru prima oară în patru secole, Şcoala Spaniolă de Echitaţie pleacă în turneu la Berlin, unde eşecurile Republicii de la Weimar sunt deja evidente. Nu contează, lipiţanii sunt un simbol exportabil al republicii vieneze, dacă putem folosi acest termen. În acelaşi timp, se face un remarcabil efort de urbanism. Imensele ansambluri muncitoreşti, aşa-zisele *Hof,* care trebuie şi acestea văzute, constituie adevărate oraşe. Sunt numite „Citadelele roşii”. Sunt, în total, 398, mărturii impresionante ale experienţelor şi soluţiilor Vienei socialiste, atât în plan arhitectural, cât şi ca necesitate socioeconomică. Aceste locuinţe sociale (64.000) sunt concentrate în anumite cartiere din nordul şi sudul oraşului, căci până în 1918, diviziunea între districtele populare, burgheze şi

aristocratice era tangibilă. Fantomă încăpăţânată, amintirea lui Johann Strauss-fiul se întoarce să bântuie memoria vienezilor. La 25 octombrie 1925, este comemorat centenarul naşterii lui. Mai înainte, Orchestra Filarmonică a dat două concerte, pe 17 şi 18 octombrie. Se cântă *Frumoasa Dunăre albastră,* ceea ce este surprinzător sau încurajator, după caz, căci de la război emblematicul vals nu a mai fost interpretat decât în străinătate.

În 1926 este terminat Reumannhof. Începută în 1924, clădirea îşi datorează numele lui Jakob Reumann, primul „primar roşu" al Vienei, căruia i s-a ridicat o statuie la terminarea lucrărilor. Arhitectul Hubert Gessner a înălţat 40 de *bow-windows*[28]*,* dispuse în spic deasupra arcadelor de la parter. În aceeaşi epocă este finalizată construcţia unui alt ansamblu pe care nu trebuie să îl ratăm, celebrul Liebknechthof. Numele lui este un omagiu adus lui Karl Liebknecht. Împreună cu Rosa Luxemburg, el a fost întemeietorul Partidului Comunist German, asasinat după arestarea lui la Berlin în 1919. Se observă o anumită comuniune ideologică între Viena şi Berlin, cele două capitale învinse confruntându-se cu probleme comparabile. Pentru acest imobil, arhitectul Karl Krist a desenat o arcadă ogivală şi turnuleţe triunghiulare de inspiraţie gotică, amestecate

[28] În engleză, în original; bovindouri (n. trad.).

cu stilul constructivist. Surprinzător. În acest oraş deopotrivă tulburat şi plin de speranţe, există un cuplu care simbolizează Viena dinainte şi cea de acum. Arhiducele Rudolf nu a avut decât un copil, o fată, Elisabeta, mai cunoscută sub diminutivul Erzsi. Ea a avut o viaţă foarte agitată. Despărţită de soţul ei, Otto de Windisch-Graetz, cu care a avut patru copii, a rănit-o cu un foc de revolver pe amanta acestuia, o cântăreaţă de operă. Nefericitul Franz Joseph a fost în măsură să muşamalizeze povestea, blestemându-şi familia. Apoi, Erzsi a întreţinut o legătură scandaloasă cu un ofiţer din marina austro-ungară, mort în misiune în largul Veneţiei în august 1915. De atunci, ea s-a angajat în luptele Partidului Socialist austriac şi, ca o militantă desăvârşită, trăieşte cu deputatul social-democrat Leopold Petznek, însurat, tată de familie, fost învăţător şi ateu. Parcursul lui politic, foarte angajat în noua Vienă, îi aduce nepoatei împăratului un supranume intrat în istorie: ea este „arhiducesa roşie” în Viena cea Roşie. Şi, de dragul unei imagini de ansamblu complete, să adăugăm că nu a renunţat niciodată la un stil princiar de viaţă, demn de bogata moştenitoare a Habsburgilor. Otto, care este în continuare soţul ei în faţa legii, descoperind că ea are o legătură şi cu preceptorul copiilor lor, încearcă să îi recupereze însoţit de jandarmi. La 21 martie

1921 se prezintă la castelul Schönau. Renunţă însă, dat fiind riscul de scandal, şi va obţine divorţul abia în 1924. Acum, Erzsi îşi vede de viaţa ei de boemă şic (un fel de „stângă caviar”...), trecând de la palat la o reşedinţă mai modestă, pentru a se instala în cele din urmă la periferia Vienei ca să fie mai aproape de iubitul ei, încă însurat. Nu vor trece neobservaţi!

Erorile dramatice ale tratatelor de pace, agravate de sectarismul antiaustriac al puterilor aliate, au lăsat Viena fără debuşeele ei naturale. Viaţa e foarte grea în capitală, iar vienezii, doborâţi de o situaţie pe care o consideră excesivă şi nedreaptă, sunt tentaţi de extremism. Pe 15 iulie 1927, izbucneşte o revoltă violentă şi sângeroasă. Ţinta este Palatul de Justiţie. Tulburările au fost declanşate de achitarea a trei membri ai Organizaţiei Foştilor Combatanţi care doborâseră un muncitor şi un copil în timpul unei înfruntări cu Liga de Apărare Republicană. Cum au aflat verdictul, muncitorii au dat foc templului injustiţiei. În acelaşi timp, se implică şi Universitatea din Viena, considerată un fief al ideilor naţional-socialismului venit din Germania. Poliţia trage... Ziua următoare, sunt jeliţi 89 de morţi şi peste 600 de răniţi, victime ale luptelor de stradă din ultimele 24 de ore. Partidul Social-Democrat cere demiterea imediată a cancelarului Seipel, acuzat că

tolerează activităţile foştilor combatanţi. Răzvrătiţii lansează un apel la grevă generală, domneşte un climat insurecţional. Greva se termină pe 18 iulie. Guvernul declară că situaţia este sub control, dar, timp de trei zile, a fost nevoit să apeleze la armată şi la poliţie. Ziarele vieneze acuză Moscova că a orchestrat din umbră toate aceste tulburări. Un cotidian din Frankfurt dă o replică periculos de premonitorie: „Situaţia Vienei nu se va putea ameliora fără o anexare la Reich”. Să nu uităm că unii nostalgici ai imperiului nu ezită să scrie într-o revistă de călătorii, *Capitalele europene,* că deşi din 1866 Veneţia nu mai aparţine Vienei, în Austria altitudinile se calculează în continuare după nivelul Mării Adriatice, care după ei este în continuare austriacă!

În 1928, pe lângă supraînălţarea Hotelului Imperial, oraşul sărbătoreşte a 25-a aniversare a defunctului W.W., Atelierul Vienez. Este publicat un album superb, cu un omagiu al lui Le Corbusier pentru mişcarea formidabilă care şi-a lăsat amprenta artei sale creative în toate domeniile, nu numai în pic tură şi desen, cum adesea se crede:

[...] Am descoperit W.W. Pe vremea când, puşti fiind, frecventam şcoala din oraşul meu natal [Chaux-de-Fonds, Elveţia], în anii 1903–1906. Operele lui Hoffmann mi se păreau cea mai

luminoasă expresie a evoluţiei arhitecturale. [...] Astăzi, când tinerele generaţii, fără a se uita în urmă (şi fără a spune mulţumesc), încearcă să îşi aproprieze roadele muncii neobosiţilor cercetători, ale adevăraţilor pionieri, este just – iar misiunea aceasta ne este cât se poate de plăcută – să ne exprimăm recunoştinţa faţă de personalităţi precum profesorul Hoffmann, faţă de iniţiative atât de îndrăzneţe precum Wiener Werkstätte.

La 30 octombrie 1930, odată cu inaugurarea ansamblului Karl Marx Hof, început în 1924, Viena se dotează cu o structură maiestuoasă care se întinde pe o lungime de un kilometru şi se articulează în jurul unor arcade cu o deschidere de 13 metri, dominate de şase turnuri centrale. Ansamblul are alura unui arc de triumf. Un monument, în toate sensurile cuvântului. Pe turnuri flutură drapele. Acest corp central este în roşu (evident!) şi ocru, faţada fiind împodobită cu statui. Aleile comunică prin arcade cu grădinile. Conform mărturiei arhitectului Karl Ehn, locuinţele muncitoreşti trebuie să beneficieze de confort; cele 10 tipuri de apartamente propuse sunt toate dotate cu apă curentă şi gaz metan. Cu ingeniozitate, constructorii integrează dotări colective, cum ar fi piscine, parcuri de joacă pentru copii, spălătorii, dispensar, farmacie, bibliotecă, magazine, ba chiar şi o poştă. S-a

inventat cu adevărat ceva din 1930 încoace? Adevărat orăşel, ansamblul numără peste 1300 de apartamente. În jur, se întind spaţiile verzi – aşa cum sunt ele numite astăzi – între colinele Döbling (districtul 19) la vest şi marea Gară Heigenstadt la est, aproape de pădurea unde Beethoven şi-a transpus disperarea în muzică.

Toate aceste clădiri, de o incontestabilă calitate a concepţiei şi construcţiei, cuprind – ne referim la şapte dintre ele, cele mai importante – 8000 de locuinţe. În acelaşi an, înspre fostul sat Florisdorf (districtul 21) se ridică impunătorul complex Engelsplatz. Mai multe turnuri care dau spre curţi interioare cuprind 1460 de apartamente. Cu numele lui Engels se în cheie realizările Vienei Roşii în domeniul urbanismului şi al locuinţelor populare.

După ce bunurile W.W. Au fost vândute la licitaţie şi aventura creatoare s-a încheiat definitiv, la 20 mai 1932 este ales un nou cancelar federal: Engelbert Dollfuss. Născut în 1892, provenind dintr-o zonă rurală din Austria Inferioară, şi-a făcut studiile de drept şi de economie politică la Viena şi Berlin. Catolic fervent, militant al Partidului Creştin-Social, fost ministru al agriculturii, a fost ales şef al guvernului cu o diferenţă de un singur vot. Practic un necunoscut, se dovedeşte un om energic. Ostil gâlcevilor parlamentare, visează să facă din Austria un stat creştin autoritar şi

paternalist. Vrea ca Viena să se schimbe... În martie 1933, sub pretextul unei chestiuni de procedură, suspendă regimul parlamentar şi înfiinţează în mai Frontul Patriotic, care se substituie tuturor formaţiunilor politice. Situaţia lui devine în scurt timp delicată: în interior se sprijină pe antimarxişti, în exterior – pe fasciştii lui Mussolini.

Se angajează simultan în luptă atât împotriva socialiştilor, cât şi a naţional-socialiştilor care vor *Anschluss*-ul; după aceştia din urmă, Hitler ar fi singurul în măsură să răzbune dezastruoasele efecte ale „Dictatului de la Versailles”. Şi pentru a complica lucrurile, marxiştii lui Otto Bauer se opun social-democraţilor. Viena stă pe cărbuni încinşi. În timpul primăverii, Dollfuss interzice organizaţiile hitleriste. La 20 mai, apar dispute între studenţii evrei de la Facultatea de Medicină, care sfârşesc prin a fugi din faţa studenţilor partizani ai lui Hitler, înarmaţi cu bâte şi târnăcoape.

Mussolini îi propune atunci cancelarului să garanteze independenţa austriacă împotriva apetitului crescând al lui Hitler. Viena nu mai trebuie să fie un câmp de luptă şi... democraţia e inutilă aici! Între 12 şi 15 februarie 1934 Dollfuss, îndărătnic, înăbuşă în sânge o nouă insurecţie socialistă; miliţiile muncitoreşti ale Vienei Roşii sunt hăituite. Pe străzi se declanşează un adevărat război civil. Există

chiar o tentativă de instaurare a unei Comune, însă povestea nu durează decât câteva ceasuri. Bastion al câtorva insurgenţi, complexul Karl Marx Hof este atacat cu tunul de armata trimisă de Dollfuss. Parţial distrusă, citadela trebuie să se predea. Pe bulevarde, continuă luptele între socialişti şi creştin-democraţi. Dollfuss reacţionează, interzicând toate partidele şi toate organizaţiile muncitoreşti. Rezultatul? La 1 mai 1934 Dollfuss promulgă o Constituţie surprinzătoare, cu puternice influenţe italiene, dat fiind că se inspiră atât din fascismul lui Mussolini, cât şi din... enciclicele pontificale! Viena Roşie devine capitala unui stat corporativ creştin, lucru care, nu avem nicio îndoială, nu convine deloc Berlinului. La 25 iulie 1934, un comando SS de austrieci reuşeşte să se strecoare în mijlocul Vienei, în cancelarie, şi îl asasinează pe Dollfuss. În pofida acestei fărădelegi, care inflamează spiritele vienezilor, puciul naţional-socialist este un eşec: partizanii lui Hitler nu reuşesc să pună mâna pe putere.

Succesorul lui Dollfuss este Kurt von Schuschnigg, născut în Italia, pe malurile lacului Garda, la Riva, în 1897. Fost elev al iezuiţilor, a rămas foarte ataşat tradiţiei catolice a Habsburgilor. Predecesorul lui îl remarcase pe acest deputat creştin-social şi îl numise, în ianuarie 1932, ministru al justiţiei. Viena se întreabă: va putea noul cancelar să menţină

independenţa Austriei în faţa unui Hitler exasperat şi ameninţător?

Pur şi simplu încercând să îşi normalizeze relaţiile cu el, un demers pe care şi alţi diriguitori europeni l-au adoptat, cu succesul cunoscut. La 11 iulie 1936 obţine promisiunea Führerului că nu va interveni în Austria, cu condiţia să facă loc în cabinetul lui unor persoane favorabile Germaniei. La Viena, aceste concesii nu fac decât să aţâţe ambiţiile naţional-socialiştilor austrieci. Degradarea climatului politic, ameninţările tot mai făţişe se termină cu o convocare a cancelarului Schuschnigg la Berchtesgaden, pe 11 martie 1938. Şantajul e un drum cu sens unic: Hitler cere amnistierea simpatizanţilor condamnaţi, integrarea lor în Frontul Patriotic şi numirea şefului acestora, Seyss-Inquart, în funcţia de ministru de interne. Austriacul încearcă o ultimă manevră la 9 martie 1938, anunţând un referendum pe tema menţinerii independenţei Austriei. Pentru Hitler, acesta este un act de rezistenţă – aşa şi este – iar acest comportament este intolerabil. Berlinul adresează un ultimatum Vienei. Pe 11 martie, cancelarul este obligat să demisioneze. Clericii, mai ales episcopii care îl susţineau, îl părăsesc şi se alătură în mare grabă regimului hitlerist, în orele în care primii soldaţi ai Wehrmachtului intrau în Austria. Barierele de la frontieră sunt ridicate, nu s-a făcut uz de arme, calea spre

Viena e deschisă... Leopold Petznek, amantul lui Erzsi, este în sfârşit văduv, dar e arestat, apoi eliberat. Kurt von Schuschnigg va fi ţinut în detenţie de germani până în 1945; în 1947, va emigra în Statele Unite ale Americii, unde va deveni profesor universitar.

La 13 mai 1938 se proclamă anexarea Austriei de către Germania – *Anschluss.* Se emit timbre cu efigia lui Hitler. Acestea poartă menţiunea: *Deutsches Reich.* Pe diagonală, putem citi *Osterreich.* Cu litere negre. 48 de ore mai târziu, Viena îl aşteaptă pe Hitler. Tratatul de la Versailles nu mai este decât o foaie de hârtie mototolită. Începe o epocă neagră.

Capitolul XIV
Un oraş foarte ocupat

Heldenplatz (Piaţa Eroilor), 15 martie 1938. Viena îi face o primire triumfătoare lui Adolf Hitler, sosit în ajun. 200.000 de persoane îl ascultă entuziasmate pe fiul unui mărunt vameş austriac care a dus o viaţă jalnică la Viena din 1907 până în 1913, într-un cămin de persoane fără adăpost, apoi într-o pensiune, şi a ratat de două ori concursul de intrare la Academia de Arte Frumoase. El a încercat să îşi câştige existenţa în mândra capitală a Habsburgilor, pictând tablouri şi vânzând cărţi poştale.

Viena nu i-a lăsat decât amintiri neplăcute,

căci a trebuit să fugă de autorităţile militare de aici, însă destinul acestui stat multinaţional l-a impresionat profund.

La 25 de ani după aceste umilinţe, Hitler îşi savurează revanşa, însă nu va îndrăgi niciodată oraşul în care a suferit. La primul etaj al Hotelului Imperial, unde cancelarul îşi face apariţia şi rosteşte un discurs, flutură două steaguri roşii cu svastică. Majoritatea populaţiei speră ca ţara să îşi regăsească locul în rândul naţiunilor respectate, dar se fac auzite şi vocile opoziţiei, e drept, nu cu foarte mult succes. La 7 octombrie, Tinerii Catolici vienezi organizează o manifestaţie împotriva diabolicului Hitler. De pe 9 până pe 10 noiembrie, ecouri ale teribilei Nopţi de Cristal[29] de la Berlin, se produc atacuri ale magazinelor vieneze deţinute de evrei. Hotelul Imperial devine o anexă a Ministerului Afacerilor Externe de pe Wilhelmstrasse, Berlin. De acum înainte, Viena se află sub autoritatea gauleiterului Baldur von Schirach.

La 1 iunie 1939, superbii cai ai Şcolii spaniole sunt duşi în siguranţă în grajdurile de la Vila Hermes, acolo unde Sissi călărea ca o amazoană, fără martori. La 31 decembrie, Clemens Krauss dirijează un „Concert special” –

[29] Pogromul împotriva evreilor din Germania nazistă inclusiv Austria (care era înglobată în Reich). În multe oraşe şi sate germane şi austriece au fost devastate casele şi magazinele evreilor. La Viena, pogromul s-a manifestat cel mai violent: 42 de sinagogi incendiate, 27 de morţi şi 88 de răniţi grav (n. red.).

aşa se numeşte! Dinastia Strauss, care este în program, simbolizează naţionalismul austriac şi spiritul vienez, în pofida *Anschluss*-ului. Precedat în ajun de o repetiţie cu costume – haine de gală, rochii lungi – acest spectacol al Orchestrei Filarmonice poate fi considerat actul de naştere al Concertului de Anul Nou, deşi a avut loc în ziua de Sfântul Silvestru, aşadar ultima a anului 1939. Primul Concert de Anul Nou este organizat ca atare la 1 ianuarie 1941. Tot cu Clemens Krauss la pupitru şi cu muzica regelui valsului. Titlul reprezentaţiei: „Concert Johann Strauss". Viena rezistă apărând o identitate artistică pe care nu a putut să o anexeze nimeni, şi aşa va fi până la sfârşitul războiului.

În 1943, odată cu începerea bombardamentelor Aliaţilor, oraşul încearcă să supravieţuiască în faţa problemelor dramatice generate de lipsa alimentelor; în 1944, piaţa neagră a căpătat deja dimensiunile unei adevărate industrii. Amantul lui Erzsi, Leopold Petznek, este deportat în lagărul de la Dachau, lângă München, de unde va fi eliberat mai târziu de către americani. În august 1944, teatrul şi locurile publice sunt închise, iar săptămâna de lucru mărită la 60 de ore. Viena nu mai e Viena. În octombrie, oraşul îndură mobilizarea în masă a tuturor bărbaţilor între 16 şi 60 de ani; Viena devine refugiul dezertorilor şi al oponenţilor

smintelii hitleriste. Pentru a încerca să se creeze o diversiune, Concertul Strauss este dublat, pe 1 şi 2 ianuarie 1945. La 12 martie, Viena este supusă celor mai devastatoare bombardamente din tot războiul asupra acestei capitale detronate.

Între 5 şi 13 aprilie, are loc bătălia Vienei. Pe 11 şi 13, un incendiu uriaş devastează Catedrala Sfântul Ştefan. O catastrofă provocată de scânteile de la casele în flăcări din jurul monumentului. Dacă, graţie unui zid ridicat la începutul războiului, comori precum portalul Uriaşului, tronul şi mormântul lui Frederic al III-lea au scăpat, în rest pagubele sunt considerabile. Sunt distruse şarpanta gotică, stranele din naosul principal, monumentul ridicat în amintirea plecării turcilor, vitraliile, orgile, capelele. Până şi clopotul de 22,5 tone, celebrul Pummerin, care fusese turnat, în 1711, prin topirea ghiulelelor de tun abandonate de turci, este distrus. Acoperişul se năruieşte, turnurile se transformă în torţe uriaşe, arhitectura edificiului este distrusă în proporţie de 45%. Catedrala, ridicată pe bucăţi, este redată cultului în 1948. Un clopot nou, care cântăreşte cu o tonă mai puţin decât precedentul şi are un diametru de 3,14 metri, a fost turnat la Sankt Florian, în Austria Superioară, unde poate fi văzută şi auzită şi cea mai frumoasă orgă din ţară. Clopotul nou

subliniază încăpăţânarea vienezilor în faţa adversităţii; este împodobit cu... şase capete de turci şi cu trei scene în basorelief, dintre care una reprezintă asediul din 1683. Este instructivă lectura celor două inscripţii realizate la 5 noiembrie 1951. Prima sună astfel: „Am fost turnat din prada confiscată de la turci într-o vreme când oraşul, însângerat, exulta pentru că a înfrânt cu mare curaj inamicul”. A doua se referă la distrugerea clopotului original: „Am explodat în rugul incendiului. Am fost doborât din turnul distrus, când oraşul gemea, copleşit de spaimă şi de război. 1945”. Pummerin este un erou vienez, împodobit astăzi cu stema Republicii Austria şi mai multe blazoane. Sfinţit pe 26 aprilie 1952 de către cardinalul Innitzer, nu şi-a putut reocupa locul în turnul de nord decât în octombrie 1957. Vienezii aud glasul grav al acestui clopot de cel puţin 10 ori pe an, la sărbătorile religioase, la Anul Nou şi... la moartea cardinalului – arhiepiscop.

La 13 aprilie 1945, armatele sovietice ale mareşalilor Tolbuhin şi Malinovski sunt întâmpinate de patrioţii vienezi. În timpul bătăliei pentru Viena, trupele staliniste le nimicesc pe cele germane, repliate în oraşul interior. Hofburg este în doliu. La sfârşitul lui aprilie, lipiţanii sunt evacuaţi cu trenul spre Schärding, în Austria Superioară. Operaţia se desfăşoară sub protecţia armatei americane,

care oferă o memorabilă repriză ecvestră generalului Patton, el însuşi fost ofiţer de cavalerie care participase la probele de dresaj de la Jocurile Olimpice de la Stockholm, în 1912.

Pe străzile vieneze pline de gropi, spectacolul ultimelor lupte, apoi al capitulării, este uneori deranjant. După cum mi-a amintit librarul pe care l-am cunoscut în timpul primei mele călătorii, vienezele care valsează cu „eliberatorii" sovietici în sunetul acordeoanele lor, au valsat, fără îndoială, cu şapte ani în urmă, şi cu „salvatorii" germani... Constatarea se impunea, matematic vorbind, fie că place sau deranjează. „Şi la voi, la Paris, mi-a spus el, mulţimile l-au primit cu înflăcărare pe mareşalul Pétain înainte de a-l aclama, în aceleaşi locuri, pe generalul de Gaulle..." Mai târziu vom afla însă că o serie de scene „de euforie" filmate de oamenii lui Stalin, care au primit astfel de ordine la eliberarea „organizată" a unor lagăre, nu erau decât un montaj, o punere în scenă. Pe scurt, propagandă. Hitler avea un concurent, dar a durat ceva timp până ce omenirea a admis acest adevăr.

Bilanţul bombardamentelor aliate este apăsător: 12.000 de morţi şi 20% din locuinţe distruse. Din mai şi până la sfârşitul lui 1945, Viena deţine cea mai mare rată de mortalitate înregistrată în Europa. De la 5 aprilie şi după constituirea unui guvern provizoriu – cabinetul

Renner – Aliaţii au decis să supună Viena unei ocupaţii cvadripartite, cum se va întâmpla şi la Berlin. Austria însăşi este împărţită în zone; francezii sunt la Innsbruck şi Tirol, sub ordinele generalului Béthouart, eroul de la Nervik, ce va lăsa în urmă amintirea unui gentilom şi a unui învingător lipsit de ranchiună; fascinat de destinul Vienei, mai târziu el va redacta o biografie a prinţului Eugeniu, un alt eliberator ilustru... Vila în care au locuit Erzsi şi Leopold Petznek a fost rechiziţionată mai întâi de sovietici, apoi de francezi.

La 1 ianuarie 1948, dirijorul Clemens Krauss îşi reia locul la pupitru pentru Concertul de Anul Nou. Cererea publicului – căruia îi este frig, foame şi se simte trădat a doua oară de către Germania învinsă – este atât de mare, încât programul include şapte concerte, plus două în ziua de Sfântul Silvestru (31 decembrie). Muzica lui Strauss este un panaceu; ea a rezistat şi a permis şi altora să reziste în numele memoriei vieneze. La 31 decembrie 1952, pentru a satisface amatorii, dimineaţa sunt programate repetiţii. Până la moartea lui în 1954, Clemens Krauss va dirija 13 concerte. Remarcabil cunoscător al compoziţiilor lui Strauss tatăl şi fiul, el este şi astăzi un punct de referinţă pentru succesori.

La 4 mai 1948, nepoata lui Franz Joseph se mărită în sfârşit cu Leopold; se mută într-o casă

pe Jumătate în ruine, locuită de colonii de şobolani. Abia în 1956 îşi vor recupera fosta lor vilă. Aici va muri Leopold, la vârsta de 75 ani. „Arhiducesa roşie” se va stinge singură, la 16 martie 1963. Îşi pierduse doi fii şi se certase cu ceilalţi doi copii. Fiica lui Rudolf are o bogată descendenţă „vieneză”: opt nepoţi, 28 de strănepoţi şi, în 2003, 30 de stră-strănepoţi...

1949. O dată în istoria Vienei, descriere a unei epoci postbelice emoţionante, dar şi o dată în istoria cinematografiei mondiale, cu lansarea filmului lui Carol Reed, *Al treilea om,* devenit un clasic, ca şi un document de neuitat. În atmosfera de epocă şi ocupaţia aliată, lungmetrajul arată cel mai bine tristeţea oraşului şi a locuitorilor săi care suferă, traficul de toate felurile care se face în numele supravieţuirii (ca în timpul războiului...), suspiciunile şi reglările de conturi... De altminteri, coloana sonoră a filmului, una dintre cele mai cunoscute din lume, a scos la lumină un instrument, ţitera, necunoscut de cei care nu au petrecut niciodată o seară într-o tavernă de lângă Grinzing. Tema obsedantă, interpretată de Anton Karas, care a fost şi compozitor, este un mit. Foarte evocatoare, readuce în memorie imagini de neuitat. Răsplătit cu Palme d’Or la Festivalul de la Cannes 1949 – primul –, *Al treilea om* s-a bucurat din nou de onoruri la Cannes la 12 mai 2005, graţie proiectării unui

pasionant documentar semnat de Frederick Baker, *În umbra celui de-al treilea om,* care vorbeşte despre turbarea filmului, fiind bogat în numeroase învăţăminte. Dar despre ce este vorba în *Al treilea om*? Este un tablou impresionant al Vienei anului 1946. În ruine, se organizează un periculos comerţ clandestin cu penicilină (punctul de plecare al scenariului este autentic). Un romancier american pleacă în căutarea unui prieten ciudat. Acesta este, de fapt, un agent dublu. Trecut în serviciul sovieticilor, a lăsat în urmă o femeie foarte frumoasă. Dispărutul se numeşte Harry Lime (este şi numele temei muzicale) şi este un tip cinic. Iată una dintre replicile lui din film, extrem de tăioasă: în opt secole, Elveţia, un model de democraţie, nu a inventat decât ceasul cu un cuc ţipător, ieşind dintr-o cabană de jucărie... Scenele din canale şi de sus, de pe Roata Mare din Prater, admirabilă fotografie în alb şi negru, devin o memorie a unui oraş chinuit, întunecat, învins, traumatizat şi sfâşiat. Paradoxal, Orson Welles, în rolul lui Harry Lime, este foarte prezent, cu paltonul lui negru cu guler ridicat, cu toate că nu apare, în realitate, decât în două treimi din film. Documentarul despre turnare este la fel de palpitant ca filmul însuşi. Asistentul lui Carol Reed de la acea vreme, Guy Hamilton, a ajuns el însuşi un cineast cunoscut, regizor al unui număr de patru filme din seria

James Bond, printre care *Goldfinger.* În 1964, în scenele unde era posibil, el a fost şi dublura improvizată a lui Orson Welles, care nu ajunsese încă la Viena:

Într-o noapte, în timpul filmării, Carol Reed a văzut nişte oameni trecând prin faţa marilor noastre proiectoare. Aşa i-a venit ideea să filmeze umbre, ca să nu mai piardă timpul. Mi-a cerut să alerg prin faţa luminii. Dar cum eram mult mai firav decât Welles, m-a sfătuit să port o pălărie cu boruri mari, la fel ca el, un palton larg şi, mai ales... să pun un umeraş pe sub haine, ca să am aceeaşi alură ca şi el! Am filmat aşa trei sau patru nopţi, aşteptând ca Orson Welles să debarce.

De altminteri, din cauza lui Welles, filmarea – şi aşa complicată – a fost epică. Pe vremea aceea, Orson Welles avea mari probleme cu banii şi datorii pe la toate hotelurile. De asemenea, ca regizor, avea mai multe filme în lucru, trecând de la unul la altul. Astfel încât contractul lui cu producătorul a fost mai curând comic: „Dacă plăteşti laboratoarele, sunt de acord cu rolul!” Producătorul a acceptat; era Alexander Korda. Şi pentru că avea bani blocaţi la Viena şi transferurile dintre Europa de Est spre cea de Vest erau imposibile, filmul a fost integral turnat la Viena. Altminteri, decorul ar fi fost Picadilly Circus şi mahalalele Londrei. În această istorie remarcabil povestită – filmul nu

a îmbătrânit deloc – vedeta paralelă este patrula de ocupaţie. Este numită „cei patru din jeep”, pentru că patru soldaţi din ţările învingătoare bat oraşul în lung şi-n lat: un francez, un american, un britanic şi un sovietic. Viena este împărţită în patru sectoare, fiecare fiind atribuit unei puteri; dar s-a uitat că primul district, cel din centru, era administrat prin rotaţie, câte o săptămână fiecare. O ocupaţie în ture. De altfel, filmul începe cu un accident misterios petrecut în Josefplatz, în faţa Hofburgului, în centrul istoric al Vienei.

În 1949, oraşul este întunecat, de multe ori chiar şi ziua, în amiaza-mare. Vehiculele civile sunt rare, caii înhămaţi la trăsuri sunt slabi, dar foarte munciţi, cărbunele şi lemnul lipsesc, străduţele lăturalnice sunt nesigure, populaţia este speriată sau resemnată. Viena este pedepsită pentru a doua oară în secolul al XX-lea. Cum am putea să nu ne amintim de admirabila carte a lui François Fejtö, fiu de librar ungur, născut în vremea lui Franz Joseph. În lucrarea lui clasică *Recviem pentru un imperiu defunct,* el a demonstrat cum şi de ce distrugerea Austriei din 1918 nu a fost dictată decât de raţiuni ideologice, nicidecum strategice. După 1945, soarta se va înverşuna împotriva Vienei, care era vinovată doar pentru că încă exista. Pentru succesorii lui Clemenceau, Wilson, Masaryk şi Benes, şi acest

simplu fapt era deja prea mult.

Încetul cu încetul, vecinătatea sovietică nefiind tocmai atrăgătoare, spiritul vienez începe să iasă la lumină. În 1949, Kunsthistorisches Museum, susţinut de schele, primeşte o donaţie din partea lui Louis şi Clarisse Rotschild, care include mai multe lucrări olandeze, printre care mai multe tablouri semnate de Franz Hals. În 1952, este acceptată o altă donaţie şi în patrimoniu muzeului intră colecţia Czernin, care include celebra pânză a lui Vermeer, *Alegoria picturii.*

La 1 ianuarie 1955 – Viena este încă ocupată – după o lungă deliberare, muzicienii Orchestrei Filarmonice aleg să încredinţeze dirijarea Concertului de Anul Nou lui Willy Boskovsky. Îl vom găsi la pupitru pentru următoarele 25 de concerte, din 1955 până în 1979. La 30 decembrie în toţi aceşti ani – Tratatul de la Belvedere a fost semnat, Viena nu mai este ocupată – el adaugă un concert special, pentru a aduce un omagiu armatei austriece. Aceasta a fost în mod supărător uitată. Cum Austria a redevenit stat independent, liber şi frecventabil, la 26 octombrie 1955, Şcoala Spaniolă de Echitaţie dă o primă reprezentaţie în celebrul Manej de Iarnă, în care tocmai s-a mutat din nou. Nu e deloc cald, mulţi spectatori îşi păstrează paltoanele pe umeri, însă această întoarcere din exil este un semn foarte bun. Caii

şi tradiţia au fost salvate de colonelul Alois Podhajsky, director al şcolii vreme de 25 de ani. Un adevărat personaj. Şi un erou atotputernic, întrucât se arată la fel de ferm în faţa conducătorilor naţional-socialişti, cât şi faţa forţelor de ocupaţie, dar chiar şi în faţa birocraţiei vieneze, iar aceasta nu era deloc o rezistenţă uşoară! Toţi aveau pretenţia să-l înveţe cum să-şi facă meseria. El, însă, s-a străduit să şi-o facă impunându-şi să respecte, pe cât era cu putinţă, o moştenire excepţională. Niciodată nu a renunţat la legendara uniformă maro cu două şiruri de nasturi, pantaloni mulaţi şi mănuşi albe, bicorn de culoare închisă. Numeroase decoraţii au onorat rigoarea, independenţa şi intransigenţa lui pentru păstrarea tradiţiei ecvestre; printre ele, cele decernate de suveranii Danemarcei şi Olandei. Muzică, pictură, călărie... Nu lipsesc decât produsele fine de patiserie cu mere călduţe. A fost încurajator când, în 1956, Klara Demel, fiica adoptivă a Annei Demel, pe care Republica tocmai o onorase, preia conducerea salonului de ceai, în continuare „furnizor al Curţii”, cu litere aurite. În sfârşit Viena redevine vieneză.

Capitolul XV
Renaşterea păsării Phoenix

Războiul Rece este cel care a reaprins spiritul

vienez. Ungaria comunistă a anului 1956 se află la 30 de minute de Hofburg, iar austriecii nu au nevoie de viză pentru a se duce la Budapesta. Istoria obligă. În celălalt sens, de la Budapesta la Viena, viza se câştigă. Ideologia obligă. Văzută dinspre Est, Viena, deşi neutră, simbolizează Vestul, cu luminile şi traficul ei, cu restaurantele şi palatele care îşi primeau noii ocupanţi – turiştii – cu cosmopolitismul ei regăsit. Viena joacă din nou un rol internaţional adaptat vremurilor noi. Găzduieşte sediile mai multor organizaţii ale ONU, printre care Agenţia Internaţională pentru Energie care, în 2005, a încercat să controleze producţia nucleară iraniană. În 1961, Manejul de Iarnă a primit vizita a două femei celebre, purtând mănuşi şi pălărie: Majestatea Sa regina Elisabeta a II-a şi Jackie Kennedy. Un lucru e sigur: atât suverana, cât şi seducătoarea soţie a preşedintelui american, expertă în concursuri ecvestre, au fost capabile să poarte o discuţie ecvestră de înalt nivel cu şeful grajdurilor. În acest timp, John Kennedy şi Nikita Hruşciov se înfruntau în aceeaşi capitală devenită centru de congres, în special cel al spionilor. Microfilmele din Praga, Bratislava şi Budapesta sunt accesibile, ca şi schimburile de agenţi. În 1965, instalarea sediului OPEC (Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol) în noul cartier de afaceri de pe celălalt mal al Dunării îndreptăţeşte speranţa

unui control al producţiei pentru cele mai bune preţuri la pompă în această epocă în care automobilul este rege. Cu crizele petroliere din 1975 şi 2005, chiar dacă preţul final al barilului este fixat în altă parte, Viena este barometrul actualităţii petroliere, inclusiv al războaielor, terorismului şi uraganelor. În acelaşi an, 1965, după moartea Klarei Demel, soţul ei, baronul Frederic von Berzeviezy-Pallavicini, preia *Demel.* Artist talentat, discipol al faimosului Atelier Vienez (W.W.), redecorează magazinul din Kolhmarkt. El este cel care concepe şi designul şi ambalajul actualelor pachete. În 1967, la Viena se stabileşte şi sediul Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (ONIDO). Municipalitatea nu mai ştie unde să găzduiască diplomaţii. În 1971, primii vizitatori ai Muzeului Sigmund Freud sunt dezamăgiţi: celebrul divan a rămas la Londra!

În 1972, proprietarul patiseriei şi ciocolateriei Demel vinde afacerea, apoi se instalează în Italia, iar după aceea la New York, unde lucrează ca arhitect. În următorii 30 de ani, Demel şi-a schimbat adesea proprietarii, un adevărat foileton, urmărit cu interes de gazete. Au fost şi momente grele şi prăjituri mai puţin pufoase decât odinioară... Din 2002, această instituţie, dirijată şi administrată perfect, este proprietatea unui grup austriac de restaurante şi furnizori de delicatese. Personalul de servire

la sală, în continuare în exclusivitate feminin, poartă tot rochie neagră, guler de cămaşă şi şorţ alb. Vienezii numesc fetele de aici *Demelinerinnen.*

În septembrie 1972, noul director al şcolii, colonelul Hans Handler, organizează festivităţi pentru a sărbători cele patru secole scurse de la înfiinţarea instituţiei, în 1572. La Manejul de Iarnă, dar şi la Schönbrunn, precum şi la Primărie, au loc spectacole superbe. Invitaţi sunt membri ai Cadre Noir din Saumur[30]. La 1 ianuarie 1980, Lorin Maazel îi urmează lui Willy Boskovsky la pupitrul Concertului de Anul Nou. Notorietatea acestui dirijor sporeşte importanţa evenimentului, care din 1955 este transmis de televiziune. Prin Eurovision, zeci de milioane de amatori savurează un aperitiv vienez. Lorin Maazel va ţine bagheta – şi vioara – până la 1 ianuarie 1986. Întâlnirile „celor Mari" devin devin summituri. Este cazul celui din 8 iunie 1979, care îi aşază la aceeaşi masă pe Leonid Brejnev şi Jimmy Carter şi are pe ordinea de zi limitarea armelor strategice. Întrebările sunt menite să stârnească teroare: rachetele sovietice, temutele SS 20, pot distruge Europa? Statele Unite ale Americii sacrifică securitatea Lumii Vechi în favoarea siguranţei proprii?

La 27 decembrie 1985, un dublu atentat

[30] Corp de cavaleri de elită francezi, instructori ai Şcolii Franceze de Echitaţie, aflată lângă Saumur. (n. trad.).

terorist pe aeroporturile din Roma şi Viena demonstrează că aceasta din urmă este tot o răscruce, dar din păcate una la care se întretaie pericole de alt gen. La ora 09.15, într-un terminal din Schelwat, trei călători „cu înfăţişare arabă” (conform ziarelor vieneze) au aruncat trei grenade înspre pasagerii companiei israeliene El Al. Bilanţul: trei morţi, 47 de răniţi, printre care doi copii, unul de trei, altul de 11 ani. Vienezii sunt îngroziţi şi furioşi. Ospitalitatea, rolul lor de intermediar şi negociator între popoare sunt aruncate în aer de nişte barbari. Viena învaţă să trăiască şi cu ameninţarea atentatelor, în virtutea – iar asta e culmea! – neutralităţii şi poziţiei sale geografice, lucru subliniat adesea de Metternich.

Din fericire, inovarea creatoare continuă. În 1986, un imobil construit de municipalitate şi conceput de pictorul Friedensreich Hundertwasser este subiectul tuturor discuţiilor. La intersecţia Kegelstrasse (Strada Popicelor) numerele 36–38 cu Löwenstrasse (Strada Leilor), în districtul 3, în partea de est a oraşului, se află imobilul cu cele mai scumpe locuinţe sociale din lume şi casa tuturor fantasmelor. Este un caleidoscop surprinzător, un fericit amestec de culori, materiale, plante. Dar este şi o anomalie arhitecturală – sau un repertoriu incomplet – în care te poţi distra încercând să recunoşti cupolele bisericilor ruseşti, cabinele

telefonice englezeşti, balcoanele clasice franţuzeşti şi altele, ale barocului catalan, grădinile suspendate ca ale Babilonului şi coloanele palatelor cretane! Comandată în 1982, reşedinţa aceasta este o versiune proletară a universului creat şi interpretat de Ludovic al II-lea de Bavaria. Atenţie! Nu este o casă de arhitect, ci una de artist! Pictorul nu iubeşte linia dreaptă. Aşa că propune coloane din faianţă, aur, culoare, mozaicuri la toate nivelurile. Adaugă terase cu stejari, flori, chiar şi păşuni cu oi, ceea ce vienezii nu şi-ar fi închipuit că ar putea găsi în Viena. În timpul lucrărilor, Hundertwasser a fost permanent prezent pe şantier, mai mult pictor decât antreprenor, chiar dacă mânuia mistria şi bidineaua. Totuşi, în timpul lucrărilor, a trebuit să renunţe la oi şi la câmpul lor, consolându-se cu nişte banale grădini. Copiii au primit o sală de joacă, prevăzută cu un tobogan dublu; sunt supravegheaţi de mămicile care, într-o loggia, tricotează sau sporovăiesc în timp ce servesc – Viena obligă – o cafea şi o prăjitură aduse tot de ele. În sera cea mare, locatarii organizează adesea petreceri. Este „Casa cu Ştrumfi”, aşa cum au poreclit-o cu drag vienezii? Da şi nu, ni se va răspunde din cele 50 de locuinţe amenajate.

Hundertwasser însuşi i-a spus unuia dintre locatari, Andreas: „Ştii, casa asta nu e o casă, e

sufletul meu”.

Andreas a ajuns ghid în această lume plină de surprize. Apropo de surprize, bugetul construcţiei a reprezentat contravaloarea a 40 de milioane de franci, graţie sprijinului generos al primarului socialist al Vienei, Helmut Zilk. Cei care doreau o locuinţă aici trebuiau să achite echivalentul a 500.000 de franci pentru 110 metri pătraţi, plus o terasă spaţioasă, de 72 de metri pătraţi. În afara acestui cost nu foarte la îndemână, chiria este moderată: 45 de franci pe metrul pătrat, cheltuielile cu întreţinerea fiind incluse, graţie unui sistem de finanţare foarte răspândit în Viena şi Austria. Ocupantul dobândeşte dreptul de a păstra contractul de închiriere pe termen nelimitat şi chiar să îl transmită descendenţilor şi ascendenţilor direcţi. Această casă, devenită o atracţie a Vienei, a fost copiată în sudul Austriei, la Graz, în pavilionul pentru bolnavii de cancer al unui spital, în Germania şi în Japonia. Hundertwasser a murit în 2000, la bordul unui pachebot, în timpul unei călătorii transatlantice.

La 1 ianuarie 1987, Orchestra Filarmonică îşi schimbă tradiţia; din acest moment, Concertul va avea în fiecare an un dirijor nou, dar aceştia pot reveni la pupitru de mai multe ori. Herbert von Karajan este cel care inaugurează, spectaculos, această despărţire de vechile obiceiuri. Următorii dirijori vor fi: Claudio

Abbado (1988, 1991), Carlos Kleiber (1989, 1992), Zubin Mehta (1990, 1995, 1998), Riccardo Muţi (1993, 1997, 2000, 2004), Lorin Maazel (1994, 1996, 1999, 2005), Seiji Ozawa (2002) şi Nikolaus Harnoncourt (2001, 2003). Concertul din Anul Nou din 2006 va fi dirijat, pentru prima dată, de Mariss Jansons, dirijor al *Concertgebow* din Amsterdam.

Sâmbătă, 12 martie 1988, a venit ceasul amintirii, al reculegerii, al întrebărilor ale căror răspunsuri ne poartă îndărăt, spre un trecut dureros şi controversat, dar care nu trebuie scos din contextul său istoric. În această zi se comemorează 50 de ani de la *Anschluss* şi victimele acelei perioade. O personalitate anume este foarte remarcată, iar prezenţa sa viu comentată. Este vorba despre arhiducele Otto de Habsburg-Lorena, fiul cel mare al lui Carol şi al Zitei. Din 1983, familia a primit aprobare de a intra în Austria. Atitudinea curajoasă a arhiducelui care i s-a opus lui Hitler din 1933, ameninţările pe care le-a îndurat, precum şi confiscarea tuturor bunurilor sale îl plasează într-o situaţie inedită aici, în inima unei Austrii republicane în plină efervescenţă. Un val de critici aprinse s-a ridicat împotriva comportamentului, considerat ambiguu, lui Kurt Waldheim, actualul preşedinte austriac. Scandalizată, stânga îi cere demisia. Mai chibzuiţi, conservatorii se pronunţă pentru

menţinerea lui, în virtutea situaţiei din 1938, a contradicţiilor sale, amintind că e uşor – şi nedrept – să judeci acest haos 50 de ani mai târziu, când îi cunoşti deja deznodământul. În sfârşit, anumiţi comentatori vienezi se miră – şi îi înţelegem – de caracterul tardiv al acestor acuzaţii-dezvăluiri. La urma urmelor, nimeni nu a avut nimic de comentat când domnul Waldheim a fost ales secretar general al ONU. Şi dacă afacerea, mediatizată cu grijă, nu era decât o modalitate de a destabiliza din nou vienezii şi Austria, care apreciază tot mai puţin presiunea comunistă din vecinătate, inclusiv căderea unor dictaturi?

În pofida frigului şi a lapoviţei îngheţate, în Ballhausplatz, în faţa Preşedinţiei Republicii, s-au adunat 10.000 de persoane scandând sloganuri ostile. În acelaşi moment, Otto de Habsburg părăsea Catedrala Sfântul Ştefan, unde s-a ţinut o slujbă pentru el. Mulţi văd în acest bărbat cu adevărat european o posibilă soluţie pentru şefia statului. Un Habsburg preşedinte al micii Austrii? Greu de imaginat... Ungurii îi vor face aceeaşi ofertă. Fără a face vreun comentariu despre această criză, arhiducele înaintează pe Graben, înspre Hofburg. La cei 75 de ani ai lui, îşi ridică pălăria pentru a-şi saluta admiratorii – ai lui şi ai fostei monarhii. Alteţa Sa imperială şi regală a închiriat sala mare de ceremonii din vechiul

palat în care tatăl lui a încercat cu disperare, între 1916 şi 1917, să instaureze pacea. Sub imensele lustre de cristal, deputatul european german (Uniunea Creştin-Democrată), care locuieşte în Bavaria, se prezintă mai curând ca un patriot vizionar, decât ca un moştenitor. În discursul lui, mulţumeşte, în spaniolă, ambasadorului Mexicului. De ce? Pentru că la 12 martie 1938, Mexicul a fost singura ţară care a protestat împotriva intrării trupelor Berlinului în Austria. Un apel la istorie, destinat adepţilor memoriei selective... Apoi, se adresează în maghiară celor veniţi de la Budapesta. În sfârşit, în germană apără aderarea Austriei la Uniunea Europeană; aceasta va avea loc în 1995.

La 9 noiembrie 1989, după căderea Cortinei de Fier şi a Zidului Berlinului, Viena, prin poziţia ei de oraş răsăritean în Europa de Vest, este invadată de mulţimile eliberate din lumea comunistă năruită. Rata de imigraţie creşte ameţitor şi, odată cu ea, o anumită agasare sau un categoric entuziasm, în funcţie de perspectivă... în orice caz, fosta „fortăreaţă a Occidentului şi Europei”, dragă lui Talleyrand, joacă din nou un rol istoric, măgulitor, e drept, dar deloc confortabil. Viena este în linia întâi, întrucât se află la extremitatea estică a ţării, în vreme ce odinioară era în mijlocul ei.

La 27 noiembrie 1992, un incendiu puternic devastează sala de bal de la Hofburg. Focul se

propagă la magnifica Bibliotecă Naţională şi ameninţă Şcoala de Echitaţie. Ca măsură de precauţie, grajdurile sunt evacuate; caii, enervaţi de fum şi de zgomotul flăcărilor, ajung în stradă. Trecătorii reuşesc să calmeze câţiva lipiţani, care sunt duşi spre grădini. Gazonul şi rondurile de flori din Volksgarten sunt distruse de copite. Putea fi mult mai rău.

Din 1999 până în 2005, disputele politice dintre socialişti şi partidul naţionalist al lui Jorg Haider nu încetează să provoace marşuri de protest. Sute de mii de persoane se ridică împotriva... democraţiei când rezultatele nu le sunt pe plac. Originalitatea deranjantă a Vienei, cel puţin pentru încă una sau două generaţii, vine dintr-un trecut prost asumat, dar care a fost aplaudat şi sărbătorit. Căinţa nu este singura soluţie, nici măcar cea mai bună. O dovedeşte acest exemplu: la 15 mai 2005, este prevăzută sărbătorirea a 50 de ani de la semnarea Tratatului de la Belvedere şi a 10 ani de la aderarea Austriei la Europa (un fel de-a spune...), cu un spectacol de sunet şi lumini care aminteşte de ultimul bombardament al Aliaţilor din 12 aprilie 1945. Melanjul acesta aniversar este supărător, de un prost-gust denunţat de primarul socialist al Vienei, Michael Haupl. Mai grav şi mai tulburător este un sondaj care arată că 55% dintre persoanele chestionate au recunoscut că nu ştiu căror

evenimente le corespund aceste celebrări. Trecutul este amestecat, contradictoriu, dar este trecut şi a existat. Din fericire, Viena este un magazin de suveniruri plin de resurse numai bune pentru calmarea spiritelor. La 30 iulie şi 2 august 2005, Placido Domingo dirijează orchestra la Theater an der Wien cu ocazia reprezentaţiei operetei *Contele de Luxemburg* de Franz Lehér. Este o îmbinare perfectă a celor două forme de artă, mult mai interesantă decât reglările de conturi falsificate. În aceeaşi lună, Casa de licitaţii Kinsky anunţă că o lustră de Josef Hoffmann şi Koloman Moser a fost adjudecată telefonic pentru suma de 250.000 de euro, în vreme ce estimarea iniţială fusese doar de 40.000 de euro. Lustra aceasta, cumpărată de un londonez care, fără îndoială, o va expune la New York, a fost fabricată pentru scara Atelierului Vienez, W.W., aflat în Neustifgasse. Făcută din alamă aurită şi sticlă, aceasta s-a conservat foarte bine.

O eternă reîntoarcere, o permanentă creaţie, un farmec definitiv, aceasta este Viena. Este nevoie de toate acestea şi le găsim pe toate aici, acum, în ajunul preşedinţiei austriece a Uniunii Europene, care în mod cert nu va fi lipsită de interes. Iar faptul că în septembrie 2005, în cadrul negocierilor, Viena a desemnat Croaţia pentru a examina candidatura turcă nu este decât o reamintire a istoriei prea adesea

uitate a unui imperiu.

Mulţumiri

Autorul doreşte să adreseze sincera lui gratitudine tuturor persoanelor, organismelor şi instituţiilor care l-au ajutat în completarea cercetărilor. Mulţumiri aparte pentru: Ursula Painvin şi nepoţii ei, Dominik şi Alfons, şi Jutta Hufenbecher, pentru contribuţia lor la documentare, la cercetările la faţa locului, precum şi la lucrările de traducere, uneori foarte complexe.

Viena! Inima Europei. Aici, tradiția și modernitatea se împletesc de secole, clasicul și avangarda coexistă întru inteligență și armonie. Viena tradițională și imperială, Viena burgheză și populară, Viena triumfătoare și Viena umilită, Viena republicană și socialistă, anexată, răzbunată, bombardată și în sfârșit liberă din 1955, acestea sunt marile momente ale unei metropole în care s-a născut arta de a trăi. Minunatele cafenele, unde putem petrece o zi întreagă citind sau scriind fără a fi deranjați; cea mai mare sală de bal din Europa și școlile în care se învață și astăzi valsul în costum și rochie lungă; Art Nouveau care se rupe de tradiție înainte de 1900 pentru ca inspirația lui Gustav Klimt, Otto Wagner și Joseph Hoffmann să poată înflori; bisericile baroce, ale căror vitralii au vibrat la geniul celor mai mari muzicieni, de la Haydn la Mahler: orașul acesta este un vârtej de artă și istorie.

„Nu-i poți rezista lui Jean de Cars în timp ce se aventurează în epoci și locuri care îi sunt dragi. Viena și Imperiul Habsburgic sunt subiecte care îi convin. Și le cercetează cu plăcere."

VINCENT MEYLAN, *Point de vue*

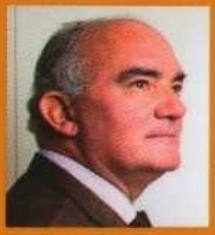

JEAN DES CARS (n. 1943) este un cunoscut jurnalist francez care a semnat articole în mari cotidiene precum *Paris Match*, *Le Figaro* și *Jours de France*. Este autor al mai multor cărți foarte apreciate de marele public, printre care se numără: *Saga dinastiei Romanov*, Corint, 2013; *Sissi, împărăteasa Austriei*, Corint, 2013; *Grace de Monaco. Povestea unei prințese*, Corint, 2014. Din anul 2011, Jean des Cars este cavaler al Ordinului Grimaldi, acordat persoanelor care au contribuit la creșterea prestigiului Principatului Monaco.

ISBN: 978-606-793-078-8
9 786067 930788
www.edituracorint.ro

Carte recomandată de Historia

Radio România Cultural